

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว
ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

(The study of the folklore in Nakornsrihammarat Province
for potential tourism)

โดย กัณยารัตน์ พรหมวิเศษ และคณะ

พฤษภาคม 2555

กิตติกรรมประกาศ

ขอรำลึกในบุญปัญญาอันยิ่งใหญ่ของบรรพชนชาวนครศรีธรรมราช ที่ถ่ายทอดสืบต่อมาจน
เชื้อประโยชน์ให้แก่การท่องเที่ยวได้อย่างไม่รู้จบ ไม่ว่าจะเป็นบุญปัญญาด้านมุขปาฐะ ศิลปกรรม หรือ
สรรพวิทยาต่าง ๆ บุญกุศลอันจะพึงบังเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงขออุทิศแด่ปราชญ์ชาวนครผู้
ล่วงลับ ผู้ซึ่งได้เผยแพร่ข้อมูลคติชนวิทยาเอาไว้กระทั่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ในงานวิจัยฉบับนี้
นอกจากนี้ขอขอบคุณปราชญ์เมืองนครและวิทยากรผู้ให้ข้อมูลทุกท่านซึ่งยังมีชีวิตอยู่ ทั้งที่ผู้วิจัยได้
สัมภาษณ์โดยตรง และที่ได้นำข้อมูลจากเอกสาร ตำรา ที่ท่านได้แต่ง มาอ้างอิงไว้ในงานวิจัยฉบับนี้

งานวิจัยนี้จะสำเร็จลุล่วงไม่ได้หากขาดซึ่งรากฐานความรู้สำคัญด้านคติชนวิทยา
จากการหล่อหลอมของสถาบันสำคัญของภาคใต้ คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา และบุคลากรของสถาบัน
ดังกล่าว ที่เชื้ออำนาจให้ผู้วิจัยได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสารสนเทศหลากหลาย จากพิพิธภัณฑ์คติชน
วิทยา หอเอกสารทักษิณ ตลอดจนความรู้จากภูมิปัญญาของบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ ภายใต้การนำของ
ผู้อำนวยการพิทยา บุชวรรัตน์ ประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้จึงขอส่งคืนกลับเป็นแรงหนุนนำให้
สถาบันทักษิณคดีศึกษารุ่งเรือง สง่างาม เคียงคู่ถิ่นทักษิณตลอดไป

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่
ริเริ่มชุดโครงการวิจัยอันทรงคุณค่า ด้วยความตระหนักในคุณูปการของการท่องเที่ยวในจังหวัด
นครศรีธรรมราช และขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี หน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย ที่
เชื้ออำนาจให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ผู้วิจัย

พฤษภาคม 2555

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาที่ตระหนักว่านครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีสภาพสมบูรณ์ในด้านภูมิศาสตร์และสภาพธรรมชาติ ประกอบกับการเป็นแหล่งปะทะสังสรรค์ของผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา และเผ่าพันธุ์ ทำให้ นครศรีธรรมราชอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว ประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม แต่การศึกษา การท่องเที่ยวในด้านคติชนวิทยายังมีอยู่น้อยและขาดการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ จึงเห็นสมควรที่จะได้ศึกษาสภาพ การท่องเที่ยวดังกล่าวในบริบทของคติชนวิทยาขึ้น

การศึกษานี้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาคือ

1. เพื่อศึกษา รวบรวม และจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ
2. เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวจังหวัด นครศรีธรรมราช
3. เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ในจังหวัด นครศรีธรรมราช

ทั้งนี้ข้อมูลด้านคติชนวิทยาได้แก่ ข้อมูลประเภทที่ใช้ถ้อยคำทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ (litterature) วัฒนธรรมวัตถุ(Material culture) ประเพณีสังคมพื้นบ้าน (social folk custom) และ การแสดงศิลปะพื้นบ้าน (performing folk arts) และแหล่งท่องเที่ยวที่นำมาศึกษาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตาม การจัดแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ, แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา และ แหล่งท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น

พื้นที่ศึกษาได้แก่พื้นที่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน 23 อำเภอ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่มอำเภอ ตามการแบ่งของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานนครศรีธรรมราช เพื่อใช้ในการกำหนดทิศทางการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม , กลุ่ม อำเภอป่าเขา , กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ และกลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล ดังนี้

1. กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัด นครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอพระพรหม
2. กลุ่มอำเภอป่าเขา ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 12 อำเภอ

ได้แก่ 1) อำเภอหนองพิดำ 2) อำเภอพิบูลย์ 3) อำเภอพรหมคีรี 4) อำเภอฉวาง 5) อำเภอถ้ำพรรณรา 6) อำเภอช้างกลาง 7) อำเภอทุ่งสง 8) อำเภอนาบอน 9) อำเภอทุ่งใหญ่ 10) อำเภอ บางขัน 11) อำเภอ ลานสกา และ 12) อำเภอร่อนพิบูลย์

3. กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอปากพนัง อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภอชะอวด อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอจุฬาภรณ์

4. กลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 3 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอขนอม 2) อำเภอสิชล และ 3) อำเภอท่าศาลา

การรวบรวมและจัดข้อมูลคติชนวิทยา ได้ศึกษาจากเอกสาร การประชุมกลุ่ม และ สัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เป็น กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ นักวิชาการด้าน ต่าง ๆ , กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาคม ชมรมการท่องเที่ยว และกลุ่มทั่วไป (General Informants) ได้แก่ นักท่องเที่ยว นักเขียน และชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่

การศึกษาวิจัยครั้งนี้อาศัยแนวคิดการศึกษาตามแนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรมศึกษา และ คติชนวิทยา โดยใช้เกณฑ์การจัดระบบกลุ่มข้อมูลตามแนวคิดแผนที่ทางวัฒนธรรม และแนวคิดการ วิพากษ์ประกอบด้วย กล่าวคือนอกจากจะบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับข้อมูลคติชนวิทยาแล้ว ยัง เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวจากการบูรณาการที่มีความคล้ายคลึงกันเป็นชุดข้อมูลเดียวกัน ตามเกณฑ์แผนที่ ทางวัฒนธรรม และคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งมาวิพากษ์ในแง่บทบาทต่อการท่องเที่ยว และการใช้ ประโยชน์ในพื้นที่ เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาในทิศทางที่เหมาะสมและยั่งยืน

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านข้อมูลคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว ข้อมูล คติชน วิทยาประเภทใช้ถ้อยคำ โดยเฉพาะข้อมูลมุขปาฐะประเภทตำนานมีความโดดเด่นมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็น ตำนานของศาสนสถาน ตำนานวีรบุรุษ ตำนานอธิบายเหตุ และตำนานสถานที่ บางตำนานมีความ สอดคล้องและเกี่ยวข้องกันในหลายพื้นที่ตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และแนวคิดอนุภาค และแบบเรื่องในทางคติชนวิทยา ซึ่งลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนความเชื่อและความสัมพันธ์ของชุมชนที่ เกี่ยวเนื่องกันและมีสายสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบรวมศูนย์ ตำนานดังกล่าวเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าทั้งต่อคน นอก คือนักท่องเที่ยว และคนในคือชุมชนเจ้าของพื้นที่ ในแง่การเชื่อมโยงความหมายทางจิตวิญญาณของ ชุมชน เพราะตำนานมีคุณค่าแฝงเร้นอัตลักษณ์ของชุมชน และเสริมสร้างมนต์เสน่ห์ในด้านการสื่อ ความหมายของแหล่งท่องเที่ยว ตำนานที่โดดเด่น ได้แก่ ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ตำนาน พรหมณ์เมืองนคร และตำนานวีรบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่และชุมชนซึ่งมีรากฐานมาจาก ความ เชื่อ ความศรัทธา ทั้งความเชื่อดั้งเดิมเรื่องภูติผี และความเชื่อในลัทธิศาสนา ได้แก่ความเชื่อเรื่อง หลวง พ่อดวดเหยียบน้ำทะเลจืด ทวดกลาย ทวดเหมน ตำนานบางประเภทมีรากฐานมาจากบุคคล

สำคัญในประวัติศาสตร์ ได้แก่ พ่อเจ้าดำ พระเจ้าตาก พระเจ้าศรีธรรมโศกราช ออกญาเสนาภิมุข ตำนานบางประเภทสะท้อนความเชื่อชุดใหม่ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องจตุคามรามเทพ ออกญาเสนาภิมุข และความเชื่อเรื่อง พุ่มพวง ดวงจันทร์ เป็นต้น ตำนานเหล่านี้ได้แปรแหล่งท่องเที่ยวที่ดูเหมือนสงบนิ่งให้มีคุณค่าเพิ่มขึ้นจากการสื่อความหมายของชุมชน และโดยธรรมชาติของการเป็นข้อมูลคติชนวิทยาที่ไม่ใช่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลเหล่านี้จึงสามารถนำมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวได้โดยง่ายยิ่งขึ้น

เมื่อใช้แนวคิดแผนที่ทางวัฒนธรรมมาจัดกลุ่มการท่องเที่ยวแล้ว พบว่าสามารถจัดเส้นทางท่องเที่ยวได้เป็น เส้นทางบูชาพระธาตุ เส้นทางตามรอยหลวงพ่อทวด เส้นทางจตุคามรามเทพ เส้นทางพราหมณ์เมืองนคร เส้นทางสมเด็จพระเจ้าตากสิน โดยเส้นทางใหม่ที่อาจผลักดันให้เกิดขึ้นได้ต่อไปคือ เส้นทางตามรอยเหมืองแร่ และเส้นทางปลายจำเริญ

ในด้านข้อมูลคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ประเภทข้อมูลประเพณี พิธีกรรม มีความโดดเด่นรองลงมา โดยประเพณีที่สำคัญ จะเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ โดยทั้งสองศาสนามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบชิด นอกจากนี้ประเพณีบางอย่างยังมีความเกี่ยวข้องกับชนชาติ โดยชนชาติที่มีความโดดเด่นในนครศรีธรรมราชคือชนชาติมอญ ชนชาติมอญได้ชื่อว่ามีพลังเข้มแข็งในการประกอบพิธีกรรมและการสืบสานประเพณี โดยรากฐานของชนชาตินี้มีความเกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่สมัยเริ่มประวัติศาสตร์ เนื่องจากพบศิลาจารึกอักษรมอญโบราณในเมืองนี้ นอกจากนี้ยังปรากฏตำนานและประวัติศาสตร์เมืองนครศรีธรรมราชที่กล่าวถึงกลุ่มมอญอยู่ในหลายบริบท ไม่ว่าจะเป็นสายสัมพันธ์ทางเครือญาติที่มีต่อเจ้าผู้ครองนคร หรือบทบาทในฐานะผู้อุปถัมภ์ศาสนา ประเพณีสำคัญโดดเด่นได้แก่ ประเพณีสารทเดือนสิบ ชักพระ แห่ผ้าขึ้นธาตุ ให้ทานไฟ ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในแทบทุกพื้นที่ และประเพณีพราหมณ์ที่โดดเด่นในตัวเมืองนครศรีธรรมราชได้แก่ประเพณีในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีไล่ชิงช้า หรือ แห่นางดาน นอกจากนี้มีประเพณีที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์กับชนชาติมอญคือประเพณีไล่ข้าวโบสถ์ ซึ่งน่าจะเชื่อมโยงได้กับประเพณีสารทเดือนสามของชาวมอญ คือประเพณีไล่ข้าวโบสถ์ ซึ่งแพร่กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอพรหมคีรี ปัจจุบันไม่ปรากฏว่าจะพบประเพณีดังกล่าวในพื้นที่ใด ส่วนประเพณีที่เลือนหายไปซึ่งน่าจะฟื้นฟูใหม่ได้คือประเพณียกขันหมากปฐม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับชาดกในพุทธศาสนา

ในด้านข้อมูลคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ประเภทข้อมูลวัตถุ พบว่าเป็นข้อมูลที่โดดเด่นรองลงมาจากข้อมูลประเพณีและพิธีกรรม โดยข้อมูลวัตถุหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นที่โดดเด่นมากที่สุดคือสถาปัตยกรรมและประติมากรรมในศาสนา ทั้งในศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา พุทธศาสนารองลงมาคือหัตถกรรมท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่มีที่มาจากธรรมชาติ และมีความเกี่ยวข้องกับชนชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นชนชาติมลายู ชนชาติมอญ หรือชนชาติจีน

ศิลปหัตถกรรมจากธรรมชาติ ได้แก่ ศิลปหัตถกรรมจากใบกระจูด และย่านลิเภา ศิลปหัตถกรรมจากกลุ่มชน ได้แก่ ผ้าทอ เครื่องปั้นดินเผา อาหารต่าง ๆ ข้อมูลประเภทอาหารที่มีความโดดเด่นมากที่สุดคืออาหารในพิธีกรรมสารทเดือนสิบ

ในด้านข้อมูลคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว ประเภทศิลปะการแสดง หรือการละเล่นพบว่าข้อมูลประเภทนี้มีบทบาทสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวน้อยที่สุด เนื่องจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านไม่มีพื้นที่ หรือเวทีเฉพาะสำหรับการท่องเที่ยว ทั้งมีบทบาทค่อนข้างน้อยต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทกิจกรรมทางวัฒนธรรมในชุมชน แม้ว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชจะจัดให้มีการแสดงพื้นบ้าน และการแสดงร่วมสมัยเพื่อสืบสานตำนานอยู่ในเทศกาลท่องเที่ยวสำคัญเป็นประจำทุกปีก็ตาม แต่ข้อมูลประเภทนี้ก็ขาดความต่อเนื่อง ที่สำคัญชุมชนยังไม่ได้เข้ามาบริหารจัดการศิลปะการแสดงสู่บริบทการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

เมื่อจัดอันดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาที่โดดเด่นที่สุดและมีความสมบูรณ์มากที่สุด แยกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว พบว่า

แหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาประเภทธรรมชาติที่มีศักยภาพโดดเด่น ได้แก่ 1) บ่อน้ำจืดหลวงพ่อดวด – เวทีพุ่มพวง 2) กรุงชิง 3) คลองกลาย – ทวดกลาย 4) เขาเหมน

แหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา ที่มีศักยภาพโดดเด่น ได้แก่ 1) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร 2) วัดแม่เจ้าอยู่หัว 3) เขาพระ 4) วัดเขาขุนพนม 5) ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย 6) โบราณสถานเขาคา 7) โบราณสถานวัดโมคคัลลาน 8) อนุสาวรีย์พ่อเจ้าดำ 9) อนุสรณ์สถานยามาตะ นางามาสะ

แหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาประเภทศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรคขึ้น ที่มีศักยภาพโดดเด่น ได้แก่ 1) พิพิธภัณฑน์หิ้งตระกูลบ้านหนังสุชาติ ทรัพย์สิน 2) หมู่บ้านคีรีวง 3) พิพิธภัณฑน์เมือง 4) เครื่องปั้นดินเผาบ้านปากพะยั้ง

สรุปได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาที่โดดเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา มากที่สุด

ประโยชน์ของการศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท แท้ที่จริงแล้วคือการศึกษาคุณค่าและความหมายของบริบทชุมชนที่อธิบายรากเหง้าของแต่ละชุมชนนั้น ฉะนั้นการให้ความสำคัญต่อข้อมูลคติชนวิทยาในแหล่งท่องเที่ยวคือการให้คุณค่าต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั่นเอง เพราะในเรื่องเล่าอธิบายแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งนั้น มักแฝงนัยของความหมายที่โน้มนำให้รู้คุณค่าของธรรมชาติและวิถีแห่งบรรพชน เช่น ความเชื่อเรื่องทวดกลายที่เล่าสืบต่อมาว่าหากใครทิ้งของเน่าเสียลงในคลองแห่งนี้ทวดกลายจะให้โทษ และชุมชนได้นำเรื่องเล่านี้มาอธิบายปัจจุบันว่า การเกิดภัยพิบัติในพื้นที่แห่งนี้ครั้งล่าสุดในปี 2554 ก็คือการให้โทษต่อชุมชนที่ไม่หวงแหนป่าไม้และแม่น้ำ ลำคลองนั่นเอง

การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ยังอ่อนด้อยอยู่ในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการขาดผู้ให้ความรู้ หรือผู้แนะนำข้อมูลที่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งและเพียงพอ ฉะนั้นการพัฒนากการท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาในอีกทางหนึ่ง คือการพัฒนาภาคีเครือข่ายด้านคติชนวิทยา และด้านวัฒนธรรมให้มากขึ้น ทั้งโดยการจัดอบรมเฉพาะกิจ การจัดทำหลักสูตรภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม หรือภาคีเฉพาะท้องถิ่นขึ้นมา รวมทั้งการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้านคติชนวิทยาเพิ่มขึ้น อย่างน้อยที่สุดการพัฒนาดังกล่าวจะทำให้มีกลุ่มนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดและใกล้เคียงเพิ่มจำนวนขึ้น จากความสนใจใคร่รู้เรื่องราวแห่งตน

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : RDG5350045

ชื่อโครงการ : การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของ
จังหวัดนครศรีธรรมราช

ชื่อนักวิจัย : นางสาวกันยารัตน์ พรหมวิเศษ

E-mail Address : bulankanya@hotmail.com

การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อ 1) ศึกษา รวบรวม และจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ 2) เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลคติชนวิทยาประเภทใช้ถ้อยคำ โดยเฉพาะข้อมูล มุขปาฐะประเภทตำนานมีความโดดเด่นมากที่สุด และการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับ การท่องเที่ยวสามารถบูรณาการเป็น 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ บูรณาการเป็น ตำนานกับแหล่งธรรมชาติ 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา บูรณาการเป็น ตำนานกับอนุสาวรีย์ และศาสนสถาน , อาหารกับศาสนสถาน , ประเพณีพิธีกรรมกับอนุสาวรีย์และศาสนสถาน และศิลปหัตถกรรมกับศาสนสถาน 3) แหล่งท่องเที่ยวประเภท ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ บูรณาการเป็น ประเพณีและพิธีกรรม และศิลปะการแสดง แหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาที่มีศักยภาพโดดเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนามากที่สุด และแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในด้านคติชนวิทยามากที่สุดคือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

คำหลัก : ข้อมูลคติชนวิทยา , การท่องเที่ยว , ศักยภาพการท่องเที่ยว

ABSTRACT

Project Code : RDG5350045

Project Title : The study of the folklore in Nakornsrihammarat Province for potential tourism)

Investigators : Promwiset K , Jansongsang ,Jansongsang P, Plodkaew K ,
Boonkong B
Ratchabatsurattani University

E-mail Address : bulankanya@hotmail.com

Project Duration : 1 september 2554 – 30 july 2554

The studies of the folklore in Nakornsrihammarat Province for potential tourism . The objective of this study was to 1). Of gathering and organizing the database folklore of the province in accordance with two different types of things) to find ways of integrating information.Folklore and Tourism province, and 3) to analyze the tourism potential of the different types of folklore in the province. The results showed that Folklore of the word. The legend are most prominent. These myths have been associated with all sorts of things. The best kind of history. Antiquities and religious places and tourist attractions of nature. Children's Folklore and its potential as a tourist attraction of the province of history. Most antiques and religious places and tourist potential in the field of folklore is the most read more.

Keywords: Folklore information , Travel , The tourism potential

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgement)	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อภาษาไทย	ช
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ซ
สารบัญ	ฅ
บทที่ 1 บทนำ	
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์ของโครงการ	4
คำถามการวิจัย (Research Question)	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	6
ขอบเขตของการวิจัย	6
ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Output)	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)	9
แนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	10
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	12
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	31
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)	
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	33
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	33
การเก็บรวบรวมข้อมูล	34
การวิเคราะห์ข้อมูล	35
บทที่ 4 ผลการศึกษา และการอภิปรายผล	
ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช	36
การรวบรวมข้อมูลคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เกี่ยวข้อง กับการท่องเที่ยว	41

การบูรณาการข้อมูลคดีชนวิฑกกับการท่องเที่ยว	133
ศักยภาพการท่องเที่ยวของคดีชนวิฑกในจังหวัดนครศรีธรรมราช	138
บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล	139
บรรณานุกรม	141
ภาคผนวก ก	

บทที่ 1

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงความสำคัญของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยา เพื่อพัฒนาศักยภาพศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราช” ในด้านความเป็นมา วัตถุประสงค์ของการศึกษา แนวทางและขอบเขตของการศึกษาวิจัย ตลอดจนประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการดังกล่าว เพื่อกำหนดกรอบทิศทางของการวิจัยอย่างเป็นระบบ

1.1 หลักการและเหตุผล

นครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ หรือวัฒนธรรม ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวได้ผ่านการสั่งสมของกาลเวลา และมีพัฒนาการที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว นับตั้งแต่ความเจริญรุ่งเรืองของเมืองโบราณตามอาณาจักรตามพรลิงค์ พัฒนาการมาเป็นเมืองศรีธรรมนคร จนกระทั่งเป็นจังหวัดนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน อานิสงส์ของการเป็นเมืองท่าสำคัญมาแต่ครั้งอดีต ทำให้นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลางความเจริญนานาประการ ด้วยเป็นแหล่งปะทะสังสรรค์ของผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา และเผ่าพันธุ์ เป็นที่กล่าวขานในฐานะเมืองของนักปราชญ์ และเมืองที่เป็นศูนย์กลางของศาสนานับเนื่องมาแต่ศาสนาพราหมณ์ พุทธมหายานจนกระทั่งมาเป็นพุทธหินยานในที่สุด กล่าวได้ว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้นำในการนำกุศโลบาย การปกครองที่ใช้ศาสนจักรควบคุมอาณาจักร ซึ่งแผ่อิทธิพลไปสู่พื้นที่ใกล้เคียงเช่นในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ผลพวงของการเป็นเมืองศาสนาได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และโลกทัศน์ของผู้คนในท้องถิ่นเป็นอันมาก ปรากฎหลักฐานเป็นตำนาน คติความเชื่อและประเพณีพิธีกรรมที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น นิทานพื้นบ้านเรื่องเจดีย์ยักษ์ได้สะท้อนความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อความยิ่งใหญ่ของพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราชไว้ว่า “เมื่อพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ ยักษ์ตนหนึ่งได้ท้าแข่งขันสร้างพระเจดีย์กันว่า เจดีย์ของใครจะสร้างได้สูงกว่ากัน ผลปรากฏว่าพระบรมธาตุเจดีย์สูงมากกว่า ทำให้ยักษ์โกรธ และได้ถีบยอดเจดีย์ที่ตนสร้างจนยอดหักกระเด็นไปอยู่ที่ทุ่งแห่งหนึ่ง ซึ่งต่อมาเรียกกันว่าทุ่งหยาม” เจดีย์ดังกล่าวได้กลายเป็นเจดีย์ยอดด้วนปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้ ชาวบ้านเรียกกันว่าเจดีย์ยักษ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ในวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทเพลงชาनोंหรือเพลงกล่อมเด็ก มีอยู่หลายบทที่กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระบรมธาตุเจดีย์เมืองนครศรีธรรมราชเช่นกัน ดังเพลงกล่อมเด็กที่ว่า

“เมืองคอนเหอ
 แต่ก่อนเขาเล่าลือมา
 พระศรีธรรมโศกราชมีวาสนา
 ก่อสร้างพระธาตุยอดทองคำ
 มีมหาชนมานูชา
 ผู้คนมานับถืออุปถัมภ์
 ก่อพระมหาธาตุยอดทองคำ
 เข้าค้ำมีคนไหว้...” (วิมล คำศรี, 2540 : 107)

กล่าวได้ว่า สถานที่ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมที่เคลื่อนผ่านเมืองในยุคสมัยต่าง ๆ ของ นครศรีธรรมราช ได้กลายเป็นมนต์เสน่ห์ที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนได้เป็นอย่างดี

โดยทั่วไปในแวดวงวิชาการวัฒนธรรมพื้นบ้าน นักวิชาการนิยมนำศาสตร์ทางคติชนวิทยามาใช้ศึกษาวัฒนธรรม เนื่องจากคติชนวิทยาคือการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน ซึ่งผลจากการศึกษาจะแสดงให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิต คติความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มชนที่มีความเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดของชนแต่ละกลุ่มอย่างแนบแน่น ได้แก่ การศึกษาข้อมูลประเภทที่ใช้ถ้อยคำทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ (literature) วัฒนธรรมวัตถุ (Material culture) ประเพณีสังคมพื้นบ้าน (social folk custom) และ การแสดงศิลปะพื้นบ้าน (performing folk arts)

ข้อมูลดังกล่าวได้แพร่กระจายอยู่ในชุมชนต่าง ๆ และมีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นปริศนาคำทาย ภาษิต คำพังเพย สำนวน ตำนาน นิทาน เพลงกล่อมเด็ก เพลงพื้นเมือง การละเล่น คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนข้อมูลของกลุ่มชน ประเภทเครื่องแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน สถาปัตยกรรม และประติมากรรม ข้อมูลเหล่านี้เป็นมรดกวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ในวิชาการคติชนสมัยใหม่ก็ได้ให้ความสำคัญกับคติชนของผู้คนในยุคปัจจุบันไม่น้อยไปกว่าคติชนในอดีต เช่น คติชนของชนรุ่นใหม่ในกลุ่มการสื่อสารไร้สาย หรือความเชื่อแนวใหม่ที่เคลื่อนผ่านสังคมวัยรุ่น หรือตัวอย่างการเกิดกระแสความนิยมในวัตถุมงคลจตุคามรามเทพ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลจากการศึกษาด้านคติชนวิทยาจะทำให้ให้ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของคติชนประเภทต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อชุมชนนั้น ๆ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจในอารมณ์ความรู้สึกและความคาดหวังของกลุ่มชน ที่สำคัญการศึกษาข้อมูลคติชนได้โน้มนำให้

ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของกลุ่มชนที่ได้สร้างสรรค์มรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าไว้แก่แผ่นดิน

ความสนใจในวิถีและคตินิยมของกลุ่มชนนับเป็นวิธีการศึกษาที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวในโลกยุคปัจจุบัน ซึ่งให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ และการท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากมณฑลยูนนาน ประเทศจีน ซึ่งอุดมไปด้วยชนกลุ่มน้อยที่อยู่รวมกันหลายกลุ่ม และรัฐบาลของมณฑลยูนนานได้พัฒนาให้เป็นมณฑลที่ยิ่งใหญ่ทาง ชาติพันธุ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และความนิยมในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ประเทศเกาหลีใต้ ซึ่งรัฐบาลเกาหลีใต้ได้ส่งเสริมภาพลักษณ์การท่องเที่ยว ด้วยการเผยแพร่ภาพยนตร์โทรทัศน์ถ่ายทอดจุดขายทางวัฒนธรรมของประเทศเกาหลีเผยแพร่ไปทั่วโลก ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากต่างชาติเดินทางไปชื่นชมความงามของสถานที่ และวิถีชีวิตอันงดงามของชาวเกาหลีใต้กันเป็นจำนวนมาก ด้านประเทศมาเลเซียก็ได้นำตำนานท้องถิ่นซึ่งถือเป็นข้อมูลคติชนวิทยาประเภทหนึ่งสร้างจุดขายให้แก่เกาะลังกาวิ ได้แก่การนำตำนานของเจ้าหญิงมะสุหรีที่มีความเชื่อมโยงกับเกาะลังกาวิมาเผยแพร่ แม้ว่าเมืองลังกาวิจะเป็นเมืองที่ยังมีสภาพพื้นที่ทุรกันดารอยู่ก็ตาม

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่อาศัยบริบททางวัฒนธรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ยังเห็นได้ชัดเจนในการท่องเที่ยวของเกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย ซึ่งอุดมไปด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ชุมชนไม่ได้ปรุงแต่งเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ประเพณีทำบุญให้แก่เทพเจ้าและบรรพบุรุษตามความเชื่อในศาสนาฮินดู บาห์ลียังรักษาเอกลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมทุกอย่างอย่างเคร่งครัด ทุกบ้านจะมีศาลเทพเจ้า และศาลบรรพบุรุษ และนิยมไปประกอบพิธีกรรมที่ศาสนสถานอยู่เป็นนิจ ฉะนั้นไม่ว่าวันนี้บาห์ลียังมีอาคารสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย และพัฒนาถนนหนทางให้ทันสมัยมากขึ้นเพียงใด การที่ชุมชนยังยึดมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียมดั้งเดิมอย่างเหนียวแน่น ได้ส่งผลให้บาห์ลียังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ครองใจนักท่องเที่ยวจากต่างแดนในอันดับต้น ๆ นอกจากนี้บาห์ลียังนำคติความเชื่อมาผลิตใหม่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งผสมผสานกับวัฒนธรรมความเชื่อของบาห์ลีย่างลงตัว เช่น การสร้างประติมากรรมตามตำนานมหากาพย์ภควัดคีตา ซึ่งเป็นการนำวรรณกรรมท้องถิ่นมาปรับใช้กับศิลปกรรมแขนงทัศนศิลป์ และการผลิตการแสดงระบำบารองซึ่งนำตำนานจากศาสนาฮินดูมาผสมผสานกับตำนานท้องถิ่น แสดงการต่อสู้ระหว่างความดีกับความชั่ว นับเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวจากข้อมูลทางคติชนวิทยา

ข้อมูลด้านคติชนวิทยาของนครศรีธรรมราช ได้มีผู้สนใจศึกษาไว้เป็นจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่ข้อมูลเหล่านั้นยังกระจัดกระจาย และมีลักษณะเป็นฐานข้อมูลที่อธิบายเนื้อหามากกว่าเชื่อมโยงกับสภาพพื้นที่จริง ซึ่งยังไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการพัฒนาต่าง ๆ ของจังหวัดได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในแง่ของการนำมาปรับใช้กับบริบทของการท่องเที่ยว จึงเห็นควรที่จะ

รวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยาซึ่งได้มีการศึกษาไว้ในรูปเอกสาร หนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และศึกษาเพิ่มเติมจากข้อมูลภาคสนาม แล้วนำมาจัดหมวดหมู่ให้สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยว ประเภทต่าง ๆ ได้แก่

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้น ตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกชชาติ ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งซากดึกดำบรรพ์ อุทยานประวัติศาสตร์ วัด ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ เป็นต้น

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวในลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นอยู่ วิถีการดำรงชีวิต และกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรม สภาพชีวิตในชนบท หมู่บ้าน ชาวเขา ตลาดน้ำ ไร่ / สวน พืช ผัก ผลไม้ งานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทุกชนิดที่จัดขึ้น และสถานที่จัดแสดงทางวัฒนธรรมของเอกชน เป็นต้น

การรวบรวมและจัดข้อมูลคติชนวิทยา จำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยว จะทำให้มองเห็นภาพของความเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลด้านคติชนวิทยากับแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้เพื่อค้นหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ตามที่ได้จัดระบบไว้ จำต้องนำข้อมูลที่ได้มาประเมินศักยภาพโดยอาศัยเกณฑ์การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมตามที่สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้พัฒนาขึ้น ร่วมกับเกณฑ์การประเมินตามลักษณะของข้อมูลทางคติชนวิทยา

ผลการศึกษาที่ได้จะส่งมอบให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ใช้ประโยชน์ ซึ่งจะช่วยให้ข้อมูลวัฒนธรรมที่เคยหยุดนิ่ง ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ในทางกลับกัน การเผยแพร่ผลการศึกษาที่ได้ นอกจากจะช่วยสร้างมูลค่าด้านการท่องเที่ยวให้แก่ข้อมูลทางวัฒนธรรมแล้ว ยังถือเป็นแรงเสริมในการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น อันจะก่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมอันดีงามต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ

1.2.1 วัตถุประสงค์ทั่วไป (General Objective)

1.2.1.1 เพื่อศึกษา รวบรวม และจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของ จังหวัดนครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ

1.2.1.2 เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.2.1.3 เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

1.2.2 วัตถุประสงค์เฉพาะ (Specific Objective)

1.2.2.1 เพื่อศึกษา รวบรวมและจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาที่ สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 3 ประเภท ได้แก่แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ, แหล่ง ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา, และ แหล่งท่องเที่ยวทาง ศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรม โดยนักวิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร พิพิธภัณฑ์ จากการเข้าร่วม กิจกรรมสัมมนา จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ผู้สนใจ ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัย จากการศึกษา ข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ท่องเที่ยวโดยตรง ตลอดจนการศึกษาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้วย การประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 1 ครั้ง ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัด สงขลา เพื่อคัดเลือกข้อมูลคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และน่าจะมีความโดดเด่นและมี ศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.2.2.2 เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยว จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยบูรณาการกับแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 3 ประเภทข้างต้น ด้วยการ จัด กลุ่มข้อมูลคติชนวิทยาที่น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภทมากที่สุด เพื่อให้ สรุปลงข้อมูลการบูรณาการดังกล่าวได้อย่างน้อย 5 ประเภทข้อมูลการบูรณาการ โดยนักวิจัยร่วมจัด กลุ่มข้อมูลกับผู้เชี่ยวชาญ ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษาจำนวน 1 ครั้ง

1.2.2.3 เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภท ต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์จากแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเกณฑ์การวิเคราะห์ด้านข้อมูล ทางคติชนวิทยาที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น

1.3. คำถามการวิจัย

3.1 ข้อมูลด้านคติชนวิทยาของนครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภท ต่าง ๆ ประกอบด้วยข้อมูลใดบ้าง และสามารถจัดระบบกลุ่มข้อมูลได้อย่างไร

3.2 การบูรณาการคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถทำได้อย่างไร

3.3 จังหวัดนครศรีธรรมราชมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในแง่ที่เกี่ยวข้องกับคติชนวิทยาอย่างไร

1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ

ข้อมูลคติชนวิทยา หมายถึงข้อมูลด้านตำนาน นิทาน เรื่องเล่า อาหาร ประเพณี ศิลปหัตถกรรม การละเล่นและการแสดงพื้นบ้าน ที่มีความเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถานวัตถุสถานและศาสนา และ ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิต เป็นข้อมูลที่มีขอบเขตพื้นที่ และการประกอบกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด เป็นที่รู้จักของชุมชน

การท่องเที่ยว หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรม

ศักยภาพการท่องเที่ยว หมายถึง ศักยภาพการท่องเที่ยวตามแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และศักยภาพด้านคติชนวิทยา ดังนี้

- ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามแบบประเมิน มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วยศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว และศักยภาพในการบริหารจัดการ
- ศักยภาพด้านคติชนวิทยา ตามแบบประเมินที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ประกอบด้วยปัจจัยด้านความหลากหลายของข้อมูลคติชนวิทยา ปัจจัยด้านความโดดเด่นของข้อมูลคติชนวิทยา และปัจจัยด้านความสมบูรณ์ของกิจกรรมด้านคติชนวิทยา

1.5 ขอบเขตของโครงการวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของกรวิจัยเรื่องการศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาข้อมูลด้านคติชนวิทยาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วยข้อมูลคติชนประเภทที่ใช้ถ้อยคำทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ (litterature) วัฒนธรรมวัตถุ(Material culture) ประเพณีสังคมพื้นบ้าน (social folk custom) และ การแสดงศิลปะพื้นบ้าน (performing folkarts) โดยจะคัดเลือกเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ

แหล่งท่องเที่ยว 3 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา 3) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้างต้น จะนำมาวิเคราะห์หาค่าศักยภาพด้วยเกณฑ์การวิเคราะห์ตามแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งพัฒนาโดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วยศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว และศักยภาพในการบริหารจัดการ รวมทั้งศักยภาพด้านคติชนวิทยา ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยด้านความหลากหลายของข้อมูลคติชนวิทยา ปัจจัยด้านความโดดเด่นของข้อมูลคติชนวิทยา และปัจจัยด้านความสมบูรณ์ของกิจกรรมด้านคติชนวิทยา

1.5.2 ระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี

1.5.3 พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยเป็นพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่แบ่งออกเป็นเขตพื้นที่กลุ่มอำเภอจำนวน 4 กลุ่ม ตามการจัดแบ่งกลุ่มอำเภอของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช และองค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มอำเภอป่าเขา กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ และกลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล

1.5.3.1 กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอพระพรหม

1.5.3.2 กลุ่มอำเภอป่าเขา ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 12 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอนบพิตำ 2) อำเภอพิปูน 3) อำเภอพรหมคีรี 4) อำเภอฉวาง 5) อำเภอถ้ำพรรณรา 6) อำเภอช้างกลาง 7) อำเภอทุ่งสง 8) อำเภอนาบอน 9) อำเภอทุ่งใหญ่ 10) อำเภอบางขัน 11) อำเภอลานสกา และ 12) อำเภอร่อนพิบูลย์

1.5.3.3 กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอปากพนัง อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภอชะอวด อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอจุฬาภรณ์

1.5.3.4 กลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 3 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอขนอม 2) อำเภอสิชล และ 3) อำเภอท่าศาลา

ทั้งนี้ในแต่ละเขตพื้นที่จะมีข้อมูลที่ศึกษามากน้อย หรือโดดเด่นแตกต่างกันอย่างไรก็ตามความเหมาะสมของเขตพื้นที่ ผู้วิจัยจะไม่กำหนดเป็นเงื่อนไขในเชิงปริมาณที่เท่า ๆ กัน

1.5.4 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ข้อมูลด้านคติชนวิทยาของจังหวัด นครศรีธรรมราช โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างข้อมูลที่มีความเหมาะสมตามแนวคิดทางคติชนวิทยา และเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยว ข้อมูลดังกล่าวเน้นการศึกษาจากเอกสาร เป็นหลัก และศึกษาเพิ่มเติมจากการสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์แบบเจาะจง

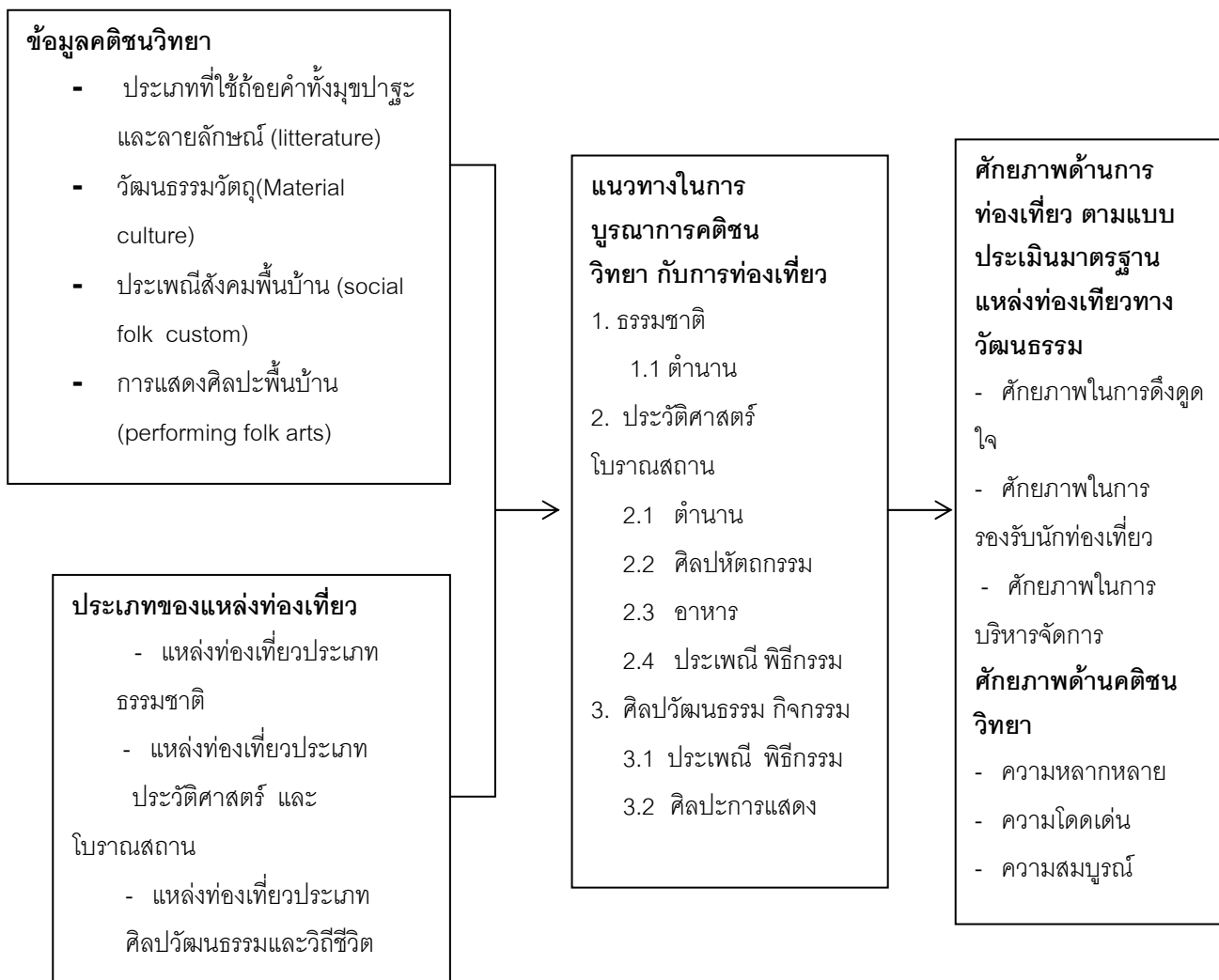
กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านคติชนวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ โดยทั่วไป ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลเจาะจงและครอบคลุมพื้นที่ที่ศึกษาในเขต 4 กลุ่มพื้นที่ โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1.5.4.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informations) รวมจำนวน 15 คน ได้แก่ นักวิชาการด้านคติชนวิทยาและวัฒนธรรมศึกษาจำนวน 6 คน นักวิชาการด้านเอกสารโบราณจำนวน 1 คน นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาจำนวน 2 คน นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจำนวน 1 คน นักวิชาการด้านภูมิศาสตร์จำนวน 3 คน และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 2 คน

1.5.4.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐในสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาคม ชมรมการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ได้แก่ ตัวแทนชมรมสมาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อมด้านศิลปะการแสดง อาหารพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน และผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมและรีสอร์ท

1.5.4.3 กลุ่มทั่วไป (General Informants) จำนวน 20 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยว นักเขียน และชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน 20 คน

1.5.5 กรอบแนวคิดในการวิจัย

1.6 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (output)

1.6.1 ได้ฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ

1.6.2 ได้บูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช

1.6.3 ได้ข้อมูลด้านศักยภาพการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาในจังหวัดนครศรีธรรมราช

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (outcomes)

1.7.1 ข้อมูลด้านคติชนวิทยา ซึ่งเป็นข้อมูลด้านวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่มีความผูกพันกับจิตวิญญาณ และอัตลักษณ์ของกลุ่มชน ได้รับความสนใจและถูกนำมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวมากขึ้น

1.7.2 ข้อมูลด้านคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวของนครศรีธรรมราช จะเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะผู้หวังผลจากการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่กลุ่มเจ้าของพื้นที่ กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สนใจเรื่องราวของกลุ่มชน และกลุ่มผู้ให้บริการการท่องเที่ยวที่จะได้พัฒนาองค์ความรู้ด้านคติชนวิทยาเพิ่มขึ้น

1.7.3 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวในแง่คติชนวิทยา จะเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนานโยบายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เนื่องจากการท่องเที่ยวในทางคติชนวิทยาเป็นการท่องเที่ยวที่เคารพคนในพื้นที่และเอื้อความรู้ต่อคนนอก(นักท่องเที่ยว)

1.7.4 การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวในแง่คติชนวิทยานำจะกระตุ้นให้กลุ่มนักท่องเที่ยวภายในจังหวัดได้ตระหนักในคุณค่าของชุมชน และเกิดการแพร่กระจายของการท่องเที่ยวในเชิงความรู้มากขึ้น

1.8 แนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยเรื่องการศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ เช่น

1.8.1 การจัดกิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นด้านวัฒนธรรม โดยการนำผลจากการศึกษาที่ได้จัดทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรมให้แก่มัคคุเทศก์ ชุมชน หรือกลุ่มผู้ประกอบการ กิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยเน้นองค์ความรู้ด้านคติชนวิทยา

1.8.2 องค์กรส่วนท้องถิ่นซึ่งดูแลแหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยา และองค์กรส่วนภูมิภาคจะมีข้อมูลเบื้องต้นในการกำหนดนโยบายหรือแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในทิศทางที่เหมาะสม

1.8.3 ชุมชนเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวมีจิตสำนึกรักและหวงแหนบ้านเกิด จากความตระหนักในคุณค่าของคติชนพื้นถิ่น ที่สามารถแปรคุณค่าให้เป็นมูลค่าได้อย่างเหมาะสม เกิดความร่วมมือในการรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนได้ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่ด้อยศักยภาพให้มีความโดดเด่นขึ้นมาได้

1.9 สรุป

การศึกษาคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการศึกษาที่ตระหนักว่านครศรีธรรมราชเป็นจังหวัดที่มีสภาพสมบูรณ์ในด้านภูมิศาสตร์และสภาพธรรมชาติ ประกอบกับการเป็นแหล่งปะทะสังสรรค์ของผู้คนต่างเชื้อชาติ ศาสนา และ

เผ่าพันธุ์ ทำให้นครศรีธรรมราชอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ทั้ง ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม แต่การศึกษาการท่องเที่ยวในด้านคติชนวิทยายังมีอยู่น้อยและขาดการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ จึงเห็นสมควรที่จะได้ศึกษาสภาพการท่องเที่ยวดังกล่าวในบริบทของคติชนวิทยาขึ้น

การศึกษาคั้งนี้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาคือ

1. เพื่อศึกษา รวบรวม และจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของจังหวัด นครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ
2. เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวจังหวัด นครศรีธรรมราช
- 3 เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ

ในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทั้งนี้ข้อมูลด้านคติชนวิทยาได้แก่ ข้อมูลประเภทที่ใช้ถ้อยคำทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ (litterature) วัฒนธรรมวัตถุ(Material culture) ประเพณีสังคมพื้นบ้าน (social folk custom) และ การแสดงศิลปะพื้นบ้าน (performing folk arts) และแหล่งท่องเที่ยวที่นำมาศึกษาเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามการจัดแบ่งประเภทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประกอบด้วย แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ , แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และ ศาสนา และ แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น

พื้นที่ศึกษาได้แก่พื้นที่ในอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวน 23 อำเภอ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่มอำเภอ ได้แก่ กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม , กลุ่มอำเภอป่าเขา , กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ และกลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล

การรวบรวมและจัดข้อมูลคติชนวิทยา ได้ศึกษาจากเอกสาร การประชุมกลุ่ม และ สัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์ได้แบ่งกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เป็น กลุ่มผู้รู้ (Key Informations) ได้แก่ นักวิชาการด้านต่าง ๆ , กลุ่มผู้ปฏิบัติ(Casual Informants) ได้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐในสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาคม ชมรมการท่องเที่ยว และกลุ่มทั่วไป (General Informants) ได้แก่นักท่องเที่ยว นักเขียน และชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่

ผลการศึกษาที่ได้จะทำให้ได้ข้อมูลด้านคติชนวิทยาที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว อย่างเป็นระบบ และมีข้อมูลในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว อันจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทนี้แบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเนื้อหาตอนแรก วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เน้นการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและแนวคิดด้านคติชนวิทยา วัฒนธรรม ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดนครศรีธรรมราช และข้อมูลคติชนวิทยา ต่าง ๆ เนื้อหาในตอนที่ 2 นำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดนครศรีธรรมราช งานวิจัยด้านคติชนวิทยา การท่องเที่ยว รวมทั้งการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านคติชนวิทยากับการท่องเที่ยว

2.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีและเนื้อหาด้านคติชนวิทยา

ขนิษฐา จิตชินะกุล (2536) กล่าวถึงระเบียบวิธีการศึกษาคติชนวิทยาไว้ว่า แนวทางการศึกษาคติชนวิทยาสามารถกระทำได้โดย การค้นหาจุดกำเนิดของคติชนวิทยา , การค้นหา รูปแบบและโครงสร้างของคติชนวิทยา , การศึกษาสัญลักษณ์ในคติชนวิทยา , การศึกษา เปรียบเทียบในคติชนวิทยา และการศึกษากระบวนการถ่ายทอดของคติชนวิทยา

1. การค้นหาจุดกำเนิดของคติชนวิทยา

การค้นหาจุดกำเนิดของคติชนเป็นการศึกษาเพื่อค้นหาประวัติความเป็นมาของคติชน ในแขนงต่าง ๆ ที่ยังเป็นปัญหา เพื่อนำมาอธิบายถึงจุดเริ่มต้นว่าเกิดขึ้นเมื่อไร เกิดขึ้นได้อย่างไร และเกิดขึ้นที่ไหน การอธิบายเกี่ยวกับจุดกำเนิดของคติชน สามารถแบ่งออกได้ 2 แนวทาง คือ

- แนวทางที่เห็นว่าคติชนที่เหมือน ๆ กัน หรือคล้ายกัน อาจเกิดขึ้นได้พร้อม ๆ กัน ในสถานที่หลายแห่งและหลายช่วงสมัย เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณ ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำท่วมโลก เป็นต้น ซึ่งพบตำนานเหล่านี้อยู่ทั่วโลก โดยที่กลุ่มชนนั้น ๆ ไม่เคยมีการติดต่อสัมพันธ์กัน มาก่อน จึงมีผู้เชื่อว่าสภาพจิตใจของมนุษย์ทั่วไปในโลกย่อมจะต้องมีสภาพจิตใจที่คล้ายกัน
- แนวทางที่เห็นว่าคติชนเกิดขึ้นในแหล่งเดียวกัน แล้วแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน

2. การค้นหารูปแบบและโครงสร้างของคติชนวิทยา

คติชนจะมีลักษณะสำคัญประการหนึ่งคือ จะมีรูปแบบและโครงสร้างที่แน่นอนตายตัว แม้จะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป เช่น รูปแบบของนิทาน ปริศนาคำทาย ภาษิต เป็นต้น การศึกษาดังวิธีนี้จะทำให้ผู้ศึกษาสามารถจำแนกรูปแบบและโครงสร้างคติชนได้อย่างแน่นอนตายตัว สามารถตรวจสอบได้ อาจทำได้โดยการรวบรวมข้อมูลทางคติชนที่ต้องการศึกษาแล้ว

แบ่งแยกประเภท โดยยึดรูปแบบที่แตกต่างกันเป็นเครื่องกำหนด เช่น การศึกษานิทานพื้นบ้านได้แบ่งประเภทนิทานพื้นบ้านออกเป็น นิทานมุขตลก นิทานวีรบุรุษ นิทานเกี่ยวกับนางฟ้าเทวดา นิทานสัตว์ หรือการศึกษาปริศนาคำทาย

3. การศึกษาสัญลักษณ์ในคติชนวิทยา

การศึกษาคติชนด้วยวิธีนี้จะศึกษาความหมายสัญลักษณ์ที่ชาวบ้านใช้ เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิด อารมณ์และจิตใจของชาวบ้าน ที่สะท้อนผ่านบทเพลงพื้นบ้าน ความฝัน นิทาน เรื่องตลก และเพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะที่แท้จริงของสังคม

4. การศึกษาเปรียบเทียบในคติชนวิทยา

การศึกษาเปรียบเทียบทางคติชนวิทยา ได้แก่การศึกษาโดยอาศัยองค์ความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ ด้าน นักคติชนจำเป็นต้องให้ความร่วมมือกันเพราะแต่ละคนไม่สามารถที่จะรอบรู้ในหลาย ๆ ด้านได้

5. การศึกษากระบวนการถ่ายทอดของคติชนวิทยา

การศึกษาระบบการถ่ายทอดของคติชนเป็นการศึกษาเรื่องราวที่ถ่ายทอดทางมุขปาฐะโดยตรง ทั้งนี้อาจจะเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง หรือจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งข้อดีของการศึกษาด้วยวิธีนี้คือ ความน่าเชื่อถือ

แหล่งข้อมูลในทางคติชนวิทยา ประกอบด้วย

1. ข้อมูลปฐมภูมิ หรือข้อมูลชั้นต้น (Primary Sources) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากชาวบ้านโดยตรง ทั้งนี้อาจได้มาจากการสัมภาษณ์ สังเกต สอบถาม เก็บจากสถานการณ์จริง เป็นต้น

2. ข้อมูลทุติยภูมิ หรือข้อมูลชั้นรอง (Secondary Sources) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากหนังสือ เอกสาร หรือแหล่งที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว

ข้อมูลทั้งสองประเภทนี้ต่างมีข้อดี ข้อด้อย กล่าวคือ ข้อมูลปฐมภูมิเป็นข้อมูลที่มีคุณค่าเพราะจะได้จากแหล่งข้อมูลโดยตรง ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ แต่การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นนี้จะต้องมีการลงทุน ลงแรงและเวลา และการเก็บข้อมูลบางครั้งต้องใช้เวลาแรมเดือนเพื่อสร้างความคุ้นเคยกับชนในกลุ่ม ส่วนข้อมูลทุติยภูมิอาจมีคุณค่าด้วยกว่าข้อมูลปฐมภูมิ ทั้งนี้เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นนี้บางครั้งไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการของการเก็บรวบรวมข้อมูล

วัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชนประกอบด้วย

1. เพื่ออนุรักษ์คติชนประเภทต่าง ๆ ให้คงอยู่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ตรงกับคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล และต้องพยายามถ่ายทอดออกมาให้เหมือนมากที่สุด เพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นนั้นด้วย

2. เพื่อให้เห็นความแตกต่างของวัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละที่ ซึ่งมีเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป

3. เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในกลุ่มชนหรือในท้องถิ่นนั้น ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์และเวลา อาจเป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ หรืออาจจะมีการยกเลิกวัฒนธรรมบางอย่างที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป

4. เพื่อให้เห็นค่านิยมบางประการของคตินชาวบ้าน กลุ่มชนอาจมีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา การปกครอง แต่จะมีบางส่วนที่มีค่านิยมบางประการที่คล้ายคลึงกัน เช่น ความกตัญญู ความสุภาพอ่อนโยน ความซื่อสัตย์สุจริต

5. เพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัย

6. เพื่อให้เห็นแนวโน้มที่เป็นสากลหรือจุดร่วมของวัฒนธรรมพื้นบ้าน

7. เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในงานแต่ละแขนงหรือสาขาวิชา เช่น การแพทย์พื้นบ้าน การดนตรี เป็นต้น

การศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาไม่ว่าจะมีจุดประสงค์ใด นักคติชนวิทยาได้แบ่งวิธีการศึกษาออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1. การศึกษาข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสนาม 2. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และ 3. การศึกษาข้อมูลจากพิพิธภัณฑ์คติชน

การศึกษาทางคติชนวิทยาแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากชาวบ้านโดยตรง หรือที่ในทางคติชนวิทยาเรียกว่า ข้อมูลภาคสนามจากวิทยากร ความสำคัญของการศึกษาคติชนวิทยาโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามก็คือ ระเบียบวิธีการเก็บข้อมูลสนาม ทั้งนี้จำเป็นต้องศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติการเก็บข้อมูลเพื่อให้ผลจากการเก็บข้อมูลเป็นที่น่าเชื่อถือได้ประโยชน์

วิธีการรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติภาคสนาม สามารถกระทำได้โดย 1. การตั้งประเด็นเรื่องที่จะศึกษา 2. การวิเคราะห์ประเด็นของเรื่องที่จะศึกษา 3. การรวบรวมข้อมูล 4. การวิเคราะห์ข้อมูล และ 5. การนำเสนอผลการศึกษา

การตั้งประเด็นเรื่องที่จะศึกษา จะต้องมีความกระชับ และจำกัดขอบเขตของการศึกษา เพราะการเก็บข้อมูลอย่างกว้างขวาง จะทำให้วิเคราะห์ข้อมูลได้ยาก

การวิเคราะห์ประเด็นของเรื่องที่จะศึกษา เป็นการกำหนดแนวทางในการศึกษา ให้ได้ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้อง ทำให้เข้าใจประเด็นปัญหา ทำให้ช่วยตัดสินใจได้

การรวบรวมข้อมูลมีอยู่ด้วยกันหลายวิธี การศึกษาข้อมูลจากเอกสารจะช่วยให้ผู้ศึกษามีพื้นฐานความรู้ก่อน และมีแนวทางในการรวบรวมข้อมูลชัดเจนขึ้น ผู้รวบรวมข้อมูลต้องมีคุณสมบัติสำคัญคือความอดทน การรู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สนใจใน

ทุกสัปดาห์ของผู้ให้ข้อมูล ผู้รวบรวมข้อมูลสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้โดยการสัมภาษณ์ สังเกตและใช้แบบสอบถาม การสังเกตอาจสังเกตโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วย การจดบันทึกข้อควรจัดเก็บอย่างมีระบบเพื่อสะดวกต่อการวิเคราะห์และการจำแนกข้อมูล และต้องจดบันทึกตามที่ได้ยินจริง ๆ โดยไม่เปลี่ยนแปลงถ้อยคำ และอาจจะต้องจดบันทึกท่าทีของผู้ให้ข้อมูล หากผู้ให้ข้อมูลใช้ภาษาถิ่น ผู้บันทึกก็ควรจดบันทึกเป็นภาษาถิ่นและสอบถามความหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกัน การบันทึกรายละเอียดของข้อมูลอาจมีการระบุถึงบุคคลที่ใช้ สถานที่ที่ใช้ โอกาสที่ใช้ข้อมูลนั้น ๆ ภาษาที่ใช้นี้ใช้กับกลุ่มชนใด ใช้ในสังคมใด ศาสนาใด

การวิเคราะห์ข้อมูลสามารถวิเคราะห์ได้ในเชิงคุณค่า การวิเคราะห์ข้อมูลในแง่การนำข้อมูลไปใช้ การวิเคราะห์ข้อมูลในแง่ประวัติศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลในแง่ที่เป็นอัตชีวประวัติ เป็นต้น การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการเอาข้อมูลที่รวบรวมได้มาแยกแยะ จัดระบบตีความหรือเปรียบเทียบ เพื่อเป็นการค้นหาแหล่งกำเนิด โครงสร้าง หน้าที่ ตลอดจนการเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน

การวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยาอาจจะใช้หลักการหรือทฤษฎีมาเป็นแนวทางในการอธิบายข้อมูลที่รวบรวมมาได้ ดังนี้

1. ทฤษฎีบทบาทหน้าที่ (Functional Approach) ทฤษฎีนี้มุ่งศึกษาบทบาทหน้าที่ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางคติชนวิทยาว่ามีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมอย่างไร เช่น พิธีกรรมการไหว้ผีปู่ตาของคนในภาคอีสาน ได้มีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมในเรื่องของการสร้างความรักความสามัคคี ความสงบร่มเย็น

2. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psycho Analytical Approach) ทฤษฎีนี้มุ่งศึกษาสัญลักษณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ตามแนวจิตวิเคราะห์ ตามแนวของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ที่เห็นว่าบุคคลมักจะระบายความรู้สึกออกมาทางความฝัน การเล่าเรื่องตลกขบขัน การผูกเรื่องขึ้นเป็นนิทาน

3. ทฤษฎีโครงสร้าง (Structural Approach) ทฤษฎีนี้มุ่งศึกษาโครงสร้างทางคติชนวิทยาโดยการศึกษาจากรูปแบบเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ รวมทั้งการศึกษาเปรียบเทียบในระบบภาษาศาสตร์เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างข้อมูลทางคติชนวิทยา เช่น ปริศนาคำทาย ภาษาถิ่นสำนวนสุภาษิต และคำพังเพย เป็นต้น

4. ทฤษฎีภูมิประวัติ (Historical Geographical) ทฤษฎีนี้มุ่งศึกษาที่มาของข้อมูลทางคติชนวิทยาที่มีลักษณะเหมือนกันหรือคล้ายกัน เช่น วรรณกรรมท้องถิ่น ปริศนาคำทาย เพลงพื้นบ้าน สำนวน สุภาษิต และคำพังเพย เป็นต้น ด้วยความเชื่อที่ว่าข้อมูลที่มีลักษณะเดียวกันมีต้นกำเนิดจากสถานที่เดียวกัน และได้แพร่กระจายไปยังถิ่นอื่น ๆ

5. ทฤษฎีการวิเคราะห์องค์ประกอบ (Hemispheric) ทฤษฎีนี้เป็นการศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาโดยใช้พื้นฐานความรู้ทางสังคมศาสตร์ มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์ จิตวิทยาและสังคมวิทยา โดยจะแบ่งข้อมูลออกเป็นของเก่ากับของใหม่ ทั้งนี้จะวิเคราะห์ข้อมูลตามองค์ประกอบของท้องถิ่นและองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์

6. ทฤษฎีแนววิเคราะห์ด้านภาวะแวดล้อม (Contextual Approach) ทฤษฎีนี้มุ่งศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทมุขปาฐะ โดยจะวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและวัฒนธรรม

ผลการศึกษาข้อมูลทางคติชนวิทยาโดยส่วนใหญ่มักจะนำเสนอในรูปแบบของการบรรยายหรือพรรณนาวิเคราะห์ หรืออาจนำเสนอในเชิงสถิติเพื่อเปรียบเทียบ

การศึกษาคติชนวิทยานอกจากการเก็บรวบรวมข้อมูลสนามแล้ว ผู้ศึกษายังสามารถศึกษาคติชนวิทยาได้จากเอกสาร เอกสารที่บันทึกเรื่องราวทางคติชนวิทยามีหลายประเภทด้วยกัน อาทิ นิทาน ตำนาน จดหมาย วรรณคดี แม้ว่าจะมีการขัดเกลาทางด้านภาษาให้มีความประณีตขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังคงมีลักษณะของคติชนปรากฏอยู่ เรื่องราวทางคติชนวิทยาในอดีตบางเรื่องได้ถูกจดบันทึกไว้และไม่มีผู้ที่มีความรู้หรือความสามารถที่จะใช้ข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ ได้ เนื่องจากขาดช่วงของการสืบทอดจึงทำให้ผู้ศึกษาต้องหันมาศึกษาคติชนจากเอกสารแทน การศึกษาคติชนวิทยาจากเอกสารและจากมุขปาฐะจะช่วยเสริมซึ่งกันและกัน

วิธีการศึกษาคติชนอีกประการหนึ่งคือการศึกษาคติชนจากพิพิธภัณฑ์คติชน พิพิธภัณฑ์คติชน หมายถึง แหล่งเก็บคติชนหลายประเภท หลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นวัสดุและเป็นวัตถุต่าง ๆ การศึกษาคติชนในพิพิธภัณฑ์จะต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ เนื่องจากวัสดุในพิพิธภัณฑ์อาจมีเพียงชิ้นเดียว ถ้าเกิดการชำรุดก็อาจจะก่อให้เกิดความเสียหายได้

มัลลิกา คณานุรักษ์ (2537) กล่าวถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลและแนวทางการศึกษาคติชนวิทยาไว้ว่า ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางคติชนวิทยาสามารถแบ่งประเภทการเก็บข้อมูลได้เป็นโครงการต่าง ๆ ดังนี้

1. โครงการแบบสำรวจ (Survey Project) คือการเก็บข้อมูลชนิดสุ่มจากแหล่งหรือกลุ่มชนหลายแหล่งหลายกลุ่ม แบบกวาดป็นกล มักได้ข้อมูลค่อนข้างผิวเผิน

2. โครงการแบบลึก (Depth Project) คือ การเก็บข้อมูลอย่างเข้มข้นที่ต้องพยายามเก็บข้อมูลหลาย ๆ ประเภท จากแหล่งเดียวหรือหลายแหล่งหลายกลุ่ม หรืออาจจะเจาะจงเก็บเฉพาะประเภทเดียวจากกลุ่มเดียว หรือหลายกลุ่มก็ได้ เพื่อให้รู้จักลึกซึ้งในเรื่องใดโดยเฉพาะ

3. โครงการแบบอยู่กับที่ (Local Project) คือ การเก็บข้อมูลที่ผู้รวบรวมไม่ต้องเดินทางไปพักแรมในแหล่งไกล ซึ่งอาจรวบรวมได้จากครอบครัวของตนเอง จากเพื่อนบ้าน จากเพื่อนนักศึกษา จากเด็กใกล้บ้าน หรือจากกลุ่มชนที่อยู่ใกล้เคียง

4. โครงการแบบเก็บเล็กผสมน้อย (Incidental Collecting) คือ การเก็บข้อมูลแบบพบข้อมูลโดยบังเอิญ เมื่อเห็นว่าข้อมูลนั้นน่าสนใจ หรือน่าศึกษา เมื่อเก็บข้อมูลมากพอก็จะสามารถนำมาศึกษาวิจัยได้

การศึกษาวิจัยดังกล่าวมีจุดประสงค์ ได้แก่

1. วิจัยเพื่อเรียนรู้สภาวะปัจจุบัน จะได้ว่ากลุ่มชนในแหล่งนั้น ๆ มีวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างไร เพื่อทำความเข้าใจและ เรียนรู้คติประเพณีของกลุ่มชนในท้องถิ่น

2. วิจัยเพื่อเปรียบเทียบ เป็นการศึกษเปรียบเทียบข้อมูลในด้านเนื้อหาและลีลาโวหาร เพื่อวิเคราะห์ความเหมือน คล้าย และแตกต่างระหว่างกลุ่ม ระหว่างพื้นที่ ตลอดจนช่วงเวลาในอดีตกับปัจจุบัน

3. วิจัยเพื่อสร้างภาพจำลองของอดีต เป็นการเรียนรู้อดีตและความเป็นมาของกลุ่มชนทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม อันเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจพัฒนาการและความสัมพันธ์ของมนุษย์

4. วิจัยเพื่อให้เข้าใจถึงภาวะอันเป็นสากล เป็นการทำความเข้าใจการแสดงออกทางประเพณีที่แสดงถึงสภาพจิตใจและพฤติกรรมาโต้ตอบของมนุษย์ที่มักเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

นอกจากนี้ แนวทางการศึกษาวเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยาเมื่อได้ข้อมูลมาเรียบร้อยแล้ว สามารถกระทำกับข้อมูลได้โดย การ วิเคราะห์ข้อมูล , สังเคราะห์ข้อมูล และ สงเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยา ได้แก่ การจำแนก การจัดหมวดหมู่ การหาความหมายหรือการหาคคุณค่า การจำแนก และการจัดหมวดหมู่ ช่วยให้รู้ความแตกต่าง โดยต้องเข้าใจให้ดีด้วยว่าความแตกต่างของข้อมูลทางคติชนวิทยามีใช่ความแบ่งแยก

การสังเคราะห์ข้อมูลทางคติชนวิทยา ได้แก่ การนำข้อมูลที่แยกแล้วมารวมกันให้เป็นรูปเดิม เป็นการศึกษาความเหมือนคล้าย

การสงเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การนำสิ่งที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ข้อมูลที่เรียบร้อยแล้วไปใช้ให้เกิดประโยชน์

สำหรับทฤษฎีทางคติชนวิทยา ที่นำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาวิจัย มัลลิกา คณานุรักษ์ ได้กล่าวไว้ว่าทฤษฎีที่นิยมนำมาวิเคราะห์ทางคติชนวิทยา ได้แก่

1. ทฤษฎีการแพร่กระจาย เป็นทฤษฎีทางมนุษยวิทยา นำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ทางคติชนวิทยาโดยเสนอว่า นิทานหรือเพลง หรือเรื่องเล่า จะแพร่กระจายจากจุดที่ถือกำเนิดไปยังถิ่นอื่น คล้ายกับการโยนก้อนหินลงไปใต้น้ำ ผิวหน้าจะกระจายเป็นระลอกออกไปรอบด้าน เกิดเป็นนิทานที่คล้ายคลึงกันเป็นสำนวนต่าง ๆ กันในหลายถิ่น หลายชาติหลายภาษา

2. ทฤษฎีคู่ที่ตรงกันข้าม (Binary Opposition) ของเลวี สเตราส์ (Levi Strauss) ได้แก่ การประยุกต์จากสิ่งที่ตรงกันข้ามของ Olrik มีคู่เปรียบเทียบตรงข้าม เช่น พระเอกเป็นคนดี ตัวโกงเป็นคนไม่ดี (Traits = ลักษณะคู่) บางทีเรียกทฤษฎีคู่ที่ตรงกันข้าม (Binary Opposition) ว่า “ความคิดในเรื่องกลับหัวกลับหางของตอนต้นเรื่องกับตอนท้ายเรื่อง ซึ่งมนุษย์มักคิดออกมาในลักษณะที่เป็นสองขั้ว เช่น ชาย-หญิง ไฟ-ดิน ชีวิต-ความตาย ธรรมชาติ-วัฒนธรรม สูง-ต่ำ ดำ-ขาว สุข-ดิบ ความดี-ความชั่ว และ Levi Straus ยังเชื่อว่าความคิดเหล่านี้เป็นความคิดพื้นฐานของการกำหนดโครงสร้างของนิทานทั่วไป

3. ทฤษฎีโครงสร้างนิยม (Structuralism) ทฤษฎีนี้เป็นการมองนิทานตั้งแต่ต้นจนจบ (The Whole Text) ถือว่าเนื้อหาในนิทานเป็นสากลเหมือน ๆ กันทุกเรื่อง ต่างกันที่ตัวผู้กระทำและสิ่งของ แต่พฤติกรรมไม่แตกต่างกัน ทฤษฎีนี้มี 2 แบบ คือ

- แบบของ Propp (Syntagmatic) Propp เป็นนักคติชนชาวรัสเซียได้นำความคิดเรื่อง Syntagmatic มาพิจารณาไวยากรณ์ของนิทานแล้วพบว่า สิ่งที่ต่างกันคือตัวผู้กระทำและสิ่งของ โดยพฤติกรรมจะไม่เปลี่ยน เช่น

เรื่องที่ 1 ซารี่ให้เหยี่ยวแก่พระเอก (เหยี่ยวพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง)

เรื่องที่ 2 คนแก่ให้ม้าแก่พระเอก (ม้าพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง)

เรื่องที่ 3 คนทรงให้เรือแก่พระเอก (เรือพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง)

เรื่องที่ 4 เจ้าหญิงให้แหวนแก่พระเอก (แหวนพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง)

- แบบของ Levi Strauss (Paradigmatic) Strauss ได้ศึกษานิทานปรัมปรา และพบว่า แท้ที่จริงแล้วนิทานทั้งหลายในแต่ละสังคมดำเนินไปบนโครงสร้าง (Syntax) อันเดียวกันแบบเดียวกับโครงสร้างทางภาษา ต่างกันก็แต่ในรายละเอียดที่มีความสัมพันธ์กันแบบ คู่ของสิ่งที่ตรงกันข้าม

4. ทฤษฎีมาลินอสกี (Malinowski) มาลินอสกีได้กระตุ้นให้มีการศึกษาภาวะแวดล้อม (บริบท) หรือ Context ของคติชนที่ศึกษา อันได้แก่ ภาวะแวดล้อมของความจริงในวัฒนธรรม ซึ่งรวมทั้งเครื่องมือ เครื่องใช้ กิจกรรม ความสนใจ จริยธรรมและค่านิยมทางสุนทรีย์ มิใช่ศึกษาเพียงแต่เพียงเก็บเนื้อเรื่องอย่างเดี่ยวแบบเก่า แนวคิดนี้นักมานุษยวิทยาและนักคติชนวิทยานำไปประยุกต์ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้านต่าง ๆ เป็นที่รู้จักเรียกกันว่า “แนววิเคราะห์ด้านภาวะแวดล้อม” (Contextual Approach) เช่น การอธิบายหน้าที่บทบาทของศาสนนิทานในสังคมเจ้าของเรื่อง ตามแนวคิดของ Malinowski เป็นการเปลี่ยนความสนใจการวิเคราะห์หาโครงสร้างหรือเนื้อหาอันเป็นสากล แบบที่ Propp และ Levi Strauss เสนอมาพิจารณานิทานเฉพาะแต่ละสำนวน หรือพิจารณาสำนวนต่าง ๆ ของนิทานเรื่องเดียวกัน เพื่อดูบริบททางสังคม

วัฒนธรรม ตัวผู้เล่า กลุ่มผู้ฟัง หรือสถานที่ในขณะทีเล่านิทานสำนวนนั้น ๆ มีส่วนกำหนดเนื้อหาของนิทานสำนวนนั้นให้ต่างไปจากสำนวนอื่นอย่างไร

5. แนววิเคราะห์เชิงจิตวิทยา หรือทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic School) ผู้สร้างทฤษฎีเชื่อว่ามนุษย์ถูกกดดันความปรารถนาทางเพศเอาไว้ได้จิตสำนึก จึงต้องเอานิทานมาช่วยเยียวยาจิตใจมนุษย์ที่มีปัญหา ปลอบประโลมใจ ให้ทางออกกับจิตใจของมนุษย์ที่ยับยั้งเรื่องราวที่มนุษย์อยากเห็นให้เกิดในชีวิตคน เป็นการช่วยบำบัดใจ เป็นการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ที่นักจิตวิทยาในกลุ่มหนึ่งรับเอาแนววิเคราะห์ทางจิตของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Freud) มาใช้ ทำให้เกิดแนวโน้มที่วิเคราะห์ในเชิงสัญลักษณ์ทางเพศ เช่น ในเรื่องแจ๊คผู้ฆ่ายักษ์ (Jack and the Beanstalk) ที่ความกลัวที่งอกสูงใหญ่เป็นสัญลักษณ์ของลึงค์

6. ทฤษฎีการใช้โวหารทางคติชนวิทยา (Rhetorical Theory of Folklore) ของ Roger Abrahams ให้แง่คิดว่าคติชนมีอำนาจในการควบคุมพฤติกรรมและความคิดของบุคคล บุคคลใช้คติชนช่วยควบคุมสถานการณ์ให้เป็นไปตามที่ตนต้องการ เช่น การใช้สุภาษิตควบคุมพฤติกรรมในสังคม การศึกษาองค์ประกอบในการใช้โวหารรวมถึงการศึกษาสัญลักษณ์ที่ใช้ในสังสรรค์สัมพันธ์ระหว่างบุคคลแบบตัวต่อตัวด้วย

7. ทฤษฎีว่าด้วยแหล่งกำเนิด

- ทฤษฎีเอกกำเนิด เชื่อว่า นิทานของสองชาตินี้มีความคล้ายคลึงกันได้เพราะ มีการแพร่กระจายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เนื่องจากชนเหล่านั้นใช้ภาษาตระกูลเดียวกัน
- ทฤษฎีพหุกำเนิด เชื่อว่า นิทานต่าง ๆ เกิดขึ้นจากแหล่งต่าง ๆ หลายแหล่ง เหตุที่มามีความคล้ายคลึงกันเพราะเป็นของคน ซึ่งต่างก็มีลักษณะและสภาพจิตใจคล้ายคลึงกันทุกแห่งในโลก และอารยธรรมของมนุษย์ทุกชาติมีพัฒนาการไปตามลำดับชั้นเหมือน ๆ กัน ชาวบ้าน และเปิดประตูวงการศึกษาคติชาวบ้านให้กว้างขวางขึ้น

8. ระเบียบวิธีภูมิ-ประวัติ (Historic-Geographic Method) เป็นวิธีการศึกษาประวัติและทิศทางของการแพร่กระจายข้อมูลนิทานชาวบ้าน มีขั้นตอนการศึกษาคือ

- รวบรวมสำนวน (Version) ต่าง ๆ ของบทที่กำหนดไว้ศึกษา ยังมีสำนวนเปรียบเทียบมากเท่าใด ผลสรุปย่อมเป็นที่เชื่อถือได้มากเท่านั้น
- จำแนกและจัดหมวดหมู่ แยกสำนวนเขียนและสำนวนที่บันทึกจากปากคำไว้คนละพวก สำหรับสำนวนเขียนให้เรียงตามวันเดือนปีที่เรียงเรียง ส่วนสำนวนปากคำเรียงตามแหล่งที่พบ สำหรับการจัดหมวดหมู่ของแหล่งนั้นควรใช้อักษรย่อที่บ่งตระกูลภาษาตามด้วยอักษรย่อที่บ่งชื่อประเทศ
- วิเคราะห์ลักษณะใหญ่ ๆ ของเรื่อง เช่น เรื่องพิกุลทอง มีลักษณะหรืออนุภาค (Motif) ต่าง ๆ คือ แม่เลี้ยงใจร้าย คนใจร้ายกับคนใจดี เจ้าชายมาเป็นเนื้อคู่ เจ้าสาวปลอม

การคล้ายอาถรรพณ์ สำหรับแต่ละอนุภาคนั้น จะปรากฏในแต่ละสำนวนต่างกันอย่างไม่มีทั้งคล้ายและต่างกัน

- สังเคราะห์เค้าโครงเรื่อง (Archetype) เมื่อพิจารณาแล้วว่าอนุภาคใดน่าจะเป็นองค์ประกอบแกนเดิม ก็ลองสร้างโครงเรื่องแกน โดยนำอนุภาคนั้น ๆ มาเชื่อมโยงกันเข้า
- พิจารณาทิศทางและความเป็นมาของสำนวนต่าง ๆ กล่าวคือ
 - ก. พิจารณาว่าโครงเรื่องแกนที่สังเคราะห์ขึ้น เข้ากันได้กับสำนวนใดจากแหล่งใดมากที่สุด มีเหตุผลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ที่ขัดแย้งหรืออนุโลมได้
 - ข. พิจารณาว่าถ้าโครงเรื่องดังกล่าวเกิดในแหล่งนั้น ๆ จะมีลักษณะการแพร่กระจายไปสู่แหล่งอื่นได้อย่างไร
 - ค. การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบบางประการในสำนวนจากแหล่งอื่นมีเหตุผลจากสภาพแวดล้อมอย่างไร
 - ง. เมื่อเหตุผลทุกอย่างสมจริงก็น่าจะสรุปเค้าโครงเรื่องแกนที่กำหนดเป็นหุ่นนั้นเป็นโครงเรื่องแกนที่สมบูรณ์ แต่ถ้ามีปัญหาที่ต้องปรับและสร้างโครงเรื่องแกนทดลองใหม่

9. ระเบียบวิธีสังคม-จิตวิทยา (Socio-Psychology Method) เป็นวิธีศึกษาโดยพุ่งถึงถึงสภาพชีวิตและสังคมที่สะท้อนจากข้อมูล ผลการศึกษาจะทำให้เข้าใจกลุ่มชนนั้นและอาจปรับปรุงสภาพบางประการให้แก่เขา โดยยึดลักษณะเฉพาะของเขาไว้ สิ่งที่จะสะท้อนจากข้อมูลได้แก่ 1. ความรู้สึกนึกคิด 2. ความเป็นอยู่ 3. ประวัติศาสตร์ 4. การเมือง 5. เศรษฐกิจ

10. ทฤษฎีว่าด้วยวิวัฒนาการของรูปแบบ

- ทฤษฎีสุริยปกรณ์ม ทฤษฎีนี้สรุปว่าเรื่องเล่าทั้งหลายล้วนมาจากดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และปรากฏการณ์ธรรมชาติทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้มองเห็นสิ่งเหล่านี้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ จึงนำเอาความรู้สึกที่มีต่อธรรมชาติมาผูกเป็นเรื่องราวแบบบุคคลาธิษฐาน (Personification) ทฤษฎีนี้นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มของการตีความเชิงสัญลักษณ์ (Symbol)

- ทฤษฎีว่าด้วยวิวัฒนาการทางรูปแบบของวรรณคดี ทฤษฎีนี้แบ่งรูปแบบวรรณคดีเป็น 5 แบบ คือ

1. เทพปกรณ์ม เป็นเรื่องที่มีตัวเอกมีภูมิกำเนิดและสภาพแวดล้อมเหนือคนธรรมดา เช่น เป็นเทพ หรือกึ่งเทพ
2. นิทานวีรบุรุษ เป็นเรื่องที่มีตัวเอกมีภูมิกำเนิดเป็นมนุษย์ แต่เหนือกว่าคนธรรมดา เช่น เป็นกษัตริย์ เจ้าชาย เนื้อเรื่องเต็มไปด้วยอภินิหาร เช่น มีการรบกับยักษ์ มีการใช้เวทมนตร์ คาถาอาคม ของวิเศษ

3. โศกนาฏกรรม เป็นเรื่องที่ตัวเองเกิดเป็นกษัตริย์และดำเนินชีวิตไปตามกฎเกณฑ์ธรรมดาของมนุษย์โลก เช่น มีความรัก ความลุ่มหลง ความโลภ เป็นต้น

4. นวนิยาย เป็นเรื่องของตัวเองที่มีภูมิกำเนิดและสิ่งแวดล้อมเท่ากับคนทั่วไป

5. สุขนาฏกรรมหรือเรื่องตลก เป็นเรื่องที่ตัวเองเป็นคนที่มีภูมิกำเนิดและสิ่งแวดล้อมเท่ากับคนทั่วไป แต่กลับมีปัญหาหรือความสามารถด้อยกว่าคนทั่วไป

11. ทฤษฎีว่าด้วยการแพร่กระจายของนิทาน ทฤษฎีนี้กล่าวถึงการแพร่กระจายของนิทานว่า

- นิทานที่แพร่กระจายไปย่อมมีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของนิทานที่เกิดจากการแพร่กระจายจะเป็นไปได้ 4 ทาง คือ 1. ภาษาเปลี่ยนแปลงไป 2. เนื้อหาบางส่วนเปลี่ยนไป เพราะผู้เล่าเล่าให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมของตน 3. มีการเปลี่ยนแปลงทั้งภาษาและเนื้อหา 4. มีความสับสน เรียงลำดับวุ่น เนื้อเรื่องไม่ติดต่อกันเป็นเรื่องราว เหตุของ ความเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการเล่า บทบาทของผู้เล่าและผู้ฟัง และ ความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นได้ทั้งโดยจงใจและไม่จงใจ

- นิทานที่แพร่กระจายไปยังมีความคงที่ แม้จะมีบางส่วนเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็ยังมีส่วนสำคัญ ๆ ของเรื่องคงที่อยู่คือสายใยของเรื่อง (Thread) อนุภาค (Motif) และรูปแบบ (Form) เราจึงยังสามารถศึกษาส่วนสำคัญ ๆ เหล่านี้ และนำมาเป็นแนวทางพิจารณาการแพร่กระจายของเรื่องตามวิธีภูมิ-ประวัติ (Historic-Geographic Method) ได้

- ลักษณะของความเปลี่ยนแปลง จะเป็นไปดังนี้

1. ละความ
2. เปลี่ยนรายละเอียด
3. ขยายความ
4. ผนวกเรื่อง คือการนำเรื่องอื่นมาผนวกเข้ากับเรื่องที่เล่า
5. สลับเหตุการณ์

- จุดประสงค์หรือสาเหตุของความเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับความสำคัญ ความคุ้นเคย และความเข้าใจในเหตุผลของเรื่อง

12. ทฤษฎีว่าด้วยความหมาย ความสำคัญ

ทฤษฎีนี้มุ่งตีความหรือหาความสำคัญของนิทาน โดยนำความรู้สาขาต่าง ๆ มาตีความนิทาน แบ่งได้เป็น

- การตีความเชิงสัญลักษณ์ เป็นการตีความโดยนำสัญลักษณ์ที่เป็นด้านปรากฏการณ์ธรรมชาติ และสัญลักษณ์แง่จิตวิทยา โดยนำปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ดวง

อาทิตย์ กลางวัน กลางคืน พายุ ฝนตก มาพิจารณาเนื้อหาในนิทาน และนำเอาทฤษฎีทางจิตวิทยา มาตีความเนื้อหาในนิทาน

- การตีความเชิงพิธีกรรม การตีความประเด็นนี้ มีกลุ่มนักทฤษฎีอยู่ 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มเคมบริดจ์ กลุ่มนี้เชื่อว่าคนเราสร้างเทพปกรณัม (Myth) ซึ่งเป็นนิทานพื้นเมืองประเภทหนึ่งเพื่ออธิบายแนวคิดและพฤติกรรมในพิธีกรรม

2. กลุ่มผู้วิเคราะห์บทบาท เชื่อว่าเรื่องเล่ากับพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก บางทีเรื่องเล่าก็เป็นต้นกำเนิดของพิธีกรรม บางครั้งพิธีกรรมก็ทำให้เกิดเรื่องเล่า

3. กลุ่มผู้วิเคราะห์เชิงพิธีกรรม กลุ่มนี้จะวิเคราะห์เรื่องเล่าโดยเชื่อว่าเรื่องเล่าสัมพันธ์กับพิธีกรรม แต่เรื่องเล่าไม่เป็นข้อมูลที่นำเชื่อถือนักในทางประวัติศาสตร์

- การตีความเชิงวัฒนธรรม เป็นการนำแง่มุมทางวัฒนธรรมมาตีความเรื่องเล่าทั้งในด้านการตีความโดยตรงและการตีความแบบกลับตาลปัตร

- การตีความสำคัญหรือบทบาทของนิทานในสังคม เป็นการศึกษาบทบาทของนิทานในสังคมว่านิทานมีบทบาทอย่างไรบ้างในสังคม

สุกัญญา สุขฉายา (2549 : 2-6) กล่าวถึงการศึกษาบทบาทหน้าที่ของคติชนไว้ว่า

การศึกษาบทบาทหน้าที่ของข้อมูลคติชนเป็นแนวทางหนึ่งในการวิจัยทางคติชนวิทยา ซึ่งนักคติชนรับแนวคิดนี้มาจาก ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ของนักมานุษยวิทยา ทฤษฎีนี้ นักสังคมวิทยาได้นำมาใช้กับระบบสังคม โดยมองว่าสังคมก็คือระบบใหญ่ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยหลายระบบ ระบบต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กัน และมีหน้าที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ถ้าเกิดบางอย่างขึ้นกับส่วนใดส่วนหนึ่งก็จะมีผลกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ด้วย ทฤษฎีนี้จึงใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกับองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสังคม นักมานุษยวิทยาสนใจบทบาทหน้าที่ของระบบต่าง ๆ ในวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นระบบความเชื่อและศาสนา ระบบครอบครัว ระบบการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบนันทนาการ โดยมองว่าระบบต่าง ๆ เป็นกลไกทางวัฒนธรรมซึ่งต่างก็มีหน้าที่ของตนและช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้ นักวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านคติชนวิทยา เช่น

- มาลินอฟสกี (Malinowski) เป็นนักมานุษยวิทยาผู้บุกเบิกทฤษฎีหน้าที่นิยมโดยใช้ข้อมูลจากตำนานปรัมปรา เขากล่าวไว้ว่า “หน้าที่ของตำนานปรัมปรา คือ ช่วยสร้างความเข้มแข็งและถ่ายทอดประเพณีของกลุ่มชน” เขาพบว่า พิธีกรรมของชนเผ่าต่าง ๆ มักจะมีบทบาทหน้าที่หลายอย่าง บทบาทบางอย่างไม่ได้แสดงออกมาตรง ๆ แต่แอบแฝงอยู่

- วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ผู้พบนิทานพื้นบ้านมากมายในคำทำนายของ คนทรง กล่าวคือ คนทรงไม่ทำนายตรง ๆ แต่จะยกคำทำนายที่ท่องจำกันมาในลักษณะเป็นนิทาน อุกุทาหรณ์ให้ฟัง คนทรงเป็นสื่อเชื่อมโยงคำทำนายซึ่งอ้างว่าเป็นของเทพ หนังสือเล่มนี้ของเขาได้รับการยกย่องว่าเป็นตัวอย่างที่ดีของงานมานุษยวิทยาแนวบทบาทหน้าที่นิยม วิลเลียม บาสคอม กล่าวถึงบริบททางสังคมของคติชนและบทบาทหน้าที่ของคติชนในสังคมอย่างละเอียด โดยยกตัวอย่างจากข้อมูลคติชนรูปแบบต่าง ๆ ด้านบริบททางสังคมของคติชน (social context of folklore) เขาได้ชี้ให้พิจารณาแยกแยะบริบท ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลคติชนหลายประเภทเล่าในเวลาใดและสถานที่ใด
2. ใครเป็นผู้เล่า ใครเป็นเจ้าของงาน ใครเป็นผู้กำหนดกลุ่มผู้ฟัง
3. ใช้กลวิธีในการเล่า / การแสดงอย่างไร เช่น ใช้ลีลาท่าทาง สีหน้า ละคร่ำไ้ การล้อเลียน บุคคล การเล่นสวมบทบาท
4. ผู้ฟังมีส่วนร่วม / แสดงปฏิกิริยาได้ตอบ อย่างไร เช่น หัวเราะ ร้องเพลง ร่วมเดินรำ ร่วมแสดง ในตอนใด
5. ชาวบ้านแบ่งประเภทของคติชนอย่างไร
6. ทักษะคติของชาวบ้านต่อเรื่องแต่ละประเภทเป็นอย่างไร

ส่วนบทบาทของคติชน (function of folklore) นั้น บาสคอมได้แสดงให้เห็นว่าชนบางกลุ่มใช้ภาษิตในการพิจารณาคติในการศาล ปรีศนา แสดงให้เห็นปฏิภาณที่แหลมคม ตำนาน ปรัมปราย้ำความสำคัญของข้อพึงประพฤติปฏิบัติ เพลงเสียดสีปลดปล่อยความไม่พึงพอใจต่อสังคม เขาได้สรุปบทบาทสำคัญของคติชนไว้เป็น 4 บทบาท ดังนี้

1. ให้ความเพลิดเพลิน ซึ่งอาจแยกแยะลงไปได้อีกว่าเป็นความเพลิดเพลินจากความสนุกสนาน หรือจากจินตนาการโลดโผน หรือเป็นการใช้กลไกทางจิตหลีกหนีจากความจริงซึ่งถ้าเป็นประการหลัง ก็แสดงว่าคติชนได้ทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์
2. ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เต็มเต็มวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์
3. ให้การศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกลาและขัดเกลาของสังคม
4. รักษาปทัสถานของสังคม

จากบทบาททั้ง 4 ประการนี้ บาสคอมสรุปไว้ในตอนท้ายว่า เราสามารถแยกบทบาทย่อยลงได้อีก หรือรวมเป็นเพียงบทบาทเดียว คือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม

- ลินดา เดก (Linda Degh) นักชาติพันธุ์วรรณาผู้ใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยมชี้ให้เห็นบทบาทของการเล่านิทานในชีวิตประจำวันด้วยความเชื่อว่า “ถ้าปราศจากผู้ฟัง การเล่านิทานก็ไม่มีบทบาทในสังคม” ตัวบทวรรณกรรมโดยตัวมันเองไม่มีความหมายหากปราศจากการเล่าในชีวิตประจำวัน การแสดงและการตอบรับจากผู้ฟัง นอกจากข้อมูลคติชนที่เป็นวรรณกรรมแล้ว ทฤษฎีหน้าที่

นิยมยังสามารถใช้ได้กับข้อมูลคติชนประเภทวัตถุ (material culture) ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน โรงนา เครื่องมือเครื่องใช้ เป็นต้น

จันทรศรี นิตยฤกษ์ (ม.ป.ป.) กล่าวว่าข้อมูลทางคติชนวิทยา แยกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ คือ

1. ประเภทมุขปาฐะ หรือ ประเภทใช้ถ้อยคำ (Verbal) ประกอบด้วย

บทเพลง

นิทาน

บทกวี คำพังเพย

ปริศนาคำทาย

ภาษาถิ่น คำกลอนของชาวบ้าน รวมทั้งการตั้งชื่อ

ความเชื่อ โชคกลาง

ข้อมูลประเภทนี้บางทีมีผู้นิยมเรียกว่า วรรณกรรมท้องถิ่น หรือวรรณกรรมชาวบ้าน

2. ประเภทอมุขปาฐะ หรือ ประเภทไม่ใช้ถ้อยคำ (Non Verbal) ประกอบด้วย

ดนตรี

ศิลปะพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้าน

สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน

การแต่งกายพื้นบ้าน

อาหารพื้นบ้าน

อากัปกิริยาของชาวบ้าน

สำหรับศิลปะนั้นอาจเป็นศิลปะบริสุทธิ์ คือ ไม่ได้นำสิ่งนั้นมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกด้านประโยชน์ใช้สอย แต่อำนวยความสะดวกด้านจิตใจเป็นส่วนใหญ่ เช่น รูปปั้นต่าง ๆ จิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น หรืออาจเป็นศิลปะประยุกต์ ซึ่งเน้นประโยชน์ใช้สอย เช่น การปลูกสร้างบ้านเรือน เครื่องเรือน เครื่องแต่งกาย ทำทาง

3. ประเภทผสม (Mix) ประกอบด้วย

การร้องรำ ระบำ

การละเล่น

ละคร

พิธีกรรม

ประเพณี

จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของคติชนวิทยานั้นกว้างขวาง ยากที่จะศึกษาได้ครบถ้วน ผู้ศึกษามักแยกศึกษาตามแนวที่ตนถนัดและสนใจ นักภาษาและวรรณคดีสนใจด้านวรรณกรรม มีความรู้ด้านวรรณกรรม มักศึกษาเรื่องมุขปาฐะ เพราะ “คติชนวิทยาเป็นวิชาที่อยู่ระหว่างวรรณคดีและมานุษยวิทยา มีเนื้อหาใหญ่เกินกว่าที่จะกลืนอยู่ในวิชาใดวิชาหนึ่งได้ ที่สำคัญ คือ แม้ข้อมูลประเภทใช้ถ้อยคำเป็นส่วนที่กว้างขวางมาก มีทั้งนิทาน ภาษิต ปริศนา คำพังเพยและบทเพลงเหล่านี้มีคุณค่าทางวรรณศิลป์อยู่มากบ้างน้อยบ้าง ฉะนั้นการศึกษาคติชนประเภทดังกล่าวจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการศึกษาวรรณคดี โดยเฉพาะในกระบวนการวิจัยและวิจักษ์คุณค่า ส่วนเนื้อหานั้นในบางเรื่องก็เป็นอันเดียวกับวรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน พระลอ หรือ ไกรทอง นั้นอยู่ในวรรณกรรมมุขปาฐะ พอ ๆ กับ ในสำนวนกวีชั้นครู และอาจกล่าวได้ว่าเรื่องส่วนใหญ่ในสำนวนกวีชั้นครูนั้นก็ถือกำเนิดมาจากวัฒนธรรมมุขปาฐะแทบทั้งสิ้น

กระบวนการศึกษาคติชนวิทยา แบ่งได้เป็น 3 ลำดับขั้นคือ

1. การรวบรวมข้อมูล
2. การจำแนกประเภทข้อมูล
3. การวิเคราะห์วิจัยข้อมูลที่ได้มา

ขั้นรวบรวมข้อมูลนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ผู้รวบรวมจะต้องกระทำให้ถูกวิธีการ และไปให้ถูกแหล่ง จึงจะได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งเนื้อหาและปริมาณ เนื่องจากข้อมูลคติชนอยู่กับคน มีวาจาเป็นพาหะ การรวบรวมจึงมักเป็นการรวบรวมข้อมูลในท้องที่ (field work) ต้องติดต่อกับกลุ่มชน บุคลิกส่วนตัวของผู้รวบรวมจึงเป็นสิ่งสำคัญ

วิธีการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. การตั้งจุดมุ่งหมาย ผู้ศึกษาควรตั้งจุดมุ่งหมายให้แน่นอนว่าจะรวบรวมข้อมูลประเภทใด เช่น รวบรวมนิทาน รวบรวมเพลงพื้นเมือง ทั้งนี้อาจจะหลังจากสำรวจแหล่งข้อมูลแล้ว
2. สถานที่ กลุ่มชนหรือวิทยากร ผู้รวบรวมต้องจำกัดให้แน่นอน ทราบแน่ชัดว่าวิทยากรของตนเป็นใครบ้าง อยู่ที่ไหน จะรวบรวมจากบุคคลคนเดียวก็ได้ ส่วนสถานที่นั้น อาจเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน แต่ถ้าประสงค์จะให้ข้อมูลเป็นผลดีต่อการวิจัย มีความหมาย แสดงให้เห็นวัฒนธรรมของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง สถานที่ควรแคบที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ได้ผลวิจัยลึกที่สุด การเลือกชุมชนอาจเลือกชุมชน ที่ละม้ายคล้ายคลึงกับที่อื่น เพื่อเป็นตัวแทนของชุมชนใหญ่อีกที่หนึ่ง หรือเลือกชุมชนที่มีความผิดแผกจากที่อื่น มีลักษณะเด่น ก็ได้
3. การค้นคว้าเรื่องพื้นฐานเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่ที่จะไปรวบรวมข้อมูล เช่น คนมีเชื้อชาติ สัญชาติ มีลักษณะนิสัยใจคอ อาชีพ อย่างไร หมู่บ้านนั้นมีลักษณะอย่างไร การคมนาคมสะดวกหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้เพราะผู้ศึกษาจะต้องไปติดต่อกับชุมชนนี้ จึงควรมีความรู้พื้นฐานเพียงพอ

4. การสร้างมนุษยสัมพันธ์ ผู้รวบรวมควรมีเทคนิคในการติดต่อกับผู้ให้ข้อมูล ต้องเตรียมเป็นอย่างดี และเข้าให้ถูกทาง อย่างมุ่งมั่นจะเอาประโยชน์ฝ่ายเดียว การเริ่มต้นเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเริ่มต้นไม่ดี การรวบรวมอาจประสบความล้มเหลว ไม่ได้ข้อมูลที่ต้องการทั้ง ๆ ที่ทราบว่ามีอยู่ อย่างพร้อมมูล บุคคลแรกที่ต้องทำความรู้จักอาจเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาส ครูใหญ่โรงเรียนประจำหมู่บ้าน เป็นต้น เมื่อแจ้งวัตถุประสงค์ให้เขาทราบ บุคคลดังกล่าวอาจช่วยเป็นสื่อกลาง แนะนำวิทยากรให้ได้

5. การสัมภาษณ์วิทยากร ต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบและบุคลิกของผู้ศึกษาเป็นสำคัญเช่นกัน ควรมีการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการสนทนากัน มิใช่มุ่งแต่จะบันทึกข้อมูลที่ต้องการเพียงอย่างเดียว เช่น ในการเก็บนิทานชาวบ้าน ผู้รวบรวมอาจเล่านิทานที่ตนทราบมาก่อน ให้วิทยากรฟังเป็นการแลกเปลี่ยนกันบ้าง บางครั้งอนุภาคบางอนุภาคของนิทานเรื่องหนึ่งเป็นเหตุให้วิทยากรนึกนิทานเรื่องใหม่ขึ้นมาได้อีก ก็นับเป็นการเพิ่มพูนและสร้างความเพลิดเพลินให้แก่วิทยากรด้วย

6. การบันทึกข้อมูล สิ่งที่ต้องการมากที่สุดในคติชนวิทยา คือ การบันทึกข้อมูลให้ตรงความจริงที่สุด ทั้งด้านเนื้อหาและโวหาร ไม่มีการต่อเติมเสริมต่อให้ดีขึ้น สละสลวยขึ้นตามใจผู้บันทึก และไม่ต้องดัดแปลงข้อมูลตามที่ตนคิดว่าควรจะเป็น จะทำให้ได้ข้อมูลที่ไม่มีบริสุทธิ การบันทึกควรทำเหมือนบันทึกละครว่า มีฉากอย่างไร ใครเป็นผู้พูด แม้แต่การหัวเราะของผู้พูดก็วงเล็บไว้ด้วย บางทีผู้เล่าอาจหัวเราะประชด หัวเราะเพราะขัน หัวเราะเพราะไม่เชื่อ สีหน้าของผู้เล่าเป็นอย่างไร บันทึกไว้ด้วยก็จะดี

อุปกรณ์ที่จะใช้ในการบันทึกข้อมูล มีดังนี้

1. เครื่องบันทึกเสียง ถือว่ามีความจำเป็นมาก ผู้ใช้ต้องมีความรู้ในการใช้พอสมควร เช่น คอยตรวจดูว่า แบตเตอรี่ยังใช้การดีหรือไม่ เครื่องทำงานหรือไม่ มิฉะนั้นอาจเกิดข้อผิดพลาด ทำให้พลาดโอกาสได้ข้อมูลไปได้

2. กล้องถ่ายภาพ หรือกล้องถ่ายภาพยนตร์ ถ้ามีได้ดั่งนั้นก็ดียิ่ง แต่ไม่มีความจำเป็นมากเท่ากับเครื่องบันทึกเสียง

3. กระดาษหรือสมุดสำหรับจด เช่น อาจจดสิ่งแวดล้อม บรรยากาศ ในที่นั้น ๆ

เมื่อได้ข้อมูลตามที่ต้องการแล้ว ผู้ศึกษาก็นำมาจำแนกประเภท และเลือกวิเคราะห์ วิจัย ตามแนวที่ตนถนัด เช่น ฉันทลักษณ์ จิตวิทยา เป็นต้น ข้อมูลทางคติชนเป็นเครื่องสะท้อนชีวิตทุกแง่ ทุกมุม มีคุณค่าอย่างยิ่ง แต่คนโดยทั่วไปมักไม่ใคร่สนใจ เพราะเห็นเป็นเรื่องง่าย ๆ เรื่องพื้น ๆ

เสาวลักษณ์ อนันตศาสน์ (2549 : 382 - 383) กล่าวถึงการจำแนกข้อมูล คติชน ตามแบบ ริชาร์ด เอ็ม. ดอร์สัน (Richard M. Dorson) ได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่

1) วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral literature) หมายถึงถ้อยคำที่กล่าวออกมาซ้ำ ๆ กัน จนเป็นแบบแผนประเพณี ที่มีเนื้อหาวางคือเรื่องเล่าพื้นบ้าน หรือที่นักวิชาการไทยเรียกว่า วรรณกรรมวรรณนา นอกจากนี้ก็มีบทเพลง บทกวี นิทาน มีลักษณะเป็นประเพณีปรัมปรา ไม่สามารถสืบสาวถึงผู้แต่งได้ แต่มีลักษณะการถ่ายทอดจากปากต่อปาก แต่ในขณะเดียวกันก็จะสอดคล้องกับวรรณกรรมลายลักษณ์ที่ได้แต่งขึ้นมา ข้อมูลวรรณกรรมมุขปาฐะได้แก่

- เรื่องเล่าพื้นบ้าน (Folk narrative)
- เพลงพื้นบ้านหรือกวีนิพนธ์พื้นบ้าน (Folk song หรือ Folk poetry)
- ภาษิต คำพังเพย Proverb
- ปริศนาคำทาย Riddle
- คำกล่าว Folk speech

2. วัฒนธรรมวัตถุ Material culture คือการศึกษาวัตถุ หรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งมีบทบาทในการดำรงชีวิต เช่น ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ อาหาร

3. ประเพณีสังคมพื้นบ้าน Social folk custom คือประเพณี หรือพิธีกรรม ที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม และเกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ความเชื่อทางศาสนา การละเล่น

4. การแสดงศิลปะพื้นบ้าน Performing folk arts คือการแสดงออกของคนในด้านศิลปะ กิริยาท่าทาง เช่น ดนตรี การร่ายรำ ละครพื้นบ้าน

2.1.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านวัฒนธรรมศึกษา

รุ่งคุณ มหาปัญญาวงศ์ ศึกษาเรื่องแผนที่ทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา ม้ง จังหวัดพิษณุโลก โดยกล่าวถึงแผนที่ทางวัฒนธรรมว่าเป็นการระบุแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมที่ค้นพบว่าอยู่ ณ ตำแหน่งใด โดยอ้างอิงหรือเทียบเคียงจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ข้อมูลทางวัฒนธรรมที่นำมาจัดทำแผนที่นั้นมีทุกแขนง ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา วรรณกรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม หรือศิลปะการแสดง ฯลฯ การจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมไม่ใช่แค่ระบุว่ามีวัฒนธรรมนั้นๆ ปรากฏอยู่ ณ ตำแหน่งใดในพื้นที่ประเทศไทย เพียงเท่านั้น แต่จะลงลึกไปในรายละเอียดขององค์ความรู้ที่จะอธิบายเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นหรืออธิบายประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมนั้นๆ ได้ด้วย ตลอดจนวิธีการคิด สร้างสรรค์ เปลี่ยนแปลง เสื่อม หรือสูญหาย ได้อย่างถูกต้อง

สำหรับการศึกษาเพื่อจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรม ม้ง จังหวัดพิษณุโลก เพื่อจัดทำแนวคิด ยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยชุมชนชาวม้ง ที่อาศัยตั้งบ้านเรือนและมีที่ทำกินในพื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 หรือมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล 500 เมตรขึ้นไป จำนวนทั้ง 9 หมู่บ้าน ใน จ.พิษณุโลก ได้แก่ หมู่บ้านร่มเกล้า

หมู่บ้านคับ หมู่บ้านน้ำจวง หมู่บ้านสงบสุข หมู่บ้านน้ำแจ้พัฒนา หมู่บ้านร่องกล้า หมู่บ้านห้วยน้ำไซ หมู่บ้านห้วยน้ำไซใต้และหมู่บ้านห้วยทรายเหนือ รวมจำนวนประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ทั้งสิ้น 8,202 คน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างมาจากการสอบถามความคิดเห็นของมั้งในชุมชนเป้าหมาย เพื่อให้ได้มาซึ่งรายชื่อของมั้งผู้มีความเชี่ยวชาญในวัฒนธรรมของตน โดย “ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ” (Key Informants) เหล่านี้ ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างแบบผสมผสาน คือ การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบก้อนหิมะ (Snowball Sampling) จากมั้งจำนวนทั้ง 9 หมู่บ้าน โดยมีขั้นตอนสำคัญคือ การคัดเลือกรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการเสนอแนะของหัวหน้าหมู่บ้าน หมอผีอาวุโสและผู้อาวุโสหัวหน้าแซ่สกุลที่อาศัยประจำอยู่ในหมู่บ้าน ได้จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 56 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แนวสัมภาษณ์ระดับลึก (In-Depth Interview Guideline) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งถือว่าเป็นผู้แสดงทางสังคม (Social Actor) ที่มีบทบาทสำคัญต่อมิติทางวัฒนธรรมและการพัฒนาในการตอบคำถามปลายเปิด (Open-Ended Questions) จากแบบสัมภาษณ์ที่มีการทดสอบความชัดเจนและครอบคลุมประเด็น ด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเองในรูปของการสื่อความหมายแบบโต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย (Two-Way Communication) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดทำแผนที่ทางวัฒนธรรมมั้ง จังหวัดพิษณุโลก โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญของเครื่องมือ 4 ส่วน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ 1) ข้อมูลโดยทั่วไปของมั้งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) 2) จารีตมั้ง 3) ประเพณีมั้ง 4) การดำรงชีวิตและความเป็นอยู่

การวิเคราะห์ข้อมูลนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ด้านวัฒนธรรมมาตรวจสอบความคิดเห็นที่สอดคล้องและความแตกต่างของข้อมูลเพื่อจัดทำแผนที่แบบมีส่วนร่วม (Participatory Mapping or P-Mapping) โดยให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลฯได้พิจารณา วิเคราะห์และตรวจสอบการสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม

2.1.3 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลคติชนวิทยา และจังหวัดนครศรีธรรมราช

ปรีชา นุ่นสุข(2546) ศึกษาเรื่อง “มณฑลละโว้เชิงเขาหลวง : หนึ่งในฐานเศรษฐกิจของรัฐตามพหุรงค์” พบว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 11 ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ได้สถาปนาอย่างมั่นคงในรัฐตามพหุรงค์ อันมีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง กษัตริย์แห่งรัฐทรงสถาปนาระบบมณฑลละโว้ขึ้นด้วยการสถาปนาสภาพภูมิประเทศศักดิ์สิทธิ์ ให้เป็นตึระะ จำนวนมากมาย รวมทั้งได้สร้างเทวาลัยขึ้นในตึระะเหล่านั้น มีพระคิระะประทับอยู่ในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์รูปศิวลึงค์ รวมทั้งในลักษณะที่เป็นยอดเขาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เรียกว่าลึงคบรรพต อาทิ ยอดเขา

ในมณฑลละ ณ เขาคา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มมณฑลเหล่านี้กระจายอยู่ในบริเวณต่าง ๆ ของรัฐตามพรลิงค์ จัดแบ่งออกได้เป็น 11 กลุ่มคือ

1. กลุ่มมณฑลแห่งราชธานี
2. กลุ่มมณฑลคลองท่อม
3. กลุ่มมณฑลคลองโมคลาน
4. กลุ่มมณฑลคลองกลาย
5. กลุ่มมณฑลคลองท่าหน
6. กลุ่มมณฑลคลองท่าควาย
7. กลุ่มมณฑลคลองท่าเรือรี
8. กลุ่มมณฑลแม่น้ำตาปี
9. กลุ่มมณฑลคลองท่าชนะ
10. กลุ่มมณฑลทะเลสาบสงขลา
11. กลุ่มมณฑลแม่น้ำตะกั่วป่า

ต่อมาได้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของพุทธศาสนาลัทธิมหายานในมณฑลของรัฐตามพรลิงค์ ในขณะที่ที่สวนิกายกำลังรุ่งโรจน์ ซึ่งได้เกิดการผสมกลมกลืนกันเป็นอย่างดี

เขมิกา หวังสุข (2550) ศึกษาเรื่อง “ประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์ภาคใต้” ในด้านอาณาจักรตามพรลิงค์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับจังหวัดนครศรีธรรมราชนั้น พบว่า ตามพรลิงค์ – นครศรีธรรมราช เป็นแคว้นแคว้นชายทะเล สันนิษฐานเดิมเป็นแคว้นเล็ก ๆ แต่มีความสัมพันธ์กับเมืองท่าทะเลฝั่งตะวันตก ศูนย์กลางแคว้นระยะแรก ๆ ไม่อาจกำหนดได้แน่นอน แต่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู มีบทบาทเป็นที่นับถือของชุมชน เมืองตามพรลิงค์ เป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดเวียง ไชยา และจากเอกสารโบราณของจีน เรียกว่า ตัน – หม่า – หลิง พบหลักฐานว่าน่าจะตั้งอยู่บริเวณเมืองพระเวียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 17 – 19 มักใช้ว่าแคว้นนครศรีธรรมราช ครอบคลุมในเขตหัวเมือง 12 นครด้วย สันนิษฐานได้ว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 มีชุมชนในระยะแรกสัมพันธ์กับเมืองศรีวิชัย ทางใดทางหนึ่งมาก่อน เมืองตามพรลิงค์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ด้วยมีความอุดมด้านสินแร่ เครื่องเทศ ของป่า และรัตนชาตินานาชาติ สินค้าที่ต่างชาติต้องการเป็นพิเศษ ได้แก่เครื่องเทศจำพวก กระวาน กานพลู ไม้กฤษณา ลูกจันทร์ น้ำมันหอม มหาหงส์ กายาน และเครื่องแกง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นเมืองท่าค้าขาย มีเศรษฐกิจมั่นคง เพราะอยู่ท่ามกลางทะเลเปิด ตำแหน่งที่ตั้งเป็นเป็นจุดศูนย์กลางการเดินทางนานาชาติ

ชัยวุฒิ พิชะกุล(2551) ศึกษาเรื่อง “ทำวชัตตุคามเทพ และทำวรามเทพ : จากทวารบาลสู่เทพผู้คุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราช” พบว่า คติความเชื่อเกี่ยวกับทำวชัตตุคามเทพและ

ทำวรามเทพ ได้เผยแพร่เข้าสู่คาบสมุทรมไทยประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ในขณะที่เมือง นครศรีธรรมราชหรือ ตามพรลิงค์ เป็นศูนย์กลางความเจริญด้านวัฒนธรรม และมีอำนาจในการปกครองเมือง 12 นคร เมืองนครศรีธรรมราชได้ติดต่อสัมพันธ์กับเมืองลังกาและได้นำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เข้ามาเผยแพร่ จากนั้นได้มีการเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ไปสู่สุโขทัย ล้านนา และเมืองใกล้เคียง พระสงฆ์ชาวลังกาได้เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราชเป็นจำนวนมากในสมัยของพระเจ้าจันทรภาณุ นอกจากนี้ได้มีการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าบนหาดทรายแก้ว ปัจจุบันองค์เจดีย์เป็นแบบสถาปัตยกรรมลังกาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคใต้ การเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามานี้เอง ทำให้สันนิษฐานได้ว่าได้นำความเชื่อเกี่ยวกับท้าวขัตตุคามเทพและทำวรามเทพเข้ามาด้วย เห็นได้จากรูปปั้น 2 องค์ ประดิษฐานอยู่ที่บันไดทางขึ้นสู่ฐานประทักษิณพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ภายในวิหารพระมหาภิเนษกรมณหรือ วิหารพระทรงม้า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เทพเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผู้คุ้มครองปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา และพุทธสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา เหตุที่ได้มีการเรียกรวมชื่อองค์เทพทั้งสองเป็นองค์เดียวกัน น่าจะมาจากความผิดพลาดในด้านการสื่อสาร เช่นที่กล่าวถึงเทพทั้งสององค์ติดกันเพื่อความไพเราะของบทกลอน ในโองการไหว้พระภูมิที่ว่า

สิบนิ้วข้าไหว้	ทำนท้าวทั่วทั้งธรณี	พระอินทร์พระพรหม
ยมยักษ์อสูรี	ไนไตรตรีงษี	พระอิศวรพระนารายณ์
นางโคควดี	งามเลิศเจิดฉาย	พระภูมิพระพาย
เทวาทั้งหลาย	อันอยู่ชั้นบน	จัดตุคามรามเทพ
ท้าวเวสสุวรรณพันตา	ทั้งท้าววิรุฬหก	วิรุฬปักข์กษัตริย์
ทั้งท้าวภูวนาราช	ผู้ฝากศาสนาเอาไว้	แก่ท่านทั้งหลายนี้หนา

ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนท้าวขัตตุคามและทำวรามเทพ จากเทพทวารบาลผู้คุ้มครองพระบรมธาตุเจดีย์ ไปเป็นเทวะผู้คุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อให้บ้านเมืองร่มเย็นสงบสุข ซึ่งในกาลต่อมาก็ได้เกิดกระแสนิยมในพระเครื่องจุตุคามรามเทพขึ้น จนถือได้ว่ากระแสความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนาจากเทวานิยมมาสู่ทุนนิยม

พลับพลึง คงชนะ (2551) ศึกษาเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ที่อยุธยาและนครศรีธรรมราช พบว่า ได้มีการกล่าวถึง ยามาตะ นากามาสะ ทั้งในบริบททางประวัติศาสตร์และ ปรัมปรานิทาน ในรูปแบบของตำนานวีรบุรุษที่เล่าขานสืบต่อกันมา ซึ่งตำนานนี้ไม่ได้เล่าขานต่อมาโดยไม่มีจุดหมาย แต่ได้ถูกทำหน้าที่เพื่อความหมายบางประการ เรื่องยามาตะ นากามาสะ อาจเป็นเรื่องที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนญี่ปุ่น ซึ่งครั้งหนึ่งยามาตะ เคยก้าวเข้ามาเป็นบุคคลสำคัญในดินแดนทางใต้ของไทย ในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องของยามาตะ ไม่เป็น

เพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณแห่งยุคที่เปลี่ยนไปเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสนับสนุนนโยบายทางการเมืองและทางทหาร การสร้างตำนานชนิดนี้มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างละเอียดอ่อน ปัจจุบันนิทานเรื่องนี้ได้ทำหน้าที่ตามสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมแห่งเศรษฐกิจ และได้ทำหน้าที่รองรับการขยายตัวของนักธุรกิจชาวญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยจำนวนเพิ่มขึ้น รวมทั้งนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมายังประเทศไทย ด้วยแรงจูงใจจากเรื่องยามาตะ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งต่อมาได้ทำให้เกิดหมู่บ้านญี่ปุ่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และศูนย์วัฒนธรรมไทย – ญี่ปุ่น ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

กลิน คงเหมือนเพชร (2551) ศึกษาเรื่อง นิราศพนม – (นิราศ) เทียบอ่าวพังงา วรรณกรรมสองพ่อท่าน สืบตำนานภูมินามบนทางข้ามคาบสมุทร พบว่า จากการศึกษาเรื่อง นิราศพนม ของพระธรรมรัตชโยดม กับ เทียบอ่าวพังงา ของ พระปฏิภาณธรรมคณี พบว่าเป็นวรรณกรรมที่ให้ความรู้ในด้าน ภูมิศาสตร์ท้องถิ่นทั่วไป , ภูมินามท้องถิ่นอันเป็นชื่อบ้านนามเมือง , นิทาน ตำนานประวัติศาสตร์ และ สอดแทรกธรรมะและอบรมสั่งสอนผ่านบทกวี ซึ่งวรรณกรรมทั้งสองเรื่อง ได้กล่าวถึงเรื่อง ตายมดิ่ง ซึ่งเดิมเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่ชาวบ้านเล่าสืบทอดกันมา นิทานตายมดิ่ง มีความสัมพันธ์กับนิทานท้องถิ่นเรื่อง ตาม่องล่าย ยายรำพึง นางยมโดย และเจ้า กงจิ้น มีความสัมพันธ์กับเส้นทางข้ามคาบสมุทร จากตะกั่วป่า – อ่าวบ้านดอน เช่น ที่กล่าวถึง คลองศก หินลูกช้าง ช่องน้ำเหลียว วัดสองพี่น้อง เขาพร้าหัก เขาทอย และ ทัพปุด นอกจากนี้ ยังได้สะท้อนเส้นทางตามรอยเลื่อนของแผ่นดิน และมีความสัมพันธ์กับเส้นทางสายประวัติศาสตร์ที่เมืองตะโกลา เช่นที่กล่าวว่า

กล่าวถึงฝ่ายตารัฐบ้านพุมเรียง มีช้างเพียงสองเชือกเล็กของชาย
 เชือกหนึ่งพังยังอีกเชือกหนึ่งพลาย เรื่อนการชายของต้องค้ำคิน
 ขึ้นทางเหนือเพื่อชายผ้าลายทอ บ้านติดต่อต่างตำบลสุดทณผืน
 ข้ามไชยยามาพนมไม่ชมชื่น ถึงดึกคืนต้องเดินเนินพนา
 เดียบคลองศกตกกว้างทางทิศใต้ เห็นแต่ไม้เป็นแนวแถวพฤษชา
 ข้ามเขาศกตกลงตะกั่วป่า สรณยาตารัฐเข้าชุ่มนอน

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิเชียร ณ นคร (2524) ศึกษาเรื่อง “การศึกษางานช่างฝีมือในจังหวัดนครศรีธรรมราช” เพื่อให้ทราบถึงจำนวนช่างฝีมือ แหล่งผลิตงานช่างฝีมือแต่ละประเภท สภาพของการประกอบอาชีพช่างฝีมือ ปัญหาและความต้องการช่างฝีมือ ในเขตจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการสนับสนุนงานช่างฝีมือเหล่านี้ ผลการศึกษาพบว่า มีงานช่างฝีมืออยู่หลายประเภท โดยเฉพาะงานช่างจักสาน ช่างฝีมือส่วนมากเป็นชาย ได้รับการศึกษาระดับ ชั้นป.1 – ป.4 และ

ทำงานช่างฝีมือเป็นงานอดิเรกมากกว่าเป็นอาชีพ ลักษณะการผลิตส่วนมากมักจะทำคนเดียวสำเร็จรูป โดยใช้บ้านเป็นแหล่งผลิตมากกว่าการแบ่งงานผลิตเป็นขั้นตอน และการผลิตที่ห้างร้าน

พนิตนาฏ ลัคนาโฆษิต (2537) ศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาการใช้พืชผักพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยศึกษาภูมิปัญญาการใช้พืชผักพื้นบ้านในเขตอำเภอเมือง อำเภอท่าศาลา อำเภอพิปูน และอำเภอพรหมคีรี จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยศึกษาแนวคิด ประสบการณ์ และแบบแผนการใช้ประโยชน์พืชผักพื้นบ้านเป็นอาหาร และนำมาจัดทำคู่มือเผยแพร่องค์ความรู้ของพืชผักพื้นบ้านแต่ละชนิดที่ได้จากการศึกษาในพื้นที่เป้าหมายสู่สาธารณชน

ผลการศึกษาพบว่า พืชผักพื้นบ้านที่ชาวนครศรีธรรมราชนิยมนำมาบริโภคในครัวเรือนแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ ผักใช้ปรุงอาหาร ผักเหนาะหรือใช้ปรุงอาหาร และผักเหนาะ (ใช้กินสด ลวก ดอง) ผักดังกล่าวชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ด้วยวิธีการที่เรียบง่าย ผลผสมผสานกรรมวิธีการปรุงที่ลงตัว ได้อาหารรสชาติกลมกล่อม เป็นเอกลักษณ์อาหารประจำวันที่มีประโยชน์ในการช่วยควบคุมภาวะธาตุในร่างกายให้อยู่ในภาวะสมดุล

พิทยา บุชรวรัตน์ (2539) ศึกษาเรื่อง ตำนานโนรา : ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่า ตำนานโนรามีความสัมพันธ์ทางด้านศาสนาและโบราณวัตถุสถานด้วย ได้แก่ โศกขุนทา เชื้อนขุนทาเมืองสะทิงพระ และวัดจะติงพระ เมืองพะโคะและวัดพะโคะ และพระพุทธรูปทวดลำลี วัดท่ากระ และพระพุทธรูปเจ้าแม่อยู่หัว เมืองสทิง และวัดสทิง เมืองพัทลุง และวัดเขียนบางแก้ว ตัวอย่างของสถานที่สำคัญ เช่น

- โศกขุนทา อยู่ในหมู่ที่ 5 ตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง เชื่อกันว่าเป็นสถานที่ขุนศรีศรีธรรมาครุสำคัญของโนรา ใช้เป็นที่ฝึกหัดศิษย์ให้รำโนรา
- เชื้อนขุนทา ตั้งอยู่ในบริเวณวัดท่าแค ด้านทิศใต้ หมู่ที่ 5 ตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง คำว่า เชื้อน หมายถึงสถานที่เก็บรักษาสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง สถานที่เก็บรักษาอัฐิของขุนศรีศรีธรรมาครุ

จากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะคัดเลือกแนวทางการศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาโดยแนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยาที่ใช้เกณฑ์การแบ่งประเภทข้อมูลของเสาวลักษณ์ อนันตศานต์ และแนวคิดแผนที่วัฒนธรรมของรุ่งคุณ มหาปัญญาวงศ์ ในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับแหล่งท่องเที่ยว และอาศัยข้อมูลจากวรรณกรรมและงานวิจัยอื่น ๆ ข้างต้นประกอบการศึกษาข้อมูลคติชนวิทยา

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวจังหวัด นครศรีธรรมราช” มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้กำหนดกลุ่มประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ข้อมูลด้านคติชนวิทยาของจังหวัด นครศรีธรรมราช โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างข้อมูลที่มีความเหมาะสมตามแนวคิดทางคติชนวิทยา และเป็นข้อมูลที่สอดคล้องกับบริบทของการท่องเที่ยว ข้อมูลดังกล่าวเน้นการศึกษาจากเอกสาร เป็นหลัก และศึกษาเพิ่มเติมจากการสำรวจพื้นที่ และการสัมภาษณ์แบบเจาะจง

กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ได้แก่ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านคติชนวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ โดยทั่วไป ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูลเจาะจงและครอบคลุมพื้นที่ที่ศึกษาในเขต 4 กลุ่มพื้นที่ โดยกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

3.1.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) รวมจำนวน 15 คน ได้แก่ นักวิชาการด้านคติชนวิทยาและวัฒนธรรมศึกษาจำนวน 6 คน นักวิชาการด้านเอกสารโบราณจำนวน 1 คน นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาจำนวน 2 คน นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีจำนวน 1 คน นักวิชาการด้านภูมิศาสตร์จำนวน 3 คน และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว จำนวน 2 คน

3.1.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐในสถานที่ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และสมาคม ชมรมการท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ได้แก่ ตัวแทนชมรมสมาคมการท่องเที่ยวท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อมด้าน ศิลปะการแสดง อาหารพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน และผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมและรีสอร์ท

3.1.3 กลุ่มทั่วไป (General Informants) จำนวน 20 คน ได้แก่ นักท่องเที่ยว นักเขียน และชาวบ้านผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ จำนวน 20 คน

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว ทั้งมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลคติชนวิทยาประจำแหล่งท่องเที่ยว และศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และจัดประชุมกลุ่มย่อย

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวตามแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และศักยภาพด้านคติชนวิทยา ดังนี้

- ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามแบบประเมิน มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประกอบด้วยศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว และศักยภาพในการบริหารจัดการ
- ศักยภาพด้านคติชนวิทยา ตามแบบประเมินที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ประกอบด้วยปัจจัยด้านความหลากหลายของข้อมูลคติชนวิทยา ปัจจัยด้านความโดดเด่นของข้อมูลคติชนวิทยา และปัจจัยด้านความสมบูรณ์ของกิจกรรมด้านคติชนวิทยา

3.5 พื้นที่ในการวิจัยประกอบด้วย

พื้นที่ในการวิจัยเป็นพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่แบ่งออกเป็นเขตพื้นที่กลุ่มอำเภอ จำนวน 4 กลุ่ม ตามการจัดแบ่งกลุ่มอำเภอขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม กลุ่มอำเภอป่าเขา กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ และกลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล

3.5.1 กลุ่มอำเภอศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัด นครศรีธรรมราช 2 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง และอำเภอพระพรหม

3.5.2 กลุ่มอำเภอป่าเขา ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 12 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอหนองปีดำ 2) อำเภอพิปูน 3) อำเภอพรหมคีรี 4) อำเภอฉวาง 5) อำเภอถ้ำพรรณรา 6) อำเภอช้างกลาง 7) อำเภอทุ่งสง 8) อำเภอนาบอน 9) อำเภอทุ่งใหญ่ 10) อำเภอ บางขัน 11) อำเภอลานสกา และ 12) อำเภอร่อนพิบูลย์

3.5.3 กลุ่มอำเภอลุ่มน้ำ ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัดนครศรีธรรมราช 6 อำเภอ ได้แก่ อำเภอปากพนัง อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร อำเภอชะอวด อำเภอเฉลิมพระเกียรติ และอำเภอจุฬาภรณ์

3.5.4 กลุ่มอำเภอหาดทรายชายทะเล ประกอบด้วยอำเภอในจังหวัด นครศรีธรรมราช 3 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอขนอม 2) อำเภอสิชล และ 3) อำเภอท่าศาลา

ทั้งนี้ในแต่ละเขตพื้นที่จะมีข้อมูลที่ศึกษามากน้อย หรือโดดเด่นแตกต่างกันอย่างไรก็ได้ ตามความเหมาะสมของเขตพื้นที่ ผู้วิจัยจะไม่กำหนดเป็นเงื่อนไขในเชิงปริมาณที่เท่า ๆ กัน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ(Quantitative Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลคติชนวิทยา พร้อมทั้งจัดระบบข้อมูลที่เหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยว

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยใช้แนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยา และแผนที่ทางวัฒนธรรมในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัยใช้เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชโดยอาศัยเกณฑ์การวิเคราะห์จากแบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ร่วมกับสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเกณฑ์การวิเคราะห์ด้านข้อมูลทางคติชนวิทยาที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้น

บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

ผลการศึกษา “การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพนครศรีธรรมราช” ในบทนี้จะกล่าวถึงภูมิหลังของจังหวัดนครศรีธรรมราช ข้อมูลคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว การบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยว และศักยภาพของการท่องเที่ยวในแหล่งต่าง ๆ เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การศึกษาที่ได้กำหนดไว้

4.1 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของจังหวัดนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองที่มีสภาพทางภูมิศาสตร์ของคาบสมุทรชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกเชื่อมต่อการตั้งถิ่นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่เป็นที่ราบที่เกิดจากการทับถมของตะกอนเหมาะแก่การปลูกข้าว แหล่งโบราณคดีในคาบสมุทรส่วนมากมีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชายฝั่งทะเลและจะอยู่บริเวณปากแม่น้ำ ชายฝั่งทะเลหรือบริเวณใกล้เคียงกันนั้นโดยทั่วไปจะตั้งอยู่บนสันทรายเพื่อป้องกันน้ำท่วม ตัวอย่างที่ดีที่สุดของการตั้งถิ่นฐานดังกล่าวได้แก่ เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งตั้งอยู่บนสันทรายขนาดใหญ่ทอดตัวเป็นแนวยาวไปตามชายฝั่งทะเลจากทิศเหนือสู่ทิศใต้

ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของเมืองนครศรีธรรมราชแบ่งออกได้เป็น 3 เขตคือ

1. เขตเทือกเขาตอนกลาง มีเทือกเขานครศรีธรรมราชเป็นแนวแบ่งเขตนครศรีธรรมราชและสุราษฎร์ธานีในตอนเหนือ ส่วนทางตอนใต้เทือกเขาจะแบ่งพื้นที่ออกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลด้านตะวันออกและที่ราบด้านตะวันตก เทือกเขานครศรีธรรมราชมียอดเขาสูงที่สุดคือ เขาหลวง มีความสูง 1.835 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล และเป็นต้นน้ำลำธารเกือบทุกสายของนครศรีธรรมราชคือ แม่น้ำตาปี แม่น้ำตรัง แม่น้ำปากพนัง คลองเสาชิง คลองสิชล คลองท่าสูง เป็นต้น รวมทั้งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ

2. เขตที่ราบชายฝั่งตะวันออก เกิดจากการทับถมของทะเล บางตอนมีลักษณะเป็นสันทรายตามแนวเหนือใต้ เป็นพื้นที่ราบถัดจากเทือกเขาตอนกลางไปทางด้านตะวันออกจนจรดชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ได้แก่ บริเวณพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอปากพนัง อำเภอหัวไทร และอำเภอเชียรใหญ่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียวร่วนซึ่งเป็นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก พื้นที่ราบส่วนนี้ประกอบด้วยหาดทราย และสันทราย ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงและบริเวณที่ราบตะกอนลำนํ้าทับถม ชุมชนในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่บนพื้นที่ราบแคบบนแนวสันทรายธรรมชาติกว้างประมาณ 1 กิโลเมตรและมีความยาวตามแนวยาวเหนือใต้

ประมาณ 10 กิโลเมตร พื้นที่รอบนอกของชุมชนด้านตะวันตกและด้านตะวันออกของสันทรายเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังที่ระดับต่ำกว่าแนวสันทรายประมาณ 2 - 4 เมตร ชุมชนตั้งอยู่ห่างจากเทือกเขาไปทางตะวันออกประมาณ 12 กิโลเมตร มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านหลายสาย

3. เขตพื้นที่ราบด้านตะวันตก เป็นที่ราบเชิงเขาและที่ราบบริเวณหุบเขา มีเนินเขาเป็นตอนๆ กลุ่มพื้นที่บริเวณอำเภอฉวาง อำเภอพิบูลย์ อำเภอทุ่งสง เป็นต้น พื้นที่ราบด้านตะวันตกนี้ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายและเป็นเขตที่มีการปลูกยางพาราและผลไม้เมืองร้อน ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบชายฝั่งมีความเหมาะสมต่อการขยายตัวของชุมชน มีพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม และมีอ่าวที่เหมาะสมต่อการเดินเรือ ทำให้มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้มาอย่างต่อเนื่อง การพบหลักฐานโบราณวัตถุสถานที่ที่มีอายุเก่าแก่บางชิ้นเก่าถึงพุทธศตวรรษที่ 9-10 ตลอดทั่วบริเวณที่ราบชายฝั่งเมืองนครศรีธรรมราช รวมทั้งหลักฐานที่ปรากฏในรูปถ่ายทางอากาศของบริเวณดังกล่าว เช่น คูเมือง กำแพงเมือง สระน้ำ และคูคลอง แสดงให้เห็นว่ามีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนเป็นเมืองมาเป็นเวลานานสามารถแบ่งเป็นกลุ่มสำคัญ ได้แก่ กลุ่มลิซล กลุ่มท่าศาลา และกลุ่มเมืองนครศรีธรรมราช เมืองและชุมชนโบราณเหล่านี้บางกลุ่มตั้งอยู่บนสันทรายชายฝั่งทะเลที่ทอดยาวจากอำเภอท่าศาลาไปยังอำเภอเชียรใหญ่ เรียกว่า สันทรายเชียรใหญ่

กลุ่มเมืองนครศรีธรรมราช ได้แก่ เมืองพระเวียง เมืองนครศรีธรรมราช ชุมชนโบราณบ้านท่าเรือ สำหรับเมืองพระเวียงหรือเมืองโคกกระหม่อม ตั้งอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นเมืองโบราณตั้งอยู่บนแนวสันทรายถัดจากเมืองโบราณนครศรีธรรมราชลงมาทางทิศใต้ประมาณ 600 เมตร ลักษณะของเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 450 × 1,100 เมตร วางตัวอยู่ในแนวทิศเหนือ ทิศใต้มีคูเมืองและแนวกำแพงดินหรือคันดินล้อมรอบอย่างละ 1 ชั้น สันนิษฐานจากโบราณวัตถุที่พบภายในเมืองมีอายุไม่น้อยกว่าพุทธศตวรรษที่ 13 - 18 เมืองพระเวียงจึงเป็นเมืองที่มีมาก่อนการสร้างเมืองนครศรีธรรมราช สำหรับเมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่ที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช ลักษณะของเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า รูปแบบของเมืองมีลักษณะเฉพาะเนื่องจากลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนสันทรายขนาดด้วยที่ราบลุ่ม มีคูเมือง กำแพงเมืองล้อมรอบ 1 ชั้น ตัวเมืองยาวตามแนวทิศเหนือใต้ สันนิษฐานจากโบราณวัตถุสถานที่คาดว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18

แม่น้ำลำคลอง

เมืองนครศรีธรรมราชมีแม่น้ำสายสำคัญคือ แม่น้ำปากพนัง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอชะอวดและลำน้ำเล็กๆอีกหลายสายจากอำเภอหัวไทร ไหลไปรวมกันที่บ้านปากแพรก อำเภอปากพนัง กลายเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลลงสู่อ่าวไทยที่อำเภอปากพนัง เป็นแม่น้ำสายหลักที่หล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรและเป็นเส้นทางสัญจรหรือขนถ่ายสินค้าด้วยเรือใหญ่มาตั้งแต่อดีต แม่น้ำสายที่สอง คือ แม่น้ำตาปี ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอ

ลานสกาไหลผ่านอำเภอฉวาง อำเภอพิบูลย์ และอำเภอทุ่งใหญ่ เข้าสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานีแล้วไปรวมกับแม่น้ำพุมดวงและแม่น้ำศรีรัฐ เรียกว่า แม่น้ำตาปี ก่อนจะไหลลงสู่อ่าวไทยที่บ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำที่ยาวที่สุดในภาคใต้ แม่น้ำสายที่สาม คือ แม่น้ำตรัง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชในเขตอำเภอทุ่งสง เป็นลำคลองเล็ก ๓ สายคือ คลองน้ำตกโยง (คลองท่าไหลน) คลองวังหีบ และคลองท่าเสา ไหลผ่านอำเภอบางขัน อำเภอวิเศษ อำเภอห้วยยอด และอำเภอเมืองตรัง ก่อนจะไหลลงสู่อ่าวกันตังที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

นอกจากแม่น้ำสายสำคัญทั้ง 3 สายนี้แล้ว มีลำคลองอีกหลายสายซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากเทือกเขานครศรีธรรมราชและไหลลงสู่อ่าวไทย เช่น คลองท่าดี คลองปากพูน คลองท่าซัก คลองกลาย คลองท่าทวน คลองมิน และคลองสังข์ เป็นต้น

ลักษณะธรณีสัณฐาน

บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกของคาบสมุทรไทยมีลักษณะการเกิดทางธรณีสัณฐานจากการยกตัวของท้องทะเล นครศรีธรรมราชมีสัณฐานประกอบด้วยหินแกรนิตและแกรโนไดออกไซด์ หินชุดกาญจนบุรี หินชุดภูกระดึง หินชุดทุ่งสงและราชบุรี นอกจากนี้เป็นตะกอนทรายและดินในบริเวณที่ราบและหาดทราย ชายฝั่งทะเลมีแนวสันทรายปรากฏอยู่ ความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเลปานกลางไม่เกิน 10 เมตร สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่บริเวณหาดทรายและสันทรายมีลักษณะพื้นที่เป็นแนวยาวขนานชายฝั่งทะเลตามแนวเหนือใต้ เกิดจากคลื่นหรือกระแสน้ำทะเลพัดพาเอาทรายขึ้นไปกองสะสมจนเกิดเป็นสันทรายยาวตลอดแนวชายฝั่ง เนื้อดินเป็นทรายจัด ดินลึก มีการระบายน้ำค่อนข้างมาก

ลักษณะภูมิอากาศ

นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในเขตภูมิอากาศแบบมรสุมเมืองร้อน ประกอบด้วยพื้นที่ตั้งอยู่บนคาบสมุทรไม่กว้างนักทำให้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ซึ่งทำให้มีฤดูกาล 2 ฤดู คือ ฤดูร้อนและฤดูฝน โดยฤดูร้อนเริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์จนถึงเดือนเมษายน ส่วนฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนมกราคม นอกจากนี้อิทธิพลจากมรสุมแล้วยังได้รับอิทธิพลจากพายุหมุนเขตร้อนหรือดีเปรสชันด้วย ลักษณะภูมิอากาศเขตร้อนทำให้มีอุณหภูมิเฉลี่ยรายปีเท่ากับ 27 – 28 องศาเซลเซียส อุณหภูมิค่อนข้างสูงในเดือนมีนาคม – พฤษภาคม และช่วงอุณหภูมิค่อนข้างต่ำในเดือนธันวาคม – มกราคม

นอกจากนั้นแล้วลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ทำให้ฝนตกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคม แต่ระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายนบริเวณคาบสมุทรฝั่งตะวันออกจะมีฝนตกด้วยอิทธิพลของลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วยทำให้เป็นช่วงที่ฝนตกมากกว่าช่วงอื่น อย่างไรก็ตามปริมาณน้ำฝนในแต่ละปีของคาบสมุทรฝั่งตะวันออกมีปริมาณน้อยกว่าน้ำฝนของคาบสมุทรฝั่ง

การตั้งถิ่นฐาน

ที่ราบนครศรีธรรมราช คือ บริเวณที่เป็นเขตอำเภอสีชล อำเภอท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพื้นที่ยาวประมาณ 80 กิโลเมตร กว้าง 10 กิโลเมตรยาวขนานกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทย เป็นแผ่นดินที่งอกใหม่ด้านหลังเป็นป่าและภูเขา มีความอุดมสมบูรณ์ ภูมิประเทศเหมาะสมแก่การตั้งชุมชนถาวร มีลำคลองประมาณ 10 สายที่ไหลผ่าน เหมาะแก่การเกษตรกรรม ต่อมาพื้นที่ราบได้ขยายตัวกว้างออกไปสู่อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอหัวไทร และอำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ตัวเมืองนครศรีธรรมราชตั้งอยู่บนแนวสันทรายที่เกิดจากการทับถมของตะกอนทรายมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยชุมชนมีความกว้างตามแนวตะวันออก-ตะวันตกประมาณ 1 กิโลเมตร และความยาวตามแนวเหนือ-ใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร สำหรับพื้นที่รอบนอกชุมชนทางด้านตะวันออกและตะวันตกมีสภาพเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมขังซึ่งมีระดับต่ำกว่าแนวสันทรายประมาณ 2-4 เมตร และชุมชนตั้งอยู่ใกล้กับเทือกเขานครศรีธรรมราชซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำ ลำคลอง ประกอบกับพื้นที่เชิงลาดลงสู่ทะเลทางด้านตะวันออกทำให้มีลำคลองไหลผ่านชุมชนเมืองแล้วไหลลงสู่ทะเลจึงทำหน้าที่เป็นคูเมืองปราการป้องกันเมืองและหล่อเลี้ยงประชากรเพื่อเป็นน้ำจืดในการอุปโภคบริโภค

นครศรีธรรมราชมีผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เมืองมีลักษณะแคบยาวเพราะตั้งอยู่บนที่ราบสันทรายกระหนาบด้วยที่ราบลุ่มทั้งสองด้าน ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ผังเมืองแบ่งได้เป็น 3 ส่วนคือ ส่วนเหนือหรือส่วนหน้าเมือง เรียกว่า ตำบลประตู่ชัยเหนือ ส่วนกลาง เรียกว่า ตำบลพระเสี้ยวเมือง และส่วนใต้ เรียกว่า ตำบลประตู่ชัยใต้ ซึ่งส่วนเหนือและส่วนใต้ของเมืองเป็นส่วนของศาสนสถานสำคัญ โดยส่วนกลางเมืองเป็นศาลากลางจังหวัดนั้นน่าจะเป็นที่ตั้งของพระราชวังโบราณ โดยมีแกนของเมืองคือ ถนนราชดำเนิน เป็นตัวเชื่อมทุกส่วนเข้าด้วยกันโดยเน้นความสำคัญที่พระบรมธาตุเจดีย์ ถนนราชดำเนินซึ่งเป็นแกนกลางของเมืองจากทิศเหนือเข้าไปโอบล้อมวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารซึ่งตั้งอยู่ทางด้านใต้ของเมืองโดยมีศาสนสถานพราหมณ์เป็นองค์ประกอบสำคัญ เช่น ด้านเหนือมีหอพระอิศวรและหอพระนารายณ์ ด้านใต้มีศาลพระเสี้ยวเมืองและฐานพระสยาม ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อของชุมชนและการดำรงอยู่ของศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ส่วนกลางเมืองในปัจจุบันคือที่ตั้งของหอพระพุทธสิหิงค์

การตั้งถิ่นฐานและการสร้างเมืองนครศรีธรรมราชไม่มีหลักฐานระบุชัดเจนว่าสร้างเมื่อไหร่และใครเป็นผู้สร้างนอกจากหลักฐานตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ความว่า “... ยังมีพระยาองค์หนึ่งชื่อ ศรีธรรมโคกราช จะมาตั้งสถาน ณ หาดชายทะเลรอบนั้นเป็นใหญ่ชื่อเมืองนครศรีธรรมราช แลพระยาองค์นั้นจะก่อพระเจดีย์องค์หนึ่งใหญ่เป็นพระมหาธาตุ

จังหวัดนครศรีธรรมราชนั้นได้ชื่อว่าเคยเป็นที่ตั้งของอาณาจักรตามพรลิงค์ เป็นแคว้นแคว้นชายทะเล สันนิษฐานเดิมเป็นแคว้นเล็ก ๆ แต่มีความสัมพันธ์กับเมืองท่าทะเลฝั่งตะวันตก

ศูนย์กลางแคว้นระยะแรก ๆ ไม่อาจกำหนดได้แน่นอน แต่พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ชี้ให้เห็นว่า ศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู มีบทบาทเป็นที่นับถือของชุมชน เมืองตามพรลิงค์ เป็นชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดเวียง ไชยา และจากเอกสารโบราณของจีน เรียกว่า ตัน – หม่า – หลิง พบหลักฐานว่าน่าจะตั้งอยู่บริเวณเมืองพระเวียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 17 – 19 มักใช้ว่าแคว้นนครศรีธรรมราช ครอบคลุมในเขตหัวเมือง 12 นักษัตริย์ ด้วยสันนิษฐานได้ว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 11 – 12 มีชุมชนในระยะแรกสัมพันธ์กับเมืองศรีวิชัย ทางใดทางหนึ่งมาก่อน เมืองตามพรลิงค์มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในด้านประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ด้วยมีความอุดมด้านสินแร่ เครื่องเทศ ของป่า และรัตนชาตินานาชนิด สินค้าที่ต่างชาติต้องการเป็นพิเศษ ได้แก่เครื่องเทศจำพวก กระวาน กานพลู ไม้กฤษณา ลูกจันทร์ น้ำมันหอม มหาหงส์ กายาน และเครื่องแกง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นเมืองท่าค้าขาย มีเศรษฐกิจมั่นคง เพราะอยู่ท่ามกลางทะเลเปิด ตำแหน่งที่ตั้งเป็นเป็นจุดศูนย์กลางการเดินเรือนานาชาติ

พบว่าในราวพุทธศตวรรษที่ 11 ศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ได้สถาปนาอย่างมั่นคงในรัฐตามพรลิงค์ อันมีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง กษัตริย์แห่งรัฐทรงสถาปนาระบบมณฑลละขึ้นด้วยการสถาปนาสภาพภูมิประเทศศักดิ์สิทธิ์ ให้เป็นตীরถะ จำนวนมากมาย รวมทั้งได้สร้างเทวาลัยขึ้นในตীরถะเหล่านั้น มีพระศิวะประทับอยู่ในลักษณะที่เป็นสัญลักษณ์รูปศิวลึงค์ รวมทั้งในลักษณะที่เป็นยอดเขาที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เรียกว่าลึงคบรรพต อาทิ ยอดเขาในมณฑลละ ณ เขาคา อำเภอสิชล จังหวัด

ลัทธิพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ได้เผยแพร่เข้าสู่คาบสมุทรมุทธไทยประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 ในขณะที่เมืองนครศรีธรรมราชหรือ ตามพรลิงค์ เป็นศูนย์กลางความเจริญด้านวัฒนธรรมและการปกครองเมือง 12 นักษัตริย์ มีการติดต่อสัมพันธ์กับลังกาและนำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาเผยแพร่ พระสงฆ์ชาวลังกาได้เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราชเป็นจำนวนมากในสมัยของพระเจ้าจันทรภาณุ และเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์ไปสู่สุโขทัย ล้านนา และใกล้เคียง นอกจากนี้ได้มีการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า บนหาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราช องค์เจดีย์เป็นแบบสถาปัตยกรรมลังกาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในภาคใต้

4.2 การรวบรวมข้อมูลคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

4.2.1 นิทานและตำนาน

ข้อมูลคติชนวิทยาที่สามารถนำมาเชื่อมโยงกับการอธิบายความหมายของแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี คือ นิทาน หรือตำนานพื้นบ้าน หรือนิทานปรัมปรา โดยในทางคติชนวิทยามีแนวคิดเรื่องนิทานปรัมปราดังนี้

นิทานปรัมปราแต่ละเผ่า สะท้อนว่าธรรมชาติทั้งที่เคลื่อนไหว และไม่เคลื่อนไหว เป็นสิ่งมีชีวิต มีลมหายใจและวิญญาณสิงสถิตอยู่ นิทานปรัมปราคือเรื่องเล่าของผู้คนทุกหนแห่ง บางส่วนพรรณนาความคิดของผู้เล่า เกี่ยวกับข้อมูลบางอย่าง สิ่งเหนือธรรมชาติ มายาการ พิธีการ แต่ละแห่งมีนิทานปรัมปราของตนเอง มีลักษณะคล้ายคลึง จากการอธิบายตัวละคร และเสนอวิธีการที่จะเข้าใจโลก เช่น

- บทบาทของเทพเจ้าตามลัทธิความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ ปรากฏในวรรณกรรม ภาพวาด รูปปั้น รูปแกะสลัก
 - ประสบการณ์ของวีรบุรุษ มนุษย์ มนุษย์กึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนพลังอำนาจในความรัก ความขัดแย้ง ความอิจฉาริษยา
- ส่วนประกอบในนิทานปรัมปรา
- ตัวละครมีชีวิต หรือประหนึ่งว่ามีชีวิต อยู่ในโลกเหนือธรรมชาติ (supernatural world)
 - พลังเวทย์มนต์ก่อให้เกิดโชคชะตา โชคร้าย ทำหน้าที่จัดระเบียบสังคมในโลกแห่งความจริง
 - สิ่งเหนือธรรมชาติ ได้แก่ วิญญาณบรรพบุรุษ สิ่งมีชีวิตเหนือมนุษย์ (superhuman beings)

สัตว์ พิธี เทพ เทพยดา พระเจ้า เทพเจ้า วิญญาณ ผี

ด้วยแนวคิดข้างต้นจึงสามารถจัดกลุ่มประเภทตำนาน หรือนิทานที่แพร่กระจายในจังหวัดนครศรีธรรมราชได้เป็นตำนานสมัยต้น และตำนานสมัยใหม่ ดังนี้

4.2.1.1 ตำนานสมัยต้น

- ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองโบราณเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งในประเทศ ปรากฏชื่อที่เรียกเมืองนี้ในคัมภีร์มหานิเทศ ติสุสเมตเตยสุตตราว่า “ตมฺพฺลึงฺคฺมฺ” และในจดหมายเหตุของจีนเรียกชื่อ “ตั้งมาหลิง” พวกอินเดียตอนใต้เคยติดต่อค้าขายกับเมืองนี้มาแต่โบราณเป็นเวลาตั้ง 1,400 ปีแล้ว เดิมชาวอินเดียที่ไปมาค้าขายกับเมืองนี้ ข้ามจากแคว้นกสิงคราษฎร์ตรงเมืองมัทราช (Madras) มาขึ้นบกที่เมืองตะโกลา แล้วข้ามเขาตรงหลังเมืองล่องตามลำน้ำตะกั่วป่าและแม่น้ำศิริรัฐ ไปตั้งเมืองขึ้นที่ตรงอ่าวใหญ่ เรียกว่าเมืองครหิ (คือเมืองไชยา) ต่อมาเมื่อตั้งเมืองเป็นปึกแผ่นที่ไชยา

แล้ว จึงย้อนลงมาทางใต้ตามลำแม่น้ำหลวง หรือที่เรียกกันในปัจจุบันนี้ว่า แม่น้ำตาปี และอีกพวกหนึ่งแยกลงไปทางใต้ ไปตั้งเมืองขึ้นที่หาดทรายแก้วเรียกว่าตามพลิงค์ คือเมืองนครศรีธรรมราชนี้ ชากโบราณสถานของพวกเขาสร้างขึ้นไว้แต่เดิมนั้น ในปัจจุบันก็ยังมีเหลืออยู่ที่เมืองไชยาเป็นอันมาก ส่วนที่เมืองนครศรีธรรมราชไม่ปรากฏว่ามีมากมายเหมือนเช่นที่เมืองไชยาจะเนื่องด้วยเหตุใดจะได้กล่าวต่อไปในตอนหลัง ที่ทำข้ามเมืองตะกั่วป่า คือเรียกว่าตำบลทุ่งตึก ในปัจจุบันก็ปรากฏว่า มีซากโบราณสถานของพวกเขาอินเดียเหลืออยู่หลายแห่ง และลึกเข้ามาในปัจจุบันนี้ว่าเมืองเวียงสระ ยังมีรอยคูเมืองและกำแพงเมืองก่อด้วยดินปรากฏอยู่ และได้พบเทวรูปพระนารายณ์จำหลักด้วยศิลาที่เมืองนี้ เช่นเดียวกับเมืองตะกั่วป่าเหมือนกัน

ตัวเมืองเดิมของนครศรีธรรมราช เล่ากันว่า ตั้งอยู่ที่เขาวัง ตำบลลานสะกาในเขตอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ภายหลังจากได้ย้ายมาตั้งที่หาดทรายแก้วริมทะเล การที่ย้ายมาตั้งตัวเมืองใหม่ที่ริมทะเลนี้ เนื่องจากพวกอินเดียที่ข้ามมาค้าขายยังแหลมมลายู สุมาตรา และชวา นั้น ล้วนเป็นพวกที่อยู่ริมทะเล ชำนาญในการว่ายน้ำ เดินเรือและคลุกเคล้ากับอากาศทะเลอยู่เป็นนิจ จนเกิดความเคยชิน เมื่อเข้าตั้งค้าขายกับเมืองนครศรีธรรมราชนี้มากขึ้น คงจะเห็นว่า เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองน่าอยู่ประชาชนพลเมืองมีนิสัยไม่ดุร้าย จึงพากันเข้ามาตั้งภูมิลำเนาต่อมาก็นำศิลปะวิทยาการและศาสนาเผยแพร่ และเนื่องจากพวกอินเดียเป็นพวกที่เคยชินกับอากาศทะเลอยู่แล้ว การที่จะเข้าไปตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ดอนก็กลัวจะผิดปกติอย่างหนึ่งกับอีกอย่างหนึ่งพอใจจะอยู่ใกล้ชิดกับเรือเดินทะเลของตน ซึ่งจอดทอดสมออยู่ริมทะเล จะได้สะดวกแก่การเฝ้าระวังรักษาสินค้าซึ่งบรรทุกอยู่ในเรือ นั้น จึงพอใจตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมฝั่งทะเล เมื่อพวกอินเดียเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเลมากขึ้น พวกชาวพื้นเมืองซึ่งเคยซื้อขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้ากันอยู่กับพวกอินเดีย เห็นเป็นโอกาสที่จะติดต่อซื้อขายกันได้สะดวกกว่าอยู่ในเมืองที่ห่างไกลออกไป จึงพากันอพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกับพวกอินเดีย ครั้นนานเข้าเมื่อชาวอินเดียคุ้นเคยกับชาวพื้นเมือง และเกิดรักใคร่ชอบพอกัน ก็เกิดการสมพงศ์ร่วมกัน ผู้คนพลเมืองตามริมฝั่งทะเล จึงเกิดทวีหนาแน่นขึ้นทุกที เมืองที่ตั้งอยู่แต่เดิมาก็ร่วโรยไป และเกิดเมืองใหม่ขึ้นที่ริมทะเล หรือที่ตำบลซึ่งในตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เรียกว่า “หาดทรายแก้ว”

ครั้นต่อมาทะเลตื้นเขินออกไป ทำให้ที่ตั้งเมืองดอนขึ้น และยิ่งนานวันเข้าก็ยิ่งไกลจากทะเลมากขึ้นทุกที จนบัดนี้ไม่สามารถจะทราบได้ว่าที่เรียกว่าตำบลหาดทรายแก้วนั้น เป็นชายทะเลจริงหรือไม่ แต่ถึงอย่างไรก็ดียอมเป็นที่เชื่อได้อย่างแน่นอนว่า ที่ตั้งเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบันคือภายในกำแพงเมือง ถ้าขุดลึกลงไปจะพบพื้นทรายเต็มไปด้วยเปลือกหอยทะเลนานาชนิดจมฝังอยู่ใต้ดิน ส่วนนอกกำแพงเมืองเป็นดินเหนียว จะขุดบ่อน้ำ น้ำก็ไม่สะอาด มีสีขุ่นหรือสีแดงตามสีของดินในบริเวณนั้น ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า นครศรีธรรมราชเคยเป็น

ทะเลมาก่อน คือมีตำบลหนึ่งเรียกว่าขุนทะเล ตำบลนี้มีบึงใหญ่คล้ายทะเลสาบตั้งอยู่ระหว่างหุบเขาเต็งกับเนินดิน บึงนี้เป็นที่ลุ่มลึกเข้าใจว่าทะเลจะกินมาถึงภูเขานี้

ตำนานเมืองนครศรีธรรมราชปรากฏในศิลาจารึกภาษาสันสกฤต ซึ่งพบที่วัดเสมาเมืองจังหวัดนครศรีธรรมราชว่าในปี พ.ศ.1318 เจ้าผู้ครองกรุงศรีวิชัยโปรดให้สถาปนาพระพุทธรูป 3 องค์ ที่วัดพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ยังมีศิลาจารึกอีก 3 หลัก แต่คำจารึกเหล่านี้ ยังไม่มีนักปราชญ์คนใดสามารถจะอ่านได้ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ สันนิษฐานว่าตัวอักษรที่ปรากฏในศิลาจารึกทั้ง 3 หลักนี้ เก่ากว่าบรรดาตัวอักษรอื่น ๆ ที่เคยได้พบมาแล้วในประเทศไทย และว่าเป็นตัวอักษรคล้ายกับอักษรที่ใช้ในประเทศอินเดีย

หลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้พอจะสนับสนุนได้ว่านครศรีธรรมราชเป็นเมืองเก่าแก่ที่สุดเมืองหนึ่งในประเทศไทย และสมัยศรีวิชัยก็ปรากฏว่า เป็นประเทศหนึ่งที่ขึ้นอยู่ในอาณาจักรนี้ เข้าใจว่าคงจะมีพระราชอาภิเศกครอบครองเมืองนี้ มาตั้งแต่เมื่อ 1400 ปีล่วงมาแล้ว จารึกต่าง ๆ คงจะกระจายหายสูญไปเสียเป็นจำนวนมาก จึงไม่สามารถจะสืบค้นได้ว่าต้นวงศ์ของกษัตริย์ที่ครองเมืองนครศรีธรรมราช หรือเรียกชื่อในครั้งนั้นว่า ตามพรลิงค์ มีพระนามว่าอย่างไร และมีกษัตริย์องค์ใดครองราชย์สมบัติสืบต่อมาอีกบ้าง มาปรากฏเอาเมื่อ พ.ศ. 1773 ว่า เจ้าผู้ครองนครตามพรลิงค์ทรงพระนามว่า จันทรภาณุ พระเจ้าจันทรภาณุพระองค์นี้มีกล่าวพระนามไว้ในหนังสือมหาวงศ์ว่า มีเจ้าผู้ครองเมืองชกาวะ ทรงพระนามว่าจันทรภาณุ ทรงยกพยุหโยธาทัพไปรบเกาะลังกา

ในหนังสือชินกาลมาลินีกล่าวไว้ในปี พ.ศ. 1799 มีเจ้าผู้ครองศรีรัชมนครทรงพระนามว่า ศรีรัชมราชพร้อมด้วยโจรราช (คือพระร่วงผู้ครองเมืองสุโขทัย) ได้ส่งทูตานุทูตไปถึงเกาะลังกา เพื่อขอรับพระพุทธรูปหิงค์มาไว้ในราชอาณาจักร เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า กษัตริย์ผู้ครองเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งในหนังสือมหาวงศ์และหนังสือกาลมาลินี มีพระนามเจ้าจันทรภาณุ กับศรีรัชมราชนั้น น่าจะต้องเป็นองค์เดียวกันเป็นแน่แท้ คำว่า “ ศรีธรรมราช ” คงเป็นอิสริยยศในทางศาสนาที่ถวายให้แก่กษัตริย์ที่ครอบครองนคร ส่วนคำว่า “ จันทรภาณุ ” นั้น คงจะเป็นพระนามของพระมหากษัตริย์ที่ใช้เรียกขานกันทั่วไปเป็นแน่ ตัวอย่างที่พระราชอาภิเศกได้รับอิสริยยศ “ มหารัชมราชา ” อิสริยยศนี้เป็นอิสริยยศที่ถวายแด่พระยาภิไทย ซึ่งครองกรุงสุโขทัย สืบต่อจากพระเจ้ารามคำแหงมหาราชเป็นต้นมา

การที่เรียกชื่อเมืองตามพรลิงค์ว่า “ ศรีธรรมราช ” นี้ มีปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชเป็นครั้งแรก ชื่อนี้มีเค้ามูลที่จะเชื่อถือได้ว่า อาริยยศที่ถวายแด่กษัตริย์ผู้ครองนครว่า “ ศรีธรรมราช ” คงจะถือประเพณีสืบต่อเนื่องกันมาหลายองค์ จึงเป็นเหตุทำให้ไทยเราขนานนามราชธานีนี้ตามชื่ออิสริยยศของกษัตริย์ผู้ครองนครว่า “ นครศรีธรรมราช ” ตั้งแต่ครั้ง

สุขุขทัยเป็นต้นมา ส่วนชื่อของเมืองนี้ ก่นสมัยสุขุขทัยคงจะเรียกว่า “ ตั้งมาหลิ่ง ” ตามจดหมายเหตุของหลวงจีนหวังจิง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ตอนต้นนั้น

บรรดาหัวเมืองในราชอาณาจักรของไทย ดูเหมือนจะไม่มีเมืองใดที่ใหญ่โตและมีอำนาจมากเท่าเทียมเมืองนครศรีธรรมราชนี้สักเมืองเดียว เมืองนี้แม้จะปรากฏว่าครั้งหนึ่งเคยเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรศรีวิชัยมาแล้วก็ตาม แต่ตามปฐมโหรปรากฏว่าเมื่อครั้งนครศรีธรรมราชทรงอำนาจอยู่ได้เคยปกครองเมืองขึ้นเป็นทำนอง 12 นักกษัตริย์ โดยใช้สัตว์ประจำปีเป็นตราของเมืองขึ้นนั้น ๆ คือ

1. เมืองสายบุรี	ใช้ตราหนู	(ชวด)
2. เมืองปัตตานี	ใช้ตราวัว	(ฉลู)
3. เมืองกะลันตัน	ใช้ตราเสือ	(ขาล)
4. เมืองปะหัง	ใช้ตรากระทาย	(เถาะ)
5. เมืองไทรบุรี	ใช้ตรางูใหญ่	(มะโรง)
6. เมืองพัทลุง	ใช้ตรางูเล็ก	(มะเส็ง)
7. เมืองตรัง	ใช้ตราม้า	(มะเมีย)
8. เมืองชุมพร	ใช้ตราแพะ	(มะแม)
9. บันไทยสมอ	ใช้ตราลิง	(วอก)
10. เมืองสงขลา	ใช้ตราไก่	(ระกา)
11. เมืองตะกั่วป่า, ถลาง	ใช้ตราหมา	(จอ)
12. เมืองกระ (บุรี)	ใช้ตราหมู	(กุน)

การสร้างเมืองนครศรีธรรมราชธานี ตามที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า พญาโคศรีหาราช ซึ่งครองเมืองนครบุรี ให้นางเหมมาลา กับเจ้าธนกุมารราชบุตรนำพระทันตธาตุหนีภัยสงครามไปไว้ยังลังกาทวีป แต่สำเภอบ้างลงสองกุมารจึงต้องขึ้นบกเดินขึ้นไปตามป่าเขาลำเนาใหม่ จนพบหาดทรายริมทะเลแห่งหนึ่ง ชื่อหาดทรายแก้ว สองกุมารจึงเอาพระทันตธาตุฝังไว้ ณ หาดทรายแก้ว ต่อมาพระมหาเถรพรหมเทพทราบข่าว พระทันตธาตุเสด็จมาสู่ ณ หาดทรายแก้ว จึงมามันส์กาลทันตธาตุ เมื่อพบสองกุมารจึงถามเรื่องราว ครั้นได้ความว่า พระราชบิดาตรัสให้นำพระทันตธาตุหลบไปสงครามไปยังลังกาทวีป ก็รับว่าจะช่วยเหลือ คือ บอกแก่สองกุมารว่า ถ้ามีภัยให้หนีถึงท่าน สองกุมารก็เคารพ แล้วลาพระมหาเถรเดินทางต่อไปจนถึงท่าเมืองตรัง ก็ขอโดยสารสำเภานอกจากท่าเมืองตรังไปยังลังกาทวีป แต่เมื่อมาถึงกลางทะเลก็เกิดอัศจรรย์ สำเภานี้ไม่แล่น นายสำเภาคงจะคิดว่า สองกุมารนี้เป็นต้นเหตุที่ทำให้สำเภาเดินไม่เป็นปกติ จึงดำริจะจับสองกุมารฆ่าเสีย สองกุมารจึงรำลึกถึงพระมหาเถรพรหมเทพ ก็บังเกิดอัศจรรย์ขึ้น โดยปรากฏว่ามีครุฑใหญ่บินมาในอากาศ แล้วอากาศจึงวิปริตแปรปรวนต่าง ๆ ที่ทำให้สำเภาไม่แล่นนั้นหายไป

ในทันทีทันใด พระมหาเถรจึงเสด็จมาด้วย ก็บอกแกพวกชาวสำเภาว่า การที่อากาศวิปริตเช่นนี้ เนื่องจากพระยานาคพาบริวารขึ้นมามนัสการพระทันตธาตุที่อยู่ในสำเภา นั้น และพระมหาเถรก็ทำนายว่า ในอนาคตจะมีพระยาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ศรีธรรมโคกราช จะมาสำเภาเมืองขึ้น ณ หาดทรายเมืองนี้เป็นเมืองใหญ่ ชื่อ นครศรีธรรมราชมหานคร และพระยาองค์นั้นจะก่อพระเจดีย์องค์ใหญ่

- ตำนานพระบรมธาตุ

ในตำนานพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราชกล่าวว่า เมื่อพระธรมกุมารกับนางมหาลา นำพระทันตธาตุไปไว้ยังลังกาทวีป เจ้าผู้ครองลังกาทวีปจึงโปรดให้พระมหาพราหมณ์ 4 คน พาพระบรมธาตุมาทะเลนานหนึ่ง ให้ฝังลงตรงที่กุมารซ่อนพระทันตธาตุไว้ มหาพราหมณ์กับสองกุมารใช้สำเภามาถึงหาดทรายแก้ว แล้วแบ่งพระบรมธาตุออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งใส่ผอบแก้ว แล้วใส่แม่คันทองขึ้นฝังตรงรอยที่สองพี่น้องฝังพระแต่ก่อน ก่อพระเจดีย์สวมไว้ แล้วผูกภพยนตร์รักษาที่สวมพระเจดีย์นี้ อีกส่วนหนึ่งมหา

รุงศรีสุโขทัย ในพระเจ้ารามคำแหงมหาราชว่า นครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นเมืองหนึ่งร่วมกับพราหมณ์พาไปยังเมืองนนทบุรี

ปรากฏตามศิลาจารึกของกบรดาเมืองขึ้นทั้งปวงของอาณาจักรนี้ ในสมัยสุโขทัยเราไม่ค่อยทราบเรื่องราวของเมืองนี้เท่าใดนัก ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แสดงให้เห็นการกำหนดยุคสมัยโดยใช้บุคคลทาง วัฒนธรรมเป็นจุดเด่น ตำนานเริ่มด้วยสมัยอดีตอันไกลโพ้น เมื่อพระยาศรีธรรมโคกราช เกิดยกกล่อมผู้คนสร้างเมือง ณ หาดทรายแก้ว ตรงที่มีผู้ประดิษฐานพระทันตธาตุไว้ ขณะเดียวกันมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นคือ ได้พระสิงหคัมภีร์มาจากลังกา “...ศักราชได้ ๑๐๙๘ ปี พระยาศรีธรรมโคกราชก็สร้างการลง ณ หาดทรายชเลรอบ เป็นเมืองนครศรีธรรมราชมหานคร แล้วสั่งให้ทำอิฐทำปูนก่อพระธาตุครั้งนั้น และยังมีพระสิงหคัมภีร์ลงมาแต่เมืองลังกามาถึงเกาะปีนัง แลพินมาถึงหาดทรายแก้วที่จะก่อพระมหาธาตุนั้น” ข้อความนี้แม้ไม่ได้ให้ข้อความจริงที่สัมพันธ์กับเวลาและสถานที่ กล่าวคือ ตามการแบ่งยุคสมัยในปัจจุบันเราบอกไม่ได้ว่าเมืองนครศรีธรรมราชถูกสร้างขึ้นเมื่อไร ใครสถาปนาพระบรมธาตุ แต่ข้อความนี้ได้สื่อความหมายว่า สังคมนั้นให้ความสำคัญแก่ผู้นำทางวัฒนธรรม เป็นทั้งผู้สร้างเมือง สถาปนาพระบรมธาตุอันเป็นของคู่บ้านคูเมือง และมีบารมีส่งเสริมโดยได้พระพุทธรูปสิงหคัมภีร์ไว้ในครอบครอง

การสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชมีหลักฐานที่เกี่ยวข้อง คือ พระนิพนพานโสทร หรือเรียกว่า ตำนานพระบรมธาตุเมืองนคร ฉบับกลอนสวด ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2460 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงพระนิพนธ์อธิบายไว้ในคำนำ ดังนี้ “หนังสือเรื่องนี้ ถ้าว่าโดยตำนาน พิเคราะห์เห็นว่าเป็นหนังสือซึ่งกวีชาวนครฯ แต่งในเมืองนครฯ ถ้าประมาณเวลาที่แต่ง เห็นจะราวในรัชกาลที่ 1 ด้วยเหตุนี้ ถ้าผู้อ่านจะเห็นว่าเรื่องราวหรือสำนวน

เร่ร่อนอย่างไรก็ต้องเข้าใจว่าเป็นหนังสือชาวนครฯ แต่งในเมืองนครฯ ตามความที่เขาเชื่อมาอย่างนั้น จะตีเทียบหาควรไม่ ถ้าจะว่าเป็นหนังสือดีโดยเอกเทศอันหนึ่งก็สมควร โดยทำให้ปรากฏฝีปากกวีชาวนครฯ จะเป็นเรื่องนี้เป็นครั้งแรกที่ได้พิมพ์ขึ้น.

สำหรับ ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช (ฉบับร้อยแก้ว) ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2471 พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ทรงอธิบายไว้ดังนี้ "... หนังสือนี้พิมพ์ตามต้นฉบับที่มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ เป็นหนังสือกระดาษฝรั่งเขียนเส้นหมึก ต้นฉบับนี้เป็นสำเนาคัดจากหนังสือเก่า เห็นได้ตามตัวสะกดและถ้อยคำสำนวน ซึ่งเก่าก่อนเวลาที่ใช้นึกและกระดาษอย่างนั้น... หนังสือนี้สันนิษฐานว่าแต่งในแผ่นดินพระนารายณ์ ศักราชในที่สุดบอปปี้ในปลายแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ส่วนเนื้อเรื่องซึ่งว่าเป็นตำนานพระธาตุนครศรีธรรมราชนั้น ก็เป็นตำนานอย่างนิทานประจำท้องถิ่น มีโน่นปนนี่มากมายแต่ความจริงอาจมีมาเดิมบ้าง และไม่มีอะไรที่ทำให้เห็นว่าผู้แต่งไม่เชื่อว่าเป็นความจริงทั้งนั้น แม้ที่กล่าวถึงปาฏิหาริย์ต่างๆ และพญาคูขี้หอม พญานาค ก็กล่าวตามที่เชื่อกันว่าจริง ถ้าจะว่าที่แท้จริงพระธาตุปฏิหาริย์นั้น คนยังเชื่อกันอยู่จนเวลานี้"

ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ได้กล่าวถึง การเข้ามาของพระทันตธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) เรื่องอรหันตพยากรณ์ การเข้ามาของพุทธศาสนาจากลังกา การก่อพระบรมธาตุเจดีย์และการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช สรุปได้ดังนี้ นางเหมชาลา และเจ้าทนต์กุมาร บุตรของท้าวโกสีหราชและนางมหาเทวี เจ้าเมืองทนต์บุรี นำพระทันตธาตุลงสำเภามาเมืองลังกา เกิดลมร้ายสำเภามาแตกซัดขึ้นที่หาดทรายแก้วขเลรอบและได้ฝังพระธาตุไว้ พระอรหันต์นามว่า พระมหาเถรพรหมเทพได้นมัสการพระธาตุและทำนายว่าที่หาดทรายแก้วขเลรอบนี้จะมีพระยาองค์หนึ่งชื่อ พระยาศรีธรรมโศกราช มาตั้งเมืองใหญ่และก่อพระมหาธาตุสูง 37 วา นางเหมชาลาและเจ้าทนต์กุมารเดินทางกลับไปยังลังกา เจ้าลังการับพระธาตุขึ้นไว้บนปราสาท เจ้าสองพี่น้องจึงได้กลับไปยังเมืองทนต์บุรี แล้วเจ้าลังกาให้พราหมณ์ 4 คนพาพระบรมธาตุมาทนต์บุรี ให้ฝังที่เจ้าสองพี่น้องซ่อนพระทันตธาตุนั้น มหาพราหมณ์กับเจ้าสองพี่น้องก็ใช้สำเภามาถึงหาดทรายแก้ว มหาพราหมณ์แบ่งพระธาตุเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งใส่ผอบแก้วแล้วใส่แม่ขันทองขึ้นฝังที่รอยเจ้าสองพี่น้องฝังพระธาตุแต่ก่อน ก่อพระเจดีย์สรวมไว้แล้วผูกภพยนตร์รักษาอยู่ เมื่อศักราช 1098 ปี พระยาศรีธรรมโศกราชก็สร้างเมืองบริเวณหาดทรายขเลรอบเป็นเมืองนครศรีธรรมราช แล้วสั่งให้ทำอิฐทำปูนก่อพระธาตุ และมีพระสิหิงค์ล่องทะเลมาจากเมืองลังกามาถึงหาดทรายแก้วที่จะก่อพระธาตุ จากนั้นพระญาติให้แก่ภพยนตร์ พระอินทร์ได้ให้พระวิศณุกรรมมายกพระธาตุ พระญาติปั้นไปเมืองมัทยมประเทศตามมีตรามาขอ และพระวิศณุกรรมช่วยพระญาติก่อพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุแล้วตั้งเมืองสิบสองนักษัตรขึ้นแก่เมืองนครศรีธรรมราช มาช่วยทำอิฐปูนก่อพระบรมธาตุ

การเข้ามาของพระทันตธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) และการเข้ามาของพุทธศาสนาจากลังกา สัมพันธ์กับความขัดแย้งของพระสงฆ์ในลังกาและคณะสงฆ์ที่เดินทางเข้ามาในเมือง นครศรีธรรมราชนั้นเป็นคณะสงฆ์ที่มีความเชื่อเกี่ยวกับพระทันตธาตุทั้งได้นำความคิดเกี่ยวกับพระทันตธาตุเข้ามาด้วยและเป็นประเด็นสำคัญในการเขียนตำนาน

ในลังกามีคณะสงฆ์ที่ขัดแย้งกันอย่างรุนแรงคือ “สำนักสงฆ์มหาวิหาร” ซึ่งเป็นคณะสงฆ์ที่ใหญ่ที่สุดในลังกาเป็นฝ่ายที่นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทและใช้ภาษาบาลี สำนักสงฆ์นี้นับถือพระรากขวัณ (กระดูกไหลปลาร้า) ซึ่งนำเข้ามาไว้ในราชสำนักลังกาตั้งแต่รัชสมัยพระเจ้าเทวานัมปิยะติส โดยเฉพาะเรื่องราวของเจ้าชายทณกุมารและเจ้าหญิงเหมชาลาที่ปรากฏในตำนานเมือง นครศรีธรรมราชและตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช น่าจะเป็นเรื่องของโอรสและพระธิดาของกษัตริย์แคว้นกสิงคราฐในอินเดีย

ถ้าถือว่า พ.ศ. 1773 เป็นปีที่พระเจ้าจันทรภาณุได้สถาปนาขึ้นเป็นผู้นำราชวงศ์ปทุมวงศ์ ในช่วงเวลานี้น่าจะเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อในการเปลี่ยนแปลงชื่อจาก “ตามพริลิ่งค์” ซึ่งได้รับอิทธิพลศาสนาฮินดู มาเป็น “นครศรีธรรมราช” ซึ่งรับพุทธศาสนาจากลังกา ความขัดแย้งระหว่างนครศรีธรรมราชกับลังกาน่าจะเป็นการไม่ยอมรับเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งได้รับอิทธิพลพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทซึ่งใช้ภาษาสันสกฤต ตรงข้ามกับลังกานิกายที่มีอิทธิพลคือ สำนักสงฆ์มหาวิหาร นิกายเถรวาทใช้ภาษาบาลี คัมภีร์มหาวงศ์ได้กล่าวถึง “พระราชาชาวกะองค์หนึ่ง ทรง พระนาม จันทรภาณุได้ยกกองทัพชาวกะขึ้นบกที่กักขลา ภายหลังได้สร้างกล่าวรอดอ้างว่าเรานับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน” ซึ่งสำนักสงฆ์มหาวิหารเรียกสำนักสงฆ์อภัยคีรีว่าเป็นพวกมิถิฉาปฏิฐิ สอดคล้องกับหลักฐานที่ค้นพบคือ จารึก ใช้ภาษาสันสกฤตและไม่พบจารึกภาษาบาลีที่เก่าแก่ในคาบสมุทรมลายู

ความสัมพันธ์กับลังกาซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองในด้านพุทธศาสนาเถรวาท หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่าลังกาวงศ์ ทำให้มีการแพร่กระจายของรูปแบบทางศิลปะของสถูปที่เรียกว่า “สถูปทรงลังกา” ที่นครศรีธรรมราชรับเข้ามาแล้วเป็นศูนย์กลางในการแพร่กระจายไปยังเมืองต่างๆในคาบสมุทรมลายูส่งผลให้พระบรมธาตุเป็นต้นแบบของสถูป ตลอดจนระบบความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุ

ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช กล่าวถึง “พระทันตธาตุ” การก่อบรมธาตุสูง 37 วา และการบูรณะพระบรมธาตุ สำหรับการกำหนดอายุพระบรมธาตุได้กำหนดอายุประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาลังกาวงศ์ โดยหม่อมเจ้าสุภัททิติ ศิศกุล วิเคราะห์จากรูปแบบศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของพระบรมธาตุเจดีย์คือพระบรมธาตุเจดีย์มีลักษณะคล้ายกับเจดีย์กิริเวทระ ในเมืองโปโลนนารูวะ ประเทศศรีลังกา ซึ่งสร้างในรัชสมัยพระเจ้าปราคัสมพาดู รวดทันพุทธศตวรรษที่ 18 ดังนั้น ปลียอดพระบรมธาตุเจดีย์มี

จารึกที่ปรากฏอยู่บนแผ่นทองหุ้มปลัยอดพระบรมธาตุเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นว่า พระบรมธาตุนี้ มีการนำแผ่นทองขึ้นไปหุ้มเป็นพุทธบูชาหลายครั้งและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ศักราช จารึกเป็นอักษรไทย อักษรขอม แผ่นทองที่นำไปหุ้มพระธาตุมีเรื่องราวที่ปรากฏคือ วัน เดือน ปีที่ซ่อมสร้าง ชื่อผู้บริจาคและถิ่นพำนัก จำนวนทองและของบริจาค และความศรัทธาการอธิษฐาน สะท้อนให้เห็นว่ามีผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการซ่อมสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นั้นเป็นที่เคารพสักการบูชาของบุคคลทุกชนชั้น ตั้งแต่ผู้ปกครอง พระภิกษุ สามเณร อุบาสกอุบาสิกาและคนทั่วไป ทั้งเป็นคนในพื้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองอื่นๆครอบคลุมพื้นที่คาบสมุทรลพบุรี การบูชาพระบรมธาตุมีการฝังทรัพย์ การก่อสร้าง และบูรณะ เมืองนครศรีธรรมราชมีการเกณฑ์เมือง 12 นักษัตริมาช่วยก่อสร้างและบูรณะพระบรมธาตุ มีการรวบรวมข้าวของมาร่วมก่อสร้างและบางกลุ่มมาหลังจากพระธาตุสร้างเสร็จแล้วก็ฝังทรัพย์สินไว้ เช่น แหวน ต่างหู สร้อยข้อมือ และเงินเหรียญ เป็นต้น การสร้างวัด บำรุงวัดและการทำบุญเป็นหน้าที่ของเจ้าเมืองและราษฎร วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราชมีศาสนสถาน ที่แสดงถึงสถาปัตยกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 24 เป็นรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลพุทธศาสนา ดังนี้ พระวิหารหลวง วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐฉาบปูน หลังคาทรงจั่ว ประดับช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ครบถ้วนตามลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้นและที่สำคัญมีหลังคามุขหน้ายกลอยเด่นเป็นสง่า ที่เรียกว่า มุขประเจ็ด มีการสร้างเสานางเรียงรอบนอกวิหาร แนวเสาจจะเอนลึ้มเข้าหากำแพงเล็กน้อย เป็นลักษณะที่หาได้ยากมาก ในสถาปัตยกรรมในยุคเดียวกันที่ยังคงเหลืออยู่และนอกจากความงดงามแล้ว พระวิหารหลวงเป็นศาสนสถานที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภาคใต้

วิหารทับเกษตรหรือพระระเบียงตีนพระธาตุ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นฐานทักษิณชั้นล่างของพระบรมธาตุเจดีย์ คลุมหลังคาโดยรอบทั้ง 4 ด้าน ความสำคัญของวิหารหลังนี้อยู่ที่ผนัง (ฐานพระบรมธาตุเจดีย์) ซึ่งประดับด้วยปูนปั้นเป็นซุ้มโค้ง มีประติมากรรมหัวช้างยื่นออกมา นักประวัติศาสตร์ศิลปะชาวฝรั่งเศส คือ ศาสตราจารย์ของ บวสเชอเลีย่ กล่าวว่ามีคุณค่าคล้ายคลึงกับศิลปะทวารวดีเป็นอย่างมาก และระหว่างซุ้มช้างมีซุ้มเรือนแก้วประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางประทานอภัยสลักโดยรอบ

วิหารพระม้าหรือวิหารพระมหาภิเนษกรมณ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร เป็นวิหารที่สร้างคลุมบันไดทางขึ้นไปสู่ลานประทักษิณ ภายในประดิษฐานประติมากรรมปูนปั้นนูนสูงติดผนังเล่าเรื่องตอนพระพุทธรองค์เสด็จออกผนวช ฝ่ามือข้างซ้ายอยู่ยกช่อฟ้าช่อปลาย บันไดก่อนถึงลานประทักษิณมีบานประตูไม้แกะสลักเป็นรูปพระพรหมคู่กับพระนารายณ์ ศิลปกรรมทั้งหมดนี้แม้จะมีตำนานกล่าวว่าสร้างมาตั้งแต่สมัยเริ่มสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ แต่ศาสตราจารย์ของ บวสเชอเลีย่ เชื่อว่าคงสร้างขึ้นราวรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์รวมความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน มีการนำสิ่งของต่างๆมาสักการะจำนวนมาก จัดแสดงไว้ที่ศรีธรรมราชพิพิธภัณฑสถาน ภายในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

พระพุทธรูปบูชาที่มีพระที่ทำได้ด้วยแก้วสีต่างๆ ทองเหลือง ชิน ปูน เหล็ก หินอ่อน ไม้เงิน ไม้ทอง ส่วนใหญ่เป็นศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์ถึงอยุธยาตอนปลาย พระพุทธรูปมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาเครื่องสักการะบูชา

แผ่นเงินแผ่นทอง มีลักษณะเป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยม สีเหลืองม คุ้นเป็นพระพุทธรูปนั่ง พระพุทธรูปยืน บางแผ่นใช้เขียนเป็นภาพพระพุทธรูป แผ่นเงินแผ่นทอง สิ่งของบูชาพระธาตุ อื่นๆ ได้แก่ ของมีค่า เช่น แหวน สร้อยคอ กำไล ต่างหู เข็มขัด ทั้งที่ทำจากเงินและทอง ของแปลกหรือหายากซึ่งได้จัดทำขึ้นเพื่อถวายพระบรมธาตุ เช่น ต้นหมากและเถาพลู โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ สิ่งของบางชิ้นได้บันทึกชื่อ ที่อยู่และวันเดือนปีที่บริจาคไว้ด้วย

- ตำนานถ้ำแก้วสุรกาณต์

ตำนานถ้ำแก้วสุรกาณต์เป็นเรื่องที่มีที่มาจากวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ โดยนำมาใช้ประกอบเป็นตำนานเกี่ยวกับสถานที่ เรื่องเกี่ยวกับถ้ำแก้วสุรกาณต์มีอยู่ว่าถ้ำแก้วสุรกาณต์เป็นสถานที่คลอดควายทพี่ ซึ่งนางควายแอมมาคลอดไว้ เรื่องเกี่ยวกับทพี่อันเป็นที่มาของสำนวนลูกทพี่มีอยู่ว่าทพี่เมื่อฆ่าทพี่ตายแล้วจากนั้นก็ไปทำทพี่บรรดาเทวดา ไปเรื่อย ๆ เทวดาจึงหลอกให้ไปทำพระอิศวรที่เขาไกรลาส พระอิศวรโกรธ จึงให้ไปต่อสู้กับพระยาพาลีและสาปให้ตายด้วยฤทธิ์ของพระยาพาลี แล้วไปเกิดเป็นลูกพระยาพร ชื่อ มังกรกฤษฎ์ และให้ตายด้วยศรพระราม ทพี่แม้จะถูกสาปแล้ว ก็ยังไม่สำนึกตัว ไปทำทพี่พระยาพาลีที่เมืองขีดขินทั้งสองจึงต่อสู้กัน พระยาพาลีได้ลงให้ทพี่ไปสู้กันในถ้ำ และได้สั่งสุครีพว่าเมื่อครบเจ็ดวันแล้วยังไม่กลับออกมา ให้เฝ้าดูรอยเลือด ถ้าเป็นเลือดชั้นจะเป็นเลือดควาย ถ้าเห็นเลือดใสจะเป็นเลือดคน จงรีบพาไพร่พลชนหินมาปิดถ้ำเสีย ต่อมาพระยาพาลีได้ฆ่าทพี่ตาย เทวดายินดีบันดาลให้ฝนตก เลือดที่ไหลออกมาจึงใส สุครีพเห็นเข้าคิดว่าเป็นเลือดพระยาพาลี จึงสั่งให้ไพร่พลเอาหินมาปิดถ้ำ ฝ่ายพระยาพาลีเมื่อฆ่าทพี่ตายแล้ว จะออกจากถ้ำพบถ้ำปิดก็โกรธหาว่าสุครีพคิดจะแย่งชิงเมือง จึงไล่สุครีพออกจากเมืองไป ฝ่ายทพี่เมื่อตายไปแล้ว ได้มาเกิดเป็นบุตรของพระยาพร น้องชายของทศกรรฐ์ซึ่งครองเมืองโรมคัล กับพระนางรัชฎาสูรชื่อว่า มังกรกฤษฎ์ ตามคำสาปของพระอิศวร

- ตำนานพระพุทธรูปสิงห์

ในศิंहินนิทาน ปริจเฉทที่ 3 และ 4 ว่าเมื่อพุทธศักราชได้ 1500 ปี มีพระราชาองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า ไสยรงค์ (คือพระร่วง) ทรงทศพิธราชธรรมเสวราชย์อยู่ในเมืองสุโขทัย เสด็จ

ประพาสถึงเมืองนครศรีธรรมราช ทรงทราบข่าวว่าพระเจ้ากรุงลังกาทรงมีพุทธรูป ที่ทรงพระลักษณะงามองค์หนึ่ง ทรงพรนามว่าเจ้ากรุงลังกา ขอประทานพระพุทธรูปองค์หนึ่ง พระเจ้ากรุงลังกา ก็ถวายมาตามพระราชประสงค์ เมื่อได้พระพุทธรูปมาถึงนครศรีธรรมราช พระเจ้าสุรงควราช (คือที่ออกพระนามมาแต่แรกว่าพระเจ้าไศยวงศ์ทรงโสมนัส ถึงกับเสด็จไปรับพระพุทธรูปด้วยพระองค์เอง แล้วอัญเชิญมายังกรุงสุโขทัย

พระพุทธรูปองค์ในปัจจุบันนี้มีอยู่ 3 องค์ อยู่ ณ เมืองนครศรีธรรมราชในพระหอบพระสิหิงค์ที่จวนเดิม ปัจจุบันเป็นหอประจำตระกูล ณ นคร ตั้งอยู่บริเวณใกล้ศาลจังหวัดนครศรีธรรมราช กลางเมืองนครศรีธรรมราชองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปขนาดย่อม หน้าตักกว้าง 14 นิ้ว อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ในซุ้มคูหาวิหารพระสิหิงค์เดิมในวัดพระสิงห์ กลางเมืองเชียงใหม่องค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปหน้าตักกว้าง 2 ศอก แต่ในปัจจุบันชาวเมืองเชียงใหม่เรียกว่าพระสิงห์ อยู่ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ อีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปกาไหล่กว้างของขนาดหน้าตักกว้างศอกเศษ พระพุทธรูปที่ทรงพระนามว่าพระพุทธรูปองค์นี้ มีลักษณะที่แตกต่างกันทุกองค์ โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่เมืองนครศรีธรรมราชกับเมืองเชียงใหม่เหมือนกันนั้น ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ อธิบายไว้ในหนังสือโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานฯว่า พระทั้งสองเมืองนี้ได้รับแบบอย่างพระพุทธรูปช่างอินเดียครั้งราชวงศ์ปาละ ซึ่งปกครองประเทศด้วยกัน คือครั้งนั้นพระพุทธรูปที่เมืองนาลันทะเจริญรุ่งเรือง เป็นสำนักที่นักปราชญ์ต่างประเทศไปมาอยู่เนื่อง ๆ ฝีมือช่างที่อินเดียครั้งราชวงศ์ปาละ จึงได้แพร่หลายไปในนานาประเทศฝ่ายตะวันออก มีประเทศพม่า ไทยและชวาเป็นต้น ส่วนพระพุทธรูปอีกองค์หนึ่งซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่กรุงเทพฯ เป็นฝีมือช่างของประเทศใด หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ได้วิจารณ์แล้วโดยละเอียด ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวซ้ำอีก แต่ถึงอย่างไรก็ดี แม้พระพุทธรูปองค์นี้จะปรากฏว่ามีอยู่ในเมืองต่าง ๆ กันก็ตาม ก็ยังมีหลักฐานยืนยันได้อย่างหนึ่งว่า พระพุทธรูปทรงพระนามว่า พระพุทธรูปองค์นี้ เป็นพระพุทธรูปที่ได้ไปจากเมืองนครศรีธรรมราช ในสมัยสุโขทัยเป็นแน่แท้

อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเชิญมาจากเมืองนครศรีธรรมราชไปยังกรุงสุโขทัย ปรากฏในศิลาจารึกของพระเจ้ารามคำแหงมหาราชว่า “ พ่อขุนรามคำแหง กระทำโอยทาน แก่พระมหาเถรสังฆราช ปราชญ์เรียนจบพระไตรปิฎก หลวกกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกตนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราชมา ” พระภิกษุที่เมืองนครศรีธรรมราชนี้ ปรากฏว่าได้ไปขอแปลงตามลัทธิลังกาวงศ์ ณ เมืองลังกา และชักชวนพระสงฆ์ชาวลังกาตามมาช่วยกันสร้างพระมหาธาตุที่เมืองนครศรีธรรมราช แปลงเป็นสถูปแบบลังกาอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ครั้งเกียรติคุณของพระสงฆ์ซึ่งถือลัทธิลังกาวงศ์ขึ้นไปอยู่ ณ กรุงสุโขทัย พระราชาธิบดีก็ทรงเลื่อมใส จึงให้นิมนต์พระสงฆ์ลังกาวงศ์ขึ้นไปอยู่ ณ กรุงสุโขทัย ลัทธิลังกาวงศ์มาเจริญรุ่งเรืองขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่นั้น

เป็นต้นมา ละตั้งแต่ลัทธิลังกาวงศ์เจริญขึ้น ลัทธิมหายานซึ่งชาวเมืองนับถืออยู่แต่เดิม ก็เสื่อมคลายลงและในที่สุดก็สูญสิ้นไป

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีเรื่องเกี่ยวกับเมืองนครศรีธรรมราชนี้หลายคราวจะยกกล่าวตามลำดับต่อไปนี้

ปรากฏตามหนังสือพระราชพงศาวดารว่า นครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยามาตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าอู่ทอง ในกฎหมายเทียบบาลว่านครศรีธรรมราชเป็นเมืองขึ้นพระยามหานคร และในคัมภีร์นาทวารหัวเมืองซึ่งตราเมื่อ พ.ศ. ๑๙๑๙ ว่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองเอกเทียบเท่าเมืองพิษณุโลก และคงเป็นเมืองเอกตลอดมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี พระองค์เสด็จขึ้นไปปราบแคว้นลานนาไทยมีชัยชนะโปรดให้อพยพครัวลานนาไทยลงมาไว้เมืองนครศรีธรรมราชและหัวเมืองปักษ์ใต้สองครั้ง

ในรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา เมืองนครราชสีมาและเมืองนครศรีธรรมราชเป็นกบฏทัพกรุงต้องยกออกไปปราบ พระยายมราช (สังข์) เจ้าเมืองนครราชสีมาหนีออกไปพึ่งรามเดโชเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเพทราชาจึงโปรดให้พระยาสุรสงคราม เป็นแม่ทัพคุมกองทัพยกไปตีทัพบก ของพระยายมราชแตก และให้พระยาราชวังสันคุมกองทัพไปตีทัพเรือของเมืองนครศรีธรรมราชแตกอีก ทั้งทัพบกทัพเรือของพระยาสุรสงคราม และพระราชวังสัน ก็เข้าล้อมเมืองนครศรีธรรมราชไว้ พระยารามเดโชเห็นท่าจะสู้ไม่ได้ จึงมีหนังสือถึงพระยาราชวังสัน ซึ่งเป็นสหายและเป็นเชื้อแซกด้วยกัน ขอให้ช่วยให้ตนมีโอกาสหนีได้ พระยาราชวังสันจึงจัดเรือให้พระยารามเดโชหนีไป ต่อมาเมื่อปรากฏขึ้นว่าพระยาราชวังสันช่วยเหลือให้พระยารามเดโชหนี พระยาราชวังสันจึงต้องโทษประหารชีวิต

ในสมัยจลาจล เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 ครั้งนั้นไม่มีพระเจ้าแผ่นดินปกครองทั่วทั้งประเทศเหมือนแต่ก่อน บรรดาหัวเมืองใหญ่ที่พม่าตีไปไม่ถึง เจ้าเมืองต่างก็ตั้งตัว เป็นพระเจ้าแผ่นดินขึ้น มีหลายก๊กด้วยกัน ดังเรื่องที่ปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารนั้นแล้ว ครั้งนั้นพระปลัด ซึ่งเป็นผู้รักษาเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เรียกกันเป็นสามัญว่าเจ้านคร ครองเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ได้สามปี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงเสด็จยกกองทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราช และนำตัวเจ้านครเข้ามาไว้ในกรุงธนบุรี และโปรดให้เจ้านราสุริยวงศ์ ซึ่งเป็นหลานเธอ ออกไปครองเมืองนครศรีธรรมราช แต่เจ้านราสุริยวงศ์ไปอยู่ได้ไม่นานก็ถึงพิราลัย ส่วนเจ้านครซึ่งเข้ามารับราชการอยู่ ณ กรุงธนบุรี ได้ทำความดีความชอบไว้ในการสงคราม โดยช่วยต่อสู้พม่าซึ่งยกกองทัพมาตีตีพันเป็นศึกใหญ่ครั้งกรุงธนบุรีหลายครั้ง และยกบิดาซึ่งมีนามเดิมว่าฉิม ถวายเป็นบาทบริจาริกาของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีด้วย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้วางพระทัย จึงโปรดให้กลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราชดังเดิมอีกเมื่อ พ.ศ. 2319 ได้รับสุพรรณบัฏเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช มีเกียรติยศเสมอเจ้าประเทศราช มีอำนาจตั้งพระยา

อัศรมหาเสนา และจตุสดมภ์สำหรับเมืองนครศรีธรรมราชได้คล้ายกรุงธนบุรี กับทั้งโปรดอนุญาตให้มีละครหญิงได้อีกด้วย (เดิมนอกจากพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ผู้ใดจะมีละครผู้หญิงไม่ได้เป็นอันขาด) ละครของเจ้านครนี้เวลายิ่งนานใหญ่ ๆ ในกรุงธนบุรี ก็โปรดให้เรียกเข้ามาเล่นประชันกับละครหลวงด้วยแทบทุกคราว

ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชดำริว่าการที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียกเจ้านครขึ้นเป็นเจ้าประเทศราชนั้นเป็นการยกย่องกันเกินขอบเขตไป จึงโปรดให้ยกบรรดาศักดิ์ลงเป็นแต่เพียง เจ้าพระยานครศรีธรรมราช คือเป็นเจ้าพระยาครองเมืองเอกอย่างเช่นเมืองพิษณุโลก ไม่ให้มียศอย่างเจ้าประเทศราชและให้ลดตำแหน่งเสนาบดีเมืองนครศรีธรรมราชลงทั้งหมด คงให้มีแต่กรมการเมืองอย่างเช่นหังเมืองอื่น ๆ ในราชอาณาจักรเท่านั้น ต่อมาพระยานครศรีธรรมราชแก่ชรา ว่าราชการบ้านเมืองพินเพื่อน จึงโปรดฯ ให้ปลดออกจากตำแหน่งผู้ว่าราชการ เมืองนครศรีธรรมราชแล้วทรงพระกรุณาโปรดฯ ตั้งเจ้าฟ้าอัปราช เมืองนครศรีธรรมราชมีศเพียงพระยามหานครตามทำเนียบว่าราชการแทนต่อไป ถึงแม้ว่าเมืองนครศรีธรรมราช จะได้ลดฐานะลงเป็นชั้นเมืองพระยามหานครแล้วก็ตาม แต่พระราชอาธิบัติในกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังคงทรงยกย่องทำนองประเทศราชอยู่ต่อมาอีกหลายราชการ โดยโปรดให้ส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย เยี่ยงประเทศราชทั้งหลายทั้งปวงตลอดมาจนถึง พ.ศ. 243 เมื่อได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลแล้วจึงได้ยกเลิก

- ตำนานหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด และที่เกี่ยวข้อง

คติความเชื่อเกี่ยวกับหลวงปู่ทวดเป็นความเชื่อที่คนไทยภาคใต้และคนสยามหรือคนไทยในรัฐสุทตอนเหนือของประเทศมาเลเซียเชื่อถือกันมานานแล้ว แต่เมื่อพูดถึงหลวงปู่ทวดผู้คนส่วนใหญ่ จะนึกถึงหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืดวัดราษฎร์บูรณะหรือวัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี หากพิจารณาถึงข้อเท็จจริงแล้วพบว่า คำว่าหลวงปู่ทวดไปแล้วยังมีวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ คล้ายกับเทพหรือเทวดา แต่ถ้าเป็นบุคคลทั่วไป หรือสัตว์บางประเภท เรียกว่า “ทวด” เช่น ทวดหุ่ม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ทวดโหม อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ทวดปากบางนาเรียม (จระเข้) อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง เป็นต้น ส่วนคำว่า “หลวงปู่” เป็นคำที่คนภาคกลางใช้เรียกพระภิกษุมีอายุมาก จึงเป็นไปได้ว่าคำว่า “หลวงปู่ทวด” เป็นคำที่คนไทยภาคใต้มานี้มาจากคนภาคกลาง เพราะคนภาคใต้นิยมเรียกพระภิกษุว่า “พ่อท่าน” เช่น พ่อท่านคล้ายพ่อท่านเขียว พ่อท่านแดง เป็นต้น ปัจจุบันคำว่าหลวงปู่ทวดเป็นคำที่เรียกกันแพร่หลายในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และจังหวัดอื่น ๆ รวมถึงดินแดนตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย การเรียกชื่อหลวงปู่ทวดจะใช้เรียกพระภิกษุที่มรณภาพไปแล้วแต่วิญญาณยังศักดิ์สิทธิ์ หากพระภิกษุรูปนั้นผู้คนยังจำชื่อจริงหรือชื่อสมณนามได้ เวลาเรียกชื่อก็จะใช้ชื่อหลวงปู่ทวด

นำหน้าชื่อจริงหรือชื่อสมณานาม เช่น หลวงพ่อทวดหัวมวย วัดอ่างทอง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลวงพ่อทวดนวล วัดมุจลินทวาปีวรวิหาร (วัดตุง) อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี หลวงพ่อทวดหมาง วัดทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี หลวงพ่อทวดจังหว่อน วัดบalingนอก อำเภอบางลิ่ง รัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เป็นต้น แต่ถ้าหากพระภิกษุรูปใดที่ศักดิ์สิทธิ์มรณภาพไปแล้วชาวบ้านจำชื่อไม่ได้ ก็เรียกชื่อว่าหลวงพ่อดตามด้วยชื่อสถานที่นั้น ๆ เช่นหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด หรือหลวงพ่อดวัดช้างให้ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี หลวงพ่อดลิ้นดำ วัดนารังนกอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา หลวงพ่อทวดหัวมวย วัดอ่างทอง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นต้น หลวงพ่อดเหล่านี้ชาวบ้านให้ความเคารพบูชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าสามารถคุ้มครองป้องกันภัยแก่ผู้ที่กราบไหว้บูชาหรือบนบานให้สมปรารถนาตามความต้องการได้ แต่อย่างไรก็ตามหลวงพ่อดที่ประชาชนรู้จักกันดีที่สุด ได้แก่ หลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี

หลวงพ่อดวัดช้างให้มีตำนานมาอย่างไรไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่หลักฐานที่เกิดจากนิมิตของพระครูวิสัยโสภณหรือพระอาจารย์ทิม ธมฺมธโร อดีตเจ้าอาวาสวัดราชบุรณะหรือวัดช้างให้ ระบุว่า หลวงพ่อดวัดช้างให้เป็นพระภิกษุรูปเดียวกันสมเด็จพระพะโคะหรือสมเด็จพระราชมุนีสามีรามคณูปมาจารย์แห่งวัดราชประดิษฐฐานหรือวัดพะโคะ อำเภอทิงพระ จังหวัดสงขลา โดยมีการสร้างตำนานหลวงพ่อดขึ้นมาเพื่อรองรับหรืออ้างอิงการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดวัดช้างให้ในครั้งแรกของพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ เรียกชื่อว่า “หลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด” ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการกล่าวอ้างถึงตำนานหรือประวัติหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จึงมักมีการนำประวัติของสมเด็จพระราชมุนี หรือสมเด็จพระพะโคะมากล่าวรวมเป็นตำนานเดียวกัน ทำให้ผู้คนในภายหลังที่ไม่ทราบที่มาที่ไปหลงเข้าใจผิดว่าหลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ คือสมเด็จพระราชมุนีสามีรามคณูปมาจารย์

หลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี เริ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปนั้น สืบเนื่องมาจากในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ พระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดช้างให้ ท่านได้ทำการบูรณะและก่อสร้างถาวรวัตถุไว้มากมาย เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอฉัน หอระฆัง เป็นต้น ทำให้วัดมีความเจริญอย่างรวดเร็วในสมัยที่พระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) เริ่มบูรณะวัดช้างให้ ปรากฏว่าบริเวณหน้าวัดมีหลักไม้แก่นชำรุดมากปักไว้เป็นเครื่องหมายของสถานที่เก็บอัฐิ ชาวบ้านเรียกว่า “เขื่อนท่านช้างให้” เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพบูชา และเชื่อกันว่าเป็นที่เก็บอัฐิของอดีตเจ้าอาวาสวัดช้างให้ ซึ่งตามนิมิตของพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) เรียกชื่อว่า “ท่านเหยียบน้ำทะเลจืด” หรือ “หลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืด” แต่หลวงพ่อดเหยียบน้ำทะเลจืดเป็นใคร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ไม่มีใครทราบ จนต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๗ พระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) ได้จัดสร้างพระเครื่อง

หลวงพ่อดำขึ้นเป็นครั้งแรกเพื่อหาทุนสร้างอุโบสถวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) การสร้างพระเครื่องนั้นจำเป็นต้องมีประวัติหรือตำนานรองรับ แต่เรื่องราวของหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดส่วนใหญ่รับรู้ได้จากนิมิตหรือการเข้าทรง ซึ่งในประวัติไม่ทราบว่าจะหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดที่ไหนเมื่อไร ประกอบกับในขณะนั้นพระปริยัติวรากร สมัยดำรงสมณศักดิ์ที่พระครูวิริยานุรักษ์ (คลิ่ง รามธมฺโม) เป็นศึกษาจังหวัดปัตตานี จำพรรษาที่วัดตานีนรสโมสร จังหวัดปัตตานี ท่านเป็นชาวบ้านศรีไชย ตำบลคูขุน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) เป็นผู้ที่ได้รับทราบประวัติของสมเด็จพระราชมนูเณศวรมหาราชครูประสิทธิ์ หรือสมเด็จพระเจ้าพะโคะคืออยู่แล้ว จึงได้เล่าเรื่องราวที่สมเด็จพระเจ้าพะโคะเหยียบน้ำทะเลจืดให้ชาวจังหวัดปัตตานีฟังบ่อย ๆ ทำให้มีการสันนิษฐานว่าหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) น่าจะเป็นพระภิกษุรูปเดียวกับสมเด็จพระเจ้าพะโคะ เนื่องจากพระภิกษุรูปอื่นไม่เคยเหยียบน้ำทะเลจืดเว้นแต่สมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือสมเด็จพระราชมนูเณศวรมหาราชครูประสิทธิ์เท่านั้น ดังนั้นเพื่อให้ประวัติของหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดชัดเจนขึ้น ทางวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) จึงได้นิมนต์ให้พระปริยัติวรากร (คลิ่ง รามธมฺโม) ไปสืบประวัติหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดที่จังหวัดสงขลา ท่านได้รับคำบอกเล่าจากพระอธิการสง โสมโก เจ้าอาวาสวัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) และพระอุปัชฌาย์ดำ ดิสฺสโร เจ้าอาวาสวัดศิลาลอย (วัดกระ) อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา เมื่อได้ประวัติสมเด็จพระราชมนูเณศวรมหาราชครูประสิทธิ์มาแล้วได้นำไปเล่าให้ทางวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) ทราบด้วย และในคราวที่ทางวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) ประกอบพิธีปลุกเสกพระเครื่องหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืด พ.ศ. ๒๔๙๗ ทางวัดได้นิมนต์ให้พระอธิการสง โสมโก เทศนาประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะหรือสมเด็จพระราชมนูเณศวรมหาราชครูประสิทธิ์ให้ผู้ร่วมพิธีฟัง มีการจดบันทึกแล้วเรียบเรียงเป็นประวัติหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) ให้เชื่อมโยงเป็นประวัติอันเดียวกับประวัติสมเด็จพระเจ้าพะโคะ วัดราชประดิษฐฐาน (วัดพะโคะ) ตั้งแต่นั้นมาทำให้ประวัติของหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดแพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวางเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไป

ส่วนตำนานหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) ที่ชาวบ้านเล่ากันอยู่ในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของพระภิกษุรูปหนึ่งชาวบ้านไม่ทราบว่าท่านชื่ออะไรเป็นใครมาจากไหน เมื่อมรณภาพแล้วมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันหลายชื่อ เช่น ท่านข้างให้ ท่านลังกาหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืด เป็นต้น

หลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลจืดตามตำนานท้องถิ่นเล่าขานกันในไทรบุรีว่า เดิมบริเวณเมืองปัตตานีและเมืองไทรบุรี มีพระภิกษุชรารูปหนึ่งเป็นปราชญ์ทางธรรมและมีความเชี่ยวชาญทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ชาวเมืองไทรบุรีให้ความเคารพบูชามาก แต่ชาวเมืองไม่ทราบชื่อและประวัติความเป็นมาของท่าน คนทั่วไปเรียกว่า “ท่านลังกาองค์ท่านดำ” หรือท่านข้างให้หรือท่าน

เหยียบน้ำทะเลเจ็ดดั่งได้กล่าวมาแล้ว ในสมัยนั้นหลวงพ่อดำได้ปกครองหรือเป็นเจ้าของาวาสวัดแห่งหนึ่งในเมืองไทรบุรี ซึ่งคงหมายถึง “วัดไถ้ระโน” (ปัจจุบันเป็นวัดร้างอยู่ในรัฐปะละ) ต่อมาเจ้าเมืองไทรบุรีได้สร้างวัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) ขึ้นที่เมืองปัตตานีได้ถวายให้หลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ดเป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ทำให้หลวงพ่อดำต้องเดินทางไปมาระหว่างวัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) กับวัดไถ้ระโน การเดินทางแต่ละครั้งต้องใช้เวลาเป็นแรมเดือน ระหว่างการเดินทางเมื่อพบสถานที่ใดมีความเหมาะสมก็จะหยุดพักหาความวิเวกเพื่อทำสมาธิวิปัสสนา เช่น ถ้ำ คอก หรือถ้ำบดยา อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ถ้ำวิปัสสนาบนภูเขาตั้งเกียบใกล้กับน้ำตกทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นต้น สถานที่เหล่านี้เชื่อกันว่าเป็นที่หยุดพักของหลวงพ่อดำ

ในสมัยที่หลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ดจำพรรษาที่วัดไถ้ระโน อยู่มาวันหนึ่งท่านได้เรียกประชุมอุบาสกอุบาสิกาและศิษยานุศิษย์ที่ใกล้ชิด ท่านได้สั่งไว้ว่าถ้าท่านมรณภาพเมื่อใดขอให้ช่วยกันนำศพไปประกอบพิธีฌาปนกิจที่วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี และระหว่างทางพักศพที่ใด หากมีน้ำเหลือหรือน้ำเน่าไหลหยดลงสู่พื้นดินให้ปักไม้แก่นเป็นเครื่องหมายไว้ ต่อไปสถานที่นั้นจะกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่กราบไหว้ของประชาชนทั่วไป

หลังจากนั้นไม่นานหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ดได้มรณภาพด้วยความชรา ณ สถานที่แห่งหนึ่งในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย แต่สถานที่มรณภาพยังมีปัญหาขัดแย้งว่าอยู่ที่ใด ซึ่งในท้องถิ่นยังมีความเห็นแตกต่างกันหลายกระแส บางแห่งว่ามรณภาพภายในถ้ำเขาอีโปห์ รัฐปะละ บางแห่งว่ามรณภาพที่วัดไถ้ระโน รัฐปะละ และบางแห่งว่ามรณภาพที่บ้านบากัน รัฐเกดะห์ตรงข้ามเกาะปีนัง ปัจจุบันเรียกว่าวัดโหนดตันเดียว (ร้าง) รัฐเกดะห์

สถานที่มรณภาพที่ค้นพบหลังสุด ได้แก่ สถานที่มรณภาพบริเวณริมฝั่งน้ำสุโงเฮอร์นาริงค์ รัฐปะละ ประเทศมาเลเซีย ซึ่งปัจจุบันสถานที่แห่งนี้เป็นที่ยอมรับของคนไทยและคนจีนทั้งในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย หลังจากหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ดได้มรณภาพแล้วสานุศิษย์ได้หามศพของท่านไปฌาปนกิจที่วัดราชบุรณะ (วัดช้างให้) เมืองปัตตานีคำสั่งของท่านก่อนมรณภาพ

ความสนใจเกี่ยวกับมรณภาพและจุดพักศพหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ดเกิดขึ้นครั้งแรกจากการสืบค้นของพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) และคณะ เมื่อ พ.ศ. 2505 เพื่อสืบหาสถานที่มรณสถานและสถานที่พักศพของหลวงพ่อดำที่มีการเล่าขานทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย และพลีตินนำมาเป็นส่วนผสมของการสร้างพระเครื่องหลวงพ่อดำ การไปสำรวจครั้งนั้น พระมหาฉิน โชติโก (ปัจจุบันพระธรรมศีลวิสุทธิ์เจ้าอาวาสวัดเมือง จังหวัดยะลา ได้บันทึกสถานที่และระยะทางไว้อย่างละเอียดจำนวน 13 จุด ได้แก่ สถานที่มรณภาพบ้านกรุงหระ (บ้านไถ้ระโน) บ้านศิริหรือจะดาบ บ้านบาลิงหรือโคกเมรุ บุกิตสามีหรือควนพระบ้านหลังไถ้หรือควน

เจดีย์ วัดป่าดงเปลง วัดทุ่งควาย วัดลำป่า วัดนาข่าหรือบ้านปลักเกล้า บ้านตะดาบหรือบ้านแขก วัดประดู่หรือบ้านหมัก บ้านโคกดินแดง (ปัจจุบันวัดโคกดินแดง – ผู้เขียน)และบ้านไทรมนตอ

มรดกสถานและจุดพักศพลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดมีจำนวนมากมายที่ชาวบ้านเล่าขานกันมาทั้งที่เหมือนกันและแตกต่างกัน ได้แก่มรดกภาพสถานริมฝั่งน้ำสุโขงเกอร์นาริงค์ (ปัจจุบันมีการย้ายสถูปไปสร้างใหม่ที่บ้านกำปงสวาซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กัน) จุดพักศพลอบูไล๊ะห์ วัดโก๊ะระโน (ร้าง) วัดจะดาบ (ร้าง) โคนเมรุ บุกิตสามีหรือควนพระ บุกิตจันดีหรือควนเจดีย์ วัดเทพสุวรรณารามหรือป่าดงเปลง วัดโพธิเจติยารามหรือวัดทุ่งควาย วัดลำป่า ควนกันข้าวแห้งหรือควนกันข้าวเสีย บ้านปลักเกล้า บ้านนาข่า บ้านบางหมัก วัดดินแดงหรือโคกดินแดง วัดไทยประดิษฐารามหรือวัดไทรมนตอ ส่วนในประเทศไทยมี 3 จุด ได้แก่ บ้านถ้ำตลอด อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา วัดบันลือคชาวาส และสถานที่สถาปสถานวัดราชฎ์บูรณะหรือวัดช้างให้อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

มรดกสถานและจุดพักศพลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดที่พบจำนวนมากได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กับกลุ่มคนไทยในประเทศมาเลเซียและคนไทยในประเทศไทยรวมถึงกลุ่มคนจีนในประเทศมาเลเซียและสิงคโปร์ ในสถานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องให้ความเคารพบูชาซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิม (คติผี) และความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่เป็นพื้นฐานของการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยของกลุ่มคนไทยในประเทศมาเลเซีย แต่อย่างไรก็ตามมรดกสถานและจุดพักศพลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดที่ได้กล่าวมานี้ยังขาดหลักฐานทางประวัติศาสตร์รองรับ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเล่าทางมุขปาฐะที่ไม่ชัดเจน ทำให้ยุ่งยากต่อการตีความหมายที่แท้จริง ความเชื่อบางประการที่เกี่ยวกับมรดกสถานและที่พักศพลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดสรุปได้ดังนี้

1. ชื่อลวงพ่อทวดตัวบ่งชี้วัฒนธรรมด้านความเชื่อ

คนไทยในมาเลเซียมีความเชื่อในวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่ตามสถานที่สำคัญทั้งที่เป็นธรรมชาติและสถานที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ภูเขา แม่น้ำ เส้นทางคมนาคม ทุ่งนา วัด ศาลเจ้า เป็นต้น วิญญาณศักดิ์สิทธิ์นี้ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “ทวด” เช่น ทวดโต๊ะเขตรี (ภูเขา) ทวดโต๊ะยะวา (ควน) ชุมชนควนมุสัง รัฐปะลิส ทวดแป๊ะละ (ภูเขา) ทวดโนรา รัฐเกดะห์ ทวดบนโคก (ควน) ทวดตาชะ (สระน้ำ) ทวดยอด (ผู้นำหมู่บ้าน) รัฐเประ เป็นต้น ทวดเหล่านี้เป็นที่นับถือบูชาของคนไทยในมาเลเซีย ซึ่งถือเป็นความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับคติการนับถือผีอันเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับผีหรืออำนาจเหนือธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ที่ผู้นับถือต้องเช่นสรวงไปตามกฎเกณฑ์ที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น เพื่อให้อำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ได้ช่วยคุ้มครองผู้คนและหมู่บ้านให้พ้นภัยและได้ในสิ่งที่ต้องการ ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับลวงพ่อทวด จึงเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อเกี่ยวกับทวด แต่ความเชื่อเกี่ยวกับลวงพ่อทวดเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจึงทำให้อคติความเชื่อขยายตัวออกไปอย่าง

กว้างขวางและมีความสัมพันธ์กับผู้คนจำนวนมากทั้งชุมชนในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียซึ่งสามารถเชื่อมโยงกลุ่มคนไทยให้ผูกพันกันอย่างใกล้ชิดสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของคติความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดวง และยังนำไปสู่การขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับหลวงพ่อดวงออกไปในวงกว้าง ซึ่งเห็นได้ว่าในรอบทศวรรษ ๒๕๔๐ เป็นต้นมา ได้มีกลุ่มคนไทยให้ความสำคัญกับหลวงพ่อดวงมีการเข้าไปสำรวจเรื่องราวดังกล่าวอย่างกว้างขวางมากขึ้น นอกจากนี้ได้มีการสร้างรูปหล่อหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดน้ำไปประดิษฐานไว้ตามสถานที่ที่เกี่ยวข้อง เช่น วัดบาลิงใน วัดบาลิงนอก วัดทุ่งควาย วัดป่าดงแปลง วัดลำป่า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้กลายเป็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อร่วมกันของคนไทยทางฝั่งมาเลเซียและคนไทยในประเทศไทยอันแสดงให้เห็นถึงตัวตนที่แท้จริงของคนไทยอย่างชัดเจน

2. คนไทยในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียมีความเชื่อตรงกันว่าหลวงพ่อดวงมรณสถานและจุดพักศพเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ จึงพบว่าสถานที่เหล่านี้เป็นที่บนบานของผู้คนในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย มีตัวอย่างดังนี้

2.1 ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่มรณสถานและที่พักศพ

สถานที่มรณภาพเดิมในสมัยพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) เชื่อกันว่าหลวงพ่อดวงมรณภาพที่วัดโกระใน รัฐปะระ ต่อมาความเชื่อนี้ได้แตกออกไปหลายกระแสดังได้กล่าวมาแล้ว แต่กระแสหลักที่ผู้คนให้การยอมรับมาได้แก่ มรณสถานริมฝั่งน้ำสุโขงเกอร์นาริงค์ ตำบลกัวลาเกอร์นาริงค์ อำเภอเกอร์ริ รัฐปะระ ซึ่งมีตำนานว่าเมื่อ พ.ศ.๒๒๑๗ หลวงพ่อดวงได้รับภิกษุมนต์จากเจ้าเมืองให้ไปตรวจดูสถานที่เพื่อสร้างเมืองใหม่ ขณะที่เดินทางมาถึงริมน้ำสุโขงเกอร์นาริงค์หลวงพ่อดวงได้มรณภาพโดยไม่ทราบสาเหตุ ชาวบ้านเรียกสถานที่นี้ว่า “สะมีมาตี” หรือสามีมาตีหรือ ซามีมาตี (SAMIMATI) คำว่า “สะมีหรือสามี” หมายถึงพระภิกษุ คำว่า “มาตีหรือมาตี” หมายถึงตาย เมื่อรวมความแล้วหมายถึง สถานที่ตายหรือมรณภาพของพระภิกษุ ซึ่งชาวจีนเรียกว่า “โต๊ะกงเซียม” หมายถึง เจ้าที่ไทย หรือเจ้าที่สยาม ชาวจีนจะให้ความนับถือบริเวณนี้มาก โดยเฉพาะชาวจีนบริเวณชุมชนอัยเยอร์กาลาและชุมชนเลงก้องจะมาทำพิธีเช่นไหว้ประจำทุกปี แต่เนื่องจากสถานที่นี้เป็นของคนมุสลิมจึงไม่สะดวก ต่อมาได้ย้ายศพไปสร้างใหม่ในที่ของคนจีนที่กำบังสวห่างจากที่เดิม ซึ่งเป็นแหล่งความเชื่อใหม่ที่คนไทยในมาเลเซียคนจีนและคนไทยในประเทศไทยให้ความเคารพนับถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังเห็นได้ชัดจากระยะแรกที่มีการก่อสร้างสถูปเสร็จใหม่ ๆ ประมาณ ได้มีมุสลิมไปรื้อทำลายหลังคาสถูปที่สร้างคล้ายฉัตร 3 ชั้น หลังจากนั้น 3 วัน คนมุสลิมได้ถึงแก่กรรมโดยไม่ทราบสาเหตุ ทำให้เรื่องนี้โจษจันกันไปทั่วในหมู่คนไทยและคนจีนว่าเกิดจากความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดวง ซึ่งเรื่องในการทำงานนี้สอดคล้องกับความเชื่อหลักไม้แก่นสถานที่พักศพหลวงพ่อดวงที่วัดบันลือคชาวาสหรือวัดช้างให้ตก อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีเรื่องเล่าขานว่าเดิมหลักไม้แก่นปักอยู่บนเนินดินหน้า

โรงเรียนวัดบันลือคชवास ต่อมาครูใหญ่ต้องการสร้างสนามหน้าโรงเรียน จึงใช้รถไถทำลายหลักไม้แก่นและปรับพื้นให้ราบเสมอกัน หลังจากนั้น ๓ วัน ครูใหญ่ถึงแก่กรรมโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นเพราะความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดวงทำโทษที่ผู้ทำลายไม้แก่น ด้วยเหตุนี้ทางวัดจึงต้องสร้างหลักฐานขึ้นมาใหม่

ส่วนมรดกสถานหรือที่พักศพหลวงพ่อดวงบริเวณวัดโก๊ะระใน (ร้าง) ชาวบ้านทั่วไปเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เรียกสถานที่นี้ว่า “สะมีฮูยัน” หรือสามีสูยัน หรือสามีสูยัน (SAMIHUYAN) คำว่า สามี หมายถึง พระภิกษุตั้งได้กล่าวมาแล้ว คำว่า ฮูยันหมายถึง ผ่น รวมความแล้วหมายถึงพระขอผ่นหรือหลวงพ่ขอผ่น ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าปีใดผ่นไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านจะไปทำพิธีเช่นไหว้ที่วัดโก๊ะระในขอให้ผ่นตก จึงเป็นที่มาของคำว่า สามีสูยัน

2.2 ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาภและแคล้วคลาดภัย

คนไทยและคนจีนในประเทศมาเลเซียมีความเชื่อว่าหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดสามารถดลบันดาลให้ผู้เคารพนับถือประสบกับโชคลาภและแคล้วคลาดภัย จึงทำให้ผู้คนจำนวนมากเดินทางไปกราบไหว้บูชาหลวงพ่อดวงที่วัดราชบุรณะหรือวัดข้างให้ จังหวัดปัตตานี และหลวงพ่อดวงที่ประดิษฐานอยู่ตามวัดต่าง ๆ ในประเทศมาเลเซีย แต่ส่วนหนึ่งได้เดินทางไปกราบไหว้ตามสถานที่มรดกสถานและสถานที่พักศพทั้งในประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย โดยเฉพาะบริเวณมรดกสถานแห่งใหม่ที่บ้านกำแพงสวา รัฐเประ ทุกวันจะมีประชาชนจากประเทศไทยและคนไทยหรือคนจีนในประเทศมาเลเซียเดินทางไปบูชาสถูปที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้บันดาลโชคลาภและที่นิยมกันมากคือการบิ๋หวยหรือการพนันในรูปแบบอื่น ๆ ชาวบ้านเชื่อว่าจะได้ผลมาก ซึ่งผิดกับความเชื่อของคนไทยในประเทศไทยไม่นิยมบนบานหลวงพ่อดวงเกี่ยวกับเรื่องหวยเบอร์หรืออบายมุขทุกประเภท เพราะเชื่อว่าหลวงพ่อดวงจะไม่ช่วยเหลือในสิ่งเหล่านี้

ความเชื่อเกี่ยวกับมรดกสถานและที่พักส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ด วัดข้างให้ ผู้คนจึงเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เดิมเป็นสถานที่กราบไหว้บูชาของคนไทยและคนในประเทศมาเลเซียที่มีความสัมพันธ์ในเชิงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่น แต่หลังจากพระครูวิสัยโสภณ (ทิม ธมฺมธโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดราชบุรณะ (วัดข้างให้) ได้นำคณะไปสำรวจสถานที่ต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ.2505 ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับมรดกสถานของหลวงพ่อดวงเริ่มแพร่หลายเป็นที่รู้จักของคนไทยในภาคใต้และภาคอื่น ๆ ซึ่งได้นำไปสู่การศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการ และการไปแสวงหามวลสารของผู้สร้างวัดถุมงคลทำให้สถานที่เหล่านี้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามมรดกสถานและที่พักศพเหล่านี้ก็ยังมีปัญหาหลายแห่งว่ามีความเกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดวงจริงหรือไม่ เพราะพบว่ามีกรเชื่อมโยงสถานที่หลายแห่งให้เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดวง โดยคนไทยกลุ่มหนึ่งจากประเทศไทยได้สร้างรูปหล่อหลวงพ่อดวงเหยียบน้ำทะเลเจ็ดไปตั้งบูชาตามสถานที่ต่าง ๆ ที่ผู้คนในท้องถิ่นมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับบรรพบุรุษหรือความเชื่อเกี่ยวกับทวด

เช่น สร้างรูปหล่อหลวงพ่อดำไว้บนคอนก้นข้าวแห้งหรือก้นข้าวเสียอันเป็นที่สถิตของ “ทวดชีขาว” ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับทวดชีขาวถูกเชื่อมโยงให้เป็นสถานที่พักศพของหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ด เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มคนไทยได้นำรูปหล่อหลวงพ่อดำไปตั้งบูชาไว้ที่เนินดินบริเวณวัดเทพสุวรรณารามหรือวัดป่าดงแปรง วัดทุ่งควาย วัดลำปำ บ้านปลักคล้า บ้านบางฉม๊ก วัดดินแดง และวัดไทยประดิษฐารามหรือวัดไทยบนตอ รัฐเกดะห์ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นการต่อยอดในการสร้างจิตวิญญาณและความผูกพันระหว่างสถานที่พักศพหลวงพ่อดำกับคนไทย ในมาเลเซียให้ผู้พันแน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น และเป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดสัมผัสได้ จากจุดนี้จึงนำไปสู่การพัฒนาสถานที่พักศพให้ดีขึ้น สามารถเข้าถึงสถานที่ได้สะดวกมากกว่าเดิม จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยในประเทศมาเลเซียกับสถานที่พักศพในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำถิ่นได้ขยายไปสู่กลุ่มคนไทยและคนจีนกลุ่มอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง และเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างขึ้นให้เป็นสถานที่แสวงบุญของกลุ่มคนเหล่านี้ในฐานะเป็นสถานที่ใช้บูชาเพื่อระลึกถึงหลวงพ่อดำเหยียบน้ำทะเลเจ็ด แต่อย่างไรก็ตามจากความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่พักศพในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อันเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของคนไทยในท้องถิ่นที่ช่วยจัดปัญหาอุปสรรคในชีวิตและสังคมให้กับผู้คนในด้านต่าง ๆ เช่น ผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล (สามีสูยัน) ผู้บันดาลโชคลาภ แคล้วคลาดภัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถูกพัฒนาไปสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่พึ่งในเชิงธุรกิจหรือระบบทุนที่ผู้คนหลงใหลไปบูชากันมากมาย ทำให้สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับหลวงพ่อดำได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นไปเพื่อธุรกิจมากขึ้น เพราะทุกคนที่มากกราบไหว้บูชาเพื่อหวังให้เกิดลาภผลเป็นที่ตั้งมากกว่าผลทางจิตวิญญาณที่ทำให้เกิดคุณธรรมในจิตใจ ด้วยเหตุนี้ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อดำกับคนไทยในประเทศมาเลเซียส่วนใหญ่จึงเกี่ยวข้องในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทุกคนให้ความเคารพบูชา เพื่อความอยู่รอดปลอดภัยและเป็นสิริมงคลของชีวิต ได้ถูกปรับเปลี่ยนคลี่คลายไปทางลาภผลหรือในเชิงธุรกิจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากความเชื่อเชิงปัจเจกไปสู่ความเชื่อในเชิงมหาชน แต่อย่างไรก็ตามจะเป็นประโยชน์มากหากมีการพัฒนามรดกสถานและจุดพักศพให้เป็นแหล่งแสวงบุญและแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของผู้คนระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย

- ตำนานนางเลือดขาว

บ้านแม่เจ้าอยู่หัวนับเป็นชุมชนหนึ่งที่มีเรื่องเล่าและตำนานที่น่าสนใจไม่น้อย และกล่าวได้ว่าคนในพื้นที่สามารถใช้ตำนานสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างน่าสนใจ ทั้ง ๆ ที่บริบทด้านทรัพยากรของชุมชนมิได้แตกต่างไปจากพื้นที่อื่น ๆ ในบริเวณภาคใต้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ความน่าสนใจของการศึกษาชื่อบ้านนามเมืองที่มีนัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เรื่องบ้านแม่เจ้าอยู่หัว จึงมีอยู่ไม่น้อย บ้านแม่เจ้าอยู่หัวตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียร

ใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ห่างจากตัวจังหวัดนครศรีธรรมราชไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ไป ตามถนนนครศรีธรรมราช - สงขลา หมู่บ้านแห่งนี้มีความสัมพันธ์กับเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องแม่เจ้าอยู่หัวหรือตำนานพระนางเลือดขาว เป็นเรื่องราวในอดีตที่มีความสำคัญอย่างยิ่งที่ยัง ส่งผลต่อความศรัทธา ความเชื่อ และเป็นทุนทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ชื่อบ้าน นามเมือง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ในท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เป็น ศูนย์รวมความเชื่อและอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่นเป็นที่ประจักษ์ในปัจจุบันบ้านแม่เจ้าอยู่หัวเป็น ชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำปากพนัง รวมถึงตำนานของแม่เจ้าอยู่หัวเกี่ยวข้องกับชุมชน อื่น ๆ เป็นจำนวนมาก ในบริบทของลุ่มน้ำปากพนังนั้น ครอบคลุมพื้นที่หลายอำเภอในจังหวัด นครศรีธรรมราช รวมถึงพื้นที่บางส่วนของจังหวัดสงขลาและจังหวัดพัทลุง ลุ่มน้ำปากพนังมีพื้นที่ กว้างขวางและมีระบบนิเวศที่แตกต่าง ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังแบ่งได้เป็น ลักษณะย่อย คือ พื้นที่เขาควน ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของลุ่มน้ำปากพนัง มีต้นน้ำอยู่ที่เทือกเขา นครศรีธรรมราช ได้แก่พื้นที่บริเวณ อำเภออ่อนพิบูลย์ อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง พื้นที่เขาควนมีชาวบ้านตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไป โดยที่ ชาวบ้านได้เข้าบุกเบิกป่าสำหรับทำสวนยางและสวนผลไม้ พื้นที่ป่าพรุ ตั้งอยู่ตอนกลางของลุ่มน้ำ ได้แก่พื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ในเขตป่าพรุคลองซ้อง พรุกุมแป พรุควนเค็ง ในอำเภอชะอวด อำเภอเชียร ใหญ่ อำเภออ่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และบางส่วนของอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็น พื้นที่เก็บน้ำจืดขนาดใหญ่ที่คอยส่งน้ำหล่อเลี้ยงพื้นที่ ลุ่มน้ำปากพนัง และลุ่มทะเลสาบสงขลา มี ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กระจายทั่วไปรอบป่าพรุและโดยใช้ทรัพยากรป่าพรุเป็น ปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตตั้งแต่อดีต ในปัจจุบันพื้นที่ป่าพรุเสื่อมโทรมลงอย่างมากเพราะ ชาวบ้านและนายทุนพยายามเข้าไปจับจองพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่คือปาล์มน้ำมัน ความเสื่อมโทรมของป่าพรุจึงส่งผลโดยตรงต่อปริมาณน้ำจืดที่เป็นแหล่งน้ำต้นทุนที่ใช้หล่อเลี้ยงใน พื้นที่ลุ่มน้ำทั้งสองแห่งถัดลงมาจากพื้นที่เขาควนและพื้นที่ป่าพรุเป็น พื้นที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่ซึ่ง ตั้งอยู่ตอนกลางของลุ่มน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ในอำเภอเชียรใหญ่ ปากพนัง หัวไทร และเฉลิมพระ เกียรติ ในพื้นที่ราบลุ่มมีคลองสาขาของแม่น้ำปากพนังหลายสายไหลผ่าน ที่สำคัญเช่น คลอง ซ้อง คลองชะเมา คลองเชียร คลองบางไทร คลองสุขุม หลังโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมี การขุดคลองใหม่อีกสายหนึ่งที่ผ่านพื้นที่ราบลุ่มคือคลองชะอวด - แพรกเมือง การที่มีคลองหลาย สายไหลผ่านเช่นนี้ทำให้พื้นที่เหมาะสมกับการทำนา พื้นที่ชายฝั่งทะเล ได้แก่พื้นที่ซึ่งตั้งอยู่ติดทะเล อ่าวไทยในเขตอำเภอปากพนัง หัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ซึ่งมีป่าชายเลนและหาด ททราย มีหมู่บ้านชาวประมงตั้งกระจายอยู่ตลอดแนวชายหาดและในพื้นที่อ่าวปากพนังชื่อบ้านนาม เมืองของชุมชนในลุ่มน้ำปากพนังเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับแม่เจ้าอยู่หัวในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับ การสร้างวัด การเดินทางของพระเจ้าศรีธรรมมาโคกราช และการเดินทางมาถึงของพระศพของแม่

เจ้าอยู่หัว โดยสามารถสรุปได้ดังนี้บ้านแม่เจ้าอยู่หัวเป็นชื่อที่มาจากแม่เจ้าอยู่หัวหรือพระนางเลือดขาว ซึ่งกำเนิดเมื่อประมาณ พ.ศ. 1745 สถานที่เกิดของนางคือบ้านเก่าหรือบ้านสิงห์ พระนามเดิมไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด แต่ได้รับทราบจากคำบอกเล่าบางกระแสชื่อ “กั๋งหรี” บางกระแสไม่ปรากฏ พระนามเดิม พระนางเป็นบุตรตรีศหบดี บิดาเป็นชาวจังหวัดพัทลุงเชื้อสายลังกา (กูลาหรือคูลา) มารดาเป็นชาวบ้านเก่าหรือบ้านสิงห์ ซึ่งปัจจุบันอยู่บริเวณวัดแม่เจ้าอยู่หัว หมู่ที่ 3 ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว มีอาชีพค้าขายในชุมชนสุดสายหาดทรายแก้วเมืองนครศรีธรรมราช หรือสันทรายเชียรใหญ่ทางทิศใต้ ซึ่งก็คือบริเวณวัดแม่เจ้าอยู่หัวที่เป็นชุมชนท่าเรือในสมัยโบราณแม่เจ้าอยู่หัวมีพี่ชาย 2 คน คือ ทวดโปฮี มีรูปปั้นประดิษฐาน ณ วัดพังยอม และพ่อท่านขรัว มีรูปปั้นประดิษฐาน ณ วัดบ่อล้อย ส่วนแม่เจ้าอยู่หัวมีรูปปั้นประดิษฐาน ณ วัดแม่เจ้าอยู่หัวแม่เจ้าอยู่หัว (พระนางเลือดขาว) มีความงามสมเบญจกัลยาณี คือ ผมงาม เนืองาม ฟันงาม

- ตำนานพรหมณ์เมืองนคร

เนื่องจากทำวโคตรหรือพญาศรีธรรมมาโคกราชที่ 1 เป็นพรหมณ์ซึ่งอยู่ในสายบาตูปาฮัต เพราะฉะนั้นการประกอบพิธีทางบ้านเมืองหรือทางศาสนาก็ล้วนแต่ต้องใช้ลัทธิพรหมณ์ทั้งสิ้น เช่น ก่อนอื่นให้ขุดกำแพงดินและคุน้ำล้อมรอบอาณาเขตเมืองทั้ง 4 ด้านมุมกำแพงทุกมุมให้ตั้งต้อมน้ำใบใหญ่ใส่น้ำเต็มอยู่ตลอดเวลา กันข้าวยากหมากแพง ผังหลักเมือง มีสิ่งที่จะต้องจดจำในเรื่องนี้ก็คือ บริเวณที่ตั้งเมืองในขณะนั้น คือที่เรียกว่า “วัดพระเวียง” เดียวนี้ ซึ่งบัดนี้ทางราชการได้ใช้ที่ส่วนใหญ่เป็นสถานที่เลี้ยงเด็กอนาถามาหลายปีแล้ว จนบัดนี้ภาพถ่ายเจดีย์และสิ่งสำคัญที่ท่านผู้อ่าน ควรจะทราบไว้ด้วยก็คือ เนื่องจากพญาศรีธรรมมาโคกราชที่ 1 นับถือศาสนาพรหมณ์ เพราะฉะนั้น จึงได้สร้างเทวสถานและเทวลัยขึ้นไว้ ณ สถานที่แห่งหนึ่งคือตรงที่เรียกว่า “วัดทำวโคตร” เดียวนี้ ประมาณ พ.ศ. 1111 สำหรับประกอบพิธีศาสนกิจตามลัทธิพรหมณ์ เทวาลัยที่พญาศรีธรรมมาโคกราชที่ 1 สร้างขึ้นนั้น มีรูปพรรณสัณฐานดูคล้ายปล่องกลม ก่อด้วยอิฐโดยรอบทั้งหมด เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ 5 วา สูงประมาณ 8 วา ตอนบนสุดไม่มียอด แต่มีฐานยกเป็นแท่นขึ้นทางด้านตะวันออก แท่นสูงประมาณ 2 วา กว้างประมาณ 1 วา ตอนหน้าแท่นมีหินขาก้อนสี่เหลี่ยมกว้างเกือบ 2 ศอก ยาวประมาณ 3 ศอก ตรงกลางชุดเป็นแอ่งสำหรับรองรับน้ำฝน มีบันไดอิฐขึ้นจากฐานถึงลานข้างบน ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 20 ตารางวา ส่วนที่เหลือจากที่ทำแท่นก็กลายเป็นที่ว่าง ซึ่งต่อมาใช้เป็นที่ถวายพระเพลิงพระศพของพญาศรีธรรมมาโคกราชที่ 1 เทวลัยนี้ บัดนี้ก็ยังคงปรากฏให้เห็นเป็นหลักฐานอยู่ในวัดทำวโคตรกลายเป็นปูชนียสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาวไทย การสร้างเทวลัยก็โดยความประสงค์ที่จะให้ผู้นับถือศาสนาพรหมณ์มีโอกาสเข้าใกล้ชิดพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพรหมณ์บนสวรรค์ทุกพระองค์ให้มากที่สุด เมื่อถึงวันสำคัญหรือเกือบทุกวันพรหมณ์จะขึ้นไปประกอบพิธีนมัสการพระผู้เป็นเจ้าของ

ดังนั้นจึงต้องมีแอ่งน้ำอยู่ข้างบนด้วย อันเป็นส่วนสำคัญในการประกอบพิธี อาจใช้เพื่อชำระร่างกาย หรือดับไฟที่ต้องเผาของหอม ฯลฯ เหวล้วยนี้ ถ้าผู้สร้างเป็นผู้มีวาสนามากก็จะสร้างขึ้นใหญ่มาก เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ของตน อย่างที่พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และต่อๆ มาได้สร้างไว้ที่ยอดเขาพระวิหารทางภาคอีสานติดต่อกับประเทศเขมรเดี๋ยวนี้ ส่วนเทวสถานที่ยุญาศรีธรรมมาโคกที่ 1 ได้สร้างไว้ อาจเป็นการชั่วคราวเพราะมีภาระในการตั้งเมืองนครศรีธรรมราช ดังนั้นอาจเสียหายชำรุดไปตามกาลเวลาก็ได้ จึงไม่ปรากฏอยู่ หรือพระองค์อาจถือว่าอยู่ในที่จุดเดียวกับเทวาลัย หรือใช้ร่วมกันกับเทวาลัยไปด้วยก็ได้

เมื่อถวายพระเพลิงยุญาศรีธรรมมาโคกเสร็จสิ้นแล้ว บริเวณหาดทรายแก้วตรงนั้นก็ค่อย ๆ กลายเป็นที่รกร้างว่างเปล่า มีสภาพเป็นป่า ประชาชนส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตัวเมือง (ในบริเวณวัดพระเวียงโดยรอบ) และไม่กล้าเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับสถานที่สำคัญที่ใช้เป็นที่ถวายพระเพลิง และยังมีเทวาลัยประดิษฐานเป็นที่น่าเกรงขามอยู่ด้วย ที่ตรงนั้นจึงรกร้างอยู่นับจำนวนเป็นร้อย ๆ ปี เว้นไว้แต่ช่องทางเดินเข้าออกที่จะไปประกอบพิธีนมัสการตามลัทธิพราหมณ์บนเทวาลัยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม เมืองนครศรีธรรมราชที่ได้ตั้งขึ้นแล้ว ต่อมาก็มีการสืบสันตติวงศ์ คือยุญาศรีธรรมมาโคกที่ ๒ ปกครองเมืองต่อมา แต่ยังคงนับถือศาสนาพราหมณ์ตามพระบิดาจนมาถึงกษัตริย์สำคัญพระองค์หนึ่งสืบทอดการปกครองเมืองต่อมา ทรงพระนามว่า “พระยาชีวกะสุชิตราช” ต้องการแสดงอำนาจให้เห็นเหมือนกับพวกพราหมณ์สายตะโกลาที่ขยายเข้าครอบคลุมอาณาจักรกัมพูชาหรืออาณาจักรขอม (โบราณ) จึงได้ยกกองทัพเรือไปโจมตีกรุงละโว้ (ลพบุรี) ซึ่งเป็นเมืองเอกของขอมสมัยนั้น ได้กรุงละโว้ไว้ในอำนาจเป็นที่ครั้นครั้นของกษัตริย์ขอม ต่อมาเกิดมีความสัมพันธ์ทางการสมรสโดยหลานของพระเจ้าสุชิตราชไปได้กับธิดาของกษัตริย์ขอม มีบุตรด้วยกัน ได้เป็นกษัตริย์ครองอาณาจักรขอมมีพระนามว่า “พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1” ซึ่งสร้างเทวสถานใหญ่และสวยงามที่สุดในโลกขึ้นที่ “เขาพระวิหาร” อยู่ตรงยอดเขาระหว่างจังหวัดศรีสะเกษของไทยกับเขมรเดี๋ยวนี้ เทวสถานเขาพระวิหารได้สร้างสืบทอดติดต่อกันมาหลายองค์กษัตริย์ นับว่าเป็นเทวสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาวโลกทั่วไปสืบทอดต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ กษัตริย์พระองค์นี้มีเดชานุกาพมาก สืบเชื้อสายจากพระเจ้าสุชิตราช (พระยาชีวกะ) ซึ่งไปจากแหลมมลายูหรือนครศรีธรรมราช กษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรนครศรีธรรมราช นักประวัติศาสตร์ถือว่ามีพระยศเป็นยุญาศรีธรรมมาโคก สำหรับพระเจ้าสุชิตราชก็นับเป็นยุญาศรีธรรมมาโคกที่ 3 ตั้งแต่ไปมีอำนาจอยู่ในกรุงละโว้แล้วก็ไม่ปรากฏกลับมาয়นครศรีธรรมราชอีกเลย อาจเพราะไปช่วยหลานชายสร้างเขาพระวิหารอยู่ก็อาจเป็นได้

ในสังคมอยุธยาพราหมณ์เป็นกลุ่มคนที่มีแ่งมุมทางสังคมด้านอื่นที่สัมพันธ์กับกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติศาสนาในสังคมอยุธยา ในสังคมอยุธยาพราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราชไม่ได้มีบทบาททางศาสนาเท่านั้น พราหมณ์ในเมืองนครศรีธรรมราชยังรวมกลุ่มกันเป็นชุมนุมหลายกลุ่ม

ทั้งพราหมณ์พิธี และกลุ่มของพราหมณ์ที่ข้องเกี่ยวกับการค้า โดยมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเมืองของกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ ในสมัยอยุธยาตอนต้นถือเป็นระยะแรกของการประดิษฐ์ฐานศาสนาพราหมณ์รอบใหม่ในเมืองนครศรีธรรมราช พราหมณ์ที่อาศัยอยู่ในเมืองนครได้รับการคุ้มครองจากกรุงศรีอยุธยาด้วยกฎหมายที่ปรากฏอยู่ในตำนานพราหมณ์ เมืองนครศรีธรรมราชเพื่อป้องกันและแก้ไขความขัดแย้งของกลุ่มพราหมณ์กับกลุ่มคนอื่นๆในสังคม ภายหลังจากนี้พราหมณ์ในเมืองนครได้ขยายตัวมากขึ้น และเมื่อถึงในสมัยอยุธยาตอนปลายตรงกับรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศรัฐศาสนาพราหมณ์ในเมืองนครได้เสื่อมลงอันเป็นเหตุผลที่กลุ่มคนเหล่านี้ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับการค้าที่ขยายตัวขึ้นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าวในสังคมอยุธยา พราหมณ์เป็นกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาในแง่มุมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่จนทำให้หลงลืมว่าพราหมณ์มีแง่มุมทางสังคมด้านอื่นที่สัมพันธ์กับกลุ่มคนหลากหลายเชื้อชาติศาสนาในสังคมอยุธยา

- ตำนานเขาพระสุเมรุ

ตามคติพราหมณ์นั้น เขาพระสุเมรุนี้ เป็นภูเขาที่เป็นหลักของโลก เป็นภูเขาที่ตั้ง อยู่ในจุดศูนย์กลางของโลกหรือจักรวาล ตามตำนานกล่าวว่า พระอิศวรทรงสร้างน้ำด้วยพระเสโท (เหงื่อ) สร้างแผ่นดินด้วยเมโท (ไคล) ของพระองค์ (บางตำนานว่าทรงสำรอกพระมังสะในพระอุระออกมา บันดาลให้เป็นแผ่นดิน) พระอิศวรมีพระประสงค์จะประดิษฐ์ฐานภูเขาใหญ่ให้เป็นหลักของโลก จึงทรงเอา พระจุฬามณี (ปิ่นปักผม) ปักลงที่ใจกลางของพื้นภพ บันดาลให้เป็น เขาพระสุเมรุ แล้วเอา พระสังวาลมาสร้างเป็นทิวเขาสวมรอยเขาพระสุเมรุอีก 7 ทิว เรียกว่า สัตบริภณชาติคีรีก็เพื่อจะให้เป็นที่อยู่อาศัยของทวยเทพทั้งหลาย เขาพระสุเมรุนี้ สูงจากพื้นน้ำ 84,000 โยชน์ ได้เขาพระสุเมรุมีเขา 3 ลูกรองรับ เป็นฐานเรียกว่า ตริภูฏ (สามเฒ่าหรือสามยอด) มีภูเขาล้อมรอบ 7 ทิว เรียกว่า สัตบริภณชาติคีรี คือ ทิวเขา ยุคนธร กรวิก อิสินธร สุทัต เนมินธร วินตก และอัศกัณ เป็นที่สถิตของ เทวดาจตุรหาราชิก และบริวาร ภายในจักรวาล มีภูเขาชื่อ หิมวา (หิมาลัย) ของของจักรวาล ทั้งหมด เป็นเทือกเขายาวติดกัน เป็นพืด เรียกว่าเขาจักรวาล ทุกๆ จักรวาลมีพระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวดิงษ์ อสุรพิภพ อเวจีนรก และมหาทวีปทั้ง 4 คือ ชมพูทวีป อมรโคยาน ปุพพิเทห และ อุตรรุระ มหาทวีปทั้ง 4 มีทวีปน้อยๆ เป็นบริวารอีก 2000 ในทิศทั้ง 4 ของจักรวาล มีมหาสมุทรทั้ง 4 อันมีน้ำเต็มเป็นนิจ คือทิศเหนือมีมหาสมุทร ชื่อ - ปิตสาคร มีน้ำสีเหลือง ทิศตะวันตก ชื่อ - ผลึกสาคร มีน้ำใสสะอาดเหมือนแก้วผลึก ทิศตะวันออกชื่อ - ชिरสาคร เกษียรสมุทร น้ำสีขาว และทิศใต้ ชื่อ - นิลสาคร มีน้ำสีเขียว อุตรรุทวีป อยู่เหนือของภูเขาพระสุเมรุ มีพื้นที่เป็นรูปสี่เหลี่ยม เนื้อที่กว้าง 8,000 โยชน์ เป็นที่ราบ มีต้นไม้ขนานชนิด คนรูปร่างงาม ในแผ่นดินอุตรรุภูมิต้น กัลปพฤกษ์ต้นหนึ่ง ถ้าอยากได้อะไร ก็ไปนึกเอาที่ต้นกัลปพฤกษ์

ชมพูทวีป คืออินเดีย อยู่ตอนใต้เขาพระสุเมรุ รูปเหมือนเกวียน มีต้นไม้หว่ามาก ในทวีปนี้ ด้านตะวันออกมีต้นชมพู (บ้างก็เรียกไม้หว่า) สูง 1000 โยชน์ กว้างโดยรอบ 1000 โยชน์ น้ำของชมพูไหลลงมาเป็นแม่น้ำสู่ทิศตะวันตก เป็นน้ำกายสิทธิ์ ถูกสิ่งใดสิ่งนั้นกลายเป็นสีทอง มีนามว่า พังครนที เป็นน้ำไหล ลงมาเป็นแม่น้ำชมพู ประชาชนใช้น้ำนี้กินไม่เกิดโรคภัยไข้เจ็บ ไม่มีกลิ่นตัว ไม่รู้สึกเหนียว และไม่ชรา น้ำลาดดินสองข้างฝั่ง ได้รับโอชะดูคนน้ำชมพูไว้ต้องลม ไชยวงเป็นทอง เรียกว่า ทองชมพูนุช ซึ่งพวกนักสิทธิ์เอาไปทำเป็น เครื่องประดับ

บุพพิเทหะ ตั้งอยู่ทางตะวันออกของเขาสุมเมรุ มีรูปเหมือนพระจันทร์ เต็มดวง เนื้อที่กว้าง 7000 โยชน์ มีเกาะ 400 เกาะ คนหน้ากลมเหมือนดวงจันทร์

อมรโคยาน ตั้งอยู่ทางตะวันตกของเขาสุมเมรุ มีรูปเหมือนพระจันทร์ ครึ่งซีก เป็นแผ่นดินกว้าง 9000 โยชน์ ประกอบด้วยเกาะ และแม่น้ำใหญ่น้อย มีไม้กระพุ่มประจำทวีปนี้ คนหน้าเหมือนดังเดือนแรม จมูกโด่ง คางแหลม เนื้อเขาพระสุเมรุนี้ มีโพชนต์ปราสาทตั้งอยู่กลางสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ตรัยตริงศ์) อันเป็นที่พระอินทร์สถิตอยู่ และสวรรค์ดาวดึงส์นี้เป็นสวรรค์ชั้นหนึ่งของ อภิมหาจักร (สวรรค์ที่เกี่ยวข้องกับความรัก) สวรรค์ ชั้นนี้ มีดังนี้

1. จตุมหาราชิก เป็นที่อยู่ของท้าวจตุโลกบาลทั้ง 4 มี "ท้าวภูเวร" หรือบางที่เรียกว่า ท้าวเวสสุวรรณ รักษาทางทิศอุดร มีพวักยักษ์เป็นบริวาร "ท้าวธตรฐ" รักษาทางทิศบูรพา มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวาร "ท้าววิรุฬหก" รักษาทางทิศทักษิณ มีพวกุมภภัณฑ์ (อสูรจำพวกหนึ่ง) เป็นบริวาร "ท้าววิรูปักษ์" รักษาทางทิศประจิม มีฝูงนาคเป็นบริวาร

2. ดาวดึงส์ มีวิมานอยู่บนเขาสุมเมรุ มีพระอินทร์เป็นใหญ่

3. ยามะ มีท้าวสยามเทวราชปกครอง

4. ดุสิต มีท้าวสันนุสิต เป็นใหญ่ สวรรค์ชั้นนี้กล่าวกันว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ คือ เป็นที่เกิดแห่งพระโพธิสัตว์ในชาติที่กำลังบำเพ็ญบารมี และยังเป็นสวรรค์ชั้น ที่พุทธบิดามารดา และผู้มีบุญวาสนาอื่นๆ อีกมาก เคยถือกำเนิดเป็นเทวดา ในสวรรค์ชั้นนี้ ในวรรณคดีไทยกล่าวถึงสวรรค์ชั้นนี้มาก

5. นิมมานรดี มีท้าวสุนิมิตปกครอง เทวดาผู้สถิตในสวรรค์ชั้นนี้มีบุญญาภพมาก มีความประสงค์สิ่งใด ก็เนรมิตได้สมความปรารถนา

6. ปรินิมิตตสวรรค์ มีท้าวปรินิมิตตสวรรค์ ปกครอง สวรรค์ชั้นนี้มีความเป็นอยู่ สุขสบายกว่าทุกชั้น แม้จะเนรมิตอะไร ก็มีเทวดาชั้นที่ 5 เนรมิตให้ ปาหิมพานต์มีสระอยู่ 7 สระ คือ สระอโนดาต มันทากินี ฤณาล สหปาดต กัณมุณท์ รดาการ ฉัททันต์ สระที่รู้จักกันดีคือ สระอโนดาต มีภูเขาล้อมรอบ 5 ลูก คือ - สุทศนภูฏ ซึ่งล้วนไปด้วยทอง - เขาจิตรภูฏ ซึ่งล้วนไปด้วยแก้ว - เขากาลภูฏ ล้วนแล้วด้วยนิลมณี - เขาไกรลาส ล้วนแล้วด้วยเงิน ที่สถิตของ พระอิศวร และ - คันธมาทภูฏ ล้วนแล้วด้วยแก้วมณีและพันธ์ไม้หอมต่างๆ บางชนิดดอกหอม บางชนิดเปลือกหอม บางชนิดยาง

หมอบางชนิดรากลม เขา นี้ ถ้าเดือนมืดจะแลเห็นรุ่งเรือง เหมือนถ่านเพลิงอันลุกโชน ถ้าเดือนหงาย ก็เรืองเหมือนไฟไหม้ป่า ส่วนที่เชิงเขามีผาชะโงก เรียกว่า นันทมูล เป็นที่ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายโปรดประทับ มีถ้ำคูหา 3 แห่ง คือ สุวรรณคูหา มณีคูหา และรัษฎคูหา

น้ำในสระอินดาตีสระสะอาด และเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ สระนี้มีทำน้ำอยู่ 4 ทำ เป็นที่อาบน้ำของเทวดา เทพธิดาทำหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าทำหนึ่งฤาษีวิทยารทำหนึ่ง พระอรหันต์ทำหนึ่ง น้ำในสระอินดาตีสระนี้ไหลออกตามชอกภูเขาที่อยู่รอบ 4 ทิศ ภูเขานี้มีรูปปากช่อง เป็นหน้าสิงห์ หน้าช้าง หน้าม้า และหน้าวัว น้ำที่แยกออกไปทางเขาหน้าสิงห์ ผ่านไปทางแดนตะวันออกของเขาหิมพานต์ อันเป็นที่อยู่ของราชสีห์นานาชนิด

- ตำนานทวดเหมน

มีความเกี่ยวข้องกับเขาพระสุเมรุ เนื่องจากเรียกตามภาษาถิ่นได้ว่าเขาเห โดยมีความเชื่อว่าเขาพระสุเมรุ หรือเขาเหมนมีทวดคอยปกป้องรักษาอยู่ ผู้ใดเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าบนเขา เหมนก็จะมีอันเป็นไป ซึ่งมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาในสมัยเขาเหมนยวเป็นป่ารกชัฏว่าคณะผู้ที่เข้ามาบุกป่าตัดไม้หากไม่ทำพิธีบูชาทวดเหมนแล้ว ทวดเหมนจะให้โทษ ด้วยการบันดาลให้มีอันเป็นไป เช่น ขณะเลื่อยไม้อาจถูกไม้ล้มทับ หรือเป็นไข้ป่าเสียชีวิต ในปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ได้พัฒนามาเป็นการบนบานทวดเหมนเพื่อให้ได้บุตรอีกด้วย

- ตำนานทวดกลาย

ทวดกลายมีที่มาจากบุคคลที่มีตัวตนจริง โดยชาวไทยมุสลิมเรียกว่าโต๊ะกลายเพราะทวดกลายเป็นมุสลิม ในขณะที่คนไทยพุทธเรียกทวดกลายตามความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นิยมเรียกทวดเพื่อยกย่องให้เกียรติ ชาวบ้านแถบลุ่มน้ำคลองกลายเชื่อว่าหากใครทิ้งหมู หรือสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงในคลองกลาย จะมีอันเป็นไปเช่นปวดท้องหรือเจ็บไข้ จากการเกิดเหตุภัยพิบัติในปลายปี 2554 ที่ทำให้เทือกเขาแถบคลองกลายเกิดการถล่มเป็นเพราะผู้คนไม่ดูแลรักษาแม่น้ำลำคลองตลอดจนธรรมชาติ ซึ่งความเชื่อนี้ปรากฏอยู่ตลอดย่านลุ่มน้ำคลองกลาย ตั้งแต่ต้นน้ำจนปลายน้ำ

- ตำนานบ้านอ้ายเขียว น้ำตกอ้ายเขียว

เล่ากันมาว่ามีทุเรียนสองต้น ต้นหนึ่งขึ้นในที่ดินดีให้ผลดีชื่ออ้ายเขียวขึ้นอยู่เชิงภูเขาหลวง ส่วนอีกต้นชื่ออ้ายคู้ขึ้นในที่ดินไม่สมบูรณ์เท่าของอ้ายเขียว ให้เนื้อน้อยกว่าเมล็ดอีกตำนานเล่าว่าพี่น้องผู้ชายสองคนอพยพมาจากบ้านฉาง จันทบุรี ซึ่งเป็นที่ราบ มาเปิดป่าตั้งถิ่นฐานใหม่ให้กับตัวเอง พี่ชายชื่ออ้ายเขียวเลือกทำเลอยู่ตนเขาหลวงซึ่งอุดมสมบูรณ์ พี่ชายมีนิสัยดี ขยันทำ

มาหากิน จึงมีฐานะดี ส่วนน้องชายชื่ออ้ายคุณเล็กทำเลในที่ราบไต้ น้ำ สภาพดินไม่ดี และมีนิสัย
 ค่อนไปในทางล้ามะเลเทเมา ไม่จริงจัง จึงมีฐานะไม่ดี

- ตำนานพญาชมพูนิตี

ตำนานพญาชมพูนิตีมีส่วนสัมพันธ์กับการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องซึ่งพบ
 พระพุทธรูปดังกล่าวกระจายอยู่ในศาสนสถานภาคใต้จำนวนหนึ่ง ในนครศรีธรรมราชเองก็พบ
 การประดิษฐานของพระพุทธรูปดังกล่าวโดยเฉพาะในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร ตำนานพญา
 ชมพูนิตีหรือท้าวมหาชมพูนิตี อยู่ในพระสูตรหนึ่งของพุทธศาสนา ตามท้องเรื่องกล่าวถึงในสมัย
 พุทธกาล มีพระมหากษัตริย์ผู้เรืองอำนาจพระองค์หนึ่งซึ่งเป็นกษัตริย์ปกครองเมืองปัญจาลราชรัฐ
 พระนามว่า"พญาชมพูนิตี" พร้อม ๆ กับการประสูติของพระองค์ ชุมทองในที่ต่างๆก็ผุดขึ้นมากมาย
 อันแสดงถึงบุญญาธิการของพระองค์ ประชาชนในเมืองนี้จึงมีฐานะความเป็นอยู่ที่มั่งคั่งสมบูรณ์
 พญาชมพูนิตี ทรงมีอาวุธวิเศษ 2 อย่างคือ ฉลองพระบาทแก้วซึ่งเมื่อสวมเข้าไปแล้วก็จะพา
 พระองค์เหาะไปในที่ต่าง ๆ ได้ ทั้งยังใช้อิทธิฐานแปลงเป็นนาคราชเข้าประหัดประหารศัตรูได้อีก
 ด้วย อาวุธวิเศษอย่างที่สองคือ วิษคร ซึ่งเป็นลูกศรวิเศษใช้ต่างราชทูต หากกษัตริย์เมืองใดไม่มา
 อ่อนน้อมขึ้นต่อพระองค์ วิษครนี้ก็จะไปร้อยพระกรรมพาดตัวมาเข้าเฝ้าพระองค์จนได้ ทำให้
 กษัตริย์ทั้งหลายพากันยำเกรงในพระเดชานุภาพแห่งพญาชมพูนิตี

ด้วยอาวุธวิเศษคู่พระกาย พระองค์ได้ขยายพระราชอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง
 กระทั่งถึงกรุงราชคฤห์ของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพุทธอุบาศกแห่งสมเด็จเจ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่ง
 อาวุธวิเศษขององค์พญาชมพูนิตีก็ไม่อาจทำอันตรายแก่พระเจ้าพิมพิสารได้ ด้วยอาศัยพระพุทธานุ
 ภาพ พญาชมพูนิตีทรงแค้นพระทัยมาก แม้จะส่งอาวุธวิเศษอย่างใดมาก็พ่ายแพ้แก่พุทธจักรและ
 พระพุทธานุภาพแห่งพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงนิมิตองค์เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เมื่อพระพุทธ
 องค์ทรงเห็นว่าพญาชมพูนิตีประสบความพ่ายแพ้มีทิฏฐิมานะเบาบางลง ประกอบกับทรงเล็งเห็น
 วสานปัญญาของพญาชมพูนิตีที่จะสามารถสำเร็จมรรคผลได้ จึงมีพุทธปฏิภาตรัสใช้องค์อินทร์
 แปลงเป็นราชทูตพาพญาชมพูนิตีมาเข้าเฝ้า ส่วนพระพุทธองค์ทรงเนรมิตองค์เป็น พระเจ้า
 จักรพรรดิทรงเครื่องราชาภรณ์ล้วนแต่งงดงามยิ่ง ส่วนพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานเถระเจ้า
 พร้อมด้วยเหล่าภิกษุสงฆ์สาวกก็เนรมิตกายเป็นเสนาบดีใหญ่่น้อยล้วนแล้วแต่นำเกรงขาม ทั้ง
 เนรมิตเวฬุวันให้เป็นพระนครใหญ่ประกอบด้วยกำแพงถึง 7 ชั้น และมีพุทธปฏิภาตรัสสั่งให้เทวดา
 อินทร์ พรหม คนธรรพ์ และนาค ร่วมเนรมิตเป็นตลาดน้ำและตลาดบก พญาชมพูนิตีเข้าเฝ้าพระ
 พุทธองค์ เมื่อองค์อินทร์ซึ่งเนรมิตกายเป็นราชทูตไปถึงเห็นพญาชมพูนิตีและเหล่าเสนอำมาตย์ยัง
 ถือดี จึงแสดงฤทธานุภาพเป็นที่ประจักษ์ พญาชมพูนิตีไม่อาจแข็งขืนจำยอม ต้องยกพลเดินทัพเพื่อ
 เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อพญาชมพูนิตี เดินทางเข้าเขตพระนครก็ตกตะลึงกับความยิ่งใหญ่อลังการ

แห่งพระนครที่พระพุทธองค์ทรงเนรมิตขึ้น ซึ่งแม้แต่เหล่าแม่คำริมทางก็ยังคงงามกว่าพระอัศรมเหสีของพญาชมพูนดี จนชวนให้รู้สึกขวยเขินก้าวเดินไม่ตรงทาง และเมื่อผ่านมายังกำแพงพระนครแต่ละชั้น ทอดพระเนตรเห็นเหล่าเสนาอำมาตย์ที่รักษาพระนคร พระทัยก็ประหวั่นพรั่นกลัว พระเสโทไหลโทรมพระสกลกาย ถึงกำแพงชั้นในซึ่งเป็นแก้ว ก็ทำท่าจะกระเบนเหน็บรั้ง ด้วยเข้าพระทัยผิดคิดว่าเป็นน้ำเสียงนางในร้องเย้ยเยาะว่ากษัตริย์บ้านนอก กระทำเขยๆพระองค์ก็รู้สึกได้รับความอับยศอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพญาชมพูนดี พญาชมพูนดีเมื่อมาถึงต่อหน้าพระพักตร์แห่งพระบรมศาสดา ซึ่งเนรมิตกายเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ก็ยังไม่หมดทิฏฐิมานะ และเมื่อพระพุทธองค์เชื้อเชิญให้แสดงฤทธิ์เดชอำนาจและของวิเศษทุกสิ่งทุกอย่างออกมา พญาชมพูนดีก็ต้องได้รับความอับยศยิ่งขึ้นไปอีก ด้วยไม่อาจทำอันตรายพระพุทธรูปองค์นี้ได้เลยแม้แต่น้อย เมื่อพระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าพญาชมพูนดีคลายทิฏฐิมานะลงมากแล้ว จึงทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพญาชมพูนดี และเหล่าเสนาอำมาตย์ที่ติดตามมาด้วย จำนวนมากให้เห็นสิ่งที่เป็นสาระและมีใช้สาระ ให้เห็นโทษแห่งการเวียนเกิด เวียนตาย ในวัฏสงสาร ทั้งให้เห็นคุณแห่งนิพพาน พญาชมพูนดีและเหล่าเสนาอำมาตย์ ต่างรู้สึกปีติโสมนัสปลดดมังกูฏและเครื่องประดับของตนวางแทบพระบาทแห่งพระศาสดา เพื่อสักการะด้วยความรู้สึกเทิดทูลและขออุปสมบทต่อพระพุทธองค์ จากนั้นพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์สาวก เทวดา อินทร์พรหม คนธรรพ์และนาคก็คลายกฤตธานุภาพกลับสู่สภาพเดิม พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทแก่พญาชมพูนดีพร้อมทั้งเหล่าเสนาอำมาตย์และทรงแสดงพระธรรมเทศนาให้คลายความลุ่มหลงในเบญจขันธ์มีรูปเป็นต้นว่าอุปมาตั้งพยับแดดหระตัวตนที่เที่ยงแท้อันใดมิได้และแสดงธรรมเทศนาต่างๆเป็นเอนกปริยาย พญาชมพูนดีและเหล่าเสนาอำมาตย์ก็ตีมูลค่าในพระอมตธรรมสลัดเสียซึ่งตัณหา อุปทาน จิตของท่านก็เข้าอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระบวรพุทธศาสนา.

ตำนานพญาชมพูนดี เป็นต้นตำนานการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในเมืองไทย และเห็นว่าไม่เคยมีการจัดพิมพ์เผยแพร่ที่ใดมาก่อน ด้วยเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาเฉพาะทางฝ่ายมหายาน เมื่อครั้งรัชสมัยของพระเจ้าอู่หวับรมโกษฐ์ ได้มีการส่งคณะสงฆ์ไทยนำโดยพระอุบาลีไปประดิษฐานพระพุทธศาสนา สยามวงศ์(อุบาลีวงศ์)ที่ประเทศลังกา ตามคำขอ เนื่องจากพระพุทธศาสนากำลังเสื่อมสูญไปจากประเทศลังกา ซึ่งขณะนั้นอยู่ในการปกครองของประเทศโปรตุเกส ในปี พ.ศ.2298 คณะทูตลังกาได้เดินทางพาคณะสงฆ์ไทยมายังประเทศไทย สมเด็จพระเจ้าอู่หวับรมโกษฐ์ก็โปรดให้พาชมพระอารามหลวง ชูตลังกาไปเห็นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ แล้วถามเจ้าพนักงานผู้พาไปว่าเหตุไฉนที่เมืองไทยจึงมีการสร้างพระพุทธรูปปฏิมากรทรงเครื่องอย่างเทวรูป ซึ่งในลังกาหาเคยมีพระพุทธรูปเช่นนี้ไม่ ความนี้ทราบถึงพระกรรณสมเด็จพระเจ้าอู่หวับรมโกษฐ์ จึงโปรดให้สืบค้นและคัดเรื่องราวชี้แจงไปในศุภอักษรถึงเสนาบดีลังกา ทั้งเชื้อเชิญให้มีการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างในเมืองไทย

- พ่อจ๋าดำ

อนุสาวรีย์วีรไทย หรือที่ชาวนครศรีธรรมราชรู้จักกันในนาม พ่อจ๋าดำ เป็นอนุสาวรีย์ที่เป็น การยกย่องวีรกรรมในการต่อสู้เพื่อปกป้องอธิปไตยของชาติโดยไม่คำนึงถึงชีวิตเลือดเนื้อของตนเอง ของทหารกล้าแห่งค่ายชिरาฐ นครศรีธรรมราช โดยอนุสาวรีย์จะเป็นรูปหล่อทหารกล้าในชุด พร้อมรบติดดาบปลายปืนในท่าเตรียมประจันบานเข้าศึก ชาวนครศรีธรรมราชให้ความเคารพนับถือ องค์พ่อจ๋าดำเป็นอย่างมาก จะมีการมาบนบานศาลกล่าวต่อองค์พ่อจ๋าดำเป็นประจำ และทุกๆวัน อังคารและวันเสาร์ก็จะพบเห็นผู้คนมากมายมาสักการะเพื่อเป็นการแก้บนหลังได้รับสิ่งที่ขอแล้ว ซึ่งเป็นภาพที่เห็นเป็นประจำ โดยอนุสาวรีย์ตั้งอยู่ในบริเวณค่ายชिरาฐ หน้าโรงเรียนโยธินบำรุง ผู้ที่ กำลังจะไปเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราชก็ควรที่จะไปสักการะพ่อจ๋าดำสักครั้ง

เรื่องราวของอนุสาวรีย์วีรไทย(พ่อจ๋าดำ) และสงครามมหาเอเชียบูรพาใน พ.ศ.2482 ได้ เกิดวิกฤตการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ในทวีปยุโรป โดยมีเยอรมนี และอิตาลีซึ่งเรียกว่าฝ่ายอักษะ ฝ่ายหนึ่ง กับสัมพันธมิตรซึ่งประกอบด้วยสหราชอาณาจักร และฝรั่งเศสอีกฝ่ายหนึ่ง การสงครามได้ ขยายตัวกว้างขวาง ครั้นถึง พ.ศ.2484 ญี่ปุ่นเข้าร่วมกับฝ่ายอักษะ สงครามได้ลุกลามเข้าสู่ทวีป เอเชีย โดยญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกพร้อมกันในประเทศสิงคโปร์ อินโดนีเซีย มลายู และประเทศไทย เมื่อ เข้าตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ.2484 ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่โจมตีฐานทัพอากาศเพิร์ลฮาร์เบอร์ของ สหรัฐอเมริกา ในประเทศไทย ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกพร้อมกันที่สมุทรปราการ ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา ปัตตานี นครศรีธรรมราช และปราจีนบุรี โดยที่ฝ่ายไทยไม่คาดคิด จังหวัด นครศรีธรรมราชเป็นที่ตั้งกองกำลังสำคัญของภาคใต้ คือมณฑลทหารบกที่ 6 ในเวลานั้นมีพลตรี หลวงเสนาณรงค์เป็นผู้บัญชาการมณฑล เข้าวันเกิดเหตุ ได้รับแจ้งข่าวจากนายไปรษณีย์ นครศรีธรรมราชว่า ญี่ปุ่นได้ส่งเรือรบประมาณ 15 ลำ มาลอยลำในอ่าวสงขลา และได้ยกพลขึ้นบก ที่เมืองสงขลา พลตรีหลวงเสนาณรงค์ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 จึงสั่งการรับศึกและสั่งให้ เตรียมกำลังเคลื่อนย้ายไปสนับสนุนกองทัพสงขลาโดยด่วน ขณะเตรียมการอยู่นั้น ก็ได้รับแจ้งจาก พลทหารว่า ญี่ปุ่นได้ยกพลขึ้นบกที่บ้านท่าแพ ตำบลปากพูน ผู้บัญชาการมณฑลจึงสั่งการให้ทุก คนทำการต่อสู้เต็มกำลัง โดยความมุ่งหมายที่จะมิให้กองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดโรงทหารได้เป็นอันขาด การสู้รบระหว่างทหารไทย ยุวชนทหาร กับทหารญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะประจัญหน้า พื้นที่บริเวณสู้ รบอยู่ในแนวเขตทหารด่านเหนือ กับบริเวณตลาดท่าแพ มีถนนราชดำเนินผ่านพื้นที่ในแนว เหนือ- ใต้ การรบทำได้ไม่สะดวกนักเพราะตลอดเวลาตั้งแต่ 07.00-10.00 น. ฝนได้ตกลงมาอย่างหนัก การเตรียมรับมือเข้าศึกภายหลังที่ได้รับโทรเลขฉบับนั้น ผู้บังคับบัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 จึง

สั่งการให้เตรียมตัว ณ กองทัพรักษาการณ์ประจำกองบัญชาการ เป็นสัญญาณเหตุสำคัญ และเรียกหัวหน้าหน่วยที่ขึ้นตรงมาประชุมที่กองบัญชาการมณฑลเพื่อเตรียมรับมือข้าศึกซึ่ง ผบ.มณฑล คาดว่าคงจะบุกขึ้นนครศรีธรรมราชด้วย ในขณะที่ฝนตกลงมาอย่างหนัก ขณะที่ ผบ.มณฑ ได้สั่งการ และมอบหมายหน้าที่รับข้าศึกอย่างรีบเร่งอยู่นั้น ก็ได้รับแจ้งข่าวจาก พลฯ จ๋อน ใจซื่อ และ พลฯ เดิม ลูกเสือ สังกัดหน่วยป.พัน 15 ซึ่งเป็นเวรตรวจเหตุการณ์ที่บ้านท่าแพ (ใกล้ค่ายวิชราวุธ) ว่าได้พบกองทหารญี่ปุ่นกำลังยกขึ้นจากเรือรบไม่ทราบจำนวนพลทหาร และลำเลียงกำลังด้วย เรือ ท้องแบนมาตามคลองท่าแพ จะขึ้นที่ท่าแพ ในขณะที่จะพยายามจะกลับมารายงานให้ ผู้บังคับบัญชาทราบก็ถูกทหารญี่ปุ่นควบคุมตัว แต่ พลฯ จ๋อน ใจซื่อ พยายามหลบหนี มารายงาน ผู้บังคับบัญชาได้ในเวลา 07.00 น. และในเวลาเดียวกัน ส.ท.ประศาสน์ ลิทธิวิสัย ก็วิ่งกระหืด กระหอบมาแจ้งข่าวนี้แก่ผู้บังคับการมณฑลด้วย ผบ.มณฑล ได้สั่งการให้เปิดคลังแสงและจ่าย อาวุธปืนเล็ก ปืนกล และปืนประสุนให้แก่ทุกคนที่ยังไม่มีอาวุธประจำกาย และประกาศให้ทุกคนทำ การสู้รบอย่างเต็มสติกำลัง โดยความมุ่งหมายที่จะมิให้กองทหารญี่ปุ่นเข้ายึดโรงพยาบาลได้เป็นอันขาด ผู้ที่ไม่มีผู้บังคับบัญชาแน่นอน ก็ให้เข้าสมทบกับหน่วยใดหน่วยหนึ่งซึ่งประจำอยู่ตามแนวต่างๆ ใน หน่วยร.17 พอคำสั่งด้วยวาจาไม่ว่าจะเป็นคำสั่งประกาศขาดคำสั่ง ผู้รับคำสั่งทุกคนทุกหมู่เหล่า ได้รับลงมือปฏิบัติตามโดยทันที โดยมีได้มีการสะทกสะท้านหวาดกลัว หรือแสดงอาการตื่นเต้น ลังเลแม้แต่น้อย ทหารทุกหน่วยในมณฑลที่ 6 ได้เข้าประจำการ นอกจากนี้ยังมียุวชนทหารจาก หน่วยฝึกยุวชนที่ 55 จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวนประมาณ 30 คน มีปืนเล็กประจำกายมา สมทบ เมื่อเวลาประมาณ 09.00 น. และได้รับคำสั่งให้ยึดภูมิประเทศในแนวเดียวกับหน่วย ส.พัน 6 แต่ยังมีได้ทำการยิงก็พอดีการรบยุติลง

เวลาประมาณ 11.00 น. เศษ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 ได้รับสำเนาโทรเลขคำสั่งให้ยุติการ รบ การต่อสู้ระหว่างทหารไทยกับทหารญี่ปุ่นจึงสงบลง ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 สั่งให้นำ กำลัง ยุวชนทหารกลับ และติดต่อให้ญี่ปุ่นส่งผู้แทนมาเจรจา เพื่อตกลงกันในรายละเอียด ผลการ เจรจายุติการรบ โดยสรุป มีดังนี้

- ญี่ปุ่นขอให้ถอนทหารไทยจากที่ตั้งปกติไปให้พ้นแนวคลองสะพานราเมศวร์ ให้ เสรีจลินภายในเวลา 3 ชั่วโมง เพราะญี่ปุ่นต้องการใช้สนามบินโดยด่วน
- ฝ่ายไทยยินยอมให้หน่วยทหารญี่ปุ่น เข้าพักอาศัยในโรงพยาบาลของไทยได้ทั้งหมด โดยฝ่ายไทยพร้อมทั้งครอบครัวนายทหารและนายสิบจะย้ายไปพักในบริเวณตัวเมือง นครศรีธรรมราช โดยอาศัยตาม โรงเรียน วัด และบ้านพักข้าราชการเป็นต้น
- ฝ่ายไทยขอขนอาวุธและสัมภาระติดตัวไปด้วย ยกเว้นอาวุธหนัก กระสุน และวัตถุ ระเบิด และน้ำมันเชื้อเพลิงบางส่วน ตลอดจนเครื่องบิน แต่ฝ่ายญี่ปุ่นไม่ยินยอม
- ฝ่ายญี่ปุ่นแสดงความเสียใจที่ได้มีการสู้รบกัน มีความรู้สึกเห็นใจ และยกย่องชมเชย

วีรกรรมของทหารไทย

- ฝ่ายไทยสูญเสียชีวิต 38 คน เป็นนายทหารสัญญาบัตร 3 คน

- ตำนานพลายจำเริญช้างแสนรู้

พลายจำเริญ ช้างแสนรู้ เป็นช้างที่เปรียบดั่งหนามเพราะเกิดมาพร้อมกับความแสนรู้ของมันเองโดยไม่ต้องมีใครสอน บางครั้งมันเองแม้เป็นสัตว์ก็ทำตัวเป็นแบบอย่างซึ่งตนเองน่าจะเอาเป็นข้อปฏิบัติได้ เช่น การมีความกตัญญูรู้คุณคน การไม่พูดคำหยาบ รวมทั้งพูดแต่ความจริง ส่วนเรื่องที่ไม่ดีสมควรทำที่มีบ้าง เช่น ดื่มหเหล้า เป็นเพราะคนสอนมันเองไม่ว่าคนหรือสัตว์ ฉะนั้นเมื่อผู้เลี้ยงพลายจำเริญชอบดื่มหเหล้า พลายจำเริญจึงกลายเป็นช้างที่ชอบดื่มหเหล้าไปด้วย

พลายจำเริญ เป็นช้างของคนตะกวด ณ นคร ที่เป็นเจ้าเมืองขณะนั้น สมัยนั้นช้างเป็นของจำเป็นในการใช้งานของคน ขนของต่าง ๆ และลากซุง เป็นพาหนะเดินทางไปไหนมาไหนในป่า ในทุ่ง เพราะไม่มีถนน ผู้มีอันจะกินหนอยต้องมีช้าง อย่างคนปัจจุบันกับรถยนต์ เจ้าพระยานครมีช้างหลายเชือก ในหลายเชือกนั้นมีเชือกหนึ่งชื่อพังหงส์ เมื่อเรียกพังหงส์ก็ต้องเป็นช้างเพศเมีย เพศผู้ก็ต้องเรียกหลาย อย่างพลายจำเริญ

พังหงส์เป็นช้างลักษณะพิเศษ ที่ถูกฝึกมาอย่างดี เดินเรียบ ชีสบาย คลาน หมอบ กราบ พัดพพัดตักบาตรก็ได้ ว่านอนสอนง่าย เป็นที่รักของเจ้าพระยานคร ให้ความญทองดี เลี้ยงดูอย่างดีต่อมาช้างพังหงส์ออกลูก ปีนั้นคือ พ.ศ. 2382

ลูกช้างที่ตกจากพังหงส์ กล่าวกันว่าได้ลักษณะมงคลหลายประการเป็นต้นว่า สีกายดำ เป็นนิล เล็บดำ เส้นขนทวน หางยาวกวาดดิน ขนงอกเป็นกลุ่มรอบหาง (หางช้างทั่วไปขนงอก ออกสองข้างแบบกางปลา) ตรงกับตำราช้างที่เรียกว่า “ช้างเนียมหางบัว” อันมีคุณวิเศษในการ ออกศึกสงคราม ช้างลักษณะอย่างนี้ในสมัยนั้นต้องนำขึ้นทูลเกล้าถวายเจ้าแผ่นดิน เพื่อทำช้างศึก

เจ้าพระยานครรักและหวงลูกช้างนี้มาก จึงได้สั่งการคนในคุ้มให้ปกปิดเรื่องช้างไว้มิได้เปิดเผยไปถึงคนภายนอก ถิ่นที่เกิดของช้างนี้ก็อยู่ในเมืองนครในเวลาตัวเอง เพราะสมัยก่อนเต็มไปด้วยป่าไม้ มีบ้านเรือนของชาวบ้านไม่มากนัก การปกปิดข่าวของลูกช้างจึงยาวนานวัน ความรู้สึกถึงสิ่งที่ไม่ถูกต้องที่ทำลงไป ทำให้เกิดความรำคาญใจ เจ้าเมืองเป็นใหญ่ก็เฉพาะแต่ในเขตปกครองของตนเท่านั้น ต้องขึ้นต่อเมืองหลวงต่อพระมหากษัตริย์ เจ้าพระยานครก็นอนไม่หลับกลัวต่อภัยแผ่นดิน ความรักลูกช้างก็รักจึงคิดหาหนทาง เริ่มให้คนถอนขนหางที่งอกรอบ ๆ ออกให้เหลือสองข้างเหมือนช้างทั่วไป แล้วให้พังหงส์กับลูกน้อยออกจากในคุ้ม เทียวภายนอกได้บ้าง ธรรมดาช้างที่จะเป็นช้างพิเศษแสนรู้แล้ว พฤติกรรมการกระทำของมันเองย่อมแสดงออกผิดกับช้างธรรมดาทั่วไป การกระทำสองสามอย่างของลูกพลายทำให้คนเห็นเป็นของอัศจรรย์ แม้กระจายออกไปจนได้ เป็นต้นว่ามีกลิ่นกายเหมือนกลิ่นสบสือ มีตะบะข่มสัตว์ทุกชนิดให้กลัวเกรง แม้เป็นช้าง

ด้วยกัน ช้างทุกเชือกนอกจากพังหงส์ผู้แม่จะแสดงความเกรงกลัวลูกพลายทั้งนั้นทั้งที่ตัวโตกว่า การอาบน้ำในท่าในคลองจะไม่มีช้างเชือกใดขึ้นอาบเหนือน้ำที่ลูกพลายกำลังอาบอยู่ เจ้าพระยานครจึงสั่งให้ขุนทิพย์พิมล เจ้าแขวงสิชล มารับลูกช้างไปเลี้ยง โดยสั่งให้ทำอุบายให้เห็นว่าลูกช้างนั้นมีกำเนิดที่แขวงสิชล

ขุนทิพย์พิมล เดินทางเข้ามารับลูกช้างตามคำสั่ง ก่อนจากกันเจ้าพระยานครซึ่งรักลูกพลายมากสั่งเสียลูกพลายเหมือนสั่งเสียลูกเองที่ต้องจากกัน ว่าให้ทำตัวให้เรียบร้อยอยู่ในคำสั่งสอนของผู้เลี้ยงดูคนใหม่ อย่าดื้อ อย่าเกเร เหมือนอย่างพ่อแม่ทั่วไปที่สั่งสอนลูกตอนจากไปเรียนหนังสือหรือไปทำงาน พร้อมกับกำชับให้ขุนทิพย์พิมลดูแลลูกช้างให้ เหมือนลูกช้างเป็นลูกขุนทิพย์พิมลเอง ทั้งเรื่องสำคัญให้หาหนทางออกข่าวว่าลูกช้างเป็นช้างที่เกิดที่สิชลให้ได้เดินทางไปสิชลสมัยนี้นั่งรถแป็บเดียวถึงแล้ว เวลานั้นต้องเดินบุกป่าฝ่าดงกว่าจะถึง ต้องพักค้างคืนสองสามคืน จึงถึงบ้านโดยเรียบร้อย บ้านขุนทิพย์อยู่บ้านเหนือ หมู่ 2 ตำบลคลองมีขุนฉลาด คลองเขต เป็นกำนัน เป็นคนมีฐานะดี ในตำบลคลองก็มีช้างหลายเชือก เมื่อไปถึงก็เริ่มออกข่าวว่าลูกช้างที่เกิดจากช้างบ้านของชาวคลองนั่นเอง จนชาวบ้านทั่วไปรู้กันเป็นไปตามความประสงค์ของผู้เป็นนาย

เนื่องจากลูกพลายตัวนั้นเป็นที่ต้องชะตาของขุนทิพย์เป็นอย่างยิ่ง พอเห็นบุปก็รักบับเหมือนหนุ่มสาวสมัยนี้ รวมทั้งแม่พลอยภรรยาของขุนทิพย์ด้วย จึงจัดงานรับขวัญสมโภชแล้วตั้งชื่อให้เป็นมงคลว่า “จำเริญ” ขณะนั้นพลายจำเริญอายุได้ 3 ได้ ขุนทิพย์กับภรรยาไม่มีลูก จึงรักพลายจำเริญเหมือนลูกในสายเลือด รักใคร่เอาใจใส่อย่างดี พลายจำเริญก็อยู่สบาย 2 ปี ต่อมาแม่พลอยก็มีลูกที่เกิดเองเป็นผู้หญิง ให้ชื่อจำรัส พอเริ่มเดินได้ก็เริ่มเล่นหัวกับพลายจำเริญ เหมือนกับพี่กับน้อง โดยขุนทิพย์กับแม่พลอยแม้มีลูกแล้วก็ไม่คลายความรักที่มีต่อพลายจำเริญเลย กล่าวกันว่าขุนทิพย์เลี้ยงพลายจำเริญโดยปล่อยอิสระไม่เคยผูกมัดหรือตักปดออกอย่างช้างทั่วไป ถ้าไม่เป็นช้างเป็นสัตว์ตัวเล็กแบบหมา ขุนทิพย์คงนำพลายจำเริญขึ้นนอนร่วมกันบนเรือน การเป็นอยู่ของพลายจำเริญก็เหมือนกับชาวบ้านคนหนึ่ง รู้จักคนรู้จักบ้านทั้งหมู่บ้าน คิดถึงใครก็ไปหาได้ถูกต้องเป็นที่รู้จัก พูดให้ตรงประเด็นแม้ร่างกายเป็นช้างแต่ใจนั้นเหมือนคน พูดไม่ได้แต่รู้ฟังทุกคำที่คนพูดกัน รักคนที่พูดดี พูดวาจาไพเราะ ไม่ชอบคนพูดคำหยาบ โทก หลอกหลวง เมื่อใครทำไม่ถูกใจไม่ถูกต้องมีการสั่งสอนกันบ้าง แต่ไม่รุนแรงอะไรนัก ทั้งละแวกบ้านเหนือจึงเกรงใจและรักพ่อหลายทุกคน ครอบครัวขุนทิพย์จึงได้รับความรักใคร่จากชาวบ้านทั่วหน้า กล่าวกันว่า พลายจำเริญเหมือนมีหูทิพย์ เพราะไม่ว่าใครนินทาว่าร้ายแม่อยู่ห่างไกลกัน หรืออย่างขุนทิพย์ต้องการพบ มีธุระจะใช้เพียงนึกถึงประเดี๋ยวก็มาถึงตัวแล้ว

พลายจำเริญดำเนินชีวิตตามปกติธรรมดา ไม่มีเหตุการณ์อะไรรุนแรงเกิดขึ้น เนื่องจากขุนทิพย์เป็นคนคอสุราชอบดื่มเหล้า เมื่ออยู่ร่วมกันนานวันนานปีด้วยการคลุกคลีกัน จนทำให้พลายจำเริญพลอยชอบดื่มเหล้าไปด้วย ก็เริ่มเห็นเจ้านายดื่มเห็นบ่อยอยากลองบ้าง พอลองแล้ว

ก็ชอบไปไหนไปกัน งานเลี้ยงที่ไหนคนถึงข้างถึง เข้ากันเป็นปีกับขลุ่ย ไม่มีงานก็ไปหาซื้อที่ตลาด ไม่มีคนที่จะใช้ก็ส่งเงินส่งขวดให้พ่อพลายไป ประเดี๋ยวก็ได้เหล้ากลับมา จนชาวตลาดก็รู้จักทั่ว ยิ่งร้านขายเหล้าที่แรกกลัว พ่อครั้งหลังจัดการให้เหมือนคนธรรมดา แต่มาแยเอากครั้งหลังบ้าง เพราะมีแต่ขวดไม่มีเงินก็ต้องให้เหล้า เพราะถ้าไม่ให้พ่อพลายจะยืนอยู่อย่างนั้น ฟังเหมือนนิยายมันเป็นเรื่องจริง แต่ก็ไม่ได้เสียหายเพราะไปเก็บเงินจากขุนทิพย์ ภายหลังได้ทุกครั้ง

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดจากความรักความผูกพัน ครั้งแรกเกิดกับสาวจำรัสที่ถูกหนุ่ม ลอนลามร้องขอความช่วยเหลือ พลายจำเรียมไปช่วยได้ทันการ ไล่หนุ่มนั้นวิ่งหนีไม่คิดชีวิต อีกครั้งกับขุนทิพย์เอง ชวนกันไปอาบน้ำในคลองฝ้ายที่อยู่ไม่ห่างจากบ้านเหนื่อมากนัก ขุนทิพย์พลาดท่าจมน้ำว่ายน้ำไม่เก่ง พอผุดขึ้นมาได้ร้องเรียกพลายจำเรียมให้ช่วย พลายจำเรียมวิ่งมาที่เสียงไม่เห็นก็เอางวงความหาจนขึ้นมาได้ ขุนทิพย์แน่นิ่งไป จึงยกชูขึ้นวิ่งกลับบ้าน วางไว้บนชานเรือน แม่พลอยกับลูกสาวตกใจช่วยกันเอาน้ำออกและพยายามจนฟื้นเป็นปกติ

เรื่องการซื้อเหล้าของพลายจำเรียมครั้งที่โด่งดังที่สุด เพื่อนขุนทิพย์กำหนดวันนัดกันหลายคนมาเลี้ยงข้าวปลาอาหารรวมทั้งเหล้าเป็นของสำคัญ พอจะถึงวันงานปรากฏว่าเหล้าแถบ หมูบ้านเหนื่อมีไม่พอ เวลาจำกัด ก็นึกถึงพลายจำเรียม ใ้ให้ไปซื้อเหล้าที่ตลาดลีซลต่างถิ่นออกไป ก่อนเคยซื้อเป็นขวดครั้งนี้ซื้อเป็นไหราว 2 แกลลอน เอาเงินใส่ไหบอกสถานที่ให้ไป ไปถึงโรงเหล้าซึ่งเป็นของคนจีน ไม่เข้าใจกันรวมทั้งไม่รู้กิตติศัพท์ของพลายจำเรียม พลายจำเรียมต้องใช้กำลังกันนิดหน่อย ดีที่เมียเป็นคนไทยไหวทัน พุดจาตี ๆ ขอร้อง ครั้งแรกเจ้าของร้านเอาน้ำเปล่าใส่ไหให้ พลายจำเรียมไม่ไหวจับไหพาดพื้นแตก และทำลายของบ้างจนเจ้าของต้องยอมเอาเหล้าใส่ไหของตัวเองให้ พลายจำเรียมจึงนำกลับถึงบ้านขุนทิพย์ ได้เลี้ยงแขกทันเวลา เรื่องนี้กล่าวขานกันทั้งลีซล

เรื่องของพลายจำเรียมขณะนั้น คนทั้งหลายได้เชื่อกันว่าเป็นช่างขุนทิพย์ เวลาผ่านมาหลายปีไม่มีใครรู้ว่าเป็นช่างของเจ้าพระยามนคร พอดีเวลานั้นกำหนดบวชลูกชาย รวมทั้งคิดถึงพลายจำเรียมด้วย จึงสั่งให้ขุนทิพย์เข้ามาในเมืองพร้อมให้นำพลายจำเรียมมาด้วย ถึงเวลาขุนทิพย์จัดหาเสบียงอาหารของแห่งใส่หลังช้าง 3 เชือก เอาไปฝากเจ้านาย เดินทางรอนแรม 3 วัน พอถึงระหว่างปากพะยิงกับท่าแพ เจอช่างพลายเถื่อนที่ตัวโตกว่าพลายจำเรียมยืนขวางหน้าทุกคน ตกใจกลัวกันหมด มีแต่พลายจำเรียมที่เดินนำหน้ามิได้แสดงการเกรงกลัวใด ๆ เดินเข้าไปประจัญหน้ากับช่างเถื่อนตัวนั้น จนช่างเถื่อนแพ้ตะบะของพลายจำเรียม หันหลังหนีเข้าป่าไป ขบวนของขุนทิพย์จึงเดินทางไปถึงคุ้มเจ้าพระยามนคร เจ้าพระยามนครก็ชื่นชมยินดีที่เห็นพลายจำเรียมเป็นหนุ่มเติบโตสง่างามยิ่งนัก ทักทายกับพลายจำเรียมอย่างเมตตาเอ็นดู ซึ่งพลายจำเรียมก็สนองตอบด้วยความรักเหมือนเดิมเพราะรู้ชาติกำเนิดของตัวเองดี เมื่ออยู่ร่วมงานจนสำเร็จเรียบร้อย เจ้าพระยามนครก็อนุญาตให้ขุนทิพย์นำพลายจำเรียมกลับไปเลี้ยงดูอย่างเดิม ขุนทิพย์คู่

กับพลาญจำเริญได้ตายเสียแล้ว และพลาญจำเริญที่เคยอยู่กับคนที่บ้าน ไปอยู่รอบ ๆ ป่าช้าที่วัดเขาน้อย คงจะเป็นที่เผาศพของขุนทิพย์อย่างแน่นอน (ความคิดของผม) เลยไม่ได้รู้ว่าขุนทิพย์ตายเพราะอะไร ตายดีตายร้าย แต่ถ้าตายดีพลาญจำเริญคงไม่ไปวนเวียนอยู่ใกล้ป่าช้า แต่สังหรณ์ของผมคิดว่าอีกที่ครับ คิดว่าพลาญจำเริญคงทำให้ขุนทิพย์ตาย เพราะขุนทิพย์เสียสัตว์กับพลาญจำเริญ สาเหตุคงจะเรื่องเหล่า หรือเรื่องอื่น คงเป็นเรื่องที่ชัดเจนกันอย่างแรง เพราะแม้คนเราแท้ ๆ เพื่อนสนิท ผัวเมีย พ่อแม่และลูกเคยฆ่ากันมาแล้วทั้งนั้น ที่คนกับสัตว์แม้จะเป็นสัตว์แสนรู้ก็เถอะ ก็เป็นอันว่าเก็บความสงสัยไว้แล้วฟังต่อไป

พลาญจำเริญยึดเอาป่าช้าวัดเขาน้อยดีกว่า บรรดาชาวบ้านแถบนั้นใครตายลงต้องเอาไปเผาที่วัดกลางที่อยู่ห่างไปหน่อย เพราะเข้าไปไม่ได้ พลาญจำเริญคอยไล่ตะเพิดประกอบกับมีข่าวเล่าลือกันว่า ผีขุนทิพย์เข้าสิงร่างพลาญจำเริญ วันดีคืนดีคนจะเห็นขุนทิพย์นั่งบนคอพลาญ ส่วนเรื่องการทำร้ายใครบ้างนั้นไม่มีข่าว คนก็อยู่ส่วนคน ช้างก็อยู่ส่วนช้าง

จนข่าวทราบไปถึงเจ้าพระยานครฯ ด้วยความรักและเป็นห่วง จึงสั่งให้นายสมบุญ ความรู้ช่างมือดีไปนำพลาญจำเริญมาไว้ที่บ้านที่ทำศาลา ความรู้สมบุญเป็นคนมีฐานะดีพอสมควร เป็นคนมีใจเป็นธรรม พูดวาจาอ่อนหวาน ได้เดินทางไปสืบลไปหาแม่พลอย บอกความประสงค์ แม่พลอยก็ยินดีมากชวนลูกสาวและความรู้สมบุญเข้าไปพบพลาญจำเริญที่ป่าช้า พลาญจำเริญเข้ามาหาหมอบกราบ แม่พลอยและสาวจำรัสน้ำตาไหลด้วยความรักและความสงสาร ที่ต้องพลัดพรากจากกัน ส่วนเรื่องการตายของขุนทิพย์สามีนั้น นางไม่ติดใจใคร่เรื่องพลาญจำเริญ เพราะเป็นความดีอันของขุนทิพย์เองทั้งที่นางห้ามแล้วก็ไม่ฟัง จึงอโหสิกรรมให้พลาญจำเริญเป็นการไม่จงเวร พร้อมบอกเล่าเรื่องราวที่เจ้าเมืองนครให้พลาญจำเริญไปอยู่กับความรู้สมบุญที่ทำศาลาเหมือนบอกกับคนอย่างนั้น

พลาญจำเริญจึงจากสิขลมาอยู่กับความรู้สมบุญที่ทำศาลา ความรู้สมบุญเป็นคนใจดี รักใคร่พลาญจำเริญเลี้ยงดูกินอิ่มสมบุญเริ่มใช้งานบ้างพอสมควร พอใจกันทั้งช้างและคนเลี้ยง เนื่องจากกินดีอยู่ดี ประกอบกับช้างกำลังหนุ่ม พลาญจำเริญมีความผิดปกติทางเพศ อยากรสมสูกับช้างฟังเป็นธรรมดาเหมือนกันทั้งคนและสัตว์ ฝ่ายความรู้สมบุญก็เตรียมการป้องกันโดยการตกปลอก และล่ามโซ่ เพื่อไม่ให้พลาญจำเริญเตลิดไปตามแรงกดดัน ทำลายบ้านคน รวมทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เพราะช้างพลาญเวลา “ตกมัน” จะไม่กลัวอะไรเลยแม้ความรู้และเจ้าของที่เคยเลี้ยงดูกันมา

พลาญจำเริญร่างกายโตใหญ่มาก แม้ไม่ตกมันก็มีแรงมากกว่าช้างธรรมดา เมื่อตกมันก็แตกปลอก ปลดพันธนาการ เตลิดออกทำลายบ้านเรือนสัตว์เลี้ยงหลายหมู่บ้าน เช่นที่ นบพิตำ โคกปด โมคลาน ลายสาย ทำความเดือดร้อนให้ชาวบ้าน ต้องทิ้งบ้านเรือนหลบไปบนต้นไม้บ้าง

และไปรวมกันที่วัดบ้าง รู้ข่าวว่าพลายจำเริญไปทางไหนก็ต้องทิ้งบ้าน ทำความเดือนร้อนไปถึง พระสงฆ์ด้วย ไม่ได้ออกบิณฑบาต เรียกว่าเดือนร้อนกันทั้งหมด

ฝ่ายความบุญก็มีได้นั่งนอนใจ รู้ซึ่งถึงความเดือนร้อนของชาวบ้าน จึงได้ชวนเพื่อน บ้านพรานบัวผู้มีของดีอยู่บ้าง ออกตามหาเพื่อจับพลายจำเริญ เดินไปในป่าเกิดประจันหน้ากับ พลายจำเริญโดยกะทันหันหันมีของดีอะไรก็ตามนี้ไว้ก่อนตัวใครตัวมัน พลายจำเริญวิ่งไล่ นายบัว เกือบจะทันพอดีทางนั้นความบุญหลบอยู่ริมตึกไม้กั้วพลายจำเริญจะทำร้ายเพื่อน จึงตะโกน เสียงดังแล้วพุ่งหอกใส่ด้านข้างพลายจำเริญ พลายจำเริญจำเสียงได้ประคอบกับไม่ต้องการทำร้าย ใครอยู่แล้ว รู้สึกตัวไม่โกรธความบุญเพราะเคยเลี้ยงมาด้วยความเมตตารักใคร่จึงหลบเข้าป่า ไป นายบัวจึงรอดชีวิตตามที่รู้กัน พลายจำเริญตกมันเทียวกินของชาวบ้านทำความเสียหาย ทำลายที่พัก ขนานา ขนาสวนบ้าง แต่ไม่มีการทำร้ายคนถึงตายเลย ที่มีข่าวว่าตายหนึ่งคนนั้น เป็นคนชรามาก พอพลายจำเริญเข้าลานบ้านลูกหลานตกใจหนีหมดลี้มคนแก่ เห็นข้างอยู่ตรงหน้า ตกใจหมดสติซ็อกตายไปเลย พลายจำเริญเฝ้าอยู่จนรุ่งเช้าเห็นยังนอนแน่นิ่งพ่นน้ำใส่เพื่อปลุกก็ไม่ ลุกเพราะตายไปแล้ว เลยหาไม้ใกล้ ๆ นั้นมาสูม ๆ แล้วเอาค้อนฟันที่มีไฟที่เขาหมุ่นไว้ลอคคั้น แหย่ เข้าไปจัดการเผาเสียเลยทั้งบ้านเพราะเคยเห็นเขาเผาศพขุนทิพย์มาแล้ว ลูกหลานที่คอยดูอยู่ ห่าง ๆ ไม่กล้าเข้าใกล้เพราะกลัว

พลายจำเริญเที่ยวไปตามใจชอบอยู่หลายวัน จนถูกความข้างมือดีจับได้ นำไปอยู่ที่ อำเภอบึงนารางซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเขาหลวง ชาวเมืองนคร ชาวปากพนัง ท่าศาลา และสิชล เรียกชาวบึงนารางและชาวฉวางว่าคนนอกเขา ไปมาหาสู่กันลำบากต้องเดินทางขึ้นเขาหลายวัน หรือ ทางรถไฟต้องน้อยไปทุ่งสง อำเภอบึงนารางเป็นพื้นที่ในหุบเขามีข้างมาก ของขุนบึงนารางมีเป็น 10 เชือก ใช้เป็นพาหนะเดินทางเข้าเมือง ไปไหนมาไหนและลากไม้ซุงมาเลื่อยทำบ้านเรือน อันความอินและความเถื่อน เป็นความข้างที่ใจดำอำมหิตทารุณข้างที่ดูแล ไม่มีความเมตตา ปราณีใด ๆ หวังแต่ทำงานให้ได้มาก อันเป็นการฝ่าฝืนกฎของความข้างทั้งหลายการเลี้ยงพลาย จำเริญต้องจำใจทำตามคำสั่งของเจ้าพระยานคร ฝากให้ช่วยเลี้ยงให้ โดยไม่คิดค่าจ้างค่าออ นอย่างใด ซ้ำยังกำชับไม่ให้ใช้งานหนัก เพราะพลายจำเริญเป็นข้างที่มีลักษณะพิเศษเป็นข้างแสนรู้ เป็นคำสั่งที่ขัดกับความประพฤติของควาญทั้งสอง แต่ก็จำใจรับคำ

ด้วยความเห็นแก่ได้ของควาญข้างทั้งสองจึงใช้งานพลายจำเริญอย่างหนัก เพื่อหวังได้ เงินมาก ฝ่ายพลายจำเริญก็ต้องจำยอม ก้มหน้าก้มตาทำงานสนองคุณผู้เลี้ยงดูด้วยความอดทน เพราะแม้จะใช้งานหนักแต่ควาญทั้งสองยังพูดจาสั่งงานกับพลายจำเริญด้วยคำพูดที่ไม่หยาบคาย ไม่มีการดูค่า จึงไม่มีการแสดงกิริยาโต้ตอบใด ๆ ทำให้ความอินและความเถื่อนคิดว่าพลาย จำเริญก็เหมือนกับข้างทั่วๆ ไป จะทำอย่างไรก็ได้ เพราะธรรมชาติข้างเป็นสัตว์ต้องกลัวคนเป็น ธรรมชาติ

เมื่อเห็นว่าพลายจำเริญไม่มีพิษสงใด ๆ แล้ว ก็ใช้งานมาก การเอาใจใส่ดูแลไม่ดี อด ๆ อยาก ๆ ได้กินอาหารไม่ค่อยอิ่มท้อง ทำให้กำลังถดถอยลง ก็เหมือนคนทำงานหนักเกิน ไม่อิ่มก็ไม่ มีแรงทำงานสำหรับคนมีปากพูดบอกเจ้านายให้รู้ได้ พอได้แก้ไขเจ้านายมีใจเป็นธรรมก็ตีไป ถ้า นายที่เห็นแก่ได้จะเอาแต่งงานอย่างเดียว เรื่องสวัสดิการไม่สน คนงานก็มีสิทธิออกไปหางานอื่นทำ ส่วนพลายจำเริญแม้รู้ภาษาคนแต่พูดไม่ได้ก็ต้องทน และทนจนถึงที่สุดจนทนไม่ได้ก็แตกหักกัน

วันหนึ่งรับงานลากไม้ซุงใหญ่ 2 ท่อน บอกพลายจำเริญว่าไม้ใหญ่หนักชักวันละเที่ยวพอ พลายจำเริญจึงลากไม้ด้วยกำลังเต็มที่เพื่อให้งานเสร็จจะได้พัก ปรากฏว่ายังไม่ทันเที่ยงวันงาน เสร็จ ความละโมภของควาญทั้งสองเกิดขึ้น เห็นเวลาเหลือครึ่งวันจึงให้พลายจำเริญกลับไปลาก อีกเที่ยวเป็นการผิดคำพูดที่สัญญาไว้ อันเป็นสิ่งที่คนถือเป็นของสำคัญ แต่พลายจำเริญช่างที่เป็น สัตว์แต่เป็นสัตว์ที่ไม่ชอบคนพูดไม่จริง เขาจะยอมให้สักครั้งคงคิดเช่นนั้น แล้วก็ไปลากไม้เที่ยว

ด้วยโหมเที่ยวแรกมากคงเหมือนนักมวย เมื่อเร่งหนักยกแรกมากเกินไป ยกต่อไปก็ยอม หมดแรง ฝ่ายควาญทั้งสอง คนหนึ่งอยู่บนคอช้างพร้อมด้วยขอ อีกคนหนึ่งตามหลังมือถือหอก คนอยู่บนคอเร่งด้วยขอ คนอยู่ล่างเร่งด้วยหอก พูดคำแรงที่ ฝ่ายช่างก็อ่อนแรงมาก ไม่ได้ตามใจ ควาญ ฝ่ายควาญก็โมโหไม่ได้ตั้งใจของตนเองใช้หอกและขอยังไม่พอเริ่มมีคำหยาบคายด่าพอล่อ แม่ อันเป็นสันดานของคนใจทราม ชาติความเมตตา สายป่านเส้นสุดท้ายขาดผึง ถ้าเป็นคนคง จะคำรามว่า “กูไม่กลัวมึง” แล้วปัดควาญบนคอตกลงดินใช้เท้าหน้าเหยียบหลัง ใช้วงจับขาฉีก ร่างออกจบทิวทของคนแล้วไว้ที่นั่น ควาญอีกคนหนีรอดไปได้ จากนั้นก็ออกเที่ยวอาละวาดทำลาย ของบ้าง และสิ่งที่ชอบทำเมื่อเวลาเตลิดออกป่าคือ ชอบปล่อยฝูงวัว คลาย ที่เจ้าของผูกไว้ตามทุ่ง และริมป่าให้เป็นอิสระ ครั้งนี้ก็เหมือนกัน เจอฝูงช้างของขุนพิบูลย์ 7-8 เชือก ก็แกัดชิงปล่อยหมด ช้างเลยเที่ยวกินของชาวบ้านสนุก จะเรียกค่าเสียหายจากใครก็ได้ ก็เป็นกรรมของชาวบ้าน เมื่ออาละวาดจนเป็นที่พอใจแล้ว ก็คงหลายวัน ควาญฉิดอยู่บนบอนเป็นผู้จับได้ ได้รับอนุญาต จากเจ้าพระยานครให้เลี้ยงดูต่อไป ควาญฉิดรู้กิตติศัพท์ความดีความร้ายของพลายจำเริญดีเพราะ เป็นช่างที่ดังทั่วทั้งเมือง ประกอบกับธรรมดาเป็นคนที่ไม่โลภมาก มีความรักช้างพอสมควร รู้จัก ประหยัดปาก พูดแต่ความจริงจึงอยู่ร่วมกันราบรื่นดี เที่ยวรับงานเบา ๆ เพื่อหาเงินพอได้ใช้จ่าย โดยมากเป็นการขนของโดยบรรทุกบนกุบ วอ หรือ โวงช้าง ที่เรียกกันสมัยนี้ก็เหมือนการนั่งป่า โดยนั่งหลังช้างเที่ยวอยู่แถวร่อนพิบูลย์ ทุ่งสง และเข้าเมืองนครบ้าง อยู่กันเรียบร้อยเป็นปี ก็มี เหตุจนได้เรื่องเดิม เสียคำพูด ครั้งนั้นควาญฉิดรับจ้างขนผ้าของแขกจากทุ่งสงเข้าเมือง ไปส่ง เรียบร้อยขากลับฝนตกตลอดทาง น้ำนองเดินลำบากผ่านคลองที่ต้องข้ามไปอีกฝั่ง น้ำเต็มคลอง กลางคลองเดินลำบากน้ำท่วมช้างพลาดท่า ควาญฉิดที่นั่งบนคนก็ตกน้ำพร้อมโวงช้างก็พลัดตก คลองไป พลายจำเริญช่วยควาญฉิดไว้ได้ส่วนโวงช้างหายพร้อมเงินค่าจ้างขนผ้า 20 บาทด้วย หมดตัวขึ้นจากคลองเดินฝ่าฝนไปไม่นานนักเจอที่พักคนหาปลายังมีกองไฟหยุดอยู่พักเพราะหนาว

เต็มที ช้างไม่เป็นใครคนจะทนไม่ไหวแล้วเหลือผ้าถุงผืนเดียวพอได้อุ่นไฟ คนทั้งเหนื่อยทั้งหิว ความงู้อืดก็หลับเป็นตายตกใจตื่นเพราะมีคนมาตะโกนเรียก กอนนอนก็ลืมตกปลอกช้าง ธรรมดา ความงู้อืดไปพักที่ไหนจะใช้ปลอกที่ทำด้วยหวายสวมสองเท้าของช้างติดกัน ทำให้ช้างเดินลำบาก ต้องยกสองขาพร้อมกันแม้เดินได้ก็เดินไม่ไกล ตามจับได้ง่าย เมื่อ

ความงู้อืดลืมตกปลอก พลายจำเริญก็สบาย ไปกินอ้อยคนที่มาเรียกหมดเกือบไร่

รุ่งเช้าจึงตามช้างมาเรียกค่าหายตกลงขอ 6 บาท ความงู้อืดรับจ่ายแต่เงินหายหมด ขอ เข้าตลาดหางานทำเพื่อเอาเงินเสียค่าอาหารช้าง พร้อมบอกช้างด้วยว่าพอเสร็จงานแล้วจะซื้อ เหล้าให้ดื่ม อันเหล้านี้เองเป็นเหตุถึงความตายกันมาแล้ว มีงานก็มีเงินรับจ้างขนข้าวสาร ได้เงิน 10 บาท ได้เงินแล้วความงู้อืดคิดไม่ดี คิดเบียดไม่จ่ายค่าช้างกินอ้อย ไม่แวะไปหาคิดรีบไปให้พัน เคนผ่านเขาตลาดร้อนพิบูลย์ ผ่านร้านเหล้าก็ร้านก็ไม่แวะ เบียดคนไม่เป็นใครคิดเบียดพลายจำเริญ ที่ชอบเหล้าเป็นชีวิต ปักหลักยืนที่หน้าร้านเหล้าทวงสัญญา ความงู้อืดแทนที่จะนึกได้ความละโมภ ทำให้เสียสัตย์ ไสคอให้เดิน ช้างไม่เดินพูดดูค่าว่าแล้วใช้ขอสับหัวพลายจำเริญสุดทน ไข้ววงควา ความงู้อืดพาดกับพื้นดิน เป็นผีเฝ้าตลาดร้อนพิบูลย์อยู่นั่นเองแล้วเตลิดไปตามใจชอบอีกครั้ง

พลายจำเริญถูกปล่อยปะละเลยอยู่หลายเดือน ช่วงนั้นเจ้าคุณนคร (พร้อม) หรือ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีบรรดาศักดิ์ ป่วยหนักและสิ้นบุญ การแบ่งมรดกของบุตร 6-7 คน พลาย จำเริญตกเป็นของคุณเอียด พระเสน่หามนตรีหรือพระยานครดุสเซษฐี ที่ชาวเมืองนครเรียกกันว่า “ท่านหนามตรี” เมื่อเสร็จงานศพแล้วราว 3 เดือน ท่านหนามตรีได้มอบหมายให้ นายกระจ่าง บ้านจันดี อำเภอดงหลวง ไปจับพลายจำเริญที่กำลังทองป่าอย่างสำราญอยู่ที่บ้านน้ำจาง

อันนายกระจ่างมีของดีติดตัว “งาช้างน้ำ” ที่มีอำนาจสามารถทำให้ช้างที่ดุร้ายทั้งหลาย ต้องกลัวเกรง สงบราบคาบทุกรายเมื่อเจอกับงาช้างน้ำ นายกระจ่างได้ชวนเพื่อนชื่อ จู ไปอีกคน เดินทางไปหาพลายจำเริญตามที่มีคนบอกเล่า ช้างตัวโตหาไม่ยาก ยิ่งช้างมีชื่อเสียงอย่างพลาย จำเริญ ไปที่ไหนดังที่นั่น เปรียบกับคนเวลานี้ ภราดร ศรีชาพันธุ์ นักเทนนิสมือ 11 ของโลก ไป ทำชื่อเสียงทั่วยุโรป อเมริกา คนดังคนดีเสียอย่าง ไปที่ไหนมีคนต้อนรับล้นหลามตรงกันข้ามกับ คนเลวสุด ๆ ไปที่ไหนต้องมุดดินไป ครอบนอกนอกเรื่องบ้าง

อันของดีทั้งหลายบางครั้งก็ช่วยได้บ้างเพราะกระสุนพลาด แม้ถูกตรงตัวก็ถูกหลวงพ่อรองรับไว้บ้าง หนักเป็นเบา แต่ส่วนมากแขวนของดีเต็มคอนอนตายกลางถนนเยอะ นายกระจ่าง มีงาช้างน้ำอันนี้เดียว ช้างอื่นอาจกลัวแต่กับพลายจำเริญเมื่อประจันหน้ากันพร้อมด้วยกรรมกร คือชาวบ้านแถบนั้นรู้ข่าวมาดูกันเต็มเหมือนดูกีฬา พลายจำเริญไม่สนใจกับชาวบ้านเหล่านั้น เพราะไม่ใช่คู่ต่อสู้ เพราะแม้จะฆ่าคนมาบ้างก็มีเหตุควรฆ่าทั้งนั้น เมื่อเชื่อในของดีก็ไม่มีการเจรจา ไต่ ๆ กัน มีอหนึ่งชูงาช้างน้ำอันเดียวเพราะของดีไม่ต้องใช้มาก หายากราคาแพง มีอหนึ่งถือขอ นายจูงูถืออกเข้าทางหลัง คิดว่างานนี้คงเรียบร้อย เรียบร้อยจริง นายกระจ่างนอนตาย ณ ที่

นั่น ส่วนนายจู่อยู่ด้านหลังและไม่ใช้ตัวการหนีไปได้ แต่ก็ปางตาย ผมคิดเอาเองว่าถ้าพูดดี ๆ ขอให้กลับบ้านสักครั้ง งานนี้น่าจะสำเร็จ

หลังจากความยุ่งระจ่างได้นำชีวิตไปทิ้งที่ทุ่งน้ำจางแล้ว ใครจะจับพลายจำเริญได้และด้วยวิธีใดไม่ปรากฏไม่มีใครจดจำไว้ มีแต่คนเล่าลือกันว่าความที่จับได้ใช้งานไม่นานมักตายเพราะผิดคำพูด และใช้คำหยาบด่าพ่อด่าแม่ สองอย่างนั้นพลายจำเริญถือหนัก ผู้ที่เลี้ยงพลายจำเริญต่อมาคือ ความช่วย คนลานสกา อยู่กันมาด้วยดีสองสามปี ความช่วยตกต้นไม้ตายพลายจำเริญเป็นข้างกินความ เหมือนผู้หญิงกินผิวที่มีผิวก็คนก็ตายหมด แต่ผู้ชายก็ไม่กลัว ตายเป็นตาย ผู้หญิงดังกล่าวจึงไม่ขาดผิว ความข้างก็เหมือนกัน รู้ทั้งรู้ว่าความข้างตายเพราะพลายจำเริญมามากแล้วก็ไม่เข็ด หลังจากความช่วยตายเอง พลายจำเริญก็ตกมาอยู่กับความเฉย บ้านลุ่มตก อ. หินตก อ. ร่อนพิบูลย์ ความเฉยไม่ตายแต่มีอันเป็นไปติดตาราง คนเลี้ยงพลายจำเริญคนต่อไปคือความเนียน บ้านกาโหล อำเภอดีเดียวกัน คราวนี้ก็ได้เรื่องอีกครั้ง

ครั้งนั้นพระเสน่หามนตรีหรือท่านหนามตรี ได้เรียกพลายจำเริญให้เข้าเมือง เพื่อช่วยชักลากไม้อีกครั้ง ความเนียนนำช้างมาถึงพักหนึ่งวันรุ่งเช้าทำงาน นายบัวหัวหน้าคนงานบอกนายเนียนให้ไปชักไม้ที่ป่าจิกขาว ทางตะวันออกของเมืองนครแห่งราว 6-7 กม. บ้านคูพายที่เป็นโรงพยาบาลมหาราชปัจจุบัน เดิมเป็นที่ดินของสกุล ณ นคร นายบัวมอบหมายงานลากซุง 2 ท่อนเท่านั้น ทำงานเสร็จกลับบ้านได้ ลากไม้สองท่อนนายเข้าคือก่อนเที่ยงเสร็จเตรียมกลับบ้านพอดีพระเสน่หามนตรีมาดูงานที่คูพาย เจอพลายจำเริญกำลังจะกลับ มองเห็นความกำยำลำสันของพลายจำเริญน่าจะช่วยทำงานได้อีก จึงสั่งให้ความเนียนไปลากไม้อีก ความเนียนบอกเหตุการณ์ความเป็นมาของพลายจำเริญเรื่องสัจจะและทำลายความมาหลายรายแล้วเพราะตัวเองไม่อยากตาย ผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จมีหรือที่จะฟังคำทักท้วงของผู้น้อย เพราะคิดว่าคนต้องประเสริฐกว่าสัตว์จึงไม่ต้องกลัวว่าต้องเสียสัตว์กับสัตว์ สั่งให้ไปทำงานต่อแล้วกลับคุ้มไป

คนโบราณกล่าวว่า “คมก็กลัวสันก็กลัว” จะตีด้วยสันหรือฟันด้วยคมก็เจ็บทั้งนั้นถูกคมฟันแผลลึก ถูกตีด้วยสันแผลช้ำรักษายาก ความเนียนก็เหมือนกันต้องยอมรับสุดแต่กรรม ก็บอกพลายจำเริญว่าไปเถิดพ่อพลายคำสั่งของนายขัดไม่ได้ดอก ว่าแล้วก็ไล่พลายจำเริญให้ออกเดิน พลายจำเริญเดินบ้างหยุดบ้างไม่อยากไป แต่คงเห็นใจความเนียน ฝ่ายนายบัวเห็นอาการของพลายจำเริญก็ขู่ซ้ำด้วยความคะนองปาก “อย่าดื้อเลยพ่อพลายขึ้นคือท่านจะขายพ่อพลายให้กับเทศเสีย” (คนอินเดียชายผ้าเรียกว่าเทศ) ขาดค่านายบัว พลายจำเริญก็เดินลิวเหมือนรถเติมน้ำมันอีกเทนสูงเวลานี้พลายจำเริญก็เหมือนกันออกเดินทันทีด้วยแรงคำพูดของนายบัว

พอออก ที่กว้างก็ไปตามใจตัวเอง ไม่สนความเนียนที่นั่งอยู่บนคอ ความเนียนก็ได้แต่ปลงเพราะไม่รู้จะทำอย่างไร พยายามไม่ให้ตกลงจากหลังข้างเพราะถ้าตก ข้างไม่ได้ทำอะไรก็อาจตายได้ พลายจำเริญเดินบ้าง วิ่งบ้าง วนเวียนอยู่แถบนั้นตลอดวัน ตกกลางคืนอีกคืนไม่คิดทำ

อะไรความนิยมไม่ทำอะไรความนิยมก็จะตายอยู่แล้วไม่ได้กินข้าวกินน้ำ นายบัวกลับไปบอกเจ้านายพร้อมเกณฑ์คนออกช่วยเหลือ คิดดูบายชวนกันปีนต้นไม้ใหญ่เพราะถ้าต้นไม้ใหญ่ข้างเอาตาย อยู่บนต้นไม้แล้วก็เรียกพลายจำเรียมเสียงดังก็ไม่นานนักพลายจำเรียมตามเสียง เห็นคนอยู่บนต้นไม้ร้องทำทาก็ตรงเข้าแท่งและข่มต้นไม้เป็นพัลวัน ฝ่ายความนิยมเห็นได้ทีก็โหม่งไทรได้หุดหิดได้ไปจนพันเขตอันตรายที่เพื่อนรออยู่ พลายจำเรียมเห็นว่าเสียท่าคนแล้ว ประกอบกับไม้อ้อความนิยมก็ผละไป บอกแล้วเป็นข้างมีเหตุผล ต้องการเพียงสั่งสอนคราวต่อไปอย่าทำอีก

พลายจำเรียมท่องป่าเที่ยวทุ่งแถบน้ำอยู่หลายวัน ไม่มีข่าวว่าทำร้ายใครเลยกินมันในไร่ของชาวบ้าน ชาวบ้านเข้าห้ามมีขู่บ้างจนชาวบ้านต้องไหว้อ่อนนอบบอกเป็นคนจน กินได้ครึ่งไร่ก็จากไปโดยดี สิ่งที่ชอบทำที่สุดคือ ปล่อยั่วปล่อยควายชาวบ้านที่ผูกไว้กลางทุ่ง เป็นข้างที่รักอิสระจึงเห็นใจเพื่อนกันที่ถูกล่าม เจอกับพระกับลูกศิษย์กลับจากบิณฑบาตตอนเช้า เดินเข้ามาหาทั้งพระและลูกศิษย์ตกใจ ศิษย์วิ่งลงคลองส่วนพระจวนตัวนั่งปลงสังขารแม่เมตตา พลายจำเรียมเข้าถึงหมอบชูงวงไหว้แล้วก็จากไป พระก็กลับวัด ทุ่งเที่ยวอยู่แถบนั้นจนรู้กันทั่ว แก่เชือกจูงเข้าป่าแบบคนลักวัวทั้งหลาย ตกเย็นเจ้าของออกตามวัวกลับบ้าน ไม่เห็นนึกว่าโจรลักเที่ยวตามหามีคนบอกว่าเห็นพลายจำเรียมเที่ยวจูงอยู่ เจ้าของตามทันทีไม่รู้จะทำอย่างไร กำลังวัวสู้กำลังช้างไม่ได้ 3-4 วัน วัวก็ตายไม่ได้กินน้ำกินหญ้า แกรมเดินไม่หยุดช่วงนี้เที่ยววาละวาดอยู่ในเขตใกล้เมือง คล้ายประท้วงเจ้าของ

ความเลื่องพลายจำเรียมคนต่อมาชื่อ นายนาค เป็นคนมีอันจะกิน อยู่ที่ ต.วัง อ.ทุ่งสง เป็นคนดีมีคุณธรรม พุดจาสุภาพอ่อนหวาน มีลูกชายโตเป็นหนุ่มชื่อ พรหม ก่อนที่พลายจำเรียมจะอยู่กับนายนาค ระหว่างนั้นไม่มีความคนใดกล้าไปจับพลายจำเรียมเลย จนท่านหนามตรีต้องออกไปพบพลายจำเรียมด้วยตนเอง และสัญญาเป็นมั่นเป็นเหมาะว่าตลอดชีวิตของท่านจะไม่ขายพลายจำเรียมให้ใครเป็นอันขาด นั่นแหละพลายจำเรียมจึงยอมไปกับความนาค พลายจำเรียมอยู่กับความนาคเป็นปกติ 4 ปีเศษ วันหนึ่งความนาคก็นำพลายจำเรียมเข้าเมืองไปพบกับเจ้าของแล้วก็เกิดเหตุอีกครั้งเพราะความไม่จริงใจของมนุษย์ตามเคย

เมื่อมาถึงบ้านเจ้าของที่แท้จริง พระเสน่หามนตรีซึ่งได้เลื่อนยศบรรดาศักดิ์เป็นพระยานครดุศลเชษฐแล้ว ได้บัญชาให้นายนาคนำพลายจำเรียมไปบรรทุกข้าวสารที่บ้านเตียนอยู่ทางตะวันตกของคุ้มระยะทาง 8 กม. บอกนายนาคเป็นคำตายว่าขอแรงสองเที่ยวเท่านั้นความนาคก็ถ่ายทอดคำสั่งบอกต่อพลายจำเรียมเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมา พุดจากันด้วยถ้อยคำที่รีนหูเท่านั้นเรื่องบังคับขู่เข็ญไม่มีเด็ดขาด ตัวอย่างที่พลายจำเรียมทราบความนิยมก็รู้กันอยู่เมื่อสั่งงานด้วยคำหวาน พลายจำเรียมทำงานด้วยความเต็มใจ เสร็จสิ้นในวันนั้นเตรียมเดินทางกลับทุ่งสง เจ้ากรรมเจ้าเวรยังไม่ทันพ้นประตูคุ้ม คุณเสนาะบุตรเจ้านายพร้อมนายชาวผู้ติดตามเดินสวนมา ใช้

อำนาจบาตรใหญ่ออกคำสั่งให้ไปชนมะพร้าวที่ทำเรือมาให้อีก ความญานาคนั้นไม่ยอมบอกเหตุผลให้คุณเสนาะฟัง ด้วยความเมาสุราและไม่เชื่อว่าสัตว์อย่างช้างจะพิเศษกว่าคนไปได้ ยืนยันจะให้ความญานาคไปทำเดี๋ยว ความญานาคนั้นก็กลัวเจ้านาย แต่พลายจำเริญมิได้กลัวตามไปด้วย ฟังรู้เรื่อง เห็นคุณเสนาะออกท่าออกทางกับความญานาค เห็นไม้ท่อนพอดีจับปานายเสนาะล้มลงทั้งยืน แล้วพุ่งปรี่เข้าไปจะทำร้าย ความญานาคตกใจสับสนด้วยขอร้องขอชีวิต ละจากคุณเสนาะดึงขอที่หัวปานาย ขาวที่วิ่งหนี จำเพาะปลายขอไปปักสะโพกนายขาวพอดี ล้มลงแล้วลุกขึ้นวิ่งต่อไปทั้งที่ขอติดกันอยู่ จากนั้นพลายจำเริญก็พาความญานาคออกทุ่งปรั้ง เหมือนเมื่อครั้งความญานิยม เจ้าพระยานครดูลเชษฐศรี ต้องให้คนไปตามนายพรหมบุตรความญานาคให้มาช่วยเหลือ

วันนั้นช่วยกันออกตามหานายนาคทั้งวันก็ไม่เจอจนมืดค่ำชวนกันกลับ พระยานครดูลเชษฐศรีรู้สึกโมโหคิดจะจับตายโดยใช้ปืนยิงพลายจำเริญให้หมดเรื่องหมดราวกันเสียที่ แต่ก็เบาใจที่ไม่ทำร้ายชาวบ้าน พลายจำเริญนำความญานาคเที่ยวทรมานอยู่หลายวันจนความญานาคเกือบตาย พุดขอร้องให้พลายจำเริญปล่อย รวมทั้งคณะติดตามหาช้างพังมาล่อพลายจำเริญก็ไม่เล่นด้วย ไล่แทงแม่พังวิ่งกระเจิงจนความญานาคได้โอกาสเหนี่ยวกิ่งมังคุดหนีไปได้ ไม่ตายแต่ค้างเหลืออง ส่วนพลายจำเริญก็ท้องไปในแถบนั้นโดยไม่ทำร้ายคน จนเจ้าพระยานครดูลเชษฐศรี อ่อนใจคิดจะให้ตำรวจช่วยจับตาย ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์เมื่อยังไม่ถึงที่ตายก็ไม่ตาย ความญานาคตัวบิลเขาพัง อ. ร่อนพิบูลย์ มาหาคุยกันรู้เรื่อง รับอาสาจับเอง ได้เวลาชวนเพื่อนไปอีกคนนำเหล่า 2 โห้ไปหาพลายจำเริญ ที่แรกพลายจำเริญคิดว่าคนจะมาล่อดี เมื่อเจอเหล่าที่ความญานาคส่งให้พร้อมคำพูดหวานหูก็หมดฤทธิ์ยอมความญานาค พลายจำเริญอยู่สุขกายสบายใจกับความญานาค 5 - 6 ปี ก็มีเหตุการณ์แบบเดิม ๆ คนโกหกสัตว์ ความญานาคไม่ตายแต่ นายพุ่ม หลอกว่าจะให้เหล่าแล้วไม่ให้ตาย ส่วนความญานาคหลบเข้าวัดบวชอยู่จนเสียชีวิตทั้งผ้าเหลืองหลังพลายจำเริญตายไม่กี่ปี

ความญานาคต่อมาของพลายจำเริญคือ นายปาน บ้านโพรงหมี ต.ท้ายสำเภา อ.เมือง พลายจำเริญอยู่กับความญานาคได้ 4 ปี ก็ต้องตายลงอย่างน่าเวทนา เล่ากันว่าวันหนึ่งความญานาคนำพลายจำเริญเข้าป่าตกปลอก ตริ่งไว้กลางป่าไฟที่ควนนกหัวแล้วไปเล่นไฟตองเพลิงที่บ้านเพื่อน ตามปกติช้างที่ตกปลอกความญานาคต้องไปดูทุกเช้า แต่พลายจำเริญถูกความญานาคทอดทิ้งเป็นสิบวัน เมื่อนึกได้เข้าไปดูพลายจำเริญตายเสียแล้วเพราะถูกช้างเถื่อนสองสามเชือกรุมแทง จะต่อสู้ก็ไม่ถนัดเพราะถูกตกปลอกไว้ เมื่อข่าวพลายจำเริญตายถูกแพร่ออกไป คนต่างสาปแช่งความญานาคกันทั่วสารทิศ เพราะพลายจำเริญแม้ฆ่าคนมามากแต่ก็เป็นคนที่สมควรตาย ครอบกรรมเวรเป็นของมีจริง เมื่อฆ่าผู้อื่นมากรรมย่อมสนองกรรม ต้องถูกเขาฆ่าเราเป็นธรรมดา ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์หยุดฆ่ากันเถิดครับ เมตตากรุณาเจ้าคุณโลก มีเมตตาอย่างเดียวโลกเราก็สงบร่มเย็นลงได้ จบบทบาทของพลายจำเริญที่โลดเล่นทั่วเมืองนครเกือบร้อยปี คงหาไม่ได้อีกแล้วช้างแสนรู้ของพลายจำเริญ ตลอดเวลาที่ล่วงมาจนถึงบัดนี้

- ตำนานพระอิศวรไล่ชิงช้า

ในสมัยบรรพกาล เมื่อพระอิศวรผู้เป็นเจ้าของได้ร่วมกันสร้างโลกกับพระผู้เป็นเจ้าของทั้งสอง คือ พระนารายณ์ พระพรหม เสร็จลงแล้ว พระอุมาผู้เป็นชายาของพระอิศวรก็ได้ทรงวิตกไปว่า “โลกที่พระผู้เป็นเจ้าของได้ร่วมกันสร้างขึ้นมานั้นมีแผ่นดินน้อยกว่าแผ่นน้ำ เปรียบดังต้นจอกน้อยลอยอยู่ในทะเลอันกว้างใหญ่ ทรงกลัวว่าต่อไปน้ำจะท่วมโลกหรือโลกจะไม่มั่นคงถาวร สรรพสัตว์ที่อาศัยอยู่ในโลกก็จะพากันล้มตายไปเสียหมด” ครั้นเมื่อพระอุมาเทวีได้ทรงมีความวิตกกังวล ไปว่า “โลกที่พระผู้เป็นเจ้าของได้ร่วมกันสร้างขึ้นมานั้นมีแผ่นดินน้อยกว่าแผ่นน้ำ เปรียบดังต้นจอกน้อยลอยอยู่ในทะเลอันกว้างใหญ่ ทรงกลัวว่าต่อไปน้ำจะท่วมโลกหรือโลกไม่มั่นคงถาวร สรรพสัตว์ที่อาศัยอยู่ในโลกก็จะพากันล้มตายไปเสียหมด”

ครั้นเมื่อพระอุมาเทวีได้ทรงมีความวิตกกังวลเกิดขึ้นเช่นนั้นก็ทำให้พระองค์ทรงมีความสลดพระทัยเศร้าหมอง ด้วยเกรงไปว่ามนุษย์และสัตว์ที่พระผู้เป็นเจ้าของได้ทรงสร้างไว้ นั้นจะต้องถึงกาลวิบัติในวันใดวันหนึ่งขึ้นอย่างแน่แท้ พระเทวีจึงไม่ยอมบรรทมไม่ยอมเสวย กระทั่งพระวรกายได้ชুবผอมลง พระอิศวรผู้เป็นเจ้าของเมื่อทรงเห็นพระอุมาผู้ชายามีพระวรกายผิดพระเนตรไปเช่นนั้น จึงได้ตรัสถามพระเทวีของพระองค์ขึ้นว่า “เจ้ามีความทุกข์อะไรในใจหรือ...อุมา” พระอุมาเทวีจึงทูลตอบไปดังความคิดที่ทรงพระวิตกนั้นให้ทรงทราบ พระอิศวรผู้เป็นเจ้าของครั้นได้ทราบเรื่องความปริวิตกของพระชายาแล้ว พระองค์ก็ได้ตรัสปลอบพระเทวี แต่แม้ว่าพระอิศวรจะได้ปลอบประโลมสักเท่าใดก็ไม่ได้ผล ทั้งนี้ก็เพราะพระเทวีไม่ได้คลายความวิตกที่มีอยู่ในพระทัยนั้นลงได้ แม้พระอิศวรจะได้ทรงพยายามชี้แจงเหตุผลสักเพียงใด พระอุมาก็ไม่ทรงเห็นด้วยยังปล่อยให้ความวิตกกังวลนั้นเกาะกินพระทัยอยู่เรื่อยมา พระผู้เป็นเจ้าของจึงต้องทรงใช้อุบาย เพื่อให้พระชายาของพระองค์คลายความทุกข์นั้นลง จึงได้เกิดการทำพนันกันขึ้นระหว่างพระอุมากับพระอิศวรผู้เป็นเจ้าของพิระสวามี โดยพระอิศวรเป็นผู้ทำพนันในครั้งนั้นว่า “ถ้าหากโลกจะต้องวิบัติจริงตามที่พระอุมาทรงคิดและวิตกแล้ว ก็ให้พระองค์ตกลงจากหลังนาค หรือขาที่ไขว่ห้างอยู่นั้นตกลงมาด้วย แต่ถ้าไม่ได้เป็นไปตามความคิดของพระเทวีแล้ว ก็ขอให้พระองค์ดำรงพระวรกายอยู่ได้ไม่พลัดตกลงมาแต่อย่างใด” แล้วโปรดให้พระยานาคราชเอาหัวไปเกี่ยวไว้กับต้นไม้ใหญ่ทางฝั่งหนึ่งของแม่น้ำสีทันดร ส่วนหางของนาคนั้นก็ให้เกี่ยวกับต้นไม้ใหญ่อีกต้นหนึ่งในฝั่งที่อยู่ตรงกันข้าม แล้วให้พระยานาคราชไกวตัวไปมา ครั้นแล้วพระอิศวรผู้เป็นเจ้าของก็ได้ตรัสบอกกติกาแก่พระเทวีว่าพระองค์จะเสด็จไปทรงยืนด้วยพระบาทเพียงข้างเดียวในลักษณะทำไขว่ห้างอยู่บนหลังพระยานาคราช ถ้าหากโลกไม่มั่นคงถาวรตามพระวิตกของพระอุมาแล้ว เมื่อพระองค์ได้รับความกระเทือนจากการแกว่งตัวของพระยานาคราช พระบาทที่ยืนไขว่ห้างอยู่นั้นก็อาจจะตกลงมาหรืออาจพลัดตกไปจากหลัง

พญานาคเลยก็ตาม พระองค์ก็จะเป็นผู้แพ้พัน แต่ถ้าพระบาทของพระองค์ไม่หวั่นไหวหรือไม่ตกลงมาแต่ประการใดแล้ว พระอูมาก็ต้องแพ้พันเช่นกัน

เมื่อพระผู้เป็นเจ้าของทั้งสองตกลงกันแล้ว พระอิศวรจึงได้ทรงขึ้นไปยืนด้วยพระบาทเพียงข้างเดียวบนหลังพญานาคราชในลักษณะท่าไขว่ห้างดังกล่าวแล้ว พญานาคราชก็ไกวตัวขึ้น ๆ และแรงขึ้น ๆ ตามลำดับ แต่พระผู้เป็นเจ้าของก็ไม่ได้หวั่นไหวยังทรงยืนประทับอยู่ในท่าเดิมเช่นนั้นไปโดยตลอด จึงเป็นอันว่าพระอูมาแพ้พันต่อพระอิศวรผู้เป็นพระสวามีของพระองค์เอง และยังเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า โลกที่พระสวามีได้ทรงร่วมสร้างกันขึ้นมา นั้นยังมั่นคงดีอยู่ พระอูมาเทวีแม้จะทรงแพ้พันพระสวามีไปก็ตาม แต่ก็ทำให้พระองค์คลายความบริวิตกกังวลอย่างหมดสิ้น พระเทวีก็ให้ทรงรู้สึกเบิกบานพระทัยเหมือนดังเช่นเดิม พระอิศวรผู้เป็นเจ้าของเมื่อทรงเห็นเช่นนั้นก็ทรงดีพระทัยยิ่งนัก แล้วก็ได้โปรดให้พญานาคราชแกว่งตัวขึ้นอีกอย่างแรง โลกก็ไม่สั่นสะเทือนหรือวิบัติแต่ประการใด

ฝ่ายพญานาคราชก็ตอกดีใจที่โลกไม่ได้วิบัติตามพระวิตกของพระมารดาแห่งโลก จึงได้ลงเล่นน้ำดำผุดดำว่ายพ่นน้ำกันไปเป็นที่สนุกสนาน พิธีการไล่ชิงช้าจึงได้มีมาเพราะเหตุดังกล่าวนี้

4.2.1.2 ตำนานสมัยใหม่

- ยามาต๊ะ นากามาสะ (ออกญาเสนาภิมุข)

ได้มีการกล่าวถึง ยามาต๊ะ นากามาสะ ทั้งในบริบททางประวัติศาสตร์ และ ปรัชมนิทาน ในรูปแบบของตำนานวีรบุรุษที่เล่าขานสืบต่อกันมา ซึ่งตำนานนี้ไม่ได้เล่าขานต่อมาโดยมีความหมาย แต่ได้ถูกทำหน้าที่เพื่อความหมายบางประการ เรื่องยามาต๊ะ นากามาสะ อาจเป็นเรื่องที่สร้างความภาคภูมิใจ ให้แก่คนญี่ปุ่น ซึ่งครั้งหนึ่งยามาต๊ะ เคยก้าวเข้ามาเป็นบุคคลสำคัญในดินแดนทางใต้ของไทย ในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 เรื่องของยามาต๊ะ ไม่เป็นเพียงแต่สะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณแห่งยุคที่เปลี่ยนไปเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสนับสนุนนโยบายทางการเมืองและทางทหาร การสร้างตำนานชนิดนี้มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นอย่างละเอียดอ่อน ปัจจุบันนิทานเรื่องนี้ได้ทำหน้าที่ตามสังคมที่เปลี่ยนไปเป็นสังคมแห่งเศรษฐกิจ และได้ทำหน้าที่รองรับการขยายตัวของนักธุรกิจชาวญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทยจำนวนเพิ่มขึ้น รวมทั้งนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมายังประเทศไทย ด้วยแรงจูงใจจากเรื่องยามาต๊ะ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งต่อมาได้ทำให้เกิดหมู่บ้านญี่ปุ่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และศูนย์วัฒนธรรมไทย – ญี่ปุ่น ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช

เรื่องของยามาตะ นากามาสะ ถูกขยายความในลักษณะปรัมปรานิทาน ที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นผู้นี้กลายเป็นวีรบุรุษ อันเนื่องจากการมีอำนาจวาสนา จนกระทั่งได้เป็นขุนนางในราชสำนักสยาม และได้ดำรงตำแหน่งเป็นถึงเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ความสำเร็จของ ยามาตะ นากามาสะ ทำให้เขากลายเป็นคนมีชื่อเสียงในหมู่ชาวญี่ปุ่น จนอาจกล่าวได้ว่า ถ้ามีการเขียนถึงญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา ย่อมหนีไม่พ้นที่จะต้องพูดถึง ยามาตะ นากามาสะ ดังนั้นจึงมีหนังสือทั้งที่เป็นหนังสือวิชาการและนวนิยาย ที่เขียนเกี่ยวกับ ยามาตะ นากามาสะ โดยชาวญี่ปุ่นมากมาย ซึ่งมีผลให้คนไทยมีข้อมูลที่จะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับเขาเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะอ้างอิงถึง ยามาตะ นากามาสะ ทั้งที่เกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องโดยตรง อย่างไรก็ตาม ความที่ ยามาตะ นากามาสะ มีชื่อเสียงมาก ทำให้นักวิชาการบางคนตั้งข้อสงสัยว่า ยามาตะ นากามาสะ มีตัวตนจริงหรือไม่ คำถามนี้เป็นเรื่องท้าทายที่เป็นปัญหา ซึ่งนักประวัติศาสตร์ควรจะได้พิสูจน์โดยค้นคว้าหาหลักฐานมาทำการศึกษา เพื่อประเมินความน่าเชื่อถือต่อไป

ความคิดของนักปรัชญาประวัติศาสตร์กลุ่มที่เชื่อว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ กลุ่มนี้แตกต่างจากพวกวิมตินิยมซึ่งถือว่าไม่มีสิ่งที่เรียกว่าความรู้ทางประวัติศาสตร์ หรือแม้ว่าความรู้ทางประวัติศาสตร์เป็นสิ่งที่เป็นไปได้แต่เราก็เข้าถึงไม่ได้⁹ ความเชื่อของพวกนักปรัชญาประวัติศาสตร์กลุ่มนี้อิงอยู่กับทฤษฎีแห่งการสร้าง (Constructivism Theory) ทั้งนี้เพื่อพยายามอุดช่องโหว่จากการถูกโจมตีโดยพวกวิมตินิยม โดยอ้างว่าประวัติศาสตร์เป็นกิจกรรมสร้างอดีตที่เข้าถึงได้ ตัวอย่างเช่น โครเซ (Benedetto Croce) ถือว่านักประวัติศาสตร์สามารถสร้างอดีตขึ้นมาใหม่ โดยอาศัยการสืบค้นความเป็นจริงในอดีต และเชื่อว่าการศึกษาคดีคือการวิเคราะห์พลังที่มีอยู่ในโลกปัจจุบัน อดีตจะต้องมองจากกระจกของปัจจุบัน¹¹ โครเซยังกล่าวว่าประวัติศาสตร์ที่แท้จริงทั้งหมดคือประวัติศาสตร์ร่วมสมัย สิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับชีวิตร่วมสมัยก็ต้องเกี่ยวข้องกับความสนใจ ทำให้การเขียนประวัติศาสตร์ (ในเหตุการณ์เดียวกัน) แตกต่างกันไป เพราะนักประวัติศาสตร์มีความสนใจต่างกัน

เมื่อพิจารณาเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ จากความเชื่อของคนกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ถ้าเป็นพวกวิมตินิยมคงตอบว่าความรู้เกี่ยวกับยามาตะ นากามาสะ เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าเป็นพวกนักปรัชญาประวัติศาสตร์คงตอบว่า ความรู้ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับยามาตะ นากามาสะ เป็นไปได้หรือเข้าถึงได้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าสังเกตคือ ทั้งสองกลุ่มต่างให้ความสำคัญต่อหลักฐานทางประวัติศาสตร์เช่นเดียวกัน ซึ่งเมื่อพิจารณาธรรมชาติของประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะมองในมิติใด หลักฐานประวัติศาสตร์นับว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง การที่ผู้เขียนนำคำถามเชิงปรัชญามาบรรยายอย่างยืดยาวก็เพื่อเป็นการปูพื้นเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ที่นักประวัติศาสตร์ควรตรวจสอบข้อมูลอย่างจริงจังก่อนที่จะถูกขยายไปมากกว่านี้จนกลายเป็นเรื่องจริงทั้งหมด

การกล่าวว่ายามาตะ นากามาสะ เป็นเรื่องปรัมปราขึ้นมาจากข้อสงสัยของ นักวิชาการญี่ปุ่นบางคนที่ว่า ยามาตะ นากามาสะ ไม่มีตัวตนจริง เพราะไม่มีหลักฐาน ประวัติศาสตร์ใดที่กล่าวถึงบุคคลผู้นี้ ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นกลุ่มความเชื่อของนักปรัชญา ประวัติศาสตร์ตามตรรกวิทยาแห่งการค้นพบ หรือกลุ่มนักปรัชญา ประวัติศาสตร์ที่เชื่อในทฤษฎี แห่งการสร้าง ต่างไม่อาจยืนยันการมีตัวตนของบุคคลผู้นี้ แม้ว่ากลุ่มที่มีความเชื่อในทฤษฎีแห่ง การสร้าง ก็ไม่อาจสร้างเรื่องยามาตะ นากามาสะ ขึ้นมา เพราะปราศจากหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม เมื่อตรวจสอบรายชื่อคนญี่ปุ่นที่อยู่จากหนังสือ ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี พบว่ามีชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งชื่อ ยามาตะ นิซาเอมอน (Yamada Nizaemon) “ยามาตะ นิซาเอมอน คนหามเกี้ยวของ โอคุโบะ จิเอมอน ได้ไปสยามเวลานี้มีข่าว ว่ารับราชการอยู่ที่นั่น” จดหมายเหตุต่างแดน (Ikoku Nikki) ซึ่งเป็นบันทึกเรื่องราวการทำงาน ของพระนิกายเซน ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการรับใบเบิกร่องประทับตราแดงซึ่งเป็นหลักฐานที่ นำเชื่อถือ

นอกจากนี้ยังมีข้อสงสัยของอาโนะ โทรุ (Yano Toru) เกี่ยวกับเรื่องราวของ ยามาตะ นากามาสะ ตัวอย่างเช่น ภาพเขียนเรือสำเภญี่ปุ่นที่อ้างว่ายามาตะ นากามาสะ ส่งไปถวาย ศาลเจ้าที่เมืองชิสุโอกะ เมื่อ พ.ศ. 2169 ต่อมาภาพนี้ถูกไฟไหม้เมื่อ พ.ศ. 2331 ข้อสงสัยก็คือ ภาพที่เห็นในปัจจุบันอ้างอิงว่าลอกจากภาพเดิมก่อนไฟไหม้ แต่ไม่มีการบันทึกเกี่ยวกับภาพเดิม ก่อนหน้านี้ อีกทั้งตัวหนังสือในภาพไม่ค่อยจะเป็นแบบเดียวกัน แล้วมีตัวหนังสือเขียนว่า ยามา ตะ นิซาเอมอน นากามาสะ

ภาพเขียนทหารอาสาญี่ปุ่นที่ส่งไปถวายศาลเจ้าที่เมืองชิสุโอกะ เมื่อ พ.ศ. 2482 โดย อ้างที่มาของภาพว่าลอกมาจากวัดในอยุธยา²⁰ แต่วัดนี้ที่สร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 17 พังไป แล้ว มีผู้สงสัยว่า ธงที่อยู่ในภาพเป็นธงที่ใช้อยู่ในสมัยนั้นจริงหรือไม่ ที่ตั้งของธงดูเหมือนว่าวาด เพิ่มเติมในภายหลัง²¹ ข้อสงสัยนี้เป็นตัวอย่างที่นักวิชาการญี่ปุ่นควรเป็นผู้ตอบ เพราะสามารถก้าว ข้ามกำแพงภาษา แม้ว่าข้อสงสัยจะทำให้เรื่องราวของยามาตะ นากามาสะ ดูคลุมเครือ แต่ไม่ได้ หมายความว่าไม่มีกิจกรรมเกี่ยวกับคนญี่ปุ่นที่อยุธยาและที่นครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ. 2464 ยามาตะ นิซาเอมอน ส่งไปยังขุนนางญี่ปุ่นในปีนี้ได้เขียนไว้ ในปัจฉิมลิขิตว่า หวังว่าทูตอยุธยาที่เดินทางมาญี่ปุ่นจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ลุล่วงไปด้วย²³ ข้อมูล ดังกล่าวให้ข้อเท็จจริงที่ว่า ยามาตะ นิซาเอมอน เข้ารับราชการอย่างน้อยต้องเป็นเวลาก่อนปีที่ 11 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ขณะเดียวกันอิวาโอะ เซอิอิชิ (Iwao Seiichi) ได้ให้ข้อมูลที่สรุปว่า ยามาตะ นา กามาสะ ดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่นในระหว่าง พ.ศ. 2163 - 2173 (ซึ่งเป็นปีที่ ออกญาเสนาภิมุขไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชถึงแก่อนิจกรรม) การตีความของ

นักวิชาการท่านนี้คือ ยามาตะ นากามาสะ กับตำแหน่งออกพระเสนาภิมุขไว้ด้วยกัน อย่างไรก็ตาม การเลื่อนตำแหน่งเป็นเสนาภิมุขของบุคคลหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น

จดหมายเหตุวัน วลิต บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับหัวหน้าหมู่บ้านญี่ปุ่น โดยเรียกว่า ออกญาเสนาภิมุข (Oya Senaphimoc) ปัจจุบันเอกสารนี้ตีพิมพ์อยู่ในประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกษก ส่วนหนึ่งกล่าวถึงบทบาททางด้านการเมืองของออกญาเสนาภิมุขที่ราชสำนักสยามและที่นครศรีธรรมราช

ออกญาเสนาภิมุขจึงสนับสนุนฝ่ายออกญาศรีวรวงศ์ ให้สถาปนาพระโอรสขึ้นครองราชย์เฉลิมพระนามเป็นสมเด็จพระเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2171 - 2172) ด้วยความดีความชอบนี้จึงทำให้ได้เลื่อนยศเป็นออกญา อาจในปีสุดท้ายของรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมหรือในปีแรกที่สมเด็จพระเชษฐาธิราช ขึ้นครองราชย์ สำหรับฝ่ายออกญาศรีวรวงศ์ได้รับตำแหน่งเป็นออกญา กลาโหมในรัชกาลสมเด็จพระเชษฐาธิราช แทนออกญากลาโหมคนเดิมที่ไม่สนับสนุนพระองค์ให้ขึ้นครองราชย์ เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในปี พ.ศ. 2173 สะท้อนให้เห็นถึงธาตุแท้ของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลส ออกญาเสนาภิมุขก็เป็นหนึ่งในขุนนางเหล่านั้น แต่ออกญากลาโหมมีชั้นเชิงทางการเมืองเหนือกว่า ได้ผลักดันให้ออกญาเสนาภิมุขไปดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จ แล้วปราบดาภิเษกเป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2172-2199) ขณะเดียวกันเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช (ออกญาเสนาภิมุข) ต้องเผชิญกับการต่อต้านจากกลุ่มเจ้าเมืองเก่าและชาวนครศรีธรรมราช อีกทั้งยังต้องสู้รบกับปัตตานี จนกระทั่งสิ้นชีวิต อันเป็นผลจากความขัดแย้งทางการเมืองในนครศรีธรรมราช โดยเชื่อว่าได้เก็บกระดูกไว้ในเจดีย์แห่งหนึ่งในวัดพระศรีมหาธาตุ พร้อมกับความทรงจำเกี่ยวกับ “ญี่ปุ่นหัวโขน” ไว้ในเพลงกล่อมเด็กของชาวนครศรีธรรมราช

ปรัมปรานิทาน ยามาตะ นากามาสะ อาจจัดได้ว่าอยู่ในรูปแบบตำนาน (Legend) ของวีรบุรุษที่ถูกเล่าขานมาต่อ ๆ มา นักวิชาการชาวญี่ปุ่นบางคนกล่าวว่ามีภาระบายสีจนเลยเถิดดังที่มิกิ ซาโค ได้วิจารณ์ไว้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2436 ที่มีการแต่งหนังสือเรื่อง “คนญี่ปุ่นในโลกของเรา” โดยวาตานาเบะ ชูจิโระ (Watanabe Shujiro) และเรื่อง “24 วีรบุรุษแห่งโลกตะวันตก” โดย โอมาคิ เคอิเกะสึ (Omachi Keigetsu) ที่แต่งหนังสือเล่มนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2442 เป็นต้นมา รวมทั้งเรื่องเกี่ยวกับ ยามาตะ นากามาสะ ที่พบในหนังสือแบบเรียนชั้นมัธยมศึกษา นั้น ล้วนแต่เป็นการรับเอาตำนาน ยามาตะ นากามาสะ ที่กล่าวเกินเลยโดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงทั้งสิ้น

ปรัมปรานิทานเรื่องนี้ไม่ได้เล่าขานต่อมาโดยไม่มี ความหมาย แต่ได้ถูกทำหน้าที่เพื่อสื่อความหมายบางประการ การทำความเข้าใจว่าปรัมปรานิทาน ยามาตะ นากามาสะ ได้ทำหน้าที่เพื่อสื่อสารในเรื่องใด ญี่ปุ่นได้เลียนแบบการขยายอิทธิพลจากชาติตะวันตก ทั้งทางด้านทหารและเศรษฐกิจ ซึ่งดินแดนทางใต้เป็นดินแดนหนึ่งที่ญี่ปุ่นให้ความสนใจ แต่ติดขัดตรงที่ยังเป็น

ดินแดนที่ชาวญี่ปุ่นไม่คุ้นเคย เรื่อง ยามาตะ นากามาสะ อาจเป็นเรื่องหนึ่งที่สร้างความภาคภูมิใจให้แก่คนญี่ปุ่น เนื่องจากเพื่อนร่วมชาติที่ครั้งหนึ่งเคยก้าวขึ้นมาเป็นบุคคลสำคัญเป็นถึงเจ้าอาองบรูระ (ออกพระ) และราชาน้อยในดินแดนทางใต้ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไปไม่ได้ที่ชาวต่างชาติจะได้รับตำแหน่งสูงเช่นนี้ในสังคมญี่ปุ่น

ในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้ทำสงครามมหาเอเชียบูรพา ปรัมปรานิทานเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ไม่เพียงแต่สะท้อนให้เห็นจิตวิญญาณแห่งยุคที่เปลี่ยนไปเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่สนับสนุนนโยบายทางการเมืองและการทหาร ดังที่ อิชิอิ โยเนะโอะ อ้างถึงบทความของ คาโรล พาริช (Carol Parish) เรื่อง “ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น อันเกิดจากตำนาน ยามาตะ นากามาสะ” ตีพิมพ์ในวารสารของสยามสมาคม (JSS)

ปัจจุบันนิทานปรัมปราเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ได้ทำหน้าที่ตามสังคมที่เปลี่ยนไป เป็นสังคมแห่งเศรษฐกิจ เรื่องของเขาได้ทำหน้าที่อีกประการหนึ่งก็คือ รองรับการขยายตัวของธุรกิจชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาทำงานในประเทศไทยจำนวนเพิ่มขึ้น รวมทั้งนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่เดินทางมาประเทศไทย ซึ่งมีแรงจูงใจประการหนึ่งจากเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งพวกเขาคงไม่คิดว่าส่วนหนึ่งเป็นปรัมปรานิทาน และก้าวหน้าถึงขั้นโฆษณาเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ที่เมืองชิสุโอกะที่เชื่อว่าเป็นบ้านเกิดของเขา และในปีนี้ (พ.ศ. 2551) ได้ทราบว่าคุณคนไทยได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง ยามาตะ ซามูไร แห่งอยุธยา ด้วย กิจกรรมและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงพลังแห่งปรัมปรา นิทานที่ใช้วีรบุรุษในอดีตสื่อสารถึงคนในโลกปัจจุบัน

ผลจากชื่อเสียงของเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ที่กระจายในหมู่ชาวญี่ปุ่นอันเนื่องมาจากตำราวิชาการและนิยายที่เกี่ยวข้องเขา เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดหมู่บ้านญี่ปุ่นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและศูนย์วัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้เรื่องราวของ ยามาตะ นากามาสะ ที่แปลเป็นภาษาไทย เช่น ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี โดย อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิโกะวะ โทชิฮารุ หรือนิยาย สู่แดนสยาม ยามาตะ นากามาสะ โดย เอนโด ชูซากุ แปลโดย บุษบา บรรจงมณี ทำให้คนไทยสนใจค้นคว้าเรื่องของ ยามาตะ นากามาสะ เพิ่มขึ้น เช่น ยามาตะ นากามาสะ ขุนนางซามูไรแห่งกรุงศรีอยุธยา ที่เรียบเรียงโดย วันเฉลิม จันทรากุล

ยามาตะ นากามาสะ เป็นบุคคลจริงในอดีตหรือไม่ เป็นคำถามที่ตกเป็นของสังคม เนื่องจากข้อจำกัดที่ไม่อาจเข้าถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชั้นต้น ปรัมปรานิทานเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ ได้มีผู้ให้ความเห็นมาแล้วว่า ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองและการทหาร ปรัมปรานิทานเรื่องนี้ได้ทำหน้าที่ที่หยุดนิ่ง แต่มีพลวัตตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในยุคที่สังคมไทยก้าวเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ปรัมปรานิทานเรื่อง ยามาตะ นากามาสะ จึงถูกใช้

ในเชิงเศรษฐกิจ นับว่าปรัมปรานิทานเรื่องนี้ได้สื่อถึงจิตวิญญาณแห่งยุคปัจจุบัน ทำให้ผู้สนใจตระหนักถึงพลังอำนาจแห่งอดีตที่มีผลต่อสังคมปัจจุบันเรื่องของยามาตะ นากามาสะ ถูกขยายความในลักษณะปรัมปรานิทาน ที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นผู้นี้กลายเป็นวีรบุรุษ อันเนื่องจากการมีอำนาจวาสนา จนกระทั่งได้เป็นขุนนางในราชสำนักสยาม และได้ดำรงตำแหน่งเป็นถึงเจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ความสำเร็จของ ยามาตะ นากามาสะ ทำให้เขากลายเป็นคนมีชื่อเสียงในหมู่ชาวญี่ปุ่น จนอาจกล่าวได้ว่า ถ้ามีการเขียนถึงญี่ปุ่นในสมัยอยุธยา ย่อมหนีไม่พ้นที่จะต้องพูดถึง ยามาตะ นากามาสะ ดังนั้นจึงมีหนังสือทั้งที่เป็นหนังสือวิชาการและนวนิยาย ที่เขียนเกี่ยวกับ ยามาตะ นากามาสะ โดยชาวญี่ปุ่นมากมาย ซึ่งมีผลให้คนไทยมีข้อมูลที่จะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับเขาเพิ่มขึ้น และมีแนวโน้มที่จะอ้างอิงถึง ยามาตะ นากามาสะ ทั้งที่เกี่ยวข้องหรือไม่เกี่ยวข้องโดยตรง

- จตุคามรามเทพ

การเผยแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์เข้ามาในตัวเอง ทำให้สันนิษฐานได้ว่าได้นำความเชื่อเกี่ยวกับท้าวขัตตุคามเทพและท้าวรามเทพเข้ามาด้วย เห็นได้จากรูปปั้น 2 องค์ ประดิษฐานอยู่ที่บันไดทางขึ้นสู่ฐานประทักษิณพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช ภายในวิหารพระมหาภิเนษกรมณ หรือ วิหารพระทรงม้า วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เทพเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผู้คุ้มครองคุ้มครองปกป้องรักษาพระพุทธรูป และพุทธสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา เหตุที่ได้มีการเรียกรวมชื่อองค์เทพทั้งสองเป็นองค์เดียวกัน น่าจะมาจากความผิดเพี้ยนในด้านการสื่อสาร เช่นที่กล่าวถึงเทพทั้งสององค์ติดกันเพื่อความไพเราะของบทกลอนในโองการไหว้พระภูมิที่ว่า

สิบนิ้วข้าไหว้	ท่านท้าวท้าวทั้งธรณี	พระอินทร์พระพรหม
ยมยักษ์อสูรี	ไนไตรตรึงษ์	พระอิศวรพระนารายณ์
นางโกลดดี	งามเลิศเฉิดฉาย	พระภูมิพระพาย
เทวาทั้งหลาย	อันอยู่ชั้นบน	จัตตุคามรามเทพ
ท้าวเวสสุวรรณพันตา	ทั้งท้าววิรุฬหก	วิรุฬปักข์กษัตริย์
ทั้งท้าวเวนุราช	ผู้ฝากศาสนาเอาไว้	แก่ท่านทั้งหลายนี้หนา

ต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยนท้าวขัตตุคามและท้าวรามเทพ จากเทพทวารบาลผู้คุ้มครองพระบรมธาตุเจดีย์ ไปเป็นท้าวผู้คุ้มครองเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อให้บ้านเมืองร่มเย็นสงบสุข ซึ่งในกาลต่อมาก็ได้เกิดกระแสนิยมในพระเครื่องจตุคามรามเทพขึ้น จนถือได้ว่ากระแสความเชื่อดังกล่าวได้พัฒนาจากเทวานิยมมาสู่ทุนนิยม

จตุคามรามเทพท้าวและเหล่าภายนตร์ ผู้ปกป้องรักษาพระบรมธาตุเป็นงานปฐมนิรันดร์ ลอยตัวลอยรอบเชิงบันไดขึ้นสู่ลานประทักษิณสมกับตามตำนานระบุว่า ‘เจ้ากนกภาษาผูกภายนตร์ด้วยเวทมนต์คาถาเป็นยักษ์ ครุฑ นาค สิงห์ โค ม้า และช้าง’ ประกอบด้วยยักษ์คู่คือ ท้าวเวฬุราชและท้าวเวฬุสุวรรณ ครุฑคู่คือท้าววิรุฬปักข์และท้าววิรุฬหก นาคคู่คือ ท้าวทตวรรษุมหาราชและท้าวทตวรรษูราช โดยที่ยอดบันไดเป็นคู่ของท้าวขัตตุคามและท้าวรามเทพนั่งพิทักษ์อยู่ มีสิงห์สามคู่ขนานเชิงบันได คู่ล่างสีแดงยืนสงบอยู่ คู่กลางสีเหลืองนั่งเหย้าปากอยู่ คู่บนสิงห์ดำนั่งยกสองขาหน้าอ้าปากกว้างคำราม...สุดยอดบันไดเป็นประตูไม้บานใหญ่แกะสลักจากไม้แผ่นเดียวเป็นรูปลอยตัวเต็มองค์ประดับกระจกสีของพระพรหมที่บานด้านตะวันออกและพระนารายณ์ที่บานด้านตะวันตก ซึ่งนับเป็นงานศิลปกรรมชั้นเยี่ยมของชาติอีกชิ้นหนึ่งที่คาดว่าเก่าถึงสมัยอยุธยาตอนต้น เป็นต้นแบบของพระหลักเมืองที่ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชปัจจุบัน”

หลังจากท่านพลตำรวจตรีขุนพันธรักษ์ราชเดช ถึงแก่กรรมและเกิดกระแสตื่นตัวเรื่องพระผงสุริยันจันทราและจตุคามรามเทพที่ท่านร่วมกับคณะบุคคลเป็นเจ้าของพิธีสร้างเพื่อหาทุนทำศาลหลักเมืองนครเมื่อปี 2529-2530 จนกระจายขยายตัวไปทั่วจนถึงขั้นว่าจตุคามรามเทพนั้นเป็นยอดเทพที่ใครขออะไรก็ให้ ไหว้อะไรก็รับ โดยเฉพาะเรื่องโชคลาภ รวยได้อย่างไม่มีสิ้นสุด จนถึงที่สุดคือรวยได้อย่างไม่ต้องมีเหตุผลตามชื่อของรุ่นหนึ่งซึ่งทำขึ้นที่สุพรรณบุรี

ที่แท้แล้วจตุคามรามเทพคือใคร มาจากไหน แม้หลายคนไม่ข้องใจ แต่ผมขอสรุปไว้ในที่นี้เพื่อการวิเคราะห์ร่วมกันว่า จตุคามรามเทพที่ต่อเติมเสริมเรื่องจนท่านเป็นได้สารพัดนั้นน่าจะไม่ใช่จริง ไม่ว่าจะที่ท่านท้าวภูเวงในตอนแรก ๆ ที่ว่าเป็นเทพแห่งความมั่งมีศรีสุข จนต่อมาคือพญาศรีธรรมโศกราชผู้สร้างพระธาตุ ตามด้วยการเป็นพระโพธิสัตว์มาโปรดมนุษย์ให้พ้นทุกข์และอะไรต่างๆ อีกมากมาย โดยหลายสำนวนล้วนมีที่มาจากทรงเจ้าเข้าใจเอา หรือไม่ก็อ่านคิด เขียนกันต่อๆ มาเพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์จตุคามรามเทพรุ่นต่าง ๆ ที่กำลังสร้างขายขยายตัวอย่างไม่รู้ว่ามีเมื่อไหร่จะจบ และจะจบได้อย่างไร

อันที่จริงนั้นในตำนานพระบรมธาตุเมืองนครสำนวนต่าง ๆ ของครั้งเก่าเท่าที่พบและเผยแพร่อยู่ก่อนนั้น ต่างเล่าและเขียนอยู่ในทำนองเดียวกันว่าที่พระธาตุนั้นมี ‘ภายนตร์’ ที่เป็นเสมือนมนตราที่ผูกไว้เพื่อพิทักษ์รักษาพระบรมธาตุและเมื่อตามไปพินิจพิจารณาประติมากรรมต่างๆ เท่าที่ปรากฏ แม้จะผ่านการบูรณปฏิสังขรณ์มานับครั้งไม่ถ้วน แต่เชื่อได้ว่ารูปปฐมนิรันดร์ลอยตัวทั้งหลายที่ยังปรากฏอยู่นั้นท่านหมายถึง ‘ท้าวขัตตุคาม’ และ ‘ท้าวรามเทพ’ และการบอกเล่าต่อกันมาว่ารูปนั้นคือใคร แม้ชื่อจะดูสับสนไปมาบ้างจนจับความไม่ได้ว่าเป็นเทพเหล่าไหน เพราะไม่ตรงต่อตามหลักของจตุโลกบาลที่ตามคติทั่วไปแล้วมีเพียง 4 (คือ ท้าวธตรัฐ อธิบดีของพวกเขาเทพและคนธรรพ์ ครองทิศบูรพา, ท้าววิรุฬหก อธิบดีของพวกเขาภูมภัณฑ์ ครองทิศทักษิณ, ท้าววิรุฬปักข์

อธิบดีของพวกนาค ครองทิศประจิม และ ทำวฤเวร (หรือเวทสุวรรณ) อธิบดีของพวกยักษ์ ครองทิศอุดร ซึ่งไม่พ้องทั้งรูปและตำแหน่งทิศ

ในเอกสารชินกาลมาลีปกรณ์ (แปลว่าระเบียบกาลเวลาของพระพุทธเจ้า) ที่แต่งโดยพระเถระรัตนปัญญาเถระแห่งล้านนา ตั้งแต่ พ.ศ. 2060 - 2071 ว่าด้วยตำนานพระพุทธศาสนาที่เผยแพร่เข้าประเทศไทย เรื่องพระเจ้าโรจ (พระร่วงโรจนราช) ต้องการพระสีห์ลปฏิมา (พระพุทธสิหิงค์) โดยขอให้พระเจ้าสิริธรรม (พระเจ้าศรีธรรมมาศกราช) ไปขอมาจากลังกาทวีป ซึ่งตอนหนึ่งพระเจ้าสิริธรรมระบุว่า มีเทวดา 4 ตน ชื่อ สุมณฑเวรราช 1 รามเทวราช 1 ลักขณเทวราช 1 ชัตตตุคามเทวราช 1 มีฤทธิ์เดชมาก รักษาเกาะลังกาไว้เป็นอย่างดี อาจารย์ฉัตรชัยสันนิษฐานว่า ชัตตตุคามที่คลี่มาเป็นจตุคามในทุกวันนี้ อาจมาจากเค้าเรื่องเทวดารักษาเกาะลังกาที่ปรากฏในชินกาลมาลีปกรณ์ก็ได้ แม้จะไม่มีอ้างอิงถึงอื่น

ทั้งนี้ในไทยเรามีตำนานพระพุทธสิหิงค์ที่เป็นหลักอยู่ 2 เรื่อง นอกจากชินกาลมาลีปกรณ์แล้ว มีสิงคนิทานหรือนิทานพระพุทธสิหิงค์ ที่แต่งก่อน (เมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 20) เมื่อผมไปค้นดู (เมื่อเมษายน 2550) พบว่าถึง 'เทพ 4 ตนผู้รักษาคุ้มครองพระพุทธสิหิงค์นั้นทุกเมื่อ' ไว้ 2 ที่ตรงกัน ประกอบด้วย สุมณฑเทพ กามเทพผู้มีฤทธิ์มาก รามเทพ และลักษณะเทพ โดยมีชัตตตุคามซึ่งหากจะเทียบดูก็น่าจะเป็นการเคลื่อนไหวของคำระหว่าง กามเทพ กับชัตตตุคามเทวราช ก็เป็นไปได้โดยได้มีชาวคณะเดินทางไปถึงลังกาเพื่อสืบหาเรื่องนี้ ประกอบกับ คุณไม่เคลไรท์ ซึ่งเป็นผู้รู้มากทั้งเรื่องไทย อินเดีย และลังกา มาเฉลยว่าเทพทั้ง 4 ที่ว่านี้ ถือกันมาจนถึงปัจจุบันในลังกา คือเทพสำคัญที่รักษาลังกา มีศาลเทพารักษ์อยู่ทั่วไป ที่สำคัญศาลของสุมณฑเทพที่ตื่นเขาพระพุทธบาทบนยอดเขาสุมณฑภู ศาลของรามเทพที่แหลมใต้สุดเกาะลังกา ส่วนชัตตตุคามเทพนั้นท่านว่าตรงกับขันธกุมาร มีศาลใหญ่อยู่ในบ้านป่าชื่อว่าชัตตตุคาม ในขณะที่อีกเทพคือ ลักขณะเทพ อาจตรงกับนาถเทพหรือพระโลกนาถซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรที่มีศาลใหญ่อยู่ในเมืองแคนดี้ ที่สถิตของพระเขี้ยวแก้วในปัจจุบัน

ไม่เคลไรท์ ดัชยายความไว้ว่า ชัตตตุคามหรือขันธกุมาร เทพของลังกานั้นมี 6 เศียร ถือเทพอาวุธนานา ทำให้สงสัยว่าภาพบนบายประตูบานตะวันออกที่ว่าเป็นพระพรหมนั้น ที่แท้ อาจเป็นชัตตตุคามหรือขันธกุมารก็ได้ เพราะถือเทพอาวุธผิดจากพระพรหม แลมน่าจะยังมีพระพักตร์เกิน 4 อยู่ด้านหลังรูปนูนที่มองไม่เห็น เป็น 6 อีกด้วย ในขณะที่เดียวกันบนบานตะวันตกที่เคยว่าเป็นพระนารายณ์นั้น การที่ทรงศรด้วย ย่อมแสดงว่าเป็นรามาวตาร หรือรามเทพ นั่นเอง

นาม "จตุคาม รามเทพ" นี้ เพิ่งเกิดขึ้นเมื่อช่วงของการสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราช (พ.ศ. 2529-2530) เพื่อแก้ปัญหาเมืองในขณะนั้นที่กล่าวว่าเมืองนครมีอาถรรพ์ ถูกผูกดวงเมืองไว้ไม่ให้เจริญ จนเต็มไปด้วยปัญหา นำโดยผู้กำกับตำรวจจังหวัดนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. 2528 (พ.ต.สรรเพชญ์ ธรรมมาธิกุล) ที่รัฐบาล (พรรคประชาธิปัตย์) สรรหาส่งมาพร้อมคำขวัญ

“เมืองนครไม่ปลอดภัย สำหรับใจ” โดยถือการสร้างหลักเมืองเป็นยุทธศาสตร์สำคัญพร้อมพิธีทรงเจ้าบวงสรวงบูชาเทพเทวดาและนานาพิธีมากมาย ได้แก่ พิธีเผาดวงชะตาเมือง ลอยดวงชะตาเมือง สะกดหินหลัก ปลุกยักษ์ปลุกเทวดา ปลุกพระเสื้อเมืองพระทรงเมืองพลิกธรรณี เทพชุมนุมมุตตชัย ตอกหัวใจสมุทร ฝังหัวใจเมือง เบิกเนตร เจิมยอดชัย แห่และสวมยอดชัย ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นพิธีมิใช่พุทธ มี พล.ต.ต. ชุนพันธ์รักษาราชเดช เป็นเจ้าพิธี มีนายอะผ่อง สกุลอมร เป็นร่างทรง พ.ต.อ.สรรเพ็ชญ์ ธรรมาทิกุล (ยศในขณะนั้น) เป็นเจ้างาน พร้อมกับการสร้างเครื่องรางของขลังเพื่อเป็นที่ระลึกสมมนาคคุณแก่ผู้สมทบทุนสร้างศาลหลักเมือง ที่กล่าวว่าเป็นไปตามอย่างคติศรีวิชัย ประกอบด้วยพระพิมพ์พระพุทธรูปหินงี้, พระผงสุริยัน-จันทร์รา, เหรียญเศียรหลักเมือง และผ้ายันต์ กระดาษยันต์ มีด ธง ขี่ผึ้ง สติ๊กเกอร์ ลูกสะกด สร้อยประคำ ตะกรุดต่าง ๆ อีกมากมาย

ในการสร้างหลักเมืองนครศรีธรรมราช ได้นำตัวแบบเศียร 4 หน้า 1 ยอดของเทพยดาแกะสลักบนบานประตูไม้โบราณสมัยอาจเก่าถึงต้นอยุธยาที่ทางเข้าลานประทักษิณพระบรมธาตุเจดีย์มาเป็นแบบยอดเสาหลักเมือง ที่ต่อเติมให้เป็นเศียร 2 ชั้น 8 หน้า ด้วยการอธิบายว่าเป็นรูปจตุคามรามเทพอันเป็นเทวดารักษาเมือง ในขณะที่เดียวกันบนพระผงสุริยัน-จันทร์รา ก็ได้จัดวางรูปจตุคาม รามเทพ นั่งไว้ตรงกลาง รายล้อมด้วยรูปพญารากู กงจักรและสิบลองนักษัตร โดยรูปเทพนั่งนั้นละม้ายกับ 2 รูปปั้นเทพที่นึ่งคุกเข้าซ้ายชั้นเข้าขวาเข้าบานประตูทางเข้าลานประทักษิณพระบรมธาตุเจดีย์ โดยเทพทั้ง 2 ฟากประตูนั้นมีชื่อจำหลักบนแผ่นหินอ่อนอย่างโบราณอาจเก่าถึงสมัยอยุธยากำกับไว้ว่า “ท้าวขัตตุคาม” และ “ท้าวรามเทพ” ร่วมกับอีก 6 ท้าว (3 คู่) ท้าวเวฬุราช และ ท้าวเวชสุวรรณ เป็นรูปยักษ์คู่, ท้าววิรุฬปักข์ และท้าววิรุฬหก เป็นรูปครุฑ, ท้าวทตตรฐมหาราช และ ท้าวทตตรฐราช เป็นรูปนาคคู่

ในแวดวงคนสร้างและบูชาจตุคาม เล่ากันต่อๆ กันว่า จตุคามนั้นเป็นเทพ มาปรากฏครั้งแรกในพิธีเข้าทรงที่วัดนางพญา (หรือวัดนางพระยา) ด้วยเสียงดังมีพลังอำนาจ สั่งให้ พ.ต.อ. สรรเพชญ์ ไปหา “ไอ้หนวด” ซึ่งเมื่อ พล.ต.ต. ชุนพันธ์รักษาราชเดช หรือ ไอ้หนวด รับรู้ถึงกับปรารภออกมาว่า “คือจตุคามรามเทพ อดีตกษัตริย์ศรีวิชัย” แล้วก็พากันบูชาพึ่งพาผ่านทางทรงและบวงสรวงเรื่อยมา โดยให้ความหมายผูกพันกับตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เกี่ยวพันทั้งอาณาจักรตามพรลิงค์และศรีวิชัย รวมถึงพญาศรีธรรมโศกราช รวมทั้งการผูกโยงกับประวัติศาสตร์โบราณคดีของดินแดนเอเชียอาคเนย์ยุคศรีวิชัยถึงความยิ่งใหญ่ของนครศรีธรรมราชในอดีตก็คือ “ผู้นำเพ็ญบารมีถึงพรหมโพธิสัตว์ ทรงอานุภาพยิ่งใหญ่ จนได้รับนามาภิไธยราชฐานันดรว่า จันทรมานุ ผู้ซึ่งตั้งดินตั้งฟ้าสถาปนากรุงศรีธรรมโศกศูนย์กลางแห่งศรีวิชัย... คือผู้ปราบพวกพราหมณ์ที่ปกครองเมืองตามพรลิงค์อยู่ก่อนแล้วสร้างพระบรมธาตุเจดีย์ สถาปนาเมืองสิบลองนักษัตรหรือกรุงศรีธรรมโศก ฝังรากฐานพระพุทธศาสนาอย่างถาวรจนได้รับการ

เทิดพระเกียรติว่าพญาธรรมมาโคกราช ภายหลังเป็นเทวดารักษาเมือง สถิตอยู่ ณ รูปจำหลักที่บานประตูไม้ทั้งสอง”

ในสายของทนายท พล.ต.ต. ชุนพันธ์รักษ์ ราชเดช เล่ากันว่า ท่านขุนรู้เรื่องของจตุคามรามเทพมาก่อนแล้วผ่านทางบรรพบุรุษและครูอาจารย์ที่ถ่ายทอดกันมาซึ่งเล่าว่าพ้องกับจารึกบนแผ่นกระเบื้องจารว่าด้วยตำนานของสุวรรณภูมิที่สืบต่อมาถึงเมืองช้างค่อมศิริธัมมาราช และศรีวิชัยสุวรรณภูมิ ที่ปฐมกษัตริย์ทั้ง 2 คือ ชุนอินทรไศเลนทร์ และชุนอินทรเขาเขียว ได้รับการยกย่องเป็นพระเสื้อเมืองพระทรงเมือง มีฐานะเป็นเทวดาประจำเมืองในชื่อว่า ท้าวจตุคาม และท้าวรามเทพ ในขณะที่ตามตำนาน ประวัติศาสตร์ จนกระทั่งเรื่องเล่าในวัดพระธาตุเมืองนครที่มีรูปทั้ง 2 ท้าวอยู่ ไม่เคยปรากฏหลักฐานเรื่องราวอื่นกล่าวถึง จตุคาม-รามเทพ มาก่อน เว้นมีอยู่กรณีหนึ่งที่เป็นศิษย์เก่าแก่ของวัดพระธาตุตั้งแต่เป็นสามเณรประมาณปี พุทธศักราช 2513 ระบุว่าพระเดชพระคุณ พระรัตนธัษณีย์ (คนฐาภรณ์เถระ-แบน เปரியญ) เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุ นครศรีธรรมราชรวมมหาวิหารนาขณะนั้นบอกไว้ ทั้ง 8 นี้ คือ 4 คู่ของท้าวจตุโลกบาล เทพผู้รักษาทิศทั้งสี่ ซึ่งทำให้คำ จตุไปพ้องกับ จตุคามเข้า

สรุปความได้ว่า จตุคามรามเทพ เป็นเรื่องเพิ่งเล่าใหม่หลังจากลี้มนมานาน เป็นที่รับรู้หรือแพร่หลายมาก่อน แต่นำมาประกอบกับเรื่องราวทรงเจ้าใหม่ โดยอิงกับตำนานพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตลอดจนประวัติศาสตร์โบราณคดีศรีวิชัยและโยงกับรูปเทพทั้ง 4 ที่ประตูเขาลานประทักษิณพระบรมธาตุเจดีย์โดยผนวกรวมชื่อของ 2 เทพ ซ้ายขวา “ท้าวขัตตุคาม” กับ “ท้าวรามเทพ” เป็น จตุคามรามเทพ แล้วให้ความหมายใหม่หลายอย่างในหมู่ผู้สร้างและส่งเสริมจากเป็นเทพสำคัญประจำเมือง แล้วมีการเพิ่มความหมายใส่ลงไปอีกมากมาย บ้างให้เป็นเทวราช เป็นพญาศรีธรรมโคกราช เป็นโพธิสัตว์ จนกระทั่งเป็นเทวราชโพธิสัตว์ก็มี เป็นพญาศรีธรรมมาโคกราชผู้ได้รับการยกสถานะเป็นเทวราชเป็นโพธิสัตว์ก็มี โดยมีอยู่ช่วงระยะหนึ่งมีการให้ความหมายว่าเป็นท้าวภูเวร เทพแห่งความมั่งมีแล้วค่อย ๆ หายไป

ส่วนในแง่ของการตีความกันตามชื่อ มีการพยายามให้ความหมายว่า ขัตตุคาม ที่หมายถึง เขตคาม - ขัตติยคาม ซึ่งอาจหมายถึงเจ้าที่ ส่วนรามเทพ บ้างก็แปลตรงตัวก็คือพระราม หรือพระนารายณ์ บ้างว่าเป็นคำไทย “รามเทพ” หมายถึง “เทพที่ดลคาม” แต่มีบางท่านสลับคำใหม่เป็น ขัตติยเทพ กับ รามคาม แล้วขยายไปไกลกว่าน่าจะเป็นรหัสให้ถึงเมือง รามคาม อันเป็นนครในอินเดียสมัยตำนานพระธาตุไน้น โดยเรื่อง 4 เทพทางลังกายังไม่มีการรับหรือนำไปใช้แพร่หลายสักเท่าใด

แรกสร้างจตุคามรามเทพนั้น ชัดเจนว่าเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจศรัทธาบาารมีในการแก้ปัญหาเมืองนคร ส่วนการสร้างรูปเคารพเผยแพร่แจกจ่ายและจำหน่ายก็ในราคาเพื่อการ

เผยแพร่ เป็นที่ระลึกและระดมทุนเพื่อสร้างศาลหลักเมืองให้แล้วเสร็จ โดยในรอบแรกปี 2530 นั้น สร้างพระพุทธรูปสี่องค์ถึง 1,000,000 องค์ มากกว่าจุดศุภยามที่ในขณะนั้นก็เรียกว่า พระผิงสุริยันจันทรา ซึ่งเหลือจนต้องคะยั้นคะยอกันทั่วเมือง และหลายคนก็ยังเกี่ยวเนื่องด้วยการเลียงเอาพระพุทธรูปสี่องค์ แทนเพราะเป็นรูปพระ

ตลอดระยะเวลาการสร้างศาลหลักเมืองนครที่ยืดเยื้อยาวนานเกือบ 15 ปี ที่นครศรีธรรมราช มีเรื่องราวของความเห็นต่าง และทิ้งร้างศาลหลักเมืองอยู่เป็นระยะ ๆ นอกจากความเห็นต่างในเรื่องหลักเมืองนครที่ฝ่ายหนึ่งเห็นว่ามีพระบรมธาตุเจดีย์เป็นเสมือนหลักเมืองพอแล้ว รวมทั้งที่เห็นว่าการสร้างหลักเมืองมีเบื้องหลังทางการเมืองแล้ว ยังเป็นที่รับรู้เกิดปัญหาในการจำหน่ายแจกและเงิน ๆ ทอง ๆ ในหมู่คณะผู้สร้างและมีส่วนเกี่ยวข้อง โดยในช่วงนั้นยังมีพิธีกรรมการเข้าทรงตลอดจนการสร้างใหม่พร้อมอิทธิปาฏิหาริย์ออกมาเป็นระยะ ๆ เช่น เหยียดพระโพธิสัตว์พังพระกาฬ (2532), เหยียดปีตาพังกาฬ ที่ระลึกสร้างศาลหลักเมือง (2532), เหยียดนักษัตรประจำราศีเกิด สร้างหลักเมือง (2534) และปรกใบมะขาม ที่ระลึกในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินเปิดศาลหลักเมือง (2543) ในขณะที่กว่าศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราชจะเสด็จได้หลายฝ่ายต้องออกแรงเข้าไปแทรกแซงจัดการแทนฝ่ายริเริ่มสร้างหลักเมืองที่มีข่าวการเห็นต่างวางมือและแยกย้าย เปลี่ยนตัวกันสร้างวัดถุ่มงคลออกมา จนในที่สุดผู้ว่าราชการจังหวัดหลายคนทนไม่ได้ที่จะให้หลักเมืองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจิมยอดชัยให้แล้ว (3 สิงหาคม 2530) แต่สร้างศาลไม่รู้เสร็จ รกเรื้อยยืดเยื้อ ถึงขั้นทางราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ต้องออกแรงตั้งคณะเฉพาะกิจเป็นกรณีพิเศษ นำโดยนายกเทศมนตรี ฝนตรกรอบแต่ไม่ตกในบริเวณพิธีในเวลาปลุกเสกในทำนองฟ้าดินส้าแดงเทพนิมิตให้เห็น จึงเผยแพร่วงการพระเครื่องอย่างเป็นทางการจะลักษณะ ในปี 2541 - 2542 ราคาซื้อขายเริ่มขยับจากร้อยเป็นพันต้นๆ ก่อนจะพุ่งถึงหมื่นแสน “ท่ามกลางเสียงสวดคำว่าเป็นพระเชียร์” โดยที่ก่อนหน้านั้นเมื่อปี 2538 ที่มีนักเลงพระเครื่องส่วนกลางเหมาทั้งหมดทั้งพระพุทธรูปสี่องค์และจุดศุภยามในชื่อของพระผิงสุริยัน - จันทรา ที่เหลืออยู่ที่ศาลหลักเมืองเป็นจำนวนมากจนต้องใส่รถกระบะขนไป ราคาก็ยังอยู่ที่เรือนสิบล้าน แล้วไปเริ่มทำกล่องพลาสติกใส่จำหน่ายแจกในวงการระดับประเทศในครั้งนั้น ก่อนที่จะมีการจัดสร้างประกาศ “บุญฤทธิ์...อิทธิคุณ” สารพัดทั้งเรื่องหายไข้ แคล้วคลาด โชคลาภ คำขึ้น เมตตามหานิยม ลงในหนังสือต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องมีเอกสารนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นฝ่ายที่กลุ่มริเริ่มสร้างหลักเมืองมุ่งหมายข่มนาม มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกจนสร้างศาลเสร็จและเทศบาลนครศรีธรรมราชต้องกลายมาเป็นผู้ดูแลบำรุงรักษาศาลหลักเมืองให้สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยมาจนทุกวันนี้ที่กลายเป็น เทวสถานสำคัญของกระบวนการสร้างจุดศุภยาม

ส่วน จุดศุภยามที่นั้นเป็นเพียงวัดถุ่มงคลธรรมดามาจนปี 2538 ที่เกิดสุริยคราสเต็มดวงแล้วตามมาด้วยกระแสนุชาราชู วัดถุ่มงคลจุดศุภยามที่มึรูปราหูอยู่ และมีเรื่องเล่า

ถึงปรากฏการณ์พระอาทิตย์พระจันทร์ทรงกลด แนะนำพร้อมใบจอง โฆษณาประชาสัมพันธ์และกระจายวางแผนเปิดจองอย่างเป็นทางการก็จะลักษณะในปี 2547 เป็นต้นมาจนในปี 2549 ก็ยกระดับจองหน้าหนังสือพิมพ์รายวันพร้อมทำแผ่นผ้าโปสเตอร์บิลบอร์ดมึนมา พร้อมพิธีตั้งพุทธ - เทวา - มังคลาภิเษก จนเป็นอภิมหาพุทธเทวามังคลาภิเษกผสมผสาน ณ พุทธเทวสถานต่างๆ ที่ทยอยสถาปนาเพิ่มเติมจากวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารนครศรีธรรมราช ศาลหลักเมืองนครศรีธรรมราช และวัดนางพระยา นครศรีธรรมราช อันเป็นแดนกำเนิดออกจากวัดไปถึงกลางป่า ยอดเขากระทิงลงไปสะดือทะเลจนแทบทั่วทั้งประเทศไทย และขยายไปประเทศข้างเคียง ด้วยชุดคำประกาศในทำนองคล้าย ๆ กันว่า

“วัดอุดมมงคลจตุคามรามเทพทุกชนิดประกอบด้วยบุญฤทธิ์ ด้วยอำนาจแห่งมหาอิทธิคุณมนตราอาถรรพ์ของพระเทวราชโพธิสัตว์จตุคามรามเทพ ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งหลายทั้งปวงแก่ผู้ที่มีไว้ติดตัวหรือบูชาประจำเคสสถาน ช่วยให้การประกอบอาชีพบังเกิดผลดีอย่างน่าประหลาดใจ มีอิทธิคุณโด่งดังในเรื่องของมหาโชค มหาลาภ ความร่ำรวย ดลบันดาลให้ธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรือง มีความมั่งมีศรีสุขตามวาสนาบารมีของแต่ละคน สามารถคุ้มครองป้องกันภัยได้รอบด้านด้วยความศักดิ์สิทธิ์ มีปาฏิหาริย์อยู่เหนือฟ้าเหนือดิน สามารถบันดาลให้สมปรารถนาได้นานับประการที่ไม่เกินวาสนาบารมีหรืออำนาจกรรมของตนตามหลักสัจธรรมของพระพุทธศาสนา”

จนพุ่งพรวดในคราวพระราชทานเพลิงศพ พล.ต.ต. ชุนพันธ์รักษ์ ราชเดช ในเดือนกุมภาพันธ์ 2550 หลังการเสียชีวิตด้วยวัย 108 ปี เมื่อปี 2549 ที่ส่งกระแสขยายต่อ ก่อเกิดการสร้าง บูชา จำหน่ายจตุคามรามเทพไปทั่วทั้งประเทศจนเกิดแม้กระทั่งการพบทำวจตุคามรามเทพภาคเหนือที่พระธาตุดอยสุเทพ โดยจะเห็นได้จากชื่อรุ่นและสรรพคุณของจตุคามรามเทพที่สร้างกันมาตั้งแต่ตั้งที่เคลือบความหมายมา 3 ระลอกด้วยกัน คือ ระยะเวลา การเป็นเทพรักษาเมืองเพื่อความสงบร่มเย็นและรุ่งเรืองของบ้านเมือง แล้วยกระดับเป็นเทพสารพัดนึกที่พึ่งได้ทุกอย่างในช่วงปี 2545 - 2548 แล้วลงเอยที่การเป็นเทพแห่งความร่ำรวยในช่วงต่อของปี 2548 - 2549 แล้วขึ้นสูงสุดอยู่ในขณะหนึ่งในต้นปี 2550 ก่อนจะแผ่วแล้วค่อย ๆ ตกลงเรื่อย ๆ ในทุกวันนี้

- ตำนานกินเมืองคอน นอนเมืองไทร

ดินแดนทางภาคใต้ของไทยต่อกับตอนเหนือของมาเลเซียบนคาบสมุทรมลายูนี้มีประวัติศาสตร์ย้อนไปไกลถึงศตวรรษที่ 17-18 ครั้งที่ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์จากอินเดียได้แผ่มาถึงดินแดนแถบนี้ มีอาณาจักรใหญ่คือ อาณาจักรตามพรลิงค์ ซึ่งมีรูปแบบการปกครองแบ่งเมืองบริวารออกเป็น 12 เมืองตามความเชื่อ 12 นักษัตริย์ เมืองไทรบุรีเป็นหนึ่งในเมืองนักษัตริย์ มีสัญลักษณ์คืองูใหญ่ เหตุนี้เองที่ทำให้ผู้คนในไทรบุรีและนครศรีธรรมราชเดินทางไปมาหาสู่ และค้าขายกันอยู่เป็นนิจ จนมีคำกล่าวที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันว่า “กินเมืองคอน นอนเมืองไทร” ด้วย

เหตุผลที่ว่า เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเขตที่อุดมสมบูรณ์ทั้งเรื่องสวนและนาข้าว ส่วนเมืองไทรบุรีก็มีพื้นที่ติดทะเล ทำให้อากาศเย็นสบาย เหมาะแก่การไปพักผ่อน

ต่อมาราวศตวรรษที่ 19 เกิดปัญหาข้าวยากมากแพง และโรคระบาด ขึ้นที่หัวเมืองสงขลา และนครศรีธรรมราช ราษฎรส่วนหนึ่งจึงอพยพเข้าไปอาศัยอยู่ในไทรบุรี

ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าผู้ครองนครไทรบุรีองค์ที่ 21 คือ ตนกูปะแรงัน ทำความดีความชอบโดยยกทัพไปช่วยไทยรบกับพม่าซึ่งล้อมเมืองกลางอยู่ และยังเกลี้ยกล่อมให้ เจ้าเมืองเประยอมเป็นเมืองประเทศราชของไทยอีก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตนกูปะแรงันเลื่อนยศขึ้นเป็น “เจ้าพระยาไทรบุรี” ทว่าไม่นานหลังจากนั้น เจ้าพระยาไทรบุรีผู้นี้ก็คิดแปรพักตร์ โดยหันไปสมคบกับพม่าและญวน เพื่อโจมตีราชอาณาจักรสยาม ไทยจึงยกทัพไปปราบจนสามารถผนวกดินแดนไทรบุรีรวมเข้ากับอาณาจักรสยาม มิใช่เป็นเมืองประเทศราช

เมื่อลัทธิล่าอาณานิคมจากชาติตะวันตกเริ่มแผ่อิทธิพลเข้าสู่ภูมิภาคอินโดจีนในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ความมั่งคั่งด้านทรัพยากรธรรมชาติของไทรบุรีเป็นที่หมายตาของอังกฤษ แรงบีบบังคับจากการที่ประเทศรอบด้านไทยสูญเสียอิสรภาพให้ประเทศผู้ล่าอาณานิคมจนหมดสิ้น ผสานกับการที่ไทยต้องสูญเสียเอกราชทางด้านศาลหรือที่เรียกว่า "เสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต" เหตุการณ์มีแนวโน้มว่าไทยอาจมีชะตากรรมไม่ต่างกับพม่า ลาว และกัมพูชา รัฐบาลไทยจึงยินยอมยก 4 รัฐมลายูให้อังกฤษเมื่อ พ.ศ.2452 ได้แก่ ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และเปอร์ลิส แลกกับการมีอิสรภาพของสยามส่วนที่เหลือ นับเป็นการสูญเสียที่สะเทือนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะมิใช่ว่าไทยจะเสียเฉพาะดินแดนประมาณ 15,000 ตารางไมล์ให้อังกฤษเท่านั้น ยังมีคนไทยอีกกว่า 500,000 คนติดไปกับแผ่นดินนั้นด้วย รวมทั้งพื้นที่ผลิตข้าวที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของคาบสมุทรมุต้องหดหายไป จากปี พ.ศ.2452-2484 ดินแดนดังกล่าวก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองอังกฤษ จนถึงช่วง พ.ศ.2484-2488 ญี่ปุ่นก็เข้ายึดครองแหลมมลายูไว้ได้ ในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงคราม สหพันธรัฐมลายูจึงปกครองดินแดนนี้ในปี พ.ศ.2484-2499 มาจนถึงยุค พ.ศ.2500 ถึงปัจจุบัน รัฐบาลมาเลเซียที่มีนายกรัฐมนตรีปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญก็มีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์เหนือดินแดนส่วนที่เคยเป็นที่อยู่ของคนไทย ในช่วงเดือนเมษายนของทุกๆปีคนไทยในมาเลเซียจะนัดหมายกันพาลูกหลานที่มีอายุครบบรรพชาบวชเป็นพระภิกษุที่วัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งแต่ละปีจะมีมาบวชกันหลายสิบล้านรูป และมีญาติพี่น้องยกขบวนกันมาร่วมงาน มาแสวงบุญนมัสการพระมหาธาตุกัน 10-20 คันรถบัส นับพันๆ คน ชาวไทยในมาเลเซียนี้มีความเคารพศรัทธาและความผูกพันกับพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราชมาช้านานหลายชั่วอายุคนแล้ว ซึ่งในอดีตอันยาวนานนับตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 เมืองนครศรีธรรมราชหรือตามพรลิงก์ เป็นแคว้นใหญ่ที่เจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่นเป็นเมือง

ศูนย์กลางในแหลมมลายูมีเมืองบริวารถึง 12 เมืองเรียกว่าเมือง 12 นักษัตริ และไทรบุรีหรือเกดะห์ แห่งนี้ก็เป็นหนึ่งใน 12 เมืองบริวาร โดยถือตรามะโรงหรือรูปใหญ่เป็นตราสัญลักษณ์ ประกอบกับทั้ง เมืองนครศรีธรรมราชที่ตั้งอยู่ริมฝั่งอ่าวไทย ในขณะที่รัฐไทรบุรีเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ริมฝั่งมหาสมุทร อินเดีย จึงเป็นเส้นทางค้าขายที่สำคัญต่อกัน ผู้คนพลเมืองเดินทางไปมาหาสู่กันเหมือนบ้านพี่เมืองน้อง บรรยากาศของความเคารพความศรัทธาของชาวไทยในมาเลเซียที่มีต่อพระบรมธาตุ คนไทยในไทรบุรีมีคติความเชื่อสืบต่อกันมาแต่ครั้งโบราณว่า หากใครได้มีโอกาสเดินทางมานมัสการพระบรมธาตุที่นครศรีธรรมราชแล้ว ก็จะได้บุญกุศลมากมายยิ่ง เพราะได้มาถึงศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต อีกทั้งยังเป็นการเดินทางที่ยาวไกลและสมบุกสมบัน ทุกรกันดารยิ่งนัก คนที่เดินทางมาถึงได้ต้องมีศรัทธาอย่างแรงกล้าในจิตใจ ใครได้มาถึงแล้วกลับไปก็จะกลายเป็นคนที่เป็นยอดคนเลยทีเดียว ยิ่งได้มาบวชหรือพาลูกพาหลานมาบวชด้วยแล้ว ก็จะได้บุญกุศลยิ่งขึ้นไปอีก แม้ปัจจุบันการเดินทางจะสะดวกสบาย ด้วยการเดินทางทางรถยนต์ราว 3-4 ชั่วโมง แต่ศรัทธาของพวกเขาก็ยังคงอยู่และสืบทอดมายังคนรุ่นหลังสมาคมสยามเกดะห์-ปะลิสที่พยายามต่อสู้เพื่อคงไว้ซึ่งภาษาไทยและวัฒนธรรมไทยในมาเลเซีย มีการเปิดโรงเรียนสอนภาษาไทยและมีการสอนให้รักชาติไทย รักศาสนาพุทธเทิดทูลพระมหากษัตริย์ไทยองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีการยกธงชาติไทยควบคู่กับธงชาติมาเลเซีย แต่จะไม่มีขบวนการที่เคลื่อนไหวนอกระบบหรือวิธีการที่รุนแรง การดำเนินกิจกรรมของสมาคมชาวพุทธเชื้อสายไทยในตอนเหนือประเทศมาเลเซียเน้นไม่เพียงดำเนินการทางด้านวัฒนธรรมอย่างเดียวแต่พยายามรวมกลุ่มเพื่อมีอำนาจการเมืองด้วยเช่นกัน เช่นขอเรียกร้องที่เป็นประเด็นสำคัญๆ และนำเสนอผ่านสมาคมไทยกัลปตัน และสมาคมสยามมาเลเซียมายังรัฐบาลก็คือ การขอมีสิทธิเป็นบุมีบุตร การขอมีพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุด (การขอมีพระพุทธรูปที่ใหญ่ที่สุดให้เป็นที่สักการะของชาวพุทธจากทั่วโลก ก็ถือเป็นประเด็นสำคัญ ปัจจุบันนี้ ประเทศมาเลเซียมีพระพุทธรูปทรงนั่งที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับสองของโลกรองจากพระพุทธรูปทรงนั่งของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งพระพุทธรูปทรงนั่งในประเทศมาเลเซียจะประดิษฐานอยู่ที่วัดมัชฌิมาาราม หมู่บ้านตีอือโอะ (Tereboh) อำเภอตุมปัต (Tumpat) รัฐกัลตันตัน (Kelantan) ผู้ที่เดินทางเข้าประเทศมาเลเซียจากฝั่งอำเภอตากใบ จะพบเห็นพระพุทธรูปดังกล่าวทางด้านซ้ายมือห่างจากเบ็งกอลันกูโบร์ (Pengkalan Kubor) ริมฝั่งแม่น้ำตรงกันข้ามอำเภอตากใบประมาณ 5 - 8 กิโลเมตร) ให้เป็นที่สักการะบูชาของชาวพุทธจากทั่วโลก การขอแก้ไขให้มีการระบุชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวไทยในแบบฟอร์มการขอเข้ามหาวิทยาลัยของรัฐ การขอประกาศวัฒนธรรมไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมแห่งชาติ การขอประกาศวันสงกรานต์เป็นวันหยุดราชการ ปัจจุบันคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธยังคงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมเอาไว้ อย่างเหนียวแน่น โดยมีโรงเรียนสอนภาษาและพระพุทธศาสนา โดยมีฐานะเป็นพลเมืองชั้นสองของมาเลเซียรัฐบาลมาเลเซียได้มีนโยบายดำเนินการกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในโดย

กำหนดให้กลุ่มชาติพันธุ์มลายูมุสลิมมีบทบาททางการเมืองและเป็นพลเมืองชั้นหนึ่ง เรียกว่าภูมิบุตร ส่วนชาติพันธุ์จีนและอินเดียมีบทบาทหลักด้านเศรษฐกิจและการค้า แต่ถือเป็นพลเมืองชั้นสองที่จะถูกกักกันสิทธิ์หลายประการ เช่น ไม่สามารถเป็นข้าราชการระดับสูงได้ และไม่สามารถซื้อที่ดินเป็นของตนเองได้ นโยบายดังกล่าวมีบริบทของทางประวัติศาสตร์เป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญ ทั้งนี้เพื่อจัดสรรทรัพยากรแก่พลเมืองของคนที่ไม่สามารถแข่งขันกันได้อย่างเสรีในระบบทุนนิยม ปัจจุบันรัฐต่าง ๆ ที่เคยเป็นของไทยยังถูกมีชื่อเหมือนเดิม ยกเว้นรัฐไทรบุรีที่ได้เปลี่ยนชื่อเป็นเกดะห์

คนไทยบนเกาะลังกาวิ ส่วนมากเป็นชาวไทยมุสลิมที่อพยพจากอำเภอละงู จังหวัดสตูล ซึ่ง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง บางคนทำนา และการเกษตรอื่นๆ ชุมชนของชาวไทยกลุ่มนี้ส่วนมากอยู่ที่เขตกัวห์ (Kuah) ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะ ส่วนมากตั้งถิ่นฐานอยู่ที่อำเภอตะละเอวา (Taluk Ewa) อำเภอบันไดปาซีริฮิตัม (Pantai Pasir Hitam) และแหลมตันหยงรุ (Tanjung Rhu) บริเวณนี้ชาวไทยยังนิยมพูดภาษาไทยกันอยู่ในชีวิตประจำวัน นอกจากคนกลุ่มนี้แล้ว ยังมีชาวไทยที่อพยพไปที่หลังอย่างกลุ่มผู้ที่เข้ามาประกอบอาชีพในลังกาวิซึ่งมีเป็นจำนวนไม่น้อย

ชุมชนชาวมาเลเซียเชื้อสายไทยในรัฐปีนัง (เกาะหมากในอดีต) ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดไชยมังคลาราม มีคนเชื้อสายไทยอาศัยอยู่ในอำเภอเบอสุต (Besut) ในรัฐตรังกานู ในอดีตรัฐปะหังก็มีประวัติว่ามีชาวไทยมาเป็นเจ้าเมืองด้วยในอดีต มีคนเชื้อสายไทยบ้างในรัฐสลังงอร์ และในเมืองหลวงกัวลาลัมเปอร์ ซึ่งทุกชุมชนก็จะมีวัดไทยปรากฏอยู่และเป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของชาวพุทธ นอกจากกลุ่มชาวไทยพุทธแล้ว ยังมีกลุ่มชาวไทยมุสลิมอีกกลุ่มที่เรียกว่า ซัมซัม (Samsam) ซึ่งมีเชื้อสายไทย แต่นับถือศาสนาอิสลาม

<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B9%80%E0%B8%A5%E0%B9%80%E0%B8%8B%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B9%80%E0%B8%8A%E0%B8%B7%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2> - cite note-8#cite note-8

ในชีวิตประจำวันชาวไทยส่วนมาก ทำนา ทำสวนยางพารา และพูดภาษาไทยถิ่นใต้ สำเนียงถิ่นของไทรบุรี ที่ใกล้เคียงสำเนียงนครศรีธรรมราชและสงขลา ถ้าสมาคมกับชาวจีนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยด้วยกันก็จะใช้ภาษาจีน ถ้าสมาคมกับชาวมาเลเซียจะใช้ภาษามลายู

ชาวไทยเรียนหนังสือไทยจากวัด ส่วนใหญ่มีพระภิกษุหรือคนไทยอาสาสมัครเป็นผู้สอนพอให้อ่านและเขียนภาษาไทยได้ ปัจจุบันพ่อแม่เด็กไทยไม่นิยมส่งลูกหลานให้เรียนภาษาไทย เพราะผู้เรียนภาษาไทยไม่มีสิทธิ์เรียนต่อชั้นสูงในโรงเรียนรัฐบาล รัฐบาลมาเลเซียไม่อนุญาตให้เปิดการเรียนการสอนภาษาไทย

ชาวไทยที่อาศัยในประเทศมาเลเซียส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบเดียวกับไทย แม้ว่าในวัดไทยบางแห่งจะมีเทพเจ้าจีนที่ผู้มีศรัทธาชาวจีนมาประดิษฐานไว้ก็ตาม แต่คน

ไทยที่ไทรบุรีจะเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ และอำนาจไสยศาสตร์ไร้ลับ ผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และยินดีุสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของคนไทย

4.2.2 ข้อมูลคติชนประเภทวัตถุ

4.2.2.1 อาหารพื้นบ้าน

ก. อาหารคาว

- ขนมจีน

ขนมจีนเป็นอาหารที่ทำมาจากการนึ่งแป้งและนำไปรีดเป็นเส้นผ่านกระบอกรีดขนมจีน ซึ่งในสมัยก่อนใช้กระบอกรีดขนมจีนที่หมุนด้วยมือ ในปัจจุบันใช้เครื่องไฟฟ้าในการทำเส้น เชื่อว่ามีที่มาจากวัฒนธรรมชามอญ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าจะเป็นไปได้ เพราะชาวมอญมีร่องรอยการตั้งถิ่นฐานอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราชมาหลายยุคสมัย ชาวนครศรีธรรมราชนิยมรับประทานกับน้ำยาที่แรกกันในภาษาถิ่นว่าน้ำแกง นอกจากนี้อาจรับประทานกับน้ำพริกซึ่งมีรสหวาน น้ำแกงเผ็ดซึ่งเป็นน้ำแกงใส และน้ำแกงไตปลา

- ลูกเห็ดทอด

ลูกเห็ดทอดทำมาจากแป้งข้าวเจ้าผสมเครื่องแกง ปลาบด มะพร้าวขูด และมันสำปะหลัง บั๊นเป็นก้อนกลมรีเล็ก ๆ คล้ายขนมเม็ดขนุน ทอดในน้ำมัน เป็นอาหารทอดรับประทานเป็นอาหารประเภทเดียวกับทอดมัน มีรสชาติเผ็ด หวาน มัน พบในตลาดสดทั่วไป รวมทั้งร้านขายข้าวแกง

- หมี่กะทิ

หมี่กะทิมีลักษณะคล้าย ๆ ผัดไทย แต่หนักไปทางการปรุงด้วยเครื่องแกงเผ็ด มีเครื่องแกงสำหรับผัดหมี่โดยเฉพาะ รสชาติ หวาน เค็ม เผ็ด อาจผสมกุ้งแห้งหรือกุ้งสด วางขายในตลาดสด โดยห่อด้วยใบตองคล้ายขนมหวาน รับประทานกับถั่วงอก

ข. อาหารหวาน

- ขนมกวนขาว

ขนมกวนขาวมีชื่อตรงตัวตามลักษณะอาหาร คือทำมาจากแป้งข้าวเจ้า าวกวน ซึ่งมีลักษณะเป็นสีขาว ขนมกวนขาวมีรสชาติจี๊ด แต่ต้องรับประทานกับน้ำกะทิ น้ำตาลทราย เพื่อให้ได้รสกลมกล่อม เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนพื้นที่ใด ๆ ส่วนประกอบได้แก่ 1) แป้งข้าวเจ้า 2) กะทิ 3) น้ำปูนใส 4) น้ำตาล 5) เกลือ 6) ถั่วเขียว วิธีการทำเริ่มจากนำแป้งข้าวเจ้าผสมผสมกับหางกะทิและน้ำปูนใสคนให้เข้ากัน นำกะทิของเหลืองตั้งไฟอ่อน นำแป้งที่ผสมแล้วเทลงกะทิไปทางเดียวกันให้ทั่วระวังอย่าให้แป้งจับกันเป็นลูก กวนจนเหนียวให้ได้ที่ สังเกตดูจะเห็นเนื้อขนมไม่ติดกะทิ เนื้อขนมสีขาวนวล ตักใส่ถาด เกลี่ยให้เรียบเสมอนำ วางทิ้งไว้ให้เย็น เวลาจะรับประทานจึงตัดเป็นชิ้น ๆ จากนั้นนำกะทิใส่เกลือตั้งไฟอ่อน ๆ คนเรื่อย ๆ ร้อนจึงยกลง ให้คนต่อไปจนความร้อนลดลง เพราะถ้าไม่คนจะทำให้กะทิแตกมันได้ กะทิไม่ต้องข้นและมันจนเกินไป เพราะจะทำให้เลี่ยนมากไป ถั่วเขียวเอาเปลือกออก คั่วจนเหลืองกรอบ ใส่ภาชนะปิดไว้ สุดท้ายผสมขนมตักเนื้อขนมกวนขาวที่ตัดเป็นชิ้น ๆ แล้วยใส่ถั่ว คั่วกะทิตอดขนมใส่น้ำตาลทรายทั้งเม็ด รสหวาน ตาม โรยถั่วเขียวที่คั่วไว้แล้ว เมื่อผสมเสร็จควรรับประทานทันที

- ขนมลา

ขนมลาเป็นขนมที่แพร่หลายมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับขนมอื่น ๆ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมสารทเดือนสิบ เนื่องจากสามารถนำมาประยุกต์ได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นทอดกรอบ ทอดนุ่ม หรือใส่ไส้ ลักษณะของขนมเป็นเส้นตายเรียงชิดกันจนเป็นแผ่นใหญ่ สมัยก่อนนิยมทำเฉพาะทอดนุ่ม วางขายเป็นแผ่นใหญ่ในกาละมัง แต่ปัจจุบันนิยมทอดกรอบ และทำเป็นลาม้วน เนื่องจากใช้เวลารวดเร็วกว่า และสามารถวางขายและปรุงกันสด ๆ ได้ในทันที ชื่อ ลา มาจากการละเลงหรือการทำแป้งให้ทั่วกะทิ เป็นคำในภาษาถิ่น

- ขนมเป็องญวน

ขนมเป็องญวนมีที่มาจากอาหารของชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัด นครศรีธรรมราช เนื่องจากชาวเวียดนามสามารถเดินทางทางทะเลมาสู่เมืองนครศรีธรรมราชได้โดยง่าย ชาวนครัดดัดแปลงการทำและรสชาติให้ถูกลิ้น โดยมีรสชาติเข้มข้น

4.2.2.2 ศิลปหัตถกรรม

ก. วัสดุธรรมชาติ

- เหล็กชูด

สังคมภาคใต้แต่เดิมนั้น มักจะมีเหล็กขุดอยู่เบื้องหลังการหุงหาอาหารอยู่เสมอ การใช้กระทายขุดมะพร้าวสำหรับผู้คนในยุคปัจจุบันอาจทำให้ดูเชื่องช้า เสียเวลา แต่ในการจัดงานสมัยก่อน แต่ละบ้านจะนำเอาเหล็กขุดคู่ครัวคนละตัวสองตัวมาช่วยกันขุดมะพร้าว คุยกันไปบ้าง หยอกล้อกันไปบ้าง ไม่นานก็ขุดมะพร้าวเสร็จ บางงานนำเหล็กขุดมาแข่งขันกันก็มี หน้าที่ขุดมะพร้าวไม่แบ่งแยกว่าจะเป็นหญิงหรือชาย เพราะเป็นงานที่ต้องออกแรง ฉะนั้นแรงงานของผู้ชายก็มีส่วนในในงานขุดมะพร้าวสำเร็จลงได้โดยง่าย นอกจากเหล็กขุดจะถูกนำมาใช้งานได้ อย่างแทบจะไม่ว่างเว้นแล้ว บางครั้งก็ถูกนำมาอวดประชันกันว่าของใครสวยงามกว่ากัน เนื่องจากคนสมัยก่อน อยู่ท่ามกลางสังคมที่ไม่เร่งรีบ จึงมีเวลาประดิษฐ์ประดิษฐ์จินตนาการสร้างสรรค์เครื่องใช้ไม้สอยให้มีทั้งความคงทนและความสวยงาม คุณค่าของเหล็กขุดจึงครบเครื่องทั้งเรื่องสนองกายและสนองใจ จากไม้ท่อนหนึ่งผู้มีฝีมือจะแกะสลักเป็นรูปสัตว์ต่างๆ บ้าง เป็นรูปนางงามบ้าง เป็นรูปลวดลายต่างๆ บ้าง หรือล้อเลียนเรื่องเพศ รูปแบบต่างๆ เหล่านั้นล้วนสะท้อนภูมิปัญญาของผู้ประดิษฐ์คิดค้นได้เป็นอย่างดี ถ้ามองกันให้ดี ๆ จะพบว่าในความงามของเหล็กขุดแต่ละตัวนั้นได้ซุกซ่อนความหมายไว้ให้ขบคิด ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ขันในเรื่องเพศ หรืออารมณ์ขันในเรื่องล้อเลียนสังคม เช่นล้อเลียนการประกวดนางงามที่เป็นเรื่องใหม่ของสังคมขณะนั้นเป็นต้น ถ้ามองในแง่จิตวิทยาแล้วอาจทำให้คิดได้ว่านี่คือการปลดปล่อยแรงขับทางเพศมาเป็นพลังทางสุนทรีย์ะ ทำให้เรื่องที่ล่อแหลมต่อศีลธรรมจรรยา กลายเป็นความงามสูงส่ง ต่างกับคนในสมัยนี้ที่มักใช้แรงขับด้านนี้ไปในทางที่ไม่งาม

- ย่านลิเภา

ย่านลิเภามีกระจายอยู่ทั่วไปในเขตเมืองนครศรีธรรมราช มีกลุ่มจัดตั้งศูนย์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านนครศรีธรรมราช เป็นศูนย์รวมในการรับซื้อและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมพื้นบ้านและใช้เป็นสถานที่ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ เช่น ในตำบลท่าเรือ โดยกลุ่มจะรับซื้อผลิตภัณฑ์จากสมาชิกหรือบุคคลภายนอกที่มีใช้สมาชิก มาจำหน่าย ซึ่งราคาของผลิตภัณฑ์ของกลุ่มย่านลิเภาตำบลท่าเรือ มีตั้งแต่ ราคา 4 บาท ถึงประมาณ 6,000 บาท ขึ้นอยู่กับความประณีต สวยงามของลวดลาย การตลาดของกลุ่มเป็นการไปออกร้านตามที่ส่วนราชการต่างๆ ที่จัดงาน และขาย ณ ที่ทำการกลุ่ม โดยพ่อค้าคนกลางจะมาติดต่อนำไปขายอีกต่อหนึ่งซึ่งขายได้มากกว่า การแบ่งปันผลประโยชน์นั้น สมาชิกกลุ่มจะได้รับเงินเฉลี่ยคืน ส่วนบุคคลภายนอกไม่ได้รับเงินเฉลี่ยคืน ส่วนผลกำไรสุทธิกันไว้เป็นทุน 40 % เป็นเงินปันผลให้สมาชิก 60 % ปัญหาของกลุ่ม คือ ขาดความรู้ในการออกแบบ และพัฒนาผลิตภัณฑ์ และไม่มีตลาดที่แน่นอนและต่อเนื่อง

ตำบลท่าเรือตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อปี พ.ศ. 2520 มีวิทยากรมาสอนการทำเครื่องจักสานจาก

ย่านลิเพาให้ชาวบ้านในพื้นที่ ปัจจุบันมี นางจาวรวรรณ บุญซึก เป็นประธานกลุ่ม มีสมาชิก 149 คน สมาชิกส่วนใหญ่อยู่ในหมู่ที่ 4 5 6 และ 15 คน

- พัดใบกะพ้อ

หัตถกรรมพื้นบ้าน ทำจากใบพ้อ(ใบกะพ้อ) ที่ขึ้นชื่อคือพัดโคกยาง เหตุที่เรียกว่า "พัดโคกยาง" ก็เพราะพัดนี้ทำที่บ้านโคกยาง หมู่ที่ 6 ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปัจจุบันพัดโคกยางนอกจากจำหน่ายในจังหวัดนครศรีธรรมราชแล้ว ยังส่งไปจำหน่ายต่างจังหวัดทั้งในภาคใต้และภาคกลาง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร การทำพัดโคกยางเริ่มมาประมาณ 20 ปี นายอ่ำ ทองเทพ อายุ 77 ปี (พ.ศ. 2527) ชาวบ้านโคกยางเล่าว่า คือ นายเอื้อน กำเนิดดี เป็นคนคิดค้น บุคคลผู้นี้เดิมเป็นชาวบ้านเขาพังไกร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้อพยพครอบครัวมาสร้างสวนยางที่บ้านโคกยาง ห่างจากการทำสวนก็คิดทำพัดจากใบกะพ้อขึ้น ระยะเวลาแรก ๆ ลักษณะพัดที่ทำไม่ค่อยสวยงามนักและทำช้ากว่าจะแล้วเสร็จสักอัน แต่ต่อมาเรียนรู้และพัฒนาขึ้นโดยลำดับจนมีลักษณะสวยงาม เหมาะแก่การใช้สอย และทำได้เร็วคือคนหนึ่งประมาณ 25-30 อันต่อวัน อีกทั้งได้ขยายจำนวนผู้ประกอบการชนิดนี้เพิ่มขึ้น ใบกะพ้อที่ใช้ต้องเป็นยอดอ่อนในลักษณะเดียวกับใบกะพ้อที่ใช้แทงต้ม โดยตัดมาทั้งยอดให้ติดก้านใบยาวอย่างน้อย 1 คืบ ใบพ้อซื้อขายกันในราคา 100 ยอดต่อ 100 บาท หลังจากที่ซื้อขายยอดกะพ้อมาแล้วก็นำมาเชื่อมสันใบลึกราวครึ่งมิลลิเมตร วิธีเชื่อมสันใบให้รวดเร็วและมีดีไม่บาดมือ โดยวางยอดกะพ้อให้หันก้านใบเข้าหาตัว ใช้เท้าข้างหนึ่งเหยียบก้านใบไว้โดยให้สันใบอยู่ด้านบน จากนั้นใช้ใบมีดเชื่อมสันใบจากโคนไปจนปลายยอด การเชื่อมจะใช้ผ้าขี้ริ้วพันนิ้วมือข้างที่ไม่ใช้จับมีดเชื่อมหมดทุกยอดแล้วก็นำใบมาฉีกให้ใบแยกกัน ตัดใบย่อยตรงกลางซึ่งเรียกว่า "ดือ" ออก นับใบย่อยซีกซ้ายและขวาของดือให้ได้จำนวนเท่ากัน เสร็จแล้วนำไปแขวนบนราวไม้ตากแดดไว้ 1 วัน ใบก้อพ้อจะมีสีเขียวเหลือง การทำพัดโคกยางเป็นงานที่ช่วยกันทำทั้งครอบครัวในช่วงที่ว่างจากการทำสวน แต่ภาระส่วนใหญ่จะตกอยู่ที่ผู้หญิงและเด็ก โดยเฉพาะในตอนเชื่อมสันใบ ฉีกดอกและจักสานส่วนผู้ชายจะรับภาระในการเลาหวาย ต้ม และย้อมตอกเป็นส่วนใหญ่ ในด้านตลาด เดิมทีชาวบ้านจะนำพัดออกไปเที่ยวเร่จำหน่ายเองตามท้องตลาด งานสวนสนุกและงานประเพณีต่าง ๆ ระยะเวลาจำหน่ายอันละ 1-2 บาท แต่ในปัจจุบัน ชาวบ้านโคกยางไม่เที่ยวเร่ขายเอง จะมีพ่อค้ามารับซื้อถึงหมู่บ้านจนขณะนี้ไม่สามารถผลิตได้ทันตามความต้องการของตลาด แต่ในด้านราคาถ้าเปรียบเทียบกับเมื่อ 10 ปีที่แล้วก็เพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำมาก คือขณะนี้พัดด้ามมัดหวายขายส่งเพียงอันละ 10 บาทและพัดด้ามมัดไอลอนขายส่งเพียงอันละ 5 บาท เท่านั้น เมื่อหักค่าใช้จ่ายไม่ว่าจะเป็นค่าใบกะพ้อ หวาย

ข. โลหะ

- เครื่องถม

เครื่องถมเป็นภาชนะ เครื่องใช้ที่ทำด้วยเงินหรือทอง มีลวดลายแกะเป็นสีเงินหรือ สีทอง ตัดกับสีพื้นหรือสีของน้ำยาสีดำสนิทลวดลายที่เกิดขึ้นบนเครื่องถม เกิดจากการแกะสลักเป็นลวดลาย เป็นร่องลึกลงไปบนภาชนะแล้วใช้ตัวยา ซึ่งเป็นโลหะผสมที่มีสีดำผสมกับน้ำประสานทอง หลอมละลายแทรกลงไปในช่วงว่างระหว่างลาย เพื่อช่วยให้เห็นลายเด่นชัดขึ้น

เครื่องถมจะมีกำเนิดขึ้นในประเทศไทย ในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานเป็นที่แน่ชัด แต่ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำเครื่องถมในกลุ่มประเทศตะวันตกนั้น กล่าวกันว่านำมาจากตำราของแคว้นอิตาลี ชาวโรมัน และเท่าที่ค้นพบเครื่องถมที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเป็นของชาวโรมัน 2 ชิ้น เป็นภาพทหารโรมันและหีบเครื่องสำอางสตรี ซึ่งประมาณกันว่ามีมาก่อนสร้างกรุงโรม ต่อมาความรู้ในการทำเครื่องถมเหล่านั้นได้แพร่หลายมาสู่ประเทศไทย มีผู้ให้ความเห็นว่าน่าจะมาจากชาวโปรตุเกส ได้ส่งราชทูตมาเจริญพระราชไมตรีกับกรุงศรีอยุธยา ในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 และได้ทรงอนุญาตให้ชาวโปรตุเกสเข้ามาทำการค้าครั้งแรก ในพระราชอาณาจักรไทยตามหัวเมืองใหญ่ 4 หัวเมือง คือ นครศรีธรรมราช ปัตตานี ประจวบ และกรุงศรีอยุธยา ซึ่งทำให้คนไทยรับเอาขนบประเพณีและศิลปวิทยาการหลายอย่างมาจากชาวโปรตุเกส โดยเฉพาะที่เมืองนครศรีธรรมราชได้รับเอาวิธีการทำเครื่องถมไว้ และต่อมาวิธีการทำเครื่องถมก็ได้แพร่หลายเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา ในสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เครื่องถมก็กลายเป็นเครื่องราชบรรณาการที่โปรดฯ ให้ราชทูตไทย นำไปถวายสมเด็จพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส และสมเด็จพระสันตปาปา ซึ่งเครื่องถมทั้งหลายในครั้งนั้น สมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดฯ ให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช จัดหาช่างถมฝีมือเลิศเข้าไปทำ ณ กรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ.2199 - 2231 จึงทำให้หลายฝ่ายสรุปว่า ถมนคร นั้นรับมาจากฝรั่งเศสที่เข้าไปตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน ในนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2061

ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เครื่องถมก็ยังถือเป็นของสูงศักดิ์ ที่ใช้เป็นเครื่องราชูปโภค และเครื่องราชบรรณาการ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เครื่องถมเมืองนคร ได้รับความนิยมนอย่างสูง ในราชสำนัก และเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเอง คือ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ก็เป็นผู้ส่งเสริม และทำนุบำรุงช่างถมให้เจริญก้าวหน้า อีกทั้งตัวท่านเอง เป็นผู้ที่มีฝีมืออันเลิศจนถมเมืองนคร เข้ามามีชื่อเสียงในพระนครเป็นอย่างมาก ดังเช่น พระแท่นออกขุนนางถม และพระเสลี่ยงถม ที่ทำถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม) ก็ได้นำช่างถมเมืองนคร มาสร้างพระที่นั่งพุทธานุกาญจนสิงหาสน์ ซึ่งเป็นพระที่นั่งถมทอง

ขนาดใหญ่ ประดิษฐานไว้ในท้องพระโรงกลางภายในตึ้นพดลมหาเศวตฉัตร ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ช่างถนนครศรีธรรมราชตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงมีรับสั่ง
ให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจัดหาช่างฝีมือดีที่สุดในจังหวัดส่งไปยังกรุงศรีอยุธยา เพื่อทำไม้
กางเขนถลุงไปถวายสันตปาปาที่กรุงโรมประเทศอิตาลี และเป็นช่างชุดเดียวกันที่ทำเครื่องถลุง
ถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งประเทศฝรั่งเศสดังกล่าวนั้น ช่างกลุ่มนี้ ก็พำนักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา
ตลอดไปจนเสียชีวิต มีลูกหลานรับวิชาความรู้ตกทอดมาบ้าง ต่อมาได้โยกย้ายเข้ามาอยู่ใน
กรุงเทพมหานคร ได้ฟื้นฟูงานเครื่องถนนขึ้นเป็นธุรกิจที่ทำการค้าขายกับต่างประเทศด้วย
รวบรวมช่างถนนครศรีธรรมราช 5-6 คน เข้ามาทำกิจการอุตสาหกรรมเครื่องถลุงใช้ชื่อว่า “ไทยนคร”
ซึ่งมีการผลิตเครื่องถลุงเพื่อจำหน่ายไปต่างประเทศกิจการเจริญก้าวหน้ามาจนถึงปัจจุบันนี้

เครื่องถลุง นอกจากจะเป็นเครื่องราชูปโภคแล้ว ยังเป็นเครื่องราชบรรณาการอีกอย่าง
หนึ่งด้วย กล่าวคือ เป็นของขวัญชิ้นสำคัญของพระเจ้าแผ่นดินเสมาอา อาทิ ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานเครื่องถลุง ถวายแด่สมเด็จพระราชินี
วิกตอเรียแห่งอังกฤษ และจนบัดนี้ ยังตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์พระราชวังบัคกิงแฮม
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระราชทานเครื่องถลุง แด่สมเด็จพระราชินีอลิ
ซาเบธแห่งอังกฤษ แต่ประธานาธิบดีไอเซนฮาวแห่งสหรัฐอเมริกา เฉพาะอย่างยิ่งทรงเลือกหีบบุหรี
ถลุงทอง และตลับแบ่งถลุงทอง พระราชทานแก่แพทย์และนางพยาบาลทั้ง 4 ที่ร่วมถวายการประสูติ
และอภิบาลพระองค์ท่าน ณ เมืองบอสตัน

ปัจจุบันศิลปะการทำเครื่องถลุงมีเหลือน้อยมาก ทั้งนี้คงเป็นเพราะเครื่องถลุงเป็นของที่มี
ค่าและมีราคาสูง จึงใช้กันอยู่แต่ในราชสำนักและผู้มีฐานะดีเท่านั้น ขณะเดียวกันการทำเครื่องถลุง
ต้องเป็นงานที่ใช้ฝีมือและความละเอียดประณีตสูง ซึ่งต้องทำด้วยมือล้วนๆ อีกทั้งต้นทุนการผลิตก็
สูงชัน และช่างฝีมือดีๆ ก็นับวันจะลดลง ดังนั้นในระยะหนึ่งจึงทำให้ช่างสมัยใหม่ นำเอา
กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วย โดยใช้การพิมพ์ลายลงบนภาชนะโดยสกรีน แล้วใช้กรด
และน้ำยาเคมีกัดให้เกิดเป็นลวดลายแทนการแกะสลักด้วยมือ เครื่องถลุงชนิดนี้เรียกว่า “ถลุงจุฑา
ฑูช” แต่ผู้ที่รักในศิลปะไม่นิยม ในที่สุดก็ด้อยความนิยมลงไป สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ได้ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของ งานหัตถศิลป์ชิ้นนี้ จึงทรงโปรดให้ครูช่างถลุงจากเมือง
นครศรีธรรมราชมาทำการสอนวิชาเครื่องถลุงแก่นักเรียนใน ศูนย์ศิลปาชีพพิเศษศูนย์จิตร์ลดา ซึ่ง
พระมหากษัตริย์คุณครั้งนั้นนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมงานเครื่องถลุงแล้ว ยังทำให้คน
ทั่วไปได้รู้จักและรับรู้ว่าคนไทยมีอารยธรรมที่แสนงดงามเป็นของตัวเอง สิ่งนี้เป็นเสมือนแรง
บันดาลใจให้ช่างถลุงของไทยมีพลังสร้างสรรค์ผลงานอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้คงอยู่คู่แผ่นดิน
สยามสืบไป

วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ได้เปิดการเรียนการสอนทำเครื่องประดับ "ถมเงิน-ถมทอง" ในแผนกวิชาศิลปหัตถกรรมซึ่งมีแห่งเดียวในโลกที่สอนการทำ "ถมนคร" โดยในขณะนี้มี นายสุรพล โชติธรรมโม เป็นผู้อำนวยการวิทยาลัย สำหรับประวัติความเป็นมาของเครื่องถมนั้นถือว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอันเป็นประณีตศิลป์ที่ทรงคุณค่าและเป็นเอกลักษณ์ของชาติ แบ่งเป็น 2 ชนิด คือถมเงิน และถมทอง โดยถมเงิน (ถมดำ) หมายถึง เครื่องถมที่ทำด้วยโลหะเงินสีชาวยุโรป และสลักลวดลาย ลงยาถมสีดำแล้ว จึงนำไปตะไบ กระดาษทราย ขัดเงา แรเงา เกิดเป็นลวดลายสีเงิน พื้นสีดำสนิท

ถมทอง หมายถึง เครื่องถมเงินที่ยังไม่ได้แรเงาละลายมาทำด้วยทองคำบริสุทธิ์ (ซึ่งได้จากการผสมทองคำกับปรอทให้เป็นเนื้อเดียวกัน) แล้วนำไปรมด้วยความร้อนประมาณ 80-100 องศาเซลเซียส เพื่อต้องการให้ปรอทระเหย เหลือแต่ทองคำบริสุทธิ์ติดอยู่ที่ลวดลายแล้วจึงนำมาขัดเงาด้วยลูกบิดให้เนื้อทองคำสุกปลั่งแล้วแรเงาเป็นขั้นตอนสุดท้าย จึงได้เป็นเครื่องถมทองมีลวดลายสีทอง พื้นลายสีดำ "ถมนคร" นั้นมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เป็นศิลปะพื้นบ้านดั้งเดิมของชาวนครศรีธรรมราช เมื่อชาวบ้านมีเวลาว่างจากการทำไร่นาจึงจะมาทำเครื่องถมเพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ได้มีชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อค้าขาย ชาวเมืองนครศรีธรรมราชจึงได้รับวิธีการทำเครื่องเงินจากชาวโปรตุเกสมาเพิ่มเติม จากการทำเครื่องถมอันเป็นมรดกเดิม โดยได้ดัดแปลงแก้ไขเรื่องรูปพรรณ และลวดลายตามแบบศิลปกรรมไทยทุกประการ ในไม่ช้าเครื่องถมเงินก็ได้รับความนิยมแพร่หลายมากขึ้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงรับสั่งให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชจัดหาช่างถมที่มีฝีมือดีมาทำไม้กางเขนไปถวายสมเด็จพระสันตะปาปาที่กรุงโรม และในสมัยรัตนโกสินทร์ ปรากฏว่าเครื่องถมนครได้รับความนิยมอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงส่งเครื่องบรรณาการเป็นเครื่องถมจำนวนมากไปถวายแด่พระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งอังกฤษ นับเป็นเกียรติประวัติที่สำคัญยิ่งของเครื่องถมนคร ปัจจุบันนี้เครื่องถมนครได้แพร่ขยายไปสู่ ภูมิภาคอื่นๆ โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอนทำเครื่องถมที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โปรดให้มีการสอนวิชาเครื่องถมในวิทยาลัยช่างทองหลวง ซึ่งผู้สอนส่วนหนึ่งมาจากวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช โดยมีอาจารย์ระไว สุดเฉลย อาจารย์ประจำแผนกวิชาศิลปหัตถกรรมและเครื่องประดับ วิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช เป็นผู้ดูแลและถ่ายทอดความรู้ด้านการทำเครื่องถมเงิน ถมทอง ให้กับนักเรียนในสถาบัน บอกเล่าความยากลำบากในการถ่ายทอดความรู้ว่า ในขณะนี้ช่างด้านถมเงินถมทองมีน้อยมาก เพราะต้นทุนการดำเนินงานสูง และต้องมีความอดทนเป็นเลิศ เพราะแต่ละขั้นตอนที่เริ่มทำและกว่าชิ้นงานจะสำเร็จออกมานั้นลำบากยากเย็น นักเรียนบางคนทนความยากลำบากไม่ไหว ก็ล้มเลิกการเรียนแบบครบวงจร และ

ผันตัวเองกลายเป็นช่างขึ้นรูป เขียนรูป สลักลาย ซึ่งทำงานกว่า ทำให้ในแต่ละปีมีคนทีจบในแผนกวิชาศิลปหัตถกรรมทำเครื่องถมน้อยมาก

การทำถมนคร มีขั้นตอนมากมาย กว่าสำเร็จเป็นชิ้นงาน 'ได้ความรู้มาอย่างยากลำบาก เพราะช่างโบราณบางท่านจะไม่บอกสูตรการทำเครื่องถมให้กับลูกศิษย์ทั้งหมด ต้องอาศัยครูพักลักจำ และทดลองด้วยตัวเอง แม้ว่าการสืบทอดศิลปะของชาติอย่างเครื่องถม จะเป็นเรื่องที่ยากลำบาก แต่คณะผู้บริหาร และอาจารย์ในสถาบัน ต่างตั้งมั่นที่จะสืบทอดศิลปหัตถกรรมอันทรงคุณค่านี้ไว้ ให้สมกับชื่อเดิมของวิทยาลัยศิลปหัตถกรรมนครศรีธรรมราช ที่มีชื่อเดิมว่า "โรงเรียนช่างถม" ศิลปะประเภทนี้เคยเจริญรุ่งเรืองมาแล้วในประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยานครทุกยุคทุกสมัย ได้ทำนุบำรุงเอาใจใส่เป็นพิเศษ จนมีชื่อเสียงและเกียรติประวัติดีเด่นทั้งในประเทศ และต่างประเทศ จนได้ สมญานามว่า "ถมนคร"

ค. เครื่องปั้นดินเผา

เครื่องปั้นดินเผาได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มชาวมอญหรือกลุ่มชาวจีน ซึ่งนิยมปั้นดินเป็นรูปร่างต่าง ๆ เครื่องปั้นขึ้นชื่อของชาวนครศรีธรรมราชอยู่ที่บ้านปากพะยั้ง อำเภอท่าศาลา ซึ่งบริเวณเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาแห่งนี้ มีเตาเผาอิฐมอญอยู่ด้วย จึงเป็นไปได้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากกลุ่มชาวมอญ

ง. เครื่องหนัง

เครื่องหนังมีที่มาจาก การแสดงหนังตะลุง ชาวนครศรีธรรมราชดัดแปลงให้เป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อม เพื่อรองรับการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยงานเครื่องหนังที่เป็นที่นิยมคืองานแกะหนังหรือรูปหนังเป็นรูปต่าง ๆ ทั้งตัวละครในหนังตะลุง และจากการประยุกต์วิวัฒนาการหรือเรื่องราวร่วมสมัย

จ. ผ้าทอ

- ผ้ายกเมืองนคร

ผ้ายกเมืองนคร เป็นผ้าพื้นเมือง เอกลักษณะของท้องถิ่นนครศรีธรรมราช วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และชนบประเพณี เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ผลักดันให้เกิดการเรียนรู้คิดค้นนวัตกรรมทั้งเส้นไหม เส้นทอง เส้นฝ้าย และเส้นใยสังเคราะห์ นำมาใช้ในการทอ เป็นเครื่องนุ่งห่มที่มีความงามทางวัฒนธรรม และสามารถประดิษฐ์ลวดลายต่าง ๆ สืบทอดกันมาแต่โบราณ แล้วพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและประโยชน์การใช้สอยเรื่อยมา ผ้ายกเมืองนคร เป็นผ้าที่

ได้รับการยกย่องมาแต่โบราณว่าสวยงามแบบอย่างผ้าชั้นดีเป็นที่ต้องการในหมู่ชนชั้นสูง จึงมีชื่อเสียงด้านฝีมือในการทอผ้ายกเป็นเลิศมาตั้งแต่ในอดีต รู้จักกันแพร่หลาย คนทั่วไปกล่าวติดปากว่า ถ้าจะซื้อผ้าดี ๆ จะต้องหาซื้อ ผ้ายกเมืองนครมาไว้ในครอบครอง ดังตัวอย่างการร้องเพลงกล่อมเด็กว่า

ไปเมืองคอนเหอ	ไปซื้อผ้าลายทองสลับ
ซื้อมาทั้งพับ	สลับทองห่างห่าง
หยิบนุ่งหยิบห่ม	ให้สมขุนนาง
สลับทองห่าง ห่าง	ทุกหมู่ขุนนางนุ่งเหอ

เพลงกล่อมเด็กบทนี้ ยืนยันว่าที่เมืองนครศรีธรรมราช มีการทอผ้าเป็นล่ำเป็นสัน เป็นมานานแล้ว เป็นผ้าทอมีคุณภาพดี เป็นที่ต้องการโดยเฉพาะผ้ายกทอง

การทอผ้ายกเมืองนครในเมืองนครศรีธรรมราช และหัวเมืองใกล้เคียงซึ่งเป็นเมืองในบังคับปกครองของนครศรีธรรมราช สันนิษฐานว่าคงจะมีการทอผ้ามาตั้งแต่ในสมัยอาณาจักรตามพรลิงค์แล้ว เนื่องจากตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) เป็นเมืองท่าสถานีการค้าที่สำคัญ ศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ทั้งจีน อินเดีย และชาติต่าง ๆ ผ้าจากจีนและอินเดีย จึงเป็นสินค้าออกที่นำมาขายในคาบสมุทไทย จากการติดต่อค้าขายทำให้เกิดการเผยแพร่ถ่ายทอดทางศิลปวัฒนธรรมชาวพื้นเมืองรับการถ่ายทอดความรู้วิธีการทอและการแต่งกายนุ่งผ้า ซึ่งมีร่องรอยสายใยสัมพันธ์ที่ปรากฏในรูปแบบของผ้าที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียและจีน เป็นต้นค้าของการทอผ้าพื้นบ้าน ซึ่งทำให้ชาวพื้นเมืองรู้จักการทอผ้า ทั้งผ้าพื้นเรียบและผ้ากดอก ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุจีน โดยเจ้าชูกัว (Chao Jukua) (2521 : 108) กล่าวถึงผู้คนในอาณาจักรตามพรลิงค์ เวลาแต่งงานกายสวมใส่ผ้าทอยกดอก ซึ่งการรับวัฒนธรรมการทอผ้านี้ ได้ผ่านกระบวนการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงประสมประสาน ปรับรูปแบบลักษณะการทอให้มีลักษณะเฉพาะของการทอผ้ายกเมืองนครโดยไม่ลอกเลียนแบบของอินเดียและจีนไปทั้งหมด

ส่วนการทอผ้ายกดอกที่ทอลวดลายสีสันวิจิตรงดงาม เริ่มทำกันในสมัยอยุธยาตอนปลายกล่าวกันว่า ชาวเมืองนครศรีธรรมราชได้แบบอย่างการทอผ้ามาจากแขกเมืองไทรบุรี เมื่อครั้งเมืองไทรบุรีคิดขบถ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ยกกองทัพไปปราบขบถได้กวาดต้อนครอบครัวเขลามาเป็นจำนวนมาก ได้นำพวกช่างฝีมือปะปนมาหลายพวก แขกช่างทอผ้าเมืองไทรบุรีได้เป็นครูสอนคนนครศรีธรรมราชให้รู้จักการทอผ้ายก โดยเจ้าพระยานนครศรีธรรมราชได้ให้การอุปถัมภ์และส่งเสริมการทอผ้ายกเป็นอย่างมาก ทำให้การทอผ้ายกสมัยนั้นพัฒนาขึ้นกว่าสมัย

ก่อน ๆ มาก โดยเกณฑ์ผู้หญิง บ่าวไพร่ ลูกหลานกรมการเมือง ตลอดจนชาวบ้านที่สนใจฝึกหัด การทอผ้ายก

ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นการทอผ้ายกเมืองนคร น่าจะรับเอาวิธีการทอผ้ายก ดอก ของชาวมลายูมาผสมผสานกับความรู้ดั้งเดิมประยุกต์เข้ากับลวดลายไทยและพัฒนากกรรมวิธีการ ทอที่สลับซับซ้อนด้วยความพิถีพิถัน ช่างทอผ้าที่มีความชำนาญสูงได้ปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างให้ เหมาะสมกับวัฒนธรรมของตน ประกอบกับวัสดุที่นำมาทอเป็นทองที่สูงค่ามีราคา จึงถือได้ว่าผ้า ยกเมืองนครเป็นงานประณีตศิลป์ชั้นเยี่ยม อันเป็นที่เลื่องลือตาอย่างหนึ่งของประเทศไทยใน ขณะนั้น นับตั้งแต่รัชกาลพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จนถึงรัชกาลพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นยุค สมัยที่การปกครองบ้านเมืองเป็นปีกแผ่น และสภาพเศรษฐกิจดี ทำให้การจัดการภายในราช สำนักมีความเรียบร้อย ส่งผลให้มีการทำนุบำรุงศิลปปะในแขนงต่าง ๆ เจริญรุ่งเรือง โดยมี พระมหากษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์ เปิดโอกาสให้ภายในราชสำนักมีความเป็นอยู่ที่หรูหรา ปรากฏ หลักฐานว่าผ้ายกเมืองนครเป็นที่ต้องการอย่างมากของราชสำนัก เพราะเป็นผ้าที่พระมหากษัตริย์ พระราชทานให้กับบุคคลสำคัญ เจ้านาย และข้าราชการบริวารชั้นสูงใช้สวมใส่เวลาเข้าเฝ้า เพื่อ แสดงสถานะของบุคคล และในฐานะผ้าที่คุณภาพดีมีความงดงามและราคาแพงจึงเป็นที่นิยม แพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูง เจ้านาย ขุนนางตลอดจนคนหบด ผู้มีทรัพย์ทั้งหลาย

ราชสำนักสยามได้มีหมายเกณฑ์ให้ผู้สำเร็จราชการเมืองนครศรีธรรมราช ทอผ้ายก ส่งไปยังกรุงเทพฯ อยู่บ่อย ๆ พร้อมทั้งได้พระราชทานทองคำ เส้นไหม เส้นทอง และพระราช ทรัพย์เป็นค่าแรงงานในการทอและซื้อไหมดิบจากจีน ทั้งนี้ก็เพราะมีพระประสงค์ที่จะนำผ้ายก เมืองนครมาใช้เป็นพระภูษาทรง และพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดจนขุนนางข้าราชการ บริวาร ผู้ประกอบคุณงามความดี มีความชอบในราชการ ดังหลักฐานจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 กล่าวถึงในปี จ.ศ.1175 พระยานครศรีธรรมราช (น้อย) ให้ขุนสวัสดิ์คุ้มเอาผ้ายกทองเกณฑ์เข้า มาส่ง ลายพื้นแดง 1 ผืน ลายเจ็ดสีพื้นม่วง 1 ผืน ครบสองผืนตามเกณฑ์ แล้วให้เบิกทองสอง หีบใหญ่ ครึ่งหนักหาบหนึ่ง ไปให้เจ้าพระยานครทอผ้ายก และตั้งข้อความในสารตราเจ้าพระยา อรรคมหา มาถึงผู้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชตอนหนึ่งว่า ...ต้องพระราชประสงค์ผ้ายกทองนุ่ง ดวงเกล็ดพิมเสน ผีมือช่างเมืองนครสำหรับพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายใน ศรี ต่างกัน 25 ผืน... ซึ่งหากสังเกตดูพระรูปเจ้านายทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายใน ที่ทรงฉายในสมัยรัชกาล ที่ 5 มีหลายพระองค์ทรงผ้ายกทองลายเกล็ดพิมเสน

ในวาระการเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศกับนานาอารยประเทศของค์ พระมหากษัตริย์ทรงเอาความงามอันโดดเด่นของผ้ายกเมืองนครมาใช้ประโยชน์เป็นสื่อสัมพันธไมตรี ในการเชื่อมสัมพันธไมตรี โดยพระราชทานผ้ายกเมืองนครแด่องค์พระมุขหรือประมุขของประเทศ นั้น ๆ เป็นเครื่องราชบรรณาการ ดังในสมัยรัชกาลที่ 4 พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระปิ่นเกล้า

เจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานผ้ารวมจำนวนถึง 17 ชิ้น มองแต่แฟรงคลิน ปีแอร์ (Franklin Pierce) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา เป็นของขวัญอันทรงคุณค่ายิ่งจากราชสำนัก โดยเฉพาะผ้ายกเมือง นครลายนครลิตติมเสน เป็นพื้นที่ที่มีความสวยงามเป็นพิเศษ ทอดด้วยเส้นทอง ปัจจุบันผ้าผืนนี้จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานสมิธโซเนียน วอชิงตันดีซี ประเทศสหรัฐอเมริกา

ในสมัยพระเจ้าจุมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างเมือง นครศรีธรรมราชกับกรุงเทพฯ ไม่ค่อยราบรื่นนัก สืบเนื่องจากนโยบายการปกครองรวมอำนาจเข้า เป็นศูนย์กลางลิดรอนอำนาจหัวเมืองใหญ่รวมทั้งเมืองนครศรีธรรมราชด้วย

ดังนั้นเมื่อทางราชสำนักเกณฑ์ให้ทอผ้ายกเมืองนครส่งไปถวาย ตามธรรมเนียมที่เคย ปฏิบัติพระยานนครศรีธรรมราช (พร้อม) ชัดเคื่องนโยบายการปฏิรูปการปกครองที่ลดอำนาจเจ้า เมืองลง จึงส่งผ้ายกเมืองนครที่มีคุณภาพไม่ดีต่ำกว่าที่เคยเป็นมาแต่ก่อนเข้าไปทูลฯ ถวาย ยัง ความขุนเคื่องพระราชหฤทัยแก่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยิ่งนัก เมื่อถึงคราว จำเป็นที่ต้องการใช้ผ้ายกคุณภาพดี ดังเช่นคราวที่มีพระราชประสงค์ให้จัดหาสิ่งของต่าง ๆ พิเศษ พรรณเพาะปลูกที่มีอยู่ในบ้านเมือง และเครื่องมือประกอบการทำมาหากิน อารูธ สิ่งของ กระบวนการช่าง เพื่อจัดแสดงฉลองพระนครครบ 100 ปี ในปี พ.ศ. 2425 จึงทรงมีรับสั่งให้หา ชื่อหรือแบ่งปันผ้ายกเมืองนครแต่ครั้งเจ้าพระยานนครศรีธรรมราชคนก่อนจากทนายาท

การจัดการทอผ้ายกเมืองนคร คงจะมีอยู่เฉพาะในวังเจ้าเมือง โดยมีคนในตระกูล เจ้าเมืองเป็นผู้ควบคุมดูแลการทอและการผูกสาย ซึ่งเป็นลายที่ซับซ้อนมาก ความลับในการทอผ้า ยกเมืองนครจึงถ่ายทอดให้เฉพาะบุคคล เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจัดตั้งมณฑลขึ้น อำนาจของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชลดลง ไม่มีการเลี้ยงบำไพร่ไว้ในวังและในครัวเรือนมากมาย เหมือนครั้งก่อน นับแต่นั้นมาการทอผ้ายกเมืองนครแบบอย่างผ้าชั้นดีลดน้อยลงและเนื่องจากการ ทอผ้ายกเมืองนครมีความประณีตต้องใช้เวลาในการทอนานมาก ไม่คุ้มกับรายได้ที่ได้รับช่างทอผ้า ยกจึงเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น มีจำนวนน้อยรายที่ได้สืบทอดการทอผ้ายกเมืองนครสืบมาจน ปัจจุบัน

ผืนผ้าที่เป็นผ้ายกเมืองนครโบราณของเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบัน มีไม่มากนัก หา ดูได้ในพิพิธภัณฑสถานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัด นครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑสถานวัดมณีมาวาสวรวิหาร จังหวัดสงขลา สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ศูนย์ส่งเสริมศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และศูนย์ วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นอกจากนั้นล้วนแต่ชำรุดแล้วเป็นส่วนใหญ่ จากการพิจารณาเนื้อผ้าและลวดลายยกดอกจะเห็นได้ว่า ผ้ายกเมืองนครสวยงาม มีความเป็นอัต ลักษณ์และเป็นแบบฉบับของช่างฝีมือชั้นสูงในประเทศไทยอย่างแท้จริง

ผ้าทอพื้นเมือง เป็นความงามทางวัฒนธรรมด้วยวิธีการคิดค้นวัตถุนำมาใช้ในการทอ เป็นเครื่องนุ่งห่ม ทั้งเส้นทอง ไຍไหม ไຍฝ้าย นำมาทอประดิษฐ์เป็นลวดลาย จนกลายเป็น วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นสืบทอดภูมิปัญญามาตั้งแต่โบราณ การทอผ้าพื้นเมือง ของนครศรีธรรมราช มี 2 ลักษณะ คือ

1. ผ้ายก เป็นกระบวนการทอลวดลายบนเนื้อผ้า โดยใช้การทอเพิ่มเส้นพุ่งพิเศษ (Supplementary Weft) เกิดเป็นลวดลายยกนูนขึ้นบนเนื้อผ้า วิธีการทอจะคัดเส้นยืนขึ้น – ลง เป็นจังหวะแตกต่างกันตามลวดลายที่ต้องการ แล้วใช้เส้นพุ่งพิเศษสอดเข้าไป หากใช้เส้นไหมทอ เรียกว่าผ้ายกไหม ถ้าใช้เส้นเงินหรือเส้นทองทอเรียกว่าผ้ายกเงินและผ้ายกทอง

ผ้ายกเมืองนคร เป็นชื่อเฉพาะหมายถึง ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่ทอ สืบต่อกันมาแต่โบราณ ด้วยการทอยกเพิ่มลวดลายด้วยเส้นพุ่งพิเศษ ทำให้เกิดลายนูนบนผืนผ้า มีลายเชิงผ้าเป็นกรวยเชิงชั้นเดียวหรือกรวยเชิงซ้อนกันหลายชั้น และกรวยเชิงขนานกับริมผ้า โดย ดัดแปลงนำลายอื่นมาเป็นลายกรวยเชิง

2. ผ้าทอยกดอก ลักษณะของผ้าทอยกดอกใช้กรรมวิธีการทอให้เกิดลวดลายโดย การยกตะกอ แยกเส้นด้ายยืนขึ้นเป็นลวดลายเฉพาะไม่ได้เพิ่มเส้นด้ายยืนหรือเส้นด้ายพุ่งพิเศษเข้า ไป ลักษณะการทอใช้ตะกอร่วมที่ออกแบบให้สามารถทอได้ทั้งลายขัดและลายยกดอกสลับกันไป ในเนื้อผ้า การยกและข่มเส้นยืนในแนวหน้าผ้าที่แตกต่างกัน แล้วสอดเส้นพุ่งเข้าไประหว่างช่อง กลางเส้นยืน พุ่งข้ามแยกจากโครงสร้างของผ้าลายขัด ทำให้เกิดเป็นลวดลายนูนขึ้นบนผืนผ้า สังเกตได้จากลายยกดอกจะแทรกอยู่ในเนื้อผ้าลายขัดเกิดเป็นผ้ายกดอกที่มีลายขัดอยู่ในตัว ทำให้ เนื้อผ้ามีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้สวมใส่ ซึ่งในปัจจุบันกลุ่มทอผ้ายกในนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่ทอผ้ายกดอกด้วยกี่กระตุก ทำให้ทอได้เร็ว ผ้าจึงมีราคาถูก ผู้บริโภคโดยทั่วไปสามารถ ซื้อไปใช้ได้

ลวดลายที่ปรากฏบนผ้าทอของไทยส่วนใหญ่มักเป็นลวดลายที่จดจำและได้รับการ ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ อีกทั้งยังเป็นลวดลายที่เกี่ยวข้องและพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ลวดลายเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการลอกเลียนแบบอย่างไว้ ทั้งลวดลายและกรรมวิธีในการทอผ้า ดังนั้นลวดลายของผ้าทอจึงเกิดจากฝีมือ และภูมิปัญญา ของช่างทออย่างแท้จริง

ลายผ้ายกเมืองนครที่ทอกันมาแต่โบราณก็เช่นเดียวกัน เป็นลวดลายที่พบเห็นอยู่ รอบตัวของช่างทอผ้า ลายที่นิยมทอผ้ายกเมืองนครมากที่สุดในอดีต คือลายจากธรรมชาติ ส่วน ใหญ่เป็นลายดอกไม้ โดยเฉพาะลายดอกพิกุลมีรูปแบบต่าง ๆ หลายลักษณะ ซึ่งในสมัยก่อนต้น พิกุลนิยมปลูกกันมากในบริเวณลานวัด เพราะเป็นไม้พุ่มใหญ่ให้ร่มเงาและดอกมีกลิ่นหอม ช่าง

ทอผ้าคงได้อาศัยนั่งพักไต้ร่มไม้เมื่อไปทำบุญที่วัด ดอกพิกุลจึงถูกนำมาใส่ในลวดลายของผ้ายก ปัจจุบันต้นพิกุลก็ยังคงมีหลงเหลืออยู่ในบริเวณชั้นในของวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ลายหิ้งห้อยชมสวน เป็นอีกลายหนึ่งที่แสดงการใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามของช่างทอผ้าในยามค่ำคืน ช่างทอได้ออกแบบลายทอผ้าโดยพุ่งเส้นไหมทองหนึ่งเส้นสลับกับการทอเส้นไหมสีตลอดทั้งผ้า แทรกไหมทองสลับกันได้ช่วงจังหวะพอเหมาะสม ผ้า ยกลายหิ้งห้อยชมสวนจะสวยงามเมื่อนั่งทาบเข้ากับตัว ยามเคลื่อนไหวอิริยาบถ เส้นทองจะส่งแสงวูบวาบราวกับแสงหิ้งห้อยที่พุ่งออกมาชมสวนเกาะตามต้นไม้ทั้งต้นดูสว่างแสงไฟวูบวาบสวยงามมาก ความประทับใจในความงามของธรรมชาติรอบตัว ช่างทอผ้าจึงรังสรรค์งานเป็นลวดลายบนผืนผ้ายก ส่วนลวดลายรูปทรงเรขาคณิตที่พบเห็นมากที่สุดได้แก่ ลายก้านแย่ง ซึ่งมักทอเฉพาะลายหรือผสมกับลายดอกไม้ เช่น ลายพิกุลก้านแย่ง หรือทอผสมลายสัตว์ เช่น ลายแมงมุมก้านแย่ง เป็นต้น

ลายเกล็ดพืชมเสน เป็นลายผ้ายกเมืองนครโบราณที่มีความสวยงามมากอีกลายหนึ่ง นิยมทอเป็นลายอยู่บริเวณท้องผ้า ลักษณะลวดลายเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก และที่พบอีกรูปแบบหนึ่งเป็นเกล็ดพืชมเสนผลึกรูปเพชรเจียรระโน ในสมัยโบราณคนนิยมใช้พืชมเสนเพราะมีกลิ่นหอม ใช้ผสมเป็นยาที่มีประสิทธิภาพ จึงหายากและมีราคาแพง ผ้ายกเมืองนครลายเกล็ดพืชมเสนที่พบมีทั้งผ้ายกทองและผ้ายกไหม

ลายท้องผ้า ซึ่งเป็นส่วนกลางผืนผ้าผ้ายกเมืองนครโบราณ นิยมทอลายท้องผ้าแบ่งเป็น 4 กลุ่ม

กลุ่มที่ 1 กลุ่มลายพันธุ์ไม้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

1.1 ลายดอกไม้ ได้แก่ ลายดอกพิกุล (ดอกลอย) ลายดอกพิกุลโบราณ ลายดอกพิกุลเถื่อน ลายดอกพิกุลล้อม ลายดอกพิกุลก้านแย่ง ลายดอกพิกุลสลับลายลูกแก้ว ลายดอกมะลิร่วง ลายดอกมะลิตูมก้านแย่ง ลายดอกไม้ ลายดอกไม้ประดิษฐ์

1.2 ลายต้นไม้ ได้แก่ ลายใบไม้ ลายตาย่านัด ลายหัวพลู เม็ดพริกไทย ลายเครือเถา

กลุ่มที่ 2 กลุ่มลายสัตว์ ได้แก่ ลายม้า ลายหางกระรอก ลายหิ้งห้อยชมสวน ลายแมงมุมก้านแย่ง

กลุ่มที่ 3 กลุ่มลายเรขาคณิต ได้แก่ ลายเกล็ดพืชมเสนทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส ลายเกล็ดพืชมเสนรูปเพชรเจียรระโน ลายดอกเขมร ลายราชวัต ลายตาสมุก ลายตาราง ลายลูกโซ่ ลายลูกแก้ว ลายลูกแก้วฝูง

กลุ่มที่ 4 กลุ่มลายเบ็ดเตล็ด ได้แก่ ลายไทยประยุกต์ ลายไทยประยุกต์ผสม ลายพิมพอง ลายก้านแย่ง ลายเครือเถา ลายประจำยาม เป็นต้น

ลายเชิงผ้า (ลายกรวยเชิง) เป็นลายส่วนล่างของผ้า หรืออยู่ริมผ้า ตามที่พบมี 3 ลักษณะดังนี้

1. กรวยเชิงซ้อนหลายชั้น พบในผ้ายกเมืองนคร ซึ่งเป็นผ้าสำหรับเจ้าเมือง ขุนนางชั้นสูง และพระบรมวงศานุวงศ์ นิยมทอด้วยเส้นทอง ลักษณะกรวยเชิงมีความละเอียดอ่อนช้อย ลวดลายหลายลักษณะประกอบกัน ริมผ้ามีลายขอบผ้า (สังเวียน) เป็นแนวยาวตลอดทั้งผืน กรวยเชิงส่วนใหญ่มีตั้งแต่ 2 ชั้นและ 3 ชั้น ซึ่งประกอบรวมกับลายประจำยามก้ามปู ลายประจำยามเกลียวใบเทศลายเครือเถา ลักษณะพิเศษของกรวยเชิงรูปแบบนี้ คือ พื้นผ้ามีการทอสลัด้วยเทคนิคการมัดหมี่เป็นสีต่าง ๆ เช่น แดง น้ำเงิน ม่วง ส้ม น้ำตาล ลายทองผ้าพั้งผ้าพื้นและยกดอก เช่น ลายเกล็ดพิมเสน ลายดอกพิกุล เป็นต้น

2. กรวยเชิงชั้นเดียว นิยมทอด้วยเส้นทองหรือเส้นเงิน พบในผ้ายกเมืองนครซึ่งเป็นผ้าสำหรับคหบดีและเจ้านายลูกหลานเจ้าเมือง ลักษณะกรวยเชิงสั้น ทอด้วยลายประจำยามก้ามปู ลายประจำยามเกลียวใบเทศ ไม่มีลายขอบผ้า ในส่วนของลายทองผ้านิยมทอด้วยเส้นไหมเป็นลวดลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกพิกุล ลายดอกเขมร ลายลูกแก้วฝูง เป็นต้น

3. กรวยเชิงขนานกับริมผ้า ผ้ายกเมืองนครลักษณะนี้เป็นผ้าสำหรับสามัญชนทั่วไปใช้นุ่ง ลวดลายกรวยเชิงถูกดัดแปลงมาไว้ที่ริมผ้าด้านใดด้านหนึ่ง โดยผสมดัดแปลงนำลายอื่นมาเป็นลายกรวยเชิงเพื่อให้สะดวกในการทอและการเก็บลายน้อยลงทำให้สามารถทอได้เร็วขึ้น ผ้าลักษณะนี้มีทั้งทอด้วยไหม ทอด้วยฝ้ายหรือทอผสมฝ้ายแกมไหม ที่พบจะเป็นผ้านุ่งสำหรับสตรี หรือใช้เป็นผ้านุ่งสำหรับเจ้านาคในพิธีอุปสมบท

การแต่งกายของคนไทยสมัยโบราณใช้กำหนดตำแหน่งและชนชั้นในสังคมมีแบบแผนการแต่งกายและการใช้ผ้าแตกต่างกันไปตามฐานันดรศักดิ์ ยศ และตำแหน่ง ผ้ายกเมืองนครเข้ามามีบทบาทในฐานะผ้าชั้นดี พระมหากษัตริย์พระราชทานผ้าแก่ข้าราชการประเพณีของผ้าและคุณภาพของผ้าที่พระราชทานจะแตกต่างกันตามบรรดาศักดิ์ ซึ่งส่วนมากจะเป็นผ้าไหม ผู้ที่มีตำแหน่งสมเด็จเจ้าพระยาและเจ้าพระยาขุนนางฝ่ายทอผ้าลายดอก ผู้มีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงขุนนาง ก่องจวน เป็นผ้าทอสีพื้นไม่มีลายมีกรวยเชิงหลายชั้น สตรีฝ้ายในเจ้านายผู้หญิงนุ่งฝ้ายก็มีกรวยเชิงชั้นเดียว ซึ่งการใช้ผ้าแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงฐานะในทางสังคม ใครมีฐานะอย่างไร สังเกตได้จากการใช้ผ้า เจ้านายและชนชั้นสูงจะใช้ผ้าไหม เพราะเป็นผ้าที่พิเศษต้องใช้ฝีมือในการทอและการดูแลรักษามาก ชาวบ้านโดยทั่วไปใช้ผ้าฝ้าย เพราะมีขั้นตอนและกรรมวิธีในการผลิตไม่ซับซ้อนและไม่ต้องพิถีพิถันในการดูแลมากนัก

ในนครศรีธรรมราชก็เช่นเดียวกันสำหรับผ้ายกทองเป็นเครื่องนุ่งห่มเฉพาะเจ้าเมือง นครศรีธรรมราชและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของเมือง หรือเจ้าพระยานครศรีธรรมราชส่งผ้ายกทองเข้าไปถวายในราชสำนักและถวายเจ้านายในเมืองหลวงรวมทั้งจัดหาให้คหบดี ข้าราชการเมือง

นครศรีธรรมราช นุ่งผ้าส้มมะรอส เป็นผ้ายกสีขาว กรวยเชิงเป็นทอง ในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ส่วนเจ้านายผู้หญิงนุ่งผ้ายกจีบเวลาออกรับแขกเมือง หรือไม่ร่วมพิธีทำบุญที่วัดอยู่เป็นประจำ ส่วนผ้ายกธรรมดา ใช้กันทั่วไปซึ่งมักจะใช้ในพิธีแต่งงาน นุ่งไปวัดหรืองานมงคลอื่น ๆ เช่น งานบวชนาคและโกนจุก ผู้หญิงมักจะนุ่งผ้ายกดอกหน้านาง ผู้ชายนุ่งผ้าหางกระรอก

ในสังคมไทยสมัยโบราณในโอกาสที่ต้องแต่งตัวหรูหราเป็นพิเศษเช่น งานแต่งงาน ผู้มีฐานะจะต้องนุ่งผ้ายกทองของเมืองนครศรีธรรมราช ผ้ายกเมืองนครจึงจัดเป็นสิ่งสูงค่ามีราคาเกินฐานะของราษฎรสามัญจะซื้อหามาใช้ได้ ถือเป็นสิ่งที่สวยงามมีใช้เฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น จึงเป็นเสมือนสิ่งที่ยังบอกฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพทางสังคมของผู้เป็นเจ้าของ ดังในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ได้กล่าวถึงผ้ายกเมืองนครตอนขุนช้างนุ่งผ้าแต่งตัวไปเป็นเพื่อนเจ้าบ่าวให้พลายงาม หรือขุนแผน ซึ่งแต่งงานกับนางพิมพิลาโลกว่า

คิดแล้วอาบน่านุ่งผ้า ยกทองของพระยาละครให้
 ห่มส่นปักทองเยื้องย่องไป บ่าวไพร่ตามหลังสะพรั่งมา

เมื่อวัฒนธรรมการแต่งกายของตะวันตกเข้ามาพร้อมกับการค้ากับต่างประเทศ สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เริ่มปฏิรูปการแต่งกายตามแบบอย่างอารยประเทศ ต่อมาในสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ออกพระราชบัญญัติการแต่งกายของข้าราชการพลเรือนให้นุ่งกางเกงแบบสากลนิยม บทบาทของผ้ายกเมืองนครที่เคยใช้นุ่งห่มจึงลดลงหมดความสำคัญในหน้าที่ใช้สอย

จากการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ของผ้ายกเมืองนครพบว่าลักษณะผ้ายกเมืองนครมี 4 รูปแบบ ซึ่งแต่ละรูปแบบ มีความแตกต่างในกระบวนการทอและการนำไปใช้งาน

รูปแบบที่ 1. ลักษณะกรวยเชิงซ้อนหลายชั้นมีขอบผ้าล้อมรอบท้องผ้า

ลักษณะการวางลายผ้ามีลายขอบ (สังเวียน) ขนานริมผ้าด้านยาวทั้ง 2 ด้าน ทอเป็นดอกอย่างสวยงามตลอดผืน เชิงผ้าทั้ง 2 ข้างลักษณะเป็นลายกรวยเชิงซ้อนหลายชั้นลดลายไทยวิจิตรงดงาม ทอขึ้นด้วยลายหน้ากระดาน ทำให้กรวยเชิงมีความยาวเห็นลดลายเชิงผ้าสวยงามชัดเจน ท้องผ้าทอเป็นลายดอกขนาดเล็กอย่างประณีตล้อมรอบด้วยช่องแยงลายทั้ง 4 ด้าน ลักษณะแบบนี้มีความซับซ้อนในกระบวนการทอ วัสดุที่ใช้ทอเป็นเส้นไหมและเส้นทอง ด้วยวิธีการทอเพิ่มเส้นพุ่งพิเศษ (เส้นทอง) เข้าไป ทำให้ลดลายดอกถูกยกขึ้นนูนเด่นสะดุดตา พื้นผ้าทอด้วยลายขัดมีหลายสีโดยใช้เทคนิคการมัดหมี่เส้นพุ่งและการย้อมเส้นยืนเป็นช่วงผสมกัน ผืนผ้ามีความยาวประมาณ 3.2 เมตร

รูปแบบที่ 2. ลักษณะมีท้องผ้าและกรวยเชิงสองด้าน

ลักษณะการวางลายผ้ามีเชิงผ้า 2 ข้างโดยไม่มีขอบผ้า ท้องผ้าทอลวดลายยกดอกขนาดเล็กอย่างประณีตพื้นผ้าทอด้วยลายขัด ลายเชิงผ้าทั้งสองข้างทอเป็นลายกรวยเชิงขนาดเล็ก

ชั้นเดียวกันด้วย ลายหน้ากระดานและช่องทางลายขนาดเล็ก นิยมทอด้วยเส้นทอง ผืนผ้ามีความยาวประมาณ 3.5 เมตร

รูปแบบที่ 3. ลักษณะทอยกดอกท้องผ้าประยุกต์ลายกรวยเชิงอยุธยาผ้าข้างเดียว

ลักษณะการทอยกดอกท้องผ้าประยุกต์ดัดแปลงลายบริเวณริมผ้าข้างเดียวให้มีลักษณะคล้ายลายกรวยเชิงรูปแบบการทอจะใช้ตะกอกเดียวกันร่วมกับลายท้องผ้าเพื่อลดขั้นตอนในการเก็บตะกอกลายให้น้อยลงและทอได้รวดเร็วขึ้น โดยพื้นผ้าทอด้วยลายขัด แต่ละผืนความยาวประมาณ 2 เมตรมีการเย็บตะเข็บข้างลักษณะเป็นถุงเหมาะแก่การนำไปใช้นุ่งแบบผ้าซิ่น

4.2.3 ประเพณี พิธีกรรม

องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นที่มาของประเพณีสำคัญหลายประเพณีสรุปได้ดังนี้

- ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ

ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นเอกลักษณ์ของนครศรีธรรมราช ชาวนครศรีธรรมราชและพุทธศาสนิกชนจากที่ต่างๆได้ร่วมมือกันบริจาคเงินทองตามศรัทธา นำเงินที่ได้มานั้นไปซื้อผ้ามาตัดเย็บต่อกันเข้าให้เป็นแถบยาวตามแต่กำลังทรัพย์ แล้วชวนกันแห่แห่นไปยังวัดพระมหาธาตุฯ เพื่อนำผืนผ้าไปพันโอบรอบองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งถือกันว่าเป็นการบูชาที่ใกล้ชิดตัวแทนแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่าเริ่มมีขึ้นในสมัยใด ตามตำนานพระบรมธาตุกล่าวว่าในราว พ.ศ. 1773 ขณะที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระเจ้าจันทรภาณุ และพระเจ้าพงษาสุระ กำลังดำเนินการสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์อยู่นั้น คลื่นซัดผ้าแถบใหญ่ชิ้นหนึ่งมีลายเขียนเรื่องราวในพุทธประวัติเรียกว่า ผ้าพระบฏ มาเกยหาดปากพนัง ก่อนจะถึงวันสมโภชพระบรมธาตุเจดีย์ไม่นาน ชาวปากพนังจึงได้นำมาถวายพระเจ้าศรีธรรมโศกราช พระองค์จึงโปรดฯให้นำผ้าผืนนั้นมาห่มองค์พระบรมธาตุเจดีย์ ซึ่งเป็นที่มาของประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ กำหนดวันในการแห่ผ้าขึ้นธาตุนิยมทำกันในวันสำคัญทางศาสนา คือ วันเพ็ญ เดือนสาม (มาฆบูชา) วันเพ็ญ เดือนหก (วิสาขบูชา) และวันอื่นๆ เช่น วันทำบุญเดือนสิบ หรือวันใดที่สะดวก ทั้งนี้ พุทธศาสนิกชนนิยมมาสักการะองค์พระบรมธาตุเจดีย์ในวันเพ็ญ เดือนสาม มากกว่าวันอื่นๆ อาจเป็นเพราะความสะดวกในการเดินทาง เนื่องจากน้ำในลำคลองยังมากอยู่ทำให้สามารถเดินทางโดยทางเรือมาสู่ที่ตั้งเมืองได้ง่ายก่อนที่การคมนาคมทางบกจะได้รับการพัฒนา

- ประเพณีตักบาตรรูปเทียน

ประเพณีตักบาตรรูปเทียน เป็นประเพณีเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาที่ควบคู่กับวัดพระบรมธาตุมาช้านานและสืบเนื่องต่อมา ประเพณีการตักบาตรรูปเทียนเป็นการถวายสังฆทาน

เนื่องในโอกาสเข้าพรรษาคือ วันแรมค่ำ เดือนแปด เวลาบ่ายจะมีพระสงฆ์จากวัดต่างๆมาเฝ้ารับบิณฑบาต ดอกไม้ธูปเทียนที่หน้าวิหารทับเกษตรในบริเวณวัดพระมหาธาตุ หลังจากนั้นจะมีการจุดเปรียงรายรอบฐานเจดีย์ทุกฐานภายในวัด การตักบาตรธูปเทียนเป็นการถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์เพื่อที่พระภิกษุสงฆ์จะได้ใช้ธูปเทียนเหล่านั้นในการบูชาพระตลอดพรรษา

- ประเพณีสวดด้าน

ประเพณีสวดด้าน สะท้อนถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความเจริญด้านภาษาและวรรณกรรมของนครศรีธรรมราช เป็นการจัดให้มีคนอ่านหนังสือร้อยกรองหรือเรียกว่าสวดหนังสือ ส่วนใหญ่เป็นตำนานนิทานที่กวีพื้นเมืองแต่งขึ้น การสวดใช้ภาษาและทำนองพื้นเมือง สถานที่สวดคือ วิหารคดหรือพระระเบียงรอบฐานพระบรมธาตุเจดีย์ทั้งสี่ด้าน เรียกว่าสวดด้าน เพราะวิหารคดทั้งสี่ด้านขององค์พระบรมธาตุเจดีย์เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน 173 องค์ เรียกกันว่าพระด้าน การสวดหนังสือที่หน้าพระด้านจึงเรียกว่า “สวดด้าน” การสวดด้านมีขึ้นเฉพาะวันพระ 8 ค่ำ 15 ค่ำ เพราะมีพุทธศาสนิกชนมาทำบุญฟังเทศน์ฟังธรรมกันมาก สถานที่ฟังเทศน์คือวิหารคดหรือพระด้าน โดยจัดให้มีการฟังเทศน์ด้านละหนึ่งธรรมมาสน์เป็นอย่างน้อย ในระหว่างการรอฟังเทศน์ได้มีการสวดหนังสือหรือ สวดด้าน

- ประเพณีการสมโภชพระบรมธาตุ

ประเพณีการสมโภชพระธาตุ จัดขึ้นในวาระสำคัญ เช่น พระมหากษัตริย์เสด็จมานมัสการพระบรมธาตุ วันสำคัญทางศาสนา เมื่อเกิดเหตุร้ายหรือข้าวยากหมากแพง พิธีกรรมสมโภชพระบรมธาตุเกี่ยวข้องกับพิธีพราหมณ์

- ประเพณียกขันหมากปฐุม

ยกขันหมากปฐุม บางท้องถิ่นเรียกว่า “ยกขันหมากพระถม” เป็นงานบุญอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านและวัดร่วมกันจัดขึ้นเพื่อเรียกรายเงินเข้าวัด ทำนองเดียวกับงานทอดผ้าป่าหรือทอดกฐิน โดยการสมมุติเหตุการณ์ย้อนหลังไปครั้งพุทธกาล อาศัยเค้าเรื่องจากพุทธประวัติในคัมภีร์พระปฐมสมโพธิ ตอนวิวาหมงคลระหว่างพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา มีการสมมุติคู่บ่าวสาวขึ้นแทนพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายา และสมมุติบุคคลอื่น ๆ เป็นเครื่องอุปมาตามพุทธประวัติ เช่น พระมาตุจฉา พระมาตุลา พระปิตุจฉา พระปิตุลา เป็นต้น ด้วยเหตุที่งานบุญนี้มีการยกขันหมากเหมือนงานแต่งงานจริง ประกอบกับจัดโดยอาศัยเค้า พุทธประวัติในคัมภีร์พระปฐมสมโพธิจึงเรียกว่า “ยกขันหมากปฐุม” การประกอบพิธีจะสมมุติเอาวัด (อาจเป็นโรงเรียนหรือสถานที่สาธารณะอื่น ๆ ตามที่เห็นสมควร) เป็นสถานที่ประกอบพิธีแต่งงาน โดยจัดพิธีตาม

ชนบประเพณีของท้องถิ่น บรรดาสิ่งของที่นำมาจัดชั้นหมากก็ดี เงินสินสอดก็ดี เงินขวัญถุงที่บรรดาผู้ไปร่วมงานมอบให้แก่คู่บ่าวสาวก็ดี จะรวบรวมถวายวัด หรือบำรุงการกุศล จะจัดขึ้นเมื่อใดแล้วแต่ความพร้อมของวัดและชาวบ้าน จัดได้ทุกเดือน ทุกฤดูกาล เว้นระยะเข้าพรรษา แต่ส่วนมากนิยมจัดกันหลังฤดูเก็บเกี่ยว ประมาณเดือนมีนาคม เป็นต้นไป

คู่บ่าวสาวผู้ที่เลือกเฟ้นมาสมมุติเป็นตัวเจ้าบ่าวและเจ้าสาว จะเลือกจากคนโสดที่มีลักษณะดี สวยงาม กล้าและฉลาดในการเรียไร บางแห่งต้องการจัดให้เป็นงานใหญ่ หาเงินได้มาก จะสมมุติให้มีการสมรสพร้อมกันหลายคู่ คู่บ่าวสาวสมมุติอาจเป็นชายจริงหญิงแท้หรือเป็นหญิงทั้งคู่ เป็นชายทั้งคู่ก็ได้ จะใช้เด็กเล็กๆ ก็ได้

เจ้าภาพหรือผู้ใหญ่ ผู้ที่จะสมมุติเป็นบิดาและมารดาของเจ้าบ่าวเจ้าสาว มักเลือกเอาผู้ที่มีคนนับหน้าถือตามากๆ ถ้ามีฐานะดีด้วยก็ยิ่งดี เพราะจะได้เพิ่มค่าสินสอดหรือค่าเงินใส่หัวชั้นหมาก ได้สูงยิ่งขึ้น บางครั้งจะเลือกผู้เป็นเจ้าภาพฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวให้เป็นคนต่างละแวกกัน เพื่อเสริมสร้างสามัคคีและขยายงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในกรณีคู่บ่าวสาวที่สมมุติเป็นพระเจ้าสุทโธทนะและพระนางสิริมหามายานั้น ผู้ที่สมมุติให้เป็นวงศาคณาญาติจะเลือกเฟ้นกันเป็นพิเศษ และถือเป็นเรื่องดีอย่างสูงของผู้ที่ได้รับการสมมุติ ต้องแต่งกายอย่างกษัตริย์ ซึ่งอาจหยิบยืมเครื่องแต่งกายจากคณะโนราหรือคณะลิเก บางรายศรัทธาแก่กล้าถึงกับยอมลงทุนจัดทำขึ้นเป็นพิเศษ เสรีจพิธีแล้วถวายเป็นสมบัติของวัดไปก็มี

การจัดชั้นหมากเมื่อใกล้ถึงวันกำหนด ทั้ง 2 ฝ่ายจะจัดเตรียมชั้นหมาก จัดตกแต่งอย่างสวยงาม สิ่งใส่ในชั้นหมากมีหมากและพลู (ไม่ใช่ขนมน) นิยมจัดหมากและพลูให้มีอัตราส่วนเป็นพลู 1 แปะ (แถว) ต่อหมาก 5 ผล จะมีจำนวนพลูที่แปะก็ได้โดยให้หมากเพิ่มขึ้นตามอัตราส่วน นอกนั้นก็มัดลัยชั้นหมากแต่งงานจริง (แต่งงานจริงอาจจัด 9 หรือ 11 ชั้น) หัวใจของงานยกชั้นหมากปฐมคือ “เงินใส่หัวชั้นหมาก” เป็นเงินที่ทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและฝ่ายเจ้าสาวถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องแข่งขันกันจัดหาให้ได้มากที่สุด และมักปิดไว้เป็นความลับ ค่อยรู้กันตอนเปิดดูเงินหัวชั้นหมากในพิธี เงินจำนวนนี้สมมุติให้เป็นเงินที่ผู้ใหญ่ทั้ง 2 ฝ่ายมอบให้แก่คู่สมรสเพื่อนำไปใช้ก่อสร้างตัวเป็นครอบครัวใหม่ แต่ที่จริงก็คือเงินที่จะถวายวัด หรือเพื่อการกุศลนั่นเอง จึงอาจได้มาจากผู้ที่เป็นเจ้าภาพและญาติมิตรร่วมกันอนุโมทนาหรือจัดหา ยิ่งหาได้มากเท่าใดถือเป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของบรรดาญาติมิตรของผู้ที่สมมุติเป็นญาติผู้ใหญ่ของคู่สมรส เงินอีกส่วนหนึ่งคือ “เงินสินสอด” เงินจำนวนนี้อาจช่วยกันกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะต้องมีเท่าใด เมื่อกำหนดแล้วจะต้องจัดหามาให้ครบ แต่ส่วนมากจะกำหนดให้พอเหมาะตามฐานะ และภาวะเศรษฐกิจของท้องถิ่นในขณะนั้น “เงินสินสอด” นี้ เป็นหน้าที่ของผู้ที่สมมุติตัวเป็นเจ้าภาพฝ่ายเจ้าบ่าว ขึ้นตอนพิธีกรรมเมื่อถึงวันกำหนดนัดจะปฏิบัติเหมือนประเพณีแต่งงานจริงของแต่ละท้องถิ่น คือ 1. ฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะจัดเตรียมชั้นหมาก และยกชั้นหมากออกจากบ้านไปที่วัด หรือสถานที่อื่น ๆ ที่

กำหนดขึ้น 2. ให้ขบวนของฝ่ายเจ้าสาวไปถึงก่อน เพราะสมมุติเอาสถานที่นั้นเป็นเสมือนบ้านของเจ้าสาว (บางท้องถิ่นให้ฝ่ายเจ้าสาวจัดเตรียมแต่งตัวในสถานที่นั้น ๆ เลยก็ได้โดยไม่ต้องเข้าขบวนแห่ก็มี) 3. เมื่อเจ้าสาวพร้อมแล้วขบวนขันหมากของเจ้าบ่าวจึงถึงมาทีหลัง การแห่ขันหมากนับว่าเป็นตอนที่สวยงามและเป็นที่สนุกสนานของชาวบ้าน อาจมีผู้นำเงินมาสมทบใส่หัวขันหมากเพิ่มเติมได้ตลอดทาง 4. เมื่อขบวนขันหมากของฝ่ายเจ้าบ่าวมาถึงใกล้เขตจัดพิธี ฝ่ายเจ้าสาวอาจจะนำผ้าหรือเชือกมาพันขวางไว้ ไม่ยอมให้ขบวนเข้าไปจนกว่าจะมีผู้นำเงินมาให้เท่าจำนวนที่เรียกหรือ อาจต่อรองกันอย่างสนุกสนานเหมือนธรรมเนียมการแต่งงานจริง ซึ่งเป็นอีกช่วงหนึ่งที่จะเรียกรวยเงินเข้าวัดได้เพิ่มขึ้น 5. เมื่อขบวนขันหมากและญาติมิตรของทุกฝ่ายถึงที่ประกอบพิธีพร้อมแล้ว (มักประกอบพิธีที่โรงธรรมหรือที่ปลูกขึ้นเฉพาะ ไม่นิยมจัดในอุโบสถ) แล้วดำเนินพิธีเช่นเดียวกันกับการแต่งงานจริง 6. เสร็จแล้วเจ้าบ่าวเจ้าสาวแต่ละคู่ก็จะแยกย้ายกันกราบไหว้บิดามารดา (สมมติ) ญาติผู้ใหญ่ (สมมติ) ของแต่ละฝ่าย บิดามารดาญาติผู้ใหญ่แต่ละคนก็จะให้พรและมอบของขวัญให้แก่คู่บ่าวสาว (ซึ่งส่วนมากเป็นเงิน มากน้อยตามกำลังศรัทธาของแต่ละคน) 7. จากนั้นก็ดำเนินพิธีทางศาสนา คู่บ่าวสาวกราบพระ พระสวดให้ศีลให้พร อาจมีการฟังเทศน์ฟังธรรมด้วย 8. เสร็จแล้วคู่บ่าวสาวก็จะกราบไหว้ผู้ที่เป็นที่เคารพทุกคน ซึ่งล้วนสมมุติว่าเป็นญาติมิตรทั้งสิ้น เมื่อกราบไหว้ผู้ใดผู้หนึ่งก็ต้องมอบเงินให้เป็นของขวัญมากน้อยตามกำลังเช่นเดียวกัน 9. นำเงินซึ่งเป็นของขวัญทั้งหมดมารวมกับเงินหัวขันหมาก เงินสินสอดถวายวัดหรือมอบไว้เพื่อการกุศลตามเจตนาของการจัดงานต่อไป 10. เสร็จแล้วก็รับประทานอาหารร่วมกัน เป็นอันเสร็จพิธี ประเพณียกขันหมากปฐุมในบางท้องถิ่นมีพิธีเรียงสาดเรียงหมอนด้วย โดยนำของ ต่าง ๆ มาวางไว้แล้วให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวเสี่ยงทายเลือกของนั้น ตามประเพณีถือว่าเป็นการเสี่ยงเพื่อทายอุปนิสัย

4.2.5 ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

- เพลงบอก

บรรดาการเล่นซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย และเป็นที่นิยมของชาวภาคใต้อย่างกว้างขวางมาแต่โบราณนั้น นอกจากหนังตะลุง โนรา ลิเกป่า และคำตักแล้ว ก็มีเพลงบอกอีกอย่างหนึ่งรวมกันอยู่ด้วย การเล่นเพลงบอกเป็นที่นิยมกว้างขวางในจังหวัดภาคใต้ตอนบนและภาคใต้ตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง และสงขลา ในหลายๆ จังหวัดที่กล่าวมานี้ นครศรีธรรมราชได้ชื่อว่าเป็นจังหวัดที่มีนักเล่นเพลงบอกมากที่สุดทั้งในอดีตและปัจจุบัน บางท่านถึงกับให้สมญาเมืองนครศรีธรรมราชว่า “เมืองเพลงบอก” นักเล่นเพลงบอกที่มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมชมชอบว่ามีพี่ปากคมคายเป็นเยี่ยมนั้นก็มักจะเป็นนักเล่นเพลงบอกซึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นส่วนใหญ่

การเล่นเพลงบอกจะมีขึ้นเมื่อใดไม่มีใครทราบได้ “เพลงบอก” หมายถึง การบอกกล่าว ป่าวร้องให้ชาวบ้านได้ทราบว่าถึงวันสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่ เวลาที่นิยมเล่นเพลงบอกแต่เดิมแล้ว เพลงบอกก็คงจะถือกำเนิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่นำข่าวรายละเอียดการประกาศสงกรานต์ประจำปีไปบอกเล่าให้ชาวบ้านชาวเมืองโดยทั่วไปทราบว่ามียังไรนั่นเอง ทั้งนี้เพราะในสมัยก่อนผู้ที่รู้หนังสือชั้นอ่านออกเขียนได้มีน้อยประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งการเขียนประกาศหรือกิจการพิมพ์ก็ไม่แพร่หลายอย่างเช่นในปัจจุบันนี้

การใช้เพลงบอกเพื่อบอกวันสงกรานต์หรือวันขึ้นปีใหม่และบอกรายละเอียดต่างๆ ของปีใหม่นั้น มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับชีวิตชาวบ้านชาวเมืองในสมัยเก่ามาก เพราะชาวบ้านชาวเมืองส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรคือ ทำไร่ ทำนา จึงจำเป็นต้องทราบว่าปีนั้นๆ ฝนจะตกกี่ท่า มีนาครีให้น้ำกี่ตัว นางสงกรานต์ชื่ออะไร ทรงเครื่องอาภรณ์และพาหนะอะไร เป็นต้น

เมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมมาแต่สมัยโบราณ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าความเจริญทางด้านการศึกษาเล่าเรียนและศิลปวิทยาการ เกิดขึ้นที่เมืองนี้ก่อน ในสมัยที่สุโขทัยเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาในชั้นหลังนั้น พ่อขุนรามคำแหงยังได้โปรดให้นำเอานักปราชญ์ราชบัณฑิตและพระภิกษุสงฆ์จากบ้านเมืองนี้ ไปเผยแพร่วิทยาการต่างๆ ที่กรุงสุโขทัย เนื่องจากเมืองนครศรีธรรมราชเป็นเมืองใหญ่และมีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่โบราณดั่งกล่าวแล้ว ก็ชวนให้คิดว่าเพลงบอกน่าจะถือกำเนิดขึ้นที่เมืองนี้ก่อนแล้วแพร่กระจายออกไปยังจังหวัดใกล้เคียงคือ สุราษฎร์ธานี ชุมพร ตรัง พัทลุง และสงขลา

โอกาสที่เพลงบอกเล่นนั้น แต่เดิมเชื่อกันว่าเพลงบอกคงจะนิยมเล่นในวันสงกรานต์คือใช้เพลงบอกป่าวประกาศเรื่องราวเกี่ยวกับการเปลี่ยนปี นางสงกรานต์ จำนวนนาครีที่ให้น้ำ และจำนวนท่าฝนที่จะตกในปีนั้น ฯลฯ หรือขับเพลงบอก เพื่อบอกกล่าวเรื่องราวอื่นๆ ของทางบ้านเมืองให้ชาวบ้านชาวเมืองได้รับทราบ แต่ต่อมาในระยะหลังโอกาสการเล่นเพลงบอกเปลี่ยนแปลงไป คือนอกจากจะเล่นในวันสงกรานต์เพื่อบอกกล่าวเรื่องราวต่างๆ แล้ว เพลงบอกยังเล่นในงานประจำปี งานบวชนาค งานแต่งงาน งานขึ้นปีใหม่ และงานทำบุญอื่นๆ ตามความประสงค์ของเจ้าภาพที่ให้เพลงบอกไปเล่น

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการขับร้องเพลงบอกแต่เดิมนั้นมี 2 ชนิดคือ

1. ฉิ่ง จำนวน 1 คู่ ต้องเลือกฉิ่งที่มีเสียงดี คือเสียงต้องกังวาน และปลายเสียงจะต้องไม่ขาด ฉิ่งที่มีเสียงดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นฉิ่งที่ผสมทองเหลือง เพลงบอกบางคนจะให้ช่างทองเหลืองทำฉิ่งให้โดยเฉพาะ

2. กรับ จำนวน 1 คู่ กรับที่ใช้ควรทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะขาม ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพ้อ ไม้ขนุน หรือแก่นไม้ซี่เหล็กก็ได้ เหตุที่ต้องเลือกไม้เนื้อแข็งมาใช้ก็เพราะคงทนแข็งแรง และเสียงดังไพเราะดี

ล่วงมาในระยะหนึ่ง แม่เพลงบอกนิยมถือพัดด้ามจ้าวหรือพัดจีนด้วย พัดด้ามจ้าวที่แม่เพลงถือเป็นพัดกระดาษ คลี่กางพับเก็บได้ง่ายและรวดเร็ว เพื่อให้ดูสง่า มีความภูมิฐานสมกับเป็นแม่เพลง และแม่เพลงจะใช้พัดดังกล่าวทำจังหวะ หรือบางครั้งก็พาดวีแก้อ้อนหรือถือแก้อวยเงิน บางคนถือว่าพัดด้ามจ้าวเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้ประกอบการขับร้องเพลงบอก เพราะถือว่าแม่เพลงใช้พัดดังกล่าวทำจังหวะในการขับร้องเพลงบอกไปด้วย

ในสมัยก่อนการเล่นเพลงบอกมีเล่นในงานสงกรานต์มากกว่างานอื่นๆ จนถือได้ว่าเป็นธรรมเนียมนิยมอย่างหนึ่ง การเล่นเพลงบอกในวันสงกรานต์นั้น นอกจากจะเพื่อความสนุกสนาน ความบันเทิงใจแล้ว ยังถือเป็นโอกาสอวยพรวันขึ้นปีใหม่แก่เจ้าของบ้านหรือผู้ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ และที่สำคัญที่สุดก็คือนอกจากการเผยแพร่หรือกระจายข่าวให้แก่ทางราชการอีกด้วย กล่าวคือในวันสงกรานต์ นักเล่นเพลงบอกจะออกเตร่ว่าเพลงบอกประกาศเรื่องสงกรานต์ โดยบอกกล่าวให้ชาวบ้านทราบเรื่องการเปลี่ยนปีว่าปีใหม่เป็นปีอะไร นางสงกรานต์ชื่ออะไร นาคีให้น้ำกี่ตัว ฝนจะตกกี่ท่า ตกที่ใดบ้าง มากน้อยอย่างไร พิษพันธุภัยจะอุดมสมบูรณ์หรือไม่ วันอธิบดี วันธงชัย วันอุบาทว์ วันโลกาวินาศ คือวันใด เป็นต้น

งานสงกรานต์ในเมืองนครศรีธรรมราชนั้นได้กำหนดวันสงกรานต์ขึ้นเป็นการตายตัวลงไป คือถือเอาวันที่ 13 - 14 - 15 เมษายนของทุกปีเป็นวันสงกรานต์ วันที่ 13 เมษายน อันเป็นวันมหาสงกรานต์ ชาวเมืองนครเรียกว่า “วันเจ้าเมืองเก่า” หรือ “วันส่งเจ้าเมืองเก่า” วันที่ 14 เมษายนอันเป็นวันเนา ชาวเมืองนครเรียกว่า “วันว่าง” และวันที่ 15 เมษายนอันเป็นวันมหาพญาวัน หรือวันเถลิงศก ชาวนครเรียกว่า “วันเจ้าเมืองใหม่” หรือ “วันรับเจ้าเมืองใหม่” การเล่นเพลงบอกในวันสงกรานต์นั้นนิยมเล่นกันทั้ง 3 วัน แต่วันที่เพลงบอกออกเตร่ว่าตามบ้านต่างๆ กันมากที่สุด ก็คือในวันว่างหรือวันที่ 14 เมษายนในวันนี้จะได้ยินเสียงฉิ่งเสียงกรับเซ็งแซ่ไปหมดทุกตรอกทุกถนน

การเล่นเพลงบอกในวันสงกรานต์จะเริ่มหลังจากตักบาตรทำบุญเสร็จแล้ว คือในตอนบ่ายของวันที่ 13 เมษายน แม่เพลงบอกแต่ละคณะพร้อมด้วยลูกคู่ก็จะเตร่กันออกไปว่าเพลงบอกตามบ้านใกล้เรื่องเคียง ส่วนมากจะเป็นบ้านผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือ หรือผู้ที่ตนรู้จักคุ้นเคยอย่างดี หรือไม่ก็อาจจะเป็นบ้านซึ่งใครคนใดคนหนึ่งในกลุ่มที่เพลงบอกรู้จักดี ทางบ้านซึ่งเพลงบอกไปเยี่ยมเยียนนั้นจะถือว่าเป็นการให้เกียรติอย่างสูงแก่เขา เจ้าของบ้านจึงกระตือรือร้นยินดีต้อนรับขับสู้ จัดเตรียมอาหารและของรางวัลไว้ให้คณะเพลงบอกตามความเหมาะสม

แม่เพลงจะเริ่มขับบทเพลงบอกตั้งแต่เริ่มออกจากบ้านของตนเอง เนื้อหาที่ขับนั้น อาจจะเป็นเรื่องราวอะไรก็ได้ แต่ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับวันสงกรานต์ หรืออาจจะเป็นเรื่องของดินฟ้าอากาศและเศรษฐกิจ หรือเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ของบ้านเมืองในปีที่ผ่านมา ลูกคู่เพลงบอกนั้นตอนเริ่มออกจากบ้านอาจจะมี 2-3 คน แต่พอถึงตกเย็นเข้าก็ยังคงจะ

มีผู้เข้าร่วมวงมากขึ้น คณะเพลงบอกบางกลุ่มอาจจะมีเหล่ายาปลาบั้งติดไม้ติดมือร้องไปดื่มไปเป็นที่สนุกเฮฮา แต่บางกลุ่มจะร้องขับบทและรับกันอย่างเรียบร้อย เมื่อเข้าเขตรั้วบ้านของผู้ที่เคารพนับถือ แม่เพลงก็จะเริ่มว่าบรรยายสิ่งต่างๆ ที่พบเห็น ตั้งแต่นอกรั้วบ้านเข้าไป เมื่อร้องบรรยายพอหอมปากหอมคอแล้ว ก็จะขับบทขอร้องให้เปิดประตูและบทไหว้ภูมิ การไหว้ภูมิก็คือการขับบทบูชาสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั่นเอง บทขอร้องให้เปิดประตูและบทไหว้ภูมิที่น่าสนใจได้แก่บทของนายเอี่ยมและนายศรีนุ่น ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

พอมมาถึงปากประตู	ชวนกันหยุดอยู่พรูพร้อม
ยกหัตถ์น้อมกรเถือ	ขึ้นเหนือเกศา
ไหว้พระภูมิผู้มีฤทธิ์เดช	เที่ยวรอบขอบเขตรักษาคาม
ท่านมีฤทธาเชี่ยวชาญ	น้ำใจท่านหาญกล้า
กินแต่ยาลำพงคงใจหาญ	ถ้าหมู่มารปัจจามิตรคิดจะเข้ามา
ทำวณนทรีท่านจะโกรธา	ตำแมลงกาย
ถือหอกเล่มใหญ่	เท่ากำไบพาย
มุ่งมองเหล่าผู้ร้าย	หมายจะเบียนผลาญ
พวกของเราบรรดามา	พวกเราอย่าตกใจ
ทำวเธอไม่ทำภัย	พวกเรามาขอทาน
ท่านนทรีท่านรู้แท้	ท่านรู้แน่ว่าลูกหลาน
ทำวเธอเรียกเบิกบาน	ในกระดานชัย

เจ้าของบ้านอาจจะทำเฉยให้คณะเพลงบอกขับบทไปนานพอสมควร เพื่อดูผีปากแล้งจึงออกมาเปิดประตูต้อนรับ เมื่อเข้าไปในเขตรั้วบ้านแม่เพลงก็จะว่าชมสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นภายในบ้าน เช่น ต้นไม้ สัตว์เลี้ยง สิ่งของเครื่องใช้ในบ้าน เจ้าของบ้าน เป็นต้น การชมสิ่งเหล่านี้ผู้เป็นแม่เพลงจะแสดงผีปากอย่างเต็มที่ เจ้าของบ้านบางคนอาจจะลองดี บอกให้แม่เพลงชมสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นอย่างสั้น ๆ และถ้าพอใจก็จะตบรางวัลให้อย่างงาม

ภาพประกอบข้อมูลคตินิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว

ภาพที่ 1 ลูกเห็ดทอด

ภาพที่ 2 ข้าวยาคลูกหรือข้าวยาเครื่อง

ภาพที่ 3 ขนมจีนน้ำแกง (น้ำยา)

ภาพที่ 4 ข้าวหมาก

ภาพที่ 5 มังคุดคัต

ภาพที่ 6 ขนมลากรอบ

ภาพที่ 7 ขนมลาน้ำผึ้ง หรือขนมลาแผ่น

ภาพที่ 8 ขนมเบ็องญวน

ภาพที่ 9 หมี่กะทิ

ภาพที่ 10 ต้มยำง

ภาพที่ 11 กุ้งทอด

ภาพที่ 11 ขนมไข่ปลา

ภาพที่ 12 การละเล่นเพลงบอก

(เพลงบอกคณะสมใจ ศรีอุทุมพร)

ภาพที่ 13 เหล็กชูด

ภาพที่ 14 พญานาค จากการผูกภาพยนตร์ บริเวณทางขึ้นบันไดเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 15 บันไดทางขึ้นเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราชและบรรดาสัตว์จากการผูกภาพยนตร์

ภาพที่ 16 เทพนั่งชั้นเข้า ทำวช้ตตุคาม และ ทำวรามเทพ บริเวณประตูทางขึ้นเจดีย์พระธาตุนครศรีธรรมราช

ภาพที่ 17 พิธีบวชพระที่วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 18 พระศรีธรรมมาโคกราช ในวัดพระธาตุดอยมหาวิหาร ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องตาม
ตำนานพญาชมพูบดี

ภาพที่ 19 วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ภาพที่ 20 อนุสรณ์สถานออกญาเสนาภิมุข (ยามาตะ นากามาสะ)

ภาพที่ 21 อนุสาวรีย์พ่อจ๋าดำ

ภาพที่ 22 ถ้ำเขาขุนพนมพรหมคีรี

ภาพที่ 23 ถ้ำแก้วสุรगานต์ ลานสกา

ภาพที่ 24 เขาเหมน ช้างกลาง

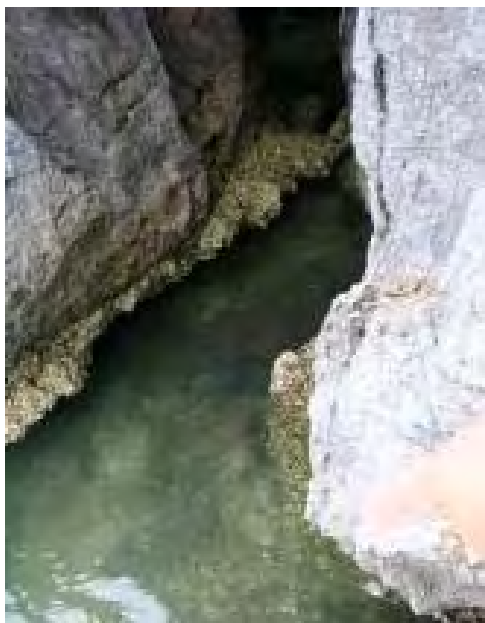
ภาพที่ 25 พักใบกะพ้อ

ภาพที่ 26 เครื่องปั้นดินเผาปากพะยั้ง

ภาพที่ 27 บ่อน้ำจืดหลวงพ่อทวด หนอง

4.3 การบูรณาการการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยว

4.3.1 การบูรณาการตามลักษณะข้อมูลคติชน

ข้อมูลคติชนวิทยานครศรีธรรมราชที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจำแนกโดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยา ดังนี้

ข้อมูลคติชน จำแนกตามแบบ ริชาร์ด เอ็ม. ดอร์สัน (Richard M. Dorson) ได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่

1. วรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral literature)

หมายถึงถ้อยคำที่กล่าวออกมาซ้ำ ๆ กัน จนเป็นแบบแผนประเพณี ที่มีเนื้อหาว้างคือเรื่องเล่าพื้นบ้าน หรือที่นักวิชาการไทยเรียกว่า วรรณกรรมวรรณนา นอกจากนี้ก็มีบทเพลง บทกวี นิทาน มีลักษณะเป็นประเพณีปรัมปรา ไม่สามารถสืบสาวถึงผู้แต่งได้ แต่มีลักษณะการถ่ายทอดจากปากต่อปาก แต่ในขณะเดียวกันก็จะสอดคล้องกับวรรณกรรมลายลักษณ์ที่ได้แต่งขึ้นมา

1.1 เรื่องเล่าพื้นบ้าน (Folk narrative)

1.2 เพลงพื้นบ้านหรือกวีนิพนธ์พื้นบ้าน (Folk song หรือ Folk poetry)

1.3 ภาษิต คำพังเพย (Proverb)

1.4 ปริศนาคำทาย (Riddle)

1.5 คำกล่าว (Folk speech)

2. วัฒนธรรมวัตถุ (Material culture) คือการศึกษาวัตถุ หรือสิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งมีบทบาทในการดำรงชีวิต เช่น ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ อาหาร

3. ประเพณีสังคมพื้นบ้าน (Social folk custom) คือประเพณี หรือพิธีกรรม ที่มนุษย์กำหนดขึ้นมาสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม และเกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การรักษาโรคแบบพื้นบ้าน ความเชื่อทางศาสนา การละเล่น

4. การแสดงศิลปะพื้นบ้าน (Performing folk arts) คือการแสดงออกของคนในด้านศิลปะ กิริยาท่าทาง เช่น ดนตรี การรำย่ำ ละครพื้นบ้าน

เนื้อหาของคติชนวิทยานั้นกว้างขวาง ยากที่จะศึกษาได้ครบถ้วน ผู้ศึกษามักแยกศึกษาตามแนวที่ตนถนัดและสนใจ นักภาษาและวรรณคดีสนใจด้านวรรณกรรม มีความรู้ด้านวรรณกรรม มักศึกษาเรื่องมุขปาฐะ เพราะ “คติชนวิทยาเป็นวิชาที่อยู่ระหว่างวรรณคดีและมานุษยวิทยา มีเนื้อหาใหญ่เกินกว่าที่จะกลืนอยู่ในวิชาใดวิชาหนึ่งได้ ที่สำคัญ คือ แม้ข้อมูลประเภทใช้ถ้อยคำเป็นส่วนที่กว้างขวางมาก มีทั้งนิทาน ภาษิต ปริศนา คำพังเพยและบทเพลง เหล่านี้มีคุณค่าทางวรรณศิลป์อยู่มากบ้างน้อยบ้าง ฉะนั้นการศึกษาคติชนประเภทดังกล่าวจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับการศึกษาวรรณคดี โดยเฉพาะในกระบวนการวิจัยและวิจักษ์คุณค่า ส่วนเนื้อหานั้นในบางเรื่องก็

เป็นอันเดียวกับวรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ ขุนช้างขุนแผน พระลอ หรือ ไกรทอง นั้นอยู่ในวรรณกรรมมุขปาฐะ พอ ๆ กับ ในสำนวนกวีชั้นครู และอาจกล่าวได้ว่าเรื่องส่วนใหญ่ในสำนวนกวีชั้นครูนั้นก็คือกำเนิดมาจากวัฒนธรรมมุขปาฐะแทบทั้งสิ้น

ในด้านการศึกษานี้อาครดติชนวิทยาเพื่อการท่องเที่ยวใช้เกณฑ์การจำแนกประเภทแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นหลัก และบูรณาการแนวคิดทางคติชนวิทยาเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

แหล่งท่องเที่ยวที่จะนำมาบูรณาการกับการศึกษาข้อมูลคติชนวิทยา คืออาศัยการจำแนกประเภทของแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ

หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ น้ำพุร้อน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์ อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน สวนรุกชาติ ทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

การบูรณาการ : แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จะบูรณาการกับข้อมูลคติชนประเภทวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทตำนาน เรื่องเล่า ภาษิต และคำกล่าว

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา ซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น

หมายถึงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งซากดึกดำบรรพ์ อุทยานประวัติศาสตร์ วัด ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑสถาน กำแพงเมือง คูเมือง อนุสาวรีย์ เป็นต้น

การบูรณาการ : แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จะบูรณาการกับข้อมูลคติชนวิทยาประเภทวัฒนธรรมวัตถุ ประเภทอาหาร เครื่องใช้ และข้อมูลคติชนประเภทประเพณีสังคมพื้นบ้าน ประเภทการประกอบพิธีกรรม

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ

หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวในลักษณะของวัฒนธรรม ประเพณี และความเป็นอยู่ วิถีการดำรงชีวิต และกิจกรรมงานประเพณีต่าง ๆ ได้แก่ ศูนย์วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ไร่ / สวน พืช ผัก ผลไม้ งานที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีทุกชนิดที่จัดขึ้น และสถานที่จัดแสดงทางวัฒนธรรมของเอกชน เป็นต้น

การบูรณาการ : แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จะบูรณาการกับข้อมูลคติชนวิทยาประเภทประเพณีสังคมพื้นบ้าน และข้อมูลคติชนวิทยาประเภทการแสดงศิลปะพื้นบ้าน

จากข้อมูลเบื้องต้นสามารถบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยาเข้ากับแหล่งท่องเที่ยวของ นครศรีธรรมราชได้ดังนี้

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่โดดเด่น ได้แก่
 1. ลุ่มน้ำคลองกลาย
 2. พรุควนเครีง
 3. กรุงชิง
 4. ลุ่มน้ำปากพนัง

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา ซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น
 1. ศาสนสถาน
 - ศาสนสถานเนื่องในศาสนาพราหมณ์ (โบสถ์พราหมณ์ หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ โบราณสถานโมคคัลลาน โบราณสถานเขาคา)
 - ศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา (วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร)
 - ศาสนสถานเนื่องในศาสนาอิสลาม(มัสยิดแสงจันทร์)
 2. พิพิธภัณฑ์ประเภทคติชนวิทยา
 - พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช
 - ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
 - พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช
 - พิพิธภัณฑ์หาดทรายแก้ว
 - พิพิธภัณฑ์บ้านหนังตะลุงสุชาติ ทรัพย์สิน
 - พิพิธภัณฑ์หาดทรายแก้ว
 - พระมหาเถระติยะทัสสี ชาวมอญหงสาวดี
 3. ร่องรอยแหล่งอาชีพ และศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น เหมืองแร่
 - เขาขุนย์ , เขาเหล็ก ,ลิซด

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ
 1. อาหารพื้นบ้าน
 - 1.1 อาหารคาว
 - 1.2 อาหารหวาน

- 1.3 อาหารในพิธีกรรม
2. ศิลปหัตถกรรม
 - 2.1 วัสดุธรรมชาติ
 - ใบกะพ้อ
 - ย่านลิเภา
 - กระจูด
 - เตยปาหนัน
 - 2.2 โลหะและโลหะ
 - เครื่องถม
 - เงิน
 - ทองเหลือง
 - 2.3 เครื่องปั้นดินเผา
 - เครื่องปั้นบ้านปากพะยั้ง
 - เครื่องถมปิด
 - 2.4 เครื่องหนัง
 - ตัวหนังตะลุง
 - เครื่องประดับและของฝาก
 - 2.5 ผ้าและผ้าทอ
 - 2.6 กะลามะพร้าว
3. การละเล่น
 - 3.1 โนรา
 - 3.2 หนังลุง
 - 3.3 เพลงบอก
 - 3.4 ลิเกป่า
4. หมู่บ้านวัฒนธรรม
 - 4.1 หมู่บ้านคีรีวง
 - 4.2 หมู่บ้านมะม่วงสองต้น
 - 4.3 หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาพะยั้ง

4.3.2 การบูรณาการตามแนวคิดแผนที่ทางวัฒนธรรม

กลุ่มชนดั้งเดิมในนครศรีธรรมราชจากหลักฐานหลายลักษณะที่ปรากฏในรูปการจดจาวด้วยอักษรปัลลวะ หรือภาษาในกลุ่มมอญ – เขมรโบราณ อาจจะสามารถอนุมานได้ว่ากลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมในแถบนี้ปะปนไปด้วยกลุ่มชนเชื้อชาติมอญและเขมร ต่อมากลุ่มชาวอินเดียที่นับถือศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนานิกายมหายาน ก็ได้เดินทางเข้ามา มีปฏิสัมพันธ์ทั้งด้านการค้าและเผยแพร่วัฒนธรรม จากหลักฐานศิลาจารึกที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤต ต่อมาเมื่อนครศรีธรรมราชได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาเถรวาทหรือหินยานจากลังกาจึงได้มีศิลาจารึกในรูปภาษาบาลีเกิดขึ้นลัทธิดังกล่าวได้แผ่ขยายไปในกลุ่มชาวมอญในพื้นที่ประเทศพม่าปัจจุบัน เกิดเป็นลัทธิรามัญวงศ์ที่เน้นวัตรปฏิบัติอันเคร่งครัดของพระสงฆ์อาทิกการวิปัสสนากรรมฐาน กลุ่มชาวมอญจึงเข้ามา มีปฏิสัมพันธ์กับชาวนครศรีธรรมราชอีกครั้งหนึ่ง เทียบเคียงได้ตั้งแต่สมัยช่วงปลายยุคสุโขทัยและต้นยุคอยุธยา

ในสมัยปลายสุโขทัยสืบเนื่องมาจนสมัยต้นอยุธยา มีพระสงฆ์จากเมืองสุโขทัยจำนวน 8 รูปที่ได้เดินทางไปศึกษาพระธรรมวินัยลัทธิลังกาวงศ์จากรามัญประเทศ หรือเมืองมอญในพื้นที่ประเทศพม่าหรือเมียนมาร์ในปัจจุบัน พระสงฆ์รูปหนึ่งคือพระปิยทัสสี เมื่อเดินทางกลับสยามประเทศ เมืองอยุธยาได้ส่งพระสงฆ์ไปเผยแพร่วัฒนธรรมนิกายรามัญวงศ์ยังหัวเมืองต่าง ๆ

พระปิยทัสสีได้เดินทางเข้ามาเผยแพร่วัฒนธรรมยังหัวเมืองนครศรีธรรมราช และได้ทำหน้าที่เป็นพระอุปัชฌาย์แก่หลวงพ่อดวง พระสงฆ์ผู้มีชื่อเสียงในสมัยอยุธยาตอนต้น โดยเฉพาะเป็นพระอรหันต์ที่สำคัญของชนชาติ จึงอาจเป็นไปได้ว่าประเพณีพิธีกรรมในรูปแบบเฉพาะของชาวมอญหรือจากคติความเชื่อในแบบรามัญวงศ์ได้วางรากฐานอยู่ในเมืองนครศรีธรรมราชบ้าง(ชัชวาลุณี พิชะกุล – สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนารวมยุตินิกายโดยยึดแบบธรรมเนียมปฏิบัติในพุทธศาสนาของพระสงฆ์ชาวมอญ คติความเชื่อของพุทธศาสนาในแบบฉบับของชาวมอญ จึงอาจแพร่กระจายเข้ามาสู่นครศรีธรรมราชในอีกวาระหนึ่ง โดยพระสงฆ์รูปสำคัญที่เป็นผู้นำในสำนักธรรมยุตินิกายในสมัยนั้นได้แก่พระรัตนธัชมุนี(ม่วง) ผู้เป็นสหธรรมิกกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อมูลคติชนจากกลุ่มคติความเชื่อของมอญซึ่งอาจจัดทำเป็นแผนที่วัฒนธรรมจึงอาจกำหนดได้เป็น

1. ถ้อยคำทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์
 - ศิลาจารึกหุบเขาช่องคอย
2. วัตถุ
 - 2.1 โบราณวัตถุสถาน
 - 2.1.1 หุบเขาช่องคอย

2.1.2 เจดีย์ยักษ์

2.2 เครื่องปั้นดินเผา

2.2.1 อิฐมอญ

2.2.2 ภาชนะและกระเบื้องดินเผา

2.3 อาหาร

2.3.1 ขนมจีน

2.3.2 ข้าวหลาม

2.3.3 ยานนม

3. ประเพณี

- ประเพณีใส่ข้าวโบสถ์

4.4 การศึกษาข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อ 1) ศึกษา รวบรวม และจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ 2) เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช และ 3) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของคติชนวิทยาประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลคติชนวิทยาประเภทใช้ถ้อยคำ โดยเฉพาะข้อมูล มุขปาฐะประเภทตำนานมีความโดดเด่นมากที่สุด และการบูรณาการข้อมูลคติชนวิทยากับ การท่องเที่ยวสามารถบูรณาการเป็น 1)แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ บูรณาการเป็น ตำนานกับแหล่งธรรมชาติ 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา บูรณาการเป็น ตำนานกับอนุสาวรีย์ และศาสนสถาน , อาหารกับศาสนสถาน , ประเพณีพิธีกรรมกับอนุสาวรีย์ และศาสนสถาน และศิลปหัตถกรรมกับศาสนสถาน 3) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ บูรณาการเป็น ประเพณีและพิธีกรรม และศิลปะการแสดง แหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาที่มีศักยภาพโดดเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนามากที่สุด และแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในด้านคติชนวิทยามากที่สุดคือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลคติชนวิทยาเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชระยะแรก มุ่งตอบคำถามวิจัย 2 ข้อแรก ได้แก่

- เพื่อศึกษา รวบรวม และจัดระบบฐานข้อมูลทางคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ และ
- เพื่อค้นหาแนวทางในการบูรณาการคติชนวิทยา กับการท่องเที่ยวจังหวัดนครศรีธรรมราช

โดยมีคำถามการวิจัย ดังนี้

- 1 ข้อมูลด้านคติชนวิทยาของนครศรีธรรมราชประกอบด้วยข้อมูลประเภทใดบ้างและสามารถจัดระบบให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ได้กี่ประเภท อย่างไร
- 2 การบูรณาการคติชนวิทยากับการท่องเที่ยวของจังหวัดนครศรีธรรมราชสามารถทำได้อย่างไร

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

ขอบเขตด้านประชากร

- ข้อมูลด้านคติชนวิทยาของจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อรวบรวมและจัดระบบข้อมูลที่สอดคล้องกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ศึกษาจาก เอกสาร สัมภาษณ์ และสำรวจพื้นที่ และการประชุมกลุ่มย่อย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาของการวิจัยครั้งนี้ เป็นเนื้อหาด้านคติชนวิทยา ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลคติชนประเภทที่ใช้ถ้อยคำทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ (litterature) วัฒนธรรมวัตถุ(Material culture) ประเพณีสังคมพื้นบ้าน (social folk custom) และ การแสดงศิลปะพื้นบ้าน (performing folk arts)

ด้านเนื้อหาทางคติชนวิทยาจะคัดเลือกเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว 3 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ ๒) แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา 3) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้น โดยเนื้อหาที่คัดเลือกมาศึกษาจะเป็นเนื้อหาที่มีขอบเขตพื้นที่และการประกอบกิจกรรมอย่างเด่นชัด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

- เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อุปกรณ์ในการสัมภาษณ์และบันทึกข้อมูล และเครือข่ายบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- การจัดประชุมกลุ่มย่อย โดยระดมความคิดเห็นจาก นักวิชาการผู้รู้ ด้านคติชนวิทยาภาคใต้ และคติชนวิทยานครศรีธรรมราช

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลคติชนวิทยานครศรีธรรมราชที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจำแนกโดยอาศัย แนวคิด และทฤษฎีทางคติชนวิทยา ดังนี้

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ

การบูรณาการ : แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จะบูรณาการกับข้อมูลคติชนประเภทวรรณกรรมมุขปาฐะ ประเภทตำนาน เรื่องเล่า ภาษิต และคำกล่าว

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา ซึ่งมนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น

การบูรณาการ : แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จะบูรณาการกับข้อมูลคติชนวิทยาประเภทวัฒนธรรมวัตถุ ประเภทอาหาร เครื่องใช้ และข้อมูลคติชนประเภทประเพณีสังคมพื้นบ้าน ประเภทการประกอบพิธีกรรม

- แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต และกิจกรรมต่าง ๆ

การบูรณาการ : แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จะบูรณาการกับข้อมูลคติชนวิทยาประเภทประเพณีสังคมพื้นบ้าน และข้อมูลคติชนวิทยาประเภทการแสดงศิลปะพื้นบ้าน

ผลการศึกษาค้นคว้าประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวพบว่าแหล่งท่องเที่ยวทางคติชนวิทยาที่มีศักยภาพโดดเด่นของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนามากที่สุด และแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในด้านคติชนวิทยามากที่สุดคือวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากข้อมูลคติชนวิทยาเป็นข้อมูลที่มีขอบเขตกว้างขวางการศึกษาจึงควรจำกัดขอบเขตเพียงเฉพาะประเภท ซึ่งข้อมูลที่น่าจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติมมากที่สุดคือข้อมูลมุขปาฐะ ประเภทตำนาน ซึ่งเป็นส่วนในการเสริมสร้างความหมาย คุณค่า และมูลค่าให้การท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. **นำชมพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2543.
- _____. **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 2. เล่ม 2, เรื่องตั้งพระยานครศรีธรรมราช**. พระนคร : คุรุสภา, 2506.
- กวรรณิการ์ ต้นประเสริฐ, บรรณาธิการ. **รายงานการวิจัยสนองพระราชประสงค์ เรื่อง นครศรีธรรมราช กรณีศึกษาการตั้งถิ่นฐานที่กรุงชิงและพยุหะคีรี, จีน : ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ผู้คน และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สภามหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ, 2540.
- กลิ่น คงเหมือนเพชร. “นิราศพนม – นิราศเที่ยวอ่าวพังงา วรรณกรรมสองพ่อท่านสืบตำนานข้ามคาบสมุทร” ใน **การสัมมนาทางวิชาการ (ทักษิณวิชาการ) วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ในยุคการพิมพ์**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2551.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. **โคลงนิราศหรือภูษัย : เมืองเชียงใหม่ และเมืองลำพูนในวรรณคดีล้านนา ใน 100 เอกสารสำคัญ สรรพสาระประวัติศาสตร์ไทย ลำดับที่ 3**. โครงการวิจัย 100 เอกสารสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในความสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- ฉัตรชัย ศุภระภาญจน์. **ตัวอย่างข้อมูลท้องถิ่นนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราชมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2547.
- ชวณ เพชรแก้ว และคนอื่น ๆ. **กำแพงเมือง : มรดกทางวัฒนธรรมของชาว นคร**. สงขลา : มงคลการพิมพ์, 2520.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. **การศึกษาและปริวรรตวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทหนังสือชุดเรื่องเพลงนางเลียดชาว**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2549.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. “อาณาจักรตามพรลิงค์.” ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๑ : ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช**, 89 – 100. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2521.
- ประมาณ เทพสงเคราะห์. **การวิจัยทางภูมิศาสตร์**. สงขลา : ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะ

- มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. 2542.
- ประหยัด เกษม. **เดือนสิบ '30 ที่ระลึกในการจัดงานเทศกาลเดือนสิบ ประจำปี 2530 ของจังหวัดนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช : จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2530.
- ปรีชา นุ่นสุข. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาวิจัยแหล่งโบราณคดีในภาคใต้ของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2539.
- พิทยา บุขรวรัตน์. **ตำนานโนรา ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2539.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. **ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ 19**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2523.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. **โครงการจัดทำแผนการจัดการอนุรักษ์และปรับปรุงสภาพแวดล้อมเมืองเก่านครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2539.
- วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. **รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่องพัฒนาการทางวัฒนธรรม : กรณีทักษิณ**. นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2534.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่นๆ. **นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2521..
- ศิริพร ณ ถลาง. “ความสนใจของนักคติชนวิทยาไทย : จาก Folklore ถึง Netlore.” ใน **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย**. ปีที่ 18 ธันวาคม 2544.
- สีบพงศ์ ธรรมชาติ, บรรณาธิการ. “ทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช.” ใน **เอกสารเก่าที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครศรีธรรมราช**, 37 - 86. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์, 2545.
- สุเทพ สุนทรภัสส์. “ศาสนาในประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : ศาสนากับพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง.” ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช**, 309– 341. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2524.
- สุนทร ชูตินทรานนท์. “ลักษณะเฉพาะของเมืองนครศรีธรรมราช ศึกษาจาก The Suma Oriental ของ Tome Pires.” ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3 : ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากภาษาและวรรณกรรม**, 345 – 349. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2526.
- สุภาภรณ์ ตันศลาวัณย์. “ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชกับภายนอก ก่อนสมัยรัตนโกสินทร์.” ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 2 : ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมของนครศรีธรรมราช**, 292 – 308. นครศรีธรรมราช : วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2525.

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. **ทฤษฎีจิตชนและวิธีการศึกษา**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาไทยและ
ภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง,
2545.